Max Blokzijl

IK WAS ER ZELF BIJ

Herinneringen en ervaringen uit Duitschland`s Moeilijkste jaren van een Berlijnsch correspondent verbonden aan een van de grootste dagbladen

NENASU - OUDE GRACHT 172 - 176 UTRECHT

EEN WOORD VOORAF

Ruim twee jaar geleden begon ik op verzoek van den Nederlandschen omroep, die op het punt stond tot Staatsbedrijf gereorganiseerd te worden, een serie radiopraatjes onder den titel "Ik was er zelf bij" De belangstelling voor deze serie was zoowel in Nederland als in Duitschland al dadelijk grooter dan ik had durven vermoeden. Van Berlijn uit ontving ik de uitnoodiging, in een vraaggesprek met een Duitschen militairen interviewer - een zogenaamde PK-man -- te vertellen, waarom ik deze praatjes voor de Nederlandsche zenders ging houden. Dit vraaggesprek kwam ook tot stand en werd over alle Duitsche zenders doorgegeven. Toevallig kun ik het zelf afluisteren

Daarop begon dan vanuit Hilversum de eigenlijke serie van Donderdagsche praatjes. Praatjes van een kwartier en steeds over het Nieuwe Duitschland, het Derde Rijk.
Waarom ?
Nu, dat zat zóó

Ik was van den zomer van 1917 tot het najaar van 1940 onafgebroken Berlijnsch corrsepondent van het Algemeen Handelsblad (Amsterdam) geweest, had bovendien van Berlijn uit geschreven voor 25 provinciale bladen aangesloten bij de vereniging "De Locale Pers" en de "Oosthoekbode", "Haarlem`s dagblad", het "Haagsch Maandblad", vele groote Duitsche kranten en tijdschriften - en dat was alles goedgegaan totdat..... het nationaal-socialisme in Duitschland aan de macht kwam.

Sindsdien heeft de in vele opzichten tientallen jaren lang op een zoo hoge peil staande Nederlandsche pers mij bitter teleurgesteld. In Nederland stak een nationaal-socialistische beweging de kop omhoog en groeide voorloopig, in de jaren 1933 en 1934, als kool. Alle andere politieke groepen en de achter haar staande machten begonnen de concurrentie te vreezen. Het weinig fraaie gevolg daarvan was o.m, dat in de organen dezer groepen nauwelijks meer een woord van lof over de positieve prestaties van het nationaal-socialisme in Duitschland werd afgedrukt. Critiek daarintegen werd daarentegen door de Nederlandsche reacties met geluich begroet en kreeg in de krant een extra wijdering, van het volkomen scheeve begrip dat zich het Nederlandsche volk van zijn oosterburen is gaan vormen , is op het schuldconto van het averechtse voorlichting te schrijven. Ik wil er niet meer over zeggen.

Er is van andere zijden al genoeg over gesproken en geschreven. Toen bij de verkiezingen van 1937 de N.S.B de helft van haar kiezers verloor en midden in de verdere vervolgingen en terreurbehandelingen zat, was er in de Nederlandsche pers een kleinzielige neiging te ontdekken, plots wat eerlijker in de voorlichtingen over Duitschland te worden. Deze oneerlijke beterschap duurde maar kort.

Heel wat Noodzakelijke voorlichting, die ik in Berlijn schreef, is nooit gedrukt geworden; big veel

meer bleef in de pen, omdat ik geen lust had, om voor de prullebak te werken.
Maar het geval zat me dwars.

Ik nam me stellig voor naar Nederland terug te keeren (na een afwezigheid van 25 jaren) en daar, op welke wijze dan ook, de schade in de voorlichting der bevolking in te halen.

De omstandigheden daarvoor bleken in November 1940, toen ik Berlijn verliet en mijn tenten aldaar afbrak, gunstig en ongunstig. Gunstig, omdat ik de radio
en een klein deel der pers bereid vond. Ongunstig omdat omdat het nu juist de Duitsche weermacht en dus het nationaal-socialistische Derde Rijk, waarvoor ik een late lans wilde breken, was, dat in Nederland was binnengevallen, sindsdien bij ons als bezettende overheid optreedt en daardoor uit den aard der zaal het geloof onzer massa`s in de geweldige prestaties van Hitler`s bewind niet heeft toenemen.

Ik heb me toch niet laten afschikken. Ik sprak in de radio over wat ik in Duitschland zelf had gezien, alleen over dat, waar ik zelf bij ben geweest. Vele tienduizenden, ja waarschijnlijk honderduizende luisteraars hebben sindsdien mijn ervaringen kennis genomen. Bijna duizend brieven uit hun kringen de meeste aanmoedigend en toestemmend, hebben mij reeds het bewijs geleverd, dat deze praatjes over Duitschland als een werkelijk behoefte worden gevoeld.

Talloze luisterars vroegen om lezing van het afgeluisterde woord. Aan die wens wordt o.a door dit boek voldaan. De politieke praatjes, die ik s`Maandagsavonds houden, zullen in kleine brochures verschijnen.

Ik moet de luisteraar waarschuwen: mijn schetjes uit het Derde Rijk zijn gedacht om afgeluisterd, niet om gelezen te worden. Ze zijn geschreven en gesproken uitsluitend met het oog op een luisterende massa, en ze worden nu uitgegevenvoor hen, die het gehoorde nog eens willen nalezen. Voor hen, die ze in gedrukte vorm pas kennis genomen nemen zijn ze zeker wat oppervlakkig. Ze zijn oorspronkelijk ook niet anders bedoeld geweest. In radiopraatjes vormt men geen stuk degelijke geschiedschrijverij.....

Intusschen heb ik niet alleen het Duitschland van 1933 tot heden, maar ook dat van 1900 tot 1914, van 1917 tot 1933 meebeleefd, beschreven en met het eigen oog gevolgd. Het Derde rijk is niet per toeval ontstaan. Het Het groeide op natuurlijke wijze als revolutionair verzet tegen den dolkstoot van 1918, tegen het ellende der inflatie, de koppigheid der "overwinnaars" van den wereldoorlog, de dwaze politiek van Parijs en Londen, de slappe regeeringen in Berlijn tusschen 1919 en 1933.
Dat alles zag ik als toeschouwer.
Ik was er zelf bij.

Daarom moge aan mijn radiopraatjes een aantal uittreksels uit vroeger journalistiek werk voorafgaan.
Ook deze zijn uitgezochtuit beschrijvingen van menschen en dingen, waar "ik zelf bij was" Het is werk van den journalist en niet van den historicus. Het is geschreven onder den indruk van het oogenblik, vliegensvlug zonder veel gelegenheid contrôle of nadenken.

Wassenaar, Herfst 1942

Max Blokzijl

Donkere dagen na den wereldoorlog

Er heerschte in de dagen kort na den wereldoorlog in Berlijn een stemming, zoo slecht, zoo diep pessimistisch, als we sedert het begin van de revolutie daar nog niet haddem meegemaakt. Dreigende wolken kwamen van alle kanten opzetten en als felle bliksemschichten schoten geruchten door de Rijkshoofdstad. We bereidden ons voor op een algemeene staking, op levensmiddelennood, op gebrek aan brandstoffen en algmeene duisternis. En in deze "frischfröhliche" afwachting gingen wij met gezichten over straat "als oorwurmen" gelijk onze kernachtige taal het zoo goed weet uit te drukkken.

Berlijn was niet meer te herkennen verveloos was het al in het tweede oorlogsjaar, en het was er sedert die niet beter op geworden. Maar nu was het ook nog onzindelijk en vuil. Zooiets zou vroeger ondenkbaar zijn geweest. Het hyper-zindelijke berlijn, waar je van het straatasphalt eten kon, waar elken nacht de reinigingsdienst er op los trok en het vroege morgenlicht de breede, vroolijke straten opgepoetst vond als een parketvloer. En nu: weken lang bleef de vuile, vettige kleilaag op het plaveisel kleven; weken lang hadden we de zwartgeloopen sneeuw in bijna versteende schollen onder onze voeten gevoeld tot tot zelfs in het hartje van Friedrichstad, in Friedrich en Leipzigerstrasse. En eerst toen de dooi intrad, slobberde die vuile substantie langzaam naar het midden der straten en werd daar door de vehikelwielen tot een kleverig papje saamgedrukt.

De Berlijnsche straat in het teeken van het aanplakbiljet. Dag en nacht zag je ze sjouwen, de plakkers, met dikke rollen. En elke nieuwe dag bracht weer andere teekeningen in schreeuwende kleuren en met de meest uiteenloopende opschriften. Alles werd volgeplakt wat er maar eenigszins voor in aanmerking kwam. En de "Demokratie" bracht mee, dat daarbij geen uitzonderingen gemaakt werden. Zoo kon men het schoon schouwspel meemaken, dat de eerwaardige, historische gebouwen van de Wilhelmstrasse, het paleis van den Rijkskanselier, het Ministerie van Buitenlandsche Zaken, het Ministerie van Oorlog en het wijlen het Heerenhuis in de Leipzigerstrassem tot op manshoogte volgesmeerd waren met aanplakbiljetten, die de vindingrijke Berlijnsche propagandabureaux van alle politieke richtingen in de laatste weken de wereld in hadden gestuurd. De werfbureaux der vrijwillige regimenten speelden daarbij een hoofdrol. Zij riepen in sprekende kleuren den Berlijnschen burger, den ex-soldaat op om zich aan te sluiten in den strijd tegen bolsjewisme en terreur, tegen onverantwoordelijke stakingen en oproerstokers. Als bloeddorstige duivels met van bloed druipende messen in de krampachtig samengeknepen vuist werden de bolsjewisten in levensgroote schetsen voorgesteld. En de onderschriften lieten aan duidelijkheid niets te wenschen. Een bijzonder druk gebruik werd gemaakt van het nut der tegenstellingen, waarbij de biljetten door een verticale lijn gehalveerd waren, en links: alle nadeelen en rechts: alle voordeelen werden opgesomd.

Door typische schetsen of sarcastische caricaturen werden loonsverhoudingen luchtig aangeduid met dikke cijfers en letters de weeklonen der maatschappelijke beroepen daaronder geplaatst. Het was een eigenaardig verschijnsel van deze revolutie, dat zij het aanplakbiljet als een der voornaamste strijdmiddelen naar voren gebracht heeft.

Een eigenaardig voorbeeld deze plakkerij was, dat men de biljetten niet alleen op alle muren der particuliere huizen, plaktemaar zelf geen respect meer voor winkelruiten en vensters had. Het was volstrekt geen zeldzaamheid, dat de winkelier of de burger s`ochtends bij het ontwakenzijn ruiten dichtgeplakt vond zoodat hij uren lang aan het werk kon gaan met vochtige doeken en messen, alleen om de volgende dag opnieuw zijn vensters in dienst der onbarmhartige partijpropaganda te zien.

En zelf tusschen de ontwerpers der biljetten heerschte eem voortdurende strijd, die vaak niet onvermakelijk was en in elk geval van vindingrijkheid getuigde. Was vandaag een

propagandabureau met een bijzonder prent voor den dag gekomen, dan werd die den dag daarop overgeplakt met kleine strooken van de tegenstander, waardoor de teekenaar tegen wil en dank zijn talent gesteld zag. Als de democraten een verkiezingsbiljet hadden, met groote letters "daarom kiest Müller" te lezen stond, hebben een dag later de tegenstanders de naam Müller met dien van hun candidaat Schulze beplakt en heel het nut van de dure reclame was naar de haaien.

Een dergelijke "Unfug" - want anders was het niet - scheen in de Duitsche Republiek zonder meer te worden toegelaten. Maar ergelijker dan de plakkaartskoorts was de straathandel, die vooral in de oude stad hoogtij vierde en die er den laatstentijd niet minder geworden was. Integendeel. Een leger van leeglopers, waaronder velen zich, ofschoon ze nooit een geweer in handen hadden gehad, in een afgerafelde soldatenuniform verkleed hadden, maakte de winkelstraten onveilig, colporteerde met lucifers, met sigaren of sigaretten en wel in zoo grote hoeveelheden, dat ze sterk het vermoeden wekten van diefstal afkomstig te zijn. Verder met schoencrême, prentbriefkaarten, beeldjes, kinderspeelgoed, kwattaprepen en padvinderschocolade, alles onvervalscht Nederlands fabrikaat en tegen een prijs die varieerde tusschen Mk. 3.5 en Mk. 4 - En voorts met alles, wat verder nog voor den straathandel in aanmerking kwam. En de heeren handelaars waren nog zeer verontwaardigd, als een politieagent met plotselinge opvlieging van vooroorlogse ordelust hun schreeuwerige bedrijf van al te drukke punten verwijderen wilde. "Ulk" had er al een beste mop over; twee straathandelaartjes hadden het volgende leerzame gesprek: "Unter diese Regierung wird der deutsche Handel nie wieder seine frühere Blüte entfalten!"
"Det Jloob ick ooch. Wie ick jestern mit Schnürsenkln uff`n Potsdamer Platz stehe, kommt `n Schutzmann und ekelt mir fort!"

Men zou aan deze tentoonstelling van armoede en ellende, aan deze als soldaten verkleede bedelaars en zieken, blinden en half-idoten ten slotte nog gewend zijn geraakt als de variatie der pornografie en chantage-colporteurs er slechts aan ontbroken had. Maar deze waren het juist, die een wandeling door de in vredesdagen zoo gezellige winkelstad, tot een kwelling maakten. Met krijschstemmen gilden ze hun sensatiewekkende titels uit. Het was elken dag wat anders: "onthullingen uit pensions in Berlijn W", "mededeling over de ontdekte hamstervoorraden van meneer zoo en zoo", "merkwaardige bijzonderheden over het leven van een ritmeester in Potsdam", "pikante mededelingen alleen voor de heeren", "trouwt niet voor dat ge deze negen voorschriften gelezen hebt" Het was mens onterend, en een schande voor Duitschland dat zoiets maar geduld werd.

Wat wij tijdens den oorlog vaak gevreesd hadden, was thans werkelijkheid geworden. De ellende, de ondervoeding, de duizendmaal-verscherpte bestaansstrijd hadden lagere instincten in den mensch wakker geschud. De eerbied voor andermans bezit was verloren gegaan. De oorlog had velen, die vroeger met angst een kindergeweertje met klappertjesladen schuwden tot deskundigen in de meest moderne moordtuigen gemaakt. En de revolutie had wakker geschud, het in iederen bezitlooze sluimerende verlangen om den bezittenden te vernederen., hem zijn moeizaam verdiende spaarduiten uit de geldkist te stelen, den machtige klein en den kleine machtig te zien.

"La bête humaine was losgebroken en al sloeg hij nog niet met bebloede klauwen om zich heen, al scheurde hij nog niet met machtige rooftanden uiteen wat hem vroeger dierbaar was, hij gromde reeds en lag in springhouding gereed als een loerende tijger....
Men behoefde de oogen maar goed open te doen om het ondier in alle duidelijkheid te zien.

Het type Duitscher, dat alle vijandelijke ophitsing tijdens den oorlog ten spijt, een goedig, vriendelijk soort was, had zich in weinige maanden van ontbering, opgekropte woede en telleurstelling verruwd tot een kribbig, ongemanierd, onverschillig en wanhopig-lusteloos creatuur. Dat merkte men niet dadelijk, maar eenige dagen rondzwerven door deze wereldstad, een paar reisjes in de tram en ondergrondbaan, eenige wandelingen in de drukste winkelstraten, waren

voldoende om het nieuwe type te leren kennen.

Men had het nog tijdens de wereldoorlog in Nederland zoo druk gehad over den militairen groet, die men afschaffen of althans beperken wilde tot de menschen van de eigen compagnie. Hier hadden wij sinds den 9den November 1918 de practijk dagelijks voor ons. Langzamerhand waren de officieren weer in uniform en met hun onderscheidingsteekenen voor den dag gekomen. Zij groetten elkaar nog, maar werden door elken soldaat of onderoffcier, gelijk wij Nederlanders het noemen: "straal genegeerd" Als we nooit anders gewend geweest waren, zou dat natuurlijk niet opvallen, maar hier in Duitschland deed het pijnlijk en onaangenaam aan. Want de onopgevoede mindere, die vroeger althans tot uiterlijke manieren gedwongen was, toonde thans ostentatief, dat hij lak had aan alle beleefdheid, drong in de overvolle trams en treinen zijn offcier met een zetje opzij, blies hem den rook van zijn slechte sigaar in de oogen en genoot zichtbaar van de nieuwe "vrijheid" En toch was ik ervan overtuigd, dat hij zich vroeger, vóór de revolutie, toen de militaire rok nog verplichtingen van fatsoen en goede manieren meebracht, in zijn hart oneindig veel gelukkiger gevoeld had. Het was dan ook teekenend, dat bij de nieuwe gevormde legerformaties, zooals bij de regimenten Reinhard, Oven en Märcher en hoe ze toen heetten, de oude tucht niet alleen volkomen hersteld was, maar de eerbewijzen werden uitgevoerd met een opzettelijke correctheid alsof men de ongemanierdheid, die derevolutie meegebracht had, opzettelijk weer wilde goedmaken.

De Duitsche, speciaal de Berlijnsche, burger echter zocht zijn kracht nog in brute ongemanierdheid, die alle perken te buiten ging. Hij liep kans zich een spreekwoordelijke onbeschoftheid eigen te maken. Het begrip "hoffelijkheid" tegenover de vrouw was volkomen verdwenen. Het in- en uitstijgen, de houding van het Duitsche publiek tijdens den rit in de openbare verkeersmiddelen was teekenend. Men drong en schopte elkaar en gooide elkaar, "dames" zoowel als "heeren", de grofste scheldwoorden naar het hoofd. Niet zelden kwam het zelfs tot een handgemeen, waarbij de ruiten van het arme vervoersmiddel het ontgelden moesten. En de vrouw bestreed den man zoo langzamerhand met zijn eigen wapenen: ruwheid en ongemanierdheid.

Ofschoon de spoor- en tramwegmaatschappijen het klassenonderscheid tot nu toe gehandhaafd hadden en er dus ook de bijbehoorende hoogere tarieven voor opstreken en ofschoon alle prijzen der kaartjes verhoogd waren, stoorde niemand zich aan enig klassenverschil en moest men vaak met zijn biljet eerste klasse op zijn koffertje in de loopgang zitten, terwijl de reizigers derde klasse zich behagelijk in eerste klasse-wagons hadden neergevleid.
De "democratie" had tenminste, als ze consequent wilde zijn voor eenheidswagens kunnen zorgen, in plaats van hooge reisgelden op te strijken en zich verder niet om den reiziger niet te bekommeren.

Dat de criminaliteit na den oorlog overal grooter zou worden, was geen verrassing meer. In Duitschland, in Berlijn in het bijzonder, was de criminaliteit als een gevolg van het gebrek aan politietoezicht, zoo toegenomen, dat men zelfs van een "plaag" spreken kon. Vrijwel geen nacht ging voorbij zonder moord en de noodige inbraken. Men verwonderde zich niet eens meer over de ongeloofelijke koelbloedigsheid, waarmee de roovers en moordenaars te werk gingen

Auto`s wachtten buiten om het gestolene zoo spoedig mogelijk in veiligheid te brengen. Deze menschen vielen in de stad niet eens meer op, omdat we in die dagen aan rondrazende auto`s met bolsjewistische soldaten en matrozen sinds November al zoo gewend waren geraakt, dat niemand er meer naar omkeek. Een geliefkoosd plan was, om op de groote na te gaan, wie groote geldsommen afhaalde, dan den betreffende te volgen, in zijn huis binnen te dringen met valsche papieren van een of andere veiligheids- of recherche-afdeeling en met de revolver in de vuist zich van het juist geïncasseerde geld meester te maken.

Hoe geraffineerd brutaal de roovers te werk gingen, bewees een geval dat zich op klaarlichten dag in een der Berlijnsche straten afspeelde. Een dame werd aangesproken door een vrouw uit het volk en twee gewapende soldaten. Terwijl de vrouw de dame gelastte onmiddellijk haar schoenen uit te trekken, dreigde de beide soldaten met de revolver. De dame, die geen hulp zag opdagen, en en bovendien te beduusd was om zich te verzetten, trok haar nieuwe schoenen uit en kreeg van de vrouw een paar versleten pantoffels in ruil, opdat ze niet door de beregende straten op haar kousen naar huis zou behoeven te lopen. "Zarte Aufmerksamkeit" Onder bedreiging, te zullen schieten als de dame ook maar het minste geluid maakte, verdween het edele drietal in een zijstraat. En dat in een wereldstad en midden op den dag!

Wn daar hief de revolutionnaire regeering het dansverbod op! Was het wonder, dat de lieve jeugd alle nationale ellende, alle honger en ontbering vergat, zich in domino en pierrotpakje stak en zich den Fox-Trott liet onderwijzen! Berlijn doorleefde een danswoede, die "noch nicht dagewesen" was. Het Begon `s middags om half vijf en eindigde officieel om half twaalf, om dan met gesloten deuren tot ver in den nieuwen dag te worden voortgezet. Maar het treurige bij dit alles was alweer, dat het meestal niet de jonge mannen en meisjes waren, die vijf jaar lang hun liefste afleiding gemist hadden, die zich thans, revolutie of geen revolutie tot elken prijs wilden schadeloos stellen, maar dat de dansers en danseressen voor het overgroote deel leeglopers waren, O-wee`ers van het lafste soort, menschen, die van den oorlog weinig of niets gemerkt hadden en die nu avond aan avond in stijllooze balzalen hun "lak" aan Duitschland`s misére met pijnlijke onverschilligheid te bewonderen gaven.

En hoe slecht en duur en futloos was dit alles. Ongenietbare wijnen tegen fabelachtige prijzen; Duitsche "sekt" met sacharine aangelengd, "Bordeaux" -wijnen met een fabelachtige percentage Duitsch water tot een bessensapkleurig mengseltje verknoeid, taai vleesch dat voor "Renntierbraten" verkocht werd en dat wel van brave rossinanten afkomstig moet zijn geweest. Als dan `s nachts die moegedanste noblesse zich in de thans weer met heussche rubberbanden op het asphalt verschenen taxi`s huiswaarts lieten tuffen, brulden ze met dronken stemmen door de nachtstilte, zochten ruzie met iedere voorbijganger en vochten zich de neusen bloedig bij een woordenstrijd met den chauffeur die een onmogelijke fooi wilde afdwingen. In trouwe, het was hier in `t vroege zoo ideale, vroolijke goedkope en levenslustige Berlijn wel deksels ungemütlich geworden!

Naar het "Berlijnsche Front"

Zondag, 10 Maart 1919 des middags vier uur. Te vergeefs had ik getracht om bij de tegenwoordige machthebbers van Berlijn een kaart te ekrijgen, die mij door de militaire versperring heen naar het noord-oosten van Berlijn zou brengen. Vroeger, tijdens den oorlog, was alles zoo eenvoudig. De slaapwagen stond hier klaar, bracht je `s nachts vlug naar België, Frankrijk, Rusland. Reisauto`s brachten je verder naar de frontlinie, en op behoorlijken afstand mocht je, meestal teleurstellend veilig, door een verrekijker naar een denkbeeldige lijn turen die door den vijand bezet was, en waar je, als hoogste emotie, zoo nu en dan een zwarte granaatwolk zag stijgen.
En nu was de oorlog den oorlogscorrepondent in Berlijn komen verrassen. En het wonderlijkste van alles: nu viel het hem moeilijker van Schöneberg naar Lichtenberg, alles in dezelfde wereldstad, te komen, dan vroeger van Berlijn naar St. Quentin, het voorland van Yperen of het front bij Riga.

Om door dat warnet van versperringen heen te komen was een speciale vergunning van den sociaal-democratischen commandant van Berlijn noodig, en die vergunning werd slechts in zeer enkele gevallen verleend. Dien middag was het er al te laat voor. De heeren waren niet meer te vinden en de enkele ambtenaren, die geen belet gaven, bekenden hun onmacht om mij naar het Berlijnsche front te helpen.
Daarom besloot ik, gewapend met papieren van de revolutie van November en wat goed vertrouwen

op journalistisch geluk, mij toch maar in noord-oostelijke richting te wagen.
In Unter den Linden was het zóó vol, dat men moeite had om door de duizenden nieuwsgierige wandelaats heen te dringen. In de nabijheid van de Slotburg was de eerste afzetting gevormd, knalden de eerste geweerschoten, blijkbaar van achter de bibliotheek. Dat bewees dat de heeren Spartacisten zich nog overal verstopt hadden en van de daken af voortgingen met onrust te wekken. Maar het wonderlijke Berlijnsche publiek was "revolutie-vast" geworden en keek zelfs niet meer in de richting vanwaar de schoten vielen.

Een jeugdig onderofficier op de Slotbrug bekeek mijn toegangskaarten, die aan oude stadia der revolutie herinnerden en onderteekend waren meest door machthebbers, die intusschen de vergetelheid al sinds lang achterhaald had.
"Wat wilt u nu eigenlijk?" vroeg hij.
"Ik wil in de eerste plaats naar het Alexanderplein en dan verder."
"Waarom? om doodgeschoten te worden?"
"Om wat te zien. En dat doodschieten zal wel loslopen"
"Geen denken aan. Er wordt daarginds op elken burger en op elken soldaat geschoten. Ik kan u hiet niet doorlaten. Maar probeert u twee bruggen verder uw geluk, daar is geen afzetting."
Inderdaad ging daar alles zijn gewonen gang. Alleen het publiek was er anders. Wie hier op straat bewoog , liep haastiger, keek angstig naar de daken, of er ook venijnige schutters als moderne sluipmoordenaars opgesteld waren, om weerloze burgers naar het Walhalla der Berlijners te zenden. Hier en daar waren sporen van de gevechten der laatsten dagen zichtbaar. Verbrijzelde ruiten, afgebrokkelde muurversieringen, vernielde krantenkiosken. Ook het schieten nam onrustbarend toe. Met het "geheel gezuiverd zijn" van deze buurt, die nu al weer een heel eind achter "het front" lag, scheen het nog niet zoo best in orde te zijn.

Mijn weg zoekend door bijna geheel leege straten, waar de bewoners angstig achter de ruiten loerden, trachtte ik mij in de richting van het Alexanderplein vooruit te werken. En het gelukte boven verwachting. Posten en afzettingen waren er weinig, en de soldaten die daar stonden, zagen mij blijkbaar aan voor een bewoner die geen ander plan had dan zoo spoedig mogelijk zijn huis te bereiken. Op bijna alle kruispunten waren de straten door gewiekste ruiters afgezet en net als in den heuschen oorlog waren daar smalle patrouille-doorgangen in gelaten, waar je, voorzichtig om je jas te open te scheuren, doorheen mocht. En daar stond ik eensklaps voor het oude raadhuis, met zijn hoge rode toren, waarin heel bovenaan een artillerie-voltreffer zat als een nog bloedende wonde. Hier ratelde het nog van mirailleurvuur, en plotseling dreunde een geweldige lostbarsting in mijn onmiddelijke nabijheid. Het scheen een Spartacistisch projectiel te zijn, dat op de binnenplaats van een der naburige huizen insloeg. Zelfs deze onaangename verassing scheen voor de weinige wandelaars in deze bedreigde buurt niets nieuws te zijn. De soldaten, matrozen en burgers, die hier met hun uitverkorenen aan den arm liepen, keken even op om na te gaan waar het projectiel ingeslagen was, wezen met hun vinger in de richting waar waar zij een bruingeel rookwolkje zagen opstijgen, en gingen dan lachend verder. Dit alles maakte een zatten tragi-komischen indruk. En intusschen knetterden overal van de daken geweerschoten en mitrailleurroffels, zonder dat je ook maar bij benadering kon nagaan vanwaar deze dwaze schoten kwamen en waar je het best dekking zoudt kunnen vinden. En dan kwam dat onontbeerlijke fatalisme, die genoeglijke kan-me-niet-bommen-stemming over je, en je begreep ineens waarom die Berlijners van het noord-oosten zoo rustig lachend hun wandeling konden voortzetten.

Daar wenkte over het viaduct van de spoor het beruchte Alexanderplein. Langs de huizen voortsluipend, kwam ik nader. Hier knalde het zoo onaangenaam, dat je de impressie kreeg op een reusachtige kermis te zijn, in een centrum van louter schiettenten. Daartusschendoor donderden tientallen malen de neervallende artillerie-projectielen. De draden der electrischen tram lagen in wilde kronkels op het asphalt, en als vluchtige silhouetten sprongen daartusschen de weinige wandelaars, die zich op het Alexanderplein waagden. Het militair toezicht was hier uiterst streng.

Mijn papieren werden wantrouwend bekeken en een jong officier met zonder onderscheidingsteken, keek mij, als ik den wensch te kennen gaf, als journalist een indruk van de verwoestingen te krijgen, medelijdend, alsof hij aan mijn gezond verstand twijfelde. Maar hij scheen een goed hart te hebben en zeide - alweer teekenend voor de toenmalige toestanden hier!-: "Ginds staan een paar soldaten op post, probeert u maar of die u doorlaten."
Inderdaad bleken de heeren soldaten, die meer invloed hadden dan hun luitenant, gevoelig voor de beteekenis van den persvertegenwoordiger en lieten mij door, met de vriendelijke waarschuwing: "Als ze u neerknallen, dan is het voor uw eigen verantwoording!"
En nu kon ik, zoo rustig als in deze schiettent-omgeving mogelijk was, het door de gevechten van de laatste dagen berucht geworden Alexanderplein in bijzonderheden in oogenschouw nemen.

De zenuwachtige overspanning dezer revolutie-dagen bleek ook den berichtgevers der Duitsche bladen en de mondelinge inlichtingen der beroemde "Ooggetuigen" parten gespeeld te hebben. Dien morgen had men mij nog gezegd: "Alleen menschen, die Kamerijk en St Quentin meegemaakt hebben, kunnen zich een voorstelling maken, hoe het Alexanderplein in Berlijn er nu uitziet"
Wat een onzin! Inderdaad hadden verschillende huizen artillerie-voltreffers gekregen, die zelfs hier en daar een stuk gevel hadden weggeslagen. Het hoofdbureau van politie vertoonde veel wonden van projectielen en honderden geweerskogels. Het asphalt was op verschillende plaatsen opengereten. Het station van den ondergrondschen trein was beschadigd. Maar alles stond er nog. Je moest zelf op de meeste plaatsen zoeken, vóór je beschadigde plekken ontdekt had. Het was een les voor mij en voor u om van alle krantenberichten uit die tijd ten hoogste 25 procent voor waar aan te nemen. Zoo vertelde mij een der autoriteiten, dat het aantal der door de Spartacisten zoogezegd vermoorde politiebeambten in Lichtenberg dat der in die gemeente bestaande politiemannen ongeveer viermaal overtrof.
Maar wat geen overdrijving was, dat was de allerongezelligste stemming in deze nog steeds uiterst gevaarlijke buurt. Een der onaangenaamste verschijnselen was wel, dat zoo nu en dan de regeeringssoldaten, vaak uit de verte moeilijk verstaanbaar, riepen "Straat vrij!" - een waarschuwing om in een portiek te gaan schuilen - en dat dan een paar seconden later de machinegeweren door de straat knetterden, waar je zooeven nog veilig gewandeld had. En op deze wijze vielen niet weinig burgers.

Op het dak van warenhuis van Tietz, dat van onderen met planken dicht gespijkerd was, en dat eveneens lang niet zo zwaar geleden had als de berichten vertelden, zaten blijkbaar nog Spartacistische schutters. De regeeringssoldaten hadden zich hier en daar op een hoek van een straat verdekt opgesteld en zochten met het oog over den geweerkorrel spiedend de daken af. En dan floot eensklaps een kogel omhoog, om tegen den hardsteenen muur af te ketsen.

Het werd nu donker, en het verkeer op straat zou weldra geheel verboden worden. Bijna anderhalf uur koste het mij om een afstand van een kwartier gaans af te leggen, afhankelijk als men hier was van de meerdere of mindere welwillendheid van een wachtpost.
In de buurt van de Spittelmarkt was er bijna elke tien meter een versperring meet een smallen doorgang, waardoor men slechts in één richting doorgelaten werd. Berlijn in het teeken van het tourniquet.
Toen ik eindelijk een ondergrondsche trein bereikte, die mij naar het westen bracht, leefde daar Berlijn weer het leven van elken dag. De koffiehuizen waren open, de strijkjes klonken vroolijk door de gesloten deuren heen en de straten waren vol met wandelaars in gemoedelijke Zondagsstemming.
Terwijl nota bene wat kilometers verder de projectielen door de straten huilden, de kogels floten tegen de gevels der angstig gesloten huizen en weinig laatkomers langs de huizen slopen, in draf van het eene beschuttende portiek naar het andere. "En," zei mij iemand van de rijksregeering, "we verwachten dat deze toestand nog verscheidende dagen duren zal!"

Men had wat den toestand in Duitschland betrof bij ons te lande wel eens de gewoonte, de zaak wat luchtig op te vatten. Zoo althans was mijn indruk, wanneer ik zoo nu en dan een paar weken in Holland vertoefde.
Verklaren kon ik mij dit optimisme alleen, doordat men bij ons geen heusche oorlogsjaren, geen werkelijke ellende, revolutie, geen burgeroorlog had meegemaakt, en daarom de mentaliteit van het Duitsche volk alleen beoordeelen kon naar wat men er uit dagbladtelegrammen en uit wat slechte foto`s met slechte onderschriften in de geïllustreerde weekbladen zag en hoorde. De telegrammen nu - de foto`s bleven natuurlijk geheel buiten beschouwing - gaven slechts een beeld voor hen, die voortdurend van beteekenis op de hoogte bleven.
Er was inderdaad journalistieke behendigheid voor noodig om in die tijden in Duitschland uit al die partijdige krantenberichtgeving de waarheid te ontdekken, den juisten middenweg te vinden.
Men zou zo oppervlakkig zeggen: er werd niet meer geschoten in Duitschland, niet of haast meer gestaakt. De treinen reden weer. Onze brieven naar Duitschland kwamen weer aan en we kregen weer antwoord: Kom, kom! Die dagbladcorrespondenten daarginds met een sensatieberichtjes!
Het zal wel weer losloopen!

Een dergelijk oordeel, hoe begrijpelijk ook, was natuurlijk oppervlakkig en zou zich na kortenen of langeren tijd moeten wreken.
Er was geen sprake van rust in Duitschland. Het was er toen - merkte men daar oppervlakkig uiterlijk niet veel van - al minder rustig dan ooit.

En nu mijn politieke tinnegieters

In de zomersche dagen van 1919 spookte het weer in de politieke ruïnes. Alles wat reactionair, monarchistisch en militair was, haatte de joden hier met een fellen haat, die alleen verklaarbaar was uit de omstandigheid, dat men het joodsche intellect als een geestelijk aanvoerder van sociaal-democratie, communisme en Spartacisme, en het joodsche grootkapitaal als den geldschieter van al die groepen, die meegewerkt hadden aan de ondergang van het monarchistisch stelsel, aan den val van het keizerrijk, aan de ondermijning van den geest in het leger, aan de ophitsing der mass tegen de officierskaste, in één woord aan Duitschland`s ineenstorting.

En met even fellen haat beschuldigde het joodsche element, dat de meest invloedrijke dagbladen - aan den spits het "Berliner Tageblatt", maar ook organen als de "Vorwärts", de "Freiheit" en tal van anderen - tot zijn beschikking had, de reactionnairen, de offciersckliek en de monarchisten van misleiding der massa, van leugenachtige, geheime politiek, die ten verderve gevoerd had, van annexionisme, dat alleen het spekken van eigen beurs ten koste van het uitgemergelde volk ten doel had en thans na de Novemberomwenteling, van voorbereiding eener tegenrevolutie, die de beroemde "Errungenschaften der Revolution" zou moeten vernietigen.
Een sterk staaltje, waarover het "Berliner Tageblatt" schreef:
"Dag aan dag nemen de berichten in aantal toe over de oprichting van geheime bonden, welker bedoeling is Duitschland van de heerschappij der joden te bevrijden en de monarchie in eere te herstellen"
"En zulke reactionnaire wegen gaan natuurlijk ook de anti-semietische stroomingen die langzamerhand zoo toegenomen zijn als nooit te voren. De reactie begint juist met deze anti-semietische beweging. Met welke middelen, daarover zouden ook boekdeelen te vullen zijn."
Heden zijn wij in gelengeheid over een officiersvergadering in Potsdam te berichten, waar deze officieren in vredesuniform om daarmede blijk te geven, dat voor hen de oude tijd der monarchie nog niet voorbij was. In deze vergadering werd tot de stichting van een liga ter bestrijding van het jodendom beslotenen voor ophitsing tot pogroms onmiddelijk voor het aanzienlijke bedrag van 250.000 mark mark getekend."

"In de redevoeringen, die gehouden werden, werd verklaard, dat op de hulp der zich in Koerland bevindende troepen te allen tijde gerekend kon worden.
Tot de doeleinden van de liga behoorde ook het herstel der monarchie. Men zou zich eveneens tot de ontslagen officieren en onderofficieren wenden om de macht te beperken. Als eerste taak moest men zich echter stellen: het jodendom te bestrijden. Gelukte het om dit op radicale wijze ten uitvoer te brengen, dan zou alles gewonnen zijn. Het was onmogelijk, dat de joden die bereid zouden zijn nationalen arbeid te verrichten, daar de joden zich steeds lid van een vreemd ras voelen.

Er is nog zelden op politiek gebied zoo met tin gegoten. We leefden sinds de Novemberrevolutie van 1918 nu eenmaal in één onafgebroken hoogspanningsperiode. De rust, die ons zoo nu en dan gegund werd, was slechts schijnbaar, daar we wisten,dat onder de oppervlaktevoortdurend voortgegraven wed aan de mijngangen, die het bestaande, het interregnum, op een gegeven moment in de lucht zou moeten blazen. We voelden dat het niet blijven kon gelijk het nu was. De tegenwoordige toestanden waren te ongezond, politiek zoowel als economisch.
Het proces Hefferich-Erzberger was het zoveelste bewijs, dat we nog midden in de corruptie staken, dat her er in de republikeinschen tijd geen haar beter op geworden was. Vuile wasch hing uit naar alle windstreken. En intusschen nam de ellende in Duitschland op werkelijke schrikbarende wijze toe. Maar niet alleen de grote steden, ook de kleinere fabriekscentra gingen, indien er niet spoedig verandering kwam, een catastrophe tegemoet.
Klachten, jammerkreten van alle kanten.
Was het wonder, dat de bevolking van Duitschland zich steeds meer afvroeg, waar het nu langzamerhand heen moest met de nieuwe, gelukbelovende republiek.

Ik had mij de moeite getroost eenige dagen rond te zwerven in de arbeiderswijken van Berlijn en de menschen daar eens over de tegenwoordige toestanden aan het praten te brengen. Mijn eindinruk was de volgende: de Duitsche kleine burger en arbeider verlangden rust, lagere prijzen en terugkeer van normale toestanden. Van de toenmalige "democratische" regeering, die hun niets dan teleurstelling gebracht had, verwachtte hij niets meer, van een onafhankelijk of communistisch toekomstideaal, dank zij Moskau, Boedapest en München, nog veel minder. Hij was rijp voor wat hem nog de eenige verlossing leek: de terugkeer tot het conservatisme.
Men moet deze gewichtige omstandigheid tot goed begrip van den toestand geen oogenblik uit het oog verliezen: De Duitscher als grondtype was door al dat revolutiegedoe niet plotseling verandert. Had de revolutie hem een draaglijken vrede gebracht, waren de sociale toestanden er beter op geworden, dan zou de democratische gedachte misschien ingang bij hem gevonden hebben. Zooals het nu geloopen was, had het nieuwe hem slechts desillusies bezorgd, toonde het links-radicale ideaal hem slechts moord en doodslag. Was het te verwonderen, dat hij door dit alles langzaam maar zeker naar rechts gedreven werd?!
De conservatieven hadden dat natuurlijk maar al te goed geweten. Er waren sluwe koppen onder hen, die zich op het oogenblik nog op den achtergrond hielden, maar die de touwtjes in handen hadden. Venijnige vechtersbazen als Helfferich zonden ze in de arena, lieten ze het vuile werk doen; zelf wachtten ze tot hun tijd gekomen was. In vele kringen had men in den winter van 1919 gevreesd voor een "Putsch" van rechts, desnoods voorafgegaan door een, wellicht door de conservatieven geprovoceerde links-radicale gewelddaad. Stellig hadden zoowel uiterst links, als uiterst rechts in de maanden die achter ons lagen, rondgeloopen met plannen om de machinegeweren nog eens aan het woord te laten.
Maar het scheen, dat de sluwe koppen in den al-Duitschen politieken generalen staf toch den meesten invloed gehad hadden. Langzaam-aan, dan breekt het lijntje niet. De "Rück nach Rechts" kwam tenslotte automatisch. En misschien eerder dan de ingewijden wel dachten.
Zij speculeerden op de wassende ontevredenheid der massa`s met het tegenwoordige regime, en hun speculatie scheen te lukken. Zij rekenden op den toenemende afkeer der massa`s van de bolsjewistische gelukzaligheden, en de bolsjewistische proefnemingen in Rusland, Hongarije en Beieren kwamen hun gelijk geven.

Zij vestigden hun hoop op de ingevreten monarchistische gezindheid van het Duitsche volk, en die neiging brak zich inderdaad reeds naar alle richtingen baan.
Zij zagen in, dat de toenmalige merkwaardige regeeringsblok: socialisten-democraten-centrum, zijn invloed vooral dankte aan den invloed van het "traît d`union" Erzberger en zij slaagden erin dezen gevaarlijken minister onmogelijk te maken en het Centrum te dwingen af te wijken van de beginselen van zijn leider, - een afwijking die alleen naar rechts mogelijk was.
Zij speelden opzettelijk in de kaart van den aristocratischen centrum-vleugel, die de Erzberger-politiek steeds met den grootsten tegenzin meegemaakt had en die natuurlijk van het Hefferich-proces dankbaar gebruik zou maken om te trachten de machtige centrumpartij naar het rechtste kamp over te halen.
En nu kom ik tot mijn politieke tinnegieters.
In dit stadium was de belangstelling van alle kringen in Duitschland voor de komenden gebeurtenissen gewekt en tientallen combinaties werden besproken en tientallen mogelijkheden nageplozen. De kranten stonden er elken dag vol van ,en de argelooze lezer, die niet wist wat achter al die opgezettelijk-ingekleede berichten school, wist niet, waar hij zoeken moest, verwarde zich steeds meer in die tallooze leugenachtige tendenzberichten en geloofde heden op gezag van zijn dagblad het een, om het morgen weer te verwerpen.

Dwalingen en projectielen

De Berlijnsche arbeiders zouden weer eens naar hun werkplaatsen, een week tevoren in allerijl verlaten, terugkeeren, behalve dan die enkele categoriën, die uit politieke actie nog een bijzondere financieele hoopten te draaien, zoals de dames en heeren van de electrische tram met hun minimum salaris van 500 mark in de maand.
De zoo goed voorbereide, met zooveel dreigende ophef aangekondigde algemeene staking, - die geen oogenblik algemeen is geweest - moest na vijf dagen reeds failliet worden verklaard. En tegenover het actief der regeering afgedwongen - grondwettelijke erkenning van het instituut der arbeidersraden, snelle socialiseering van de kolenmijnen en andere industrieele ondernemingen, een actief, dat ook zonder geweld op den duur wel geboekt had kunnen worden en dan waarschijnlijk met een gunstiger bedrag voor het economische leven in Duitschland en dus ook voor de Duitsche arbeiders - stond het geweldige passief van verloren arbeidskracht, plunderingen (laag geschat ter waarde van 60 miljoen mark), burgeroorlog en duizenden dooden en gewonden en vernietigingen van eigendommen. En het passief - niet in geld uit te trekken - van de arbeidersschare, die eens trotsch op de vakorganisatie en de politieke discipline, zich onsterfelijk geblameerd had.
Vanaf het eerst oogenblik stond het vast, dat de meerderheid van de Berlijnsche arbeiders deze staking niet gewild had. Ook zonder de proef op de som, na de proclamatie van de algemene staking genomen in een honderdtal fabrieken en bedrijven door een geheime stemming vóór of tegen, wist men dat. De Berlijnsche arbeiders hadden zich laten overrompelen door den Vollzugsrat van de arbeidersraden, die, zoodra hij over een radicale meerderheid beschikte, eenvoudig de algemeene staking decreteerde, achter den rug om, over het hoofd heen van de vakvereenigingen, van dien "rocher de bronze" der Duitsche arbeiderspolitiek, waarom de geheele haar had benijd. De meerderheidssocialisten onder de arbeiders, hoe radicaal zij ook geworden waren en hoeveel gegronde redenen zij meenden te mogen hebben om ontevreden te zijn over den weinig socialistischen geest bij hun ministers, hadden nooit mogen toestemmen in de uitschakeling van hun vakvereenigingen. Nadat zij eenmaal, zij het ook dralend - zoo dralen zelf, dat zij bij de stemming over het al of niet proclameren van de algemeene staking, zich aan de stemming onttrokken - zich begeven hadden op het verkeerde pad, raakten zij volkomen aan het dwalen. Zij sloten een bondgenootschap niet alleen met hun politieke vijanden, de onafhankelijken, doch zelfs met hun politieke antipoden, de communisten. En zij eischten mede van de regeering: Herstel van der betrekkingen met de Russische sovjetrepubliek - dus het in Duitschland officeel binnenhalen van

het Russisch bolsjewisme - het ontbinden van de vrijwilligerscorpsen, en het vormen van een gewapende arbeidersweer - dus uitlevering van de geheele burgerij, van het rijk, aan de Spartacistische terreur. Al liet het congress der arbeidersraden op het laatste oogenblik en met een heel kleine meerderheid den eisch vallen, dat de heeren Ebert, Scheidemann en Noske zouden moeten aftreden, de meerderheidssocialisten gaven toch hun medewerking aan een actie, die gericht was tegen hun regeering.
Te laat zagen zij hun dwaling in. Het middel, om na de proclamatie van de algemene staking door een geheime stemming in de fabrieken en bedrijven te laten constateeren, of de meerderheid de staking werkelijk wilde, was mosterd na den maaltijd. Het stakingscomité had aan een dergelijke demonstratieve oppositie, zonder eenige practische waarde, natuurlijk maling.
Toen besloten de meerderheidssocialisten uit de arbeidersraden een deputatie te zenden naar Weimar. En zij kregen alles wat zij wilden: de grondwettelijke erkenning der arbeidersraden, het democratische arbeidersrecht, de socialiseering der bedrijven en van het kolensyndicaat.
De meerderheidssocialisten begrepen, dat zij daarna trachten moesten de onmiddelijke begane fout te herstellen. Er bleef maar één middel: de verklaring dat zij zouden ophouden te staken. Dapper was hun figuur niet, maar beter ten halve gekeerd, dan ten heele gedwaald. Toen was het geluk, of liever de domheid der onafhankelijken en communisten met hen. Deze radicalen begrepen dus, dat de zaak verloren was en trachten door hazardeeren het spel te winnen. Ook de werklieden aan de gasfabrieken en waterleiding moesten staken. De meerderheidssocialisten konden daaro met groot gebaar verklaren: dat is tegen de uitdrukkelijke afspraak. Aan de bedreiging der volksgezondheid, aan de terreur, doen wij niet mee en dus is voor ons de staking gedaan. Zij trokken een dure jas aan, maar onder die jas hadden zij het naakte lijf en zij waren blij dit te kunnen bergen. Een fraai figuur hebben zij niet geslagen.

Tegen geen partij trokken de communisten meer en feller van leer, dan tegen de onafhankelijke. En geen partij hielp de Spartacisten ijveriger dan juist de onafhankelijke. De heeren Haase en Cohn zwoeren, dat zij helemaal niets te maken hadden met het Russische en Duitsche bolsjewisme, dat zij Spartacistische woelingen sterk veroordeelden, dat zij de contra-revolutie wel vurig verlangden, doch zonder geweld. Maar zij lieten zich voortdurend, ook nu weer, op sleep touw nemen door de communisten, die zonder geweld hun politiek ideaal niet konden bereiken en die hun de huid volscholden.
De volgelingen van de vredelievende heeren Haase en Cohn - die, het moet tot hun eer gezegd worden, samen op de massa der onafhankelijke socialistische arbeiders niet een tiende van den invloed hadden, die Richard Müller alleen uitoefende - konden het over hun hart krijgen de Berlijners zonder water, gas en electrisch te laten en over te leveren aan de roode garde en aan de Russische bolsjewisten. Zij bleven eischen, ook toen de staking al verloren was, en de burgeroorlog te te Berlijn reeds woedde: het terugtrekken der regeeringstroepen. En dezen eisch motiveerde Müller op de zitting van de arbeidersraden, waar besloten werd tot de opheffing der staking, aldus: "Wij stakers hebben niets met de militaire gebeurtenissen uit te staan, die zich thans te Berlijn afspelen. Deze gevechten hebben met de staking niets te maken, de oorzaken van deze gevechten, kennen wij niet."

Müller en met hem Haase en Cohn kenden die oorzaken wel. Zij wisten heel goed, wat heel Berlijn wist, dat de regeering de nog steeds in de hoofdstad rondboemelende matrozen - die Berlijn mede onveilig maakten - en de soldaten van de republikeinsche soldatenweer naar huis wilde zenden, dat deze heeren echter gedreigd hadden naar de Spartacisten te zullen overloopen, zodra zij gedaan kregen en dat de Spartacisten met hun aanhang van gespuis, roovers, plunderaars, moordenaars, slechts op de algemene staking wachtten, omdat thans het water troebel zou zijn.

De onafhankelijken hadden het uitbreken van deze herhaling van den burgeroorlog stellig niet kunnen verhinderen, maar hun politiek had het den Spartacisten buitengewoon makkelijk gemaakt een gunstig tijdstip uit te kiezen voor deze herhaling en daarom waren zij lang niet zoo onschuldig

daaraan als Müller wel wilde doen gelooven. Hij en zijn partijgangers hadden den revolutionnairen matrozen en soldaten een schitterende gelegenheid geboden Berlijn weder te onthalen op geweer- en mitrailleurvuur, op granaten, mijnen en vliegerbommen en het water van de zee kon hun schuld niet afwasschen.
De onafhankelijken hadden met beide handen gegrepen naar het middel om door de algemeene staking de regeering moeilijkheden te bezorgen of tot aftreden te dwingen. Zij wisten dat met deze algemeene staking tevens het sein gegeven zou worden voor den burgeroorlog.

Het was mogelijk, dat de aanvoerders der communisten afkeerig waren van het janhagel, dat plunderde, brandde en moordde, maar zij hadden het plebs de wapens in de hand gedrukt.
Het Lichtenbergse Spartacistenoproer - een onveiligheid in den rug der regeerings soldaten - was natuurlijk in hooge mate onaangenaam. En daarom werd er weer streng in het bezette gebied naar verdachten en wapens gezocht. Eerst wanneer men de zekerheid had, dat het daar volkomen pluis was, zou de groote actie tegen het Spartacistische bolwerk in Lichtenberg beginnen.
Authentieke bijzonderheden omtrent het zogenaamde bloedbad in Lichtenberg waren nog niet bekend gemaakt.
In de opwinding van het oogenblik, de verontwaardiging over het beleefde, dat erg genoeg was, bleek een overdrijven door ooggetuigen vrijwel onvermijdelijk. Maar het vermoeden was niettemin gerechtvaardigd, dat er in deze overdrijvingen systeem was: verbittering onder het publiek en onder de regeeringssoldaten wekken. Doch de methode was verkeerd en kortzichtig dom. Hetgeen duidelijk bleek uit het verhaal van mijn Berlijnschen oorlogs-collega, wien ik nu het woord geef:
"Er wordt zoo vrolijk van beide kanten geknald, dat ik mij dadelijk rustig voel bij deze, den Berlijner tegenwoordig zoo vertrouwde muziek. Ieder burger wordt nauwkeurig aan den lijve onderzocht. Aan de noordzijde van de Spree zij de kanonnen opgesteld. Elke twee, drie minuten donderen daar de losbarstingen en vliegen de zware projectielen naar het ongelukkige Lichtenberg. Hier fluiten mij de infanteriekogels om de ooren. Hard wegloopend, dicht langs de huizen, breng ik mij in een portiek in veiligheid, om een vuurpauze af te wachten. Van de Alexanderbrug af is een hevige aanval der regeeringstroepen ingezet. Duizendmaal weerkaatst door de huizenblokken in den omtrek ontstaat een helsche muziek van infantrie-vuur, tegelijk met de mitrailleurroffels en de donderdende paukenslagen der artillerie. Nieuwsgierige straatjongens zijn op de vensterbanken geklommen en trachten iets van de gevechten te zien te krijgen, artillerie-projectielen boren zich in de gevels der huizen in de verte.
Ik werk mij door de overvolle zijstraten en ren door de door bewoners geheel verlaten hoofdstraten, die onder vuur liggen, naar de frankfurter Allee, die ik gisteren aan de zijde der regeeringstroepen reeds bezocht had en die ik nu aan den kant der spartakisten terugvind. In de Frankfurter Alee zijn op korte afstanden van elkaar loopgraven gemaakt, die als opnamestellingen voor de terugtrekkende Spartacisten gedacht zijn.

Herademing na enkele vreeselijke weken

De Berlijner is toch een echt kind. Nauwelijks waren de vreeselijke weken van den burgeroorlog voorbij of hij lachte weer. Heusch, hij lachte. `n Paar dagen geleden begon `t. Toen kwam de "B.Z" - het nog altijd door z`n ietwat-onduitschen sensatiegeest stukgelezen Berlijnsche middagbladje - met de eerste berichten over de beloofde levensmiddelen. En nu had je ze moeten zien, m`n goeie Berlijners!
Op straat: "Kijk, Schulze, man: 30.000 ton spek!"
"We worden weer dik, man. Onze koude rillingen zullen verdwijnen en we zullen weer drie uren na elken maaltijd ons werk kunnen doen zonder te geeuwen van nieuwen honger."
In het restuarant, bij een vetloos spinaziepapje met wat uitgedroogde stukjes rendiervleesch van het edelste paardenras: "Heinz, jongen, 2000 ton vet, 50.000 ton boonen..."
Heinz, in de pruttelstemming, die bij z`n paddestoelsoepje hoort: "Jawel, uit de noodrations van

onze Engelsche vrienden, alles rommel, die ze daarginds niet meer lusten."
Maar dat is `n schromelijke ondankbaarheid!
Denk eens aan, per hoofd en per dag 166.2/3 gram heusch voedsaam eten; 166.2/3 gram!
De goede Berlijner denkt niet verder. Hij ziet alleen op z`n tafel die honderd zes en zestig en twee derde gram uitgestald. Hij hoort de moeder de vrouw in de keuken vaderlandsche liederen zingen, begeleid door het spattend geknetter van de van vet druipende koekepan. Hij ziet een idylle van roomwitte, vollen melkglazen en schalen met dampende boonen. En lacht, en lacht. Wat Spartacus. Wat Burgeroorlog. Vet, vleesch, melk, rijst, meel, "Hast de Worte? Hast de Worte?"
166.2/3 Gram per hoofd en per dag!
Maar den volgende dag al kwamen de kranten:
Maak je niet dik, lui, in beide betekenissen. Wat de Entente ons stuurt is net genoeg om de volgende maanden... evenveel te eten te krijgen als tot nu toe. Stuurt ze het niet, dan zullen we de rantsoenen nog moeten inkrimpen. En wat we krijgen, zullen we peperduur te betalen hebben. Peperduur. Met ons mooie goud, dat we jaren lang naar de "Goldankaufstelle" gezonden hadden, het horloge van grootpapa, het medaljon van tante, de trouwring van moeder, al die lieve dingen, waar we een vaderlandslievend stukje ijzeren versiersel voor teruggekregen hebben, dat de verdienste heeft, dat we het met een trots gebaar naar onze landgenooten mochten.
Peperduur.
Want de Entent eischte, als betaalmiddel: heel de Duitsche arbeidskracht, heel de opbrengst van industrie, van fabrieken en werkplaatsen, tot in lengte van dagen.
En nu zijn de Berlijnsche bladen, speciaal de rechts-geörienteerde, die de regeering het mooie propagandamiddel, dat deze vetbelofte inhield, van harte misgunnen, aan het rekenen gegaan: Wij zijn een volk van 65 miljoen menschen; maakte men een eenvoudig deelsommetje, dan was een extra-zending van 166.2/3 heel aardig, maar men vergat, dat wij honderdduizenden zieken en ondervoeden hadden, die veel meer nodig hadden; dat in Mei onze graanvoorraden uitgeput zouden zijn, dat het binnenkort met onze eigen vleesch- en vetschatten ten einde liep, dat wij in het gunstige geval, dank zij de Entente, een heel klein overschot aan meel, spek en varkensvleesch zouden hebben.
Ook de regeering had door middel van haar organen noodig gevonden om de algemeene vreugde wat in te binden door de waarschuwing: denkt niet, dat ge het nu beter zult krijgen, ge zult hoogstens bewaard blijven van verdere inkrimping.
Maar de lustige Berlijner liet zijn optimisme niet doodslaan. En dat had tenminste één goeden kant: het had de stemming die tijdens de onlusten ver naar beneden gedaald was, weer wat omhoog gebracht. Men hoopte weer; men leefde weer in de toekomst. Een krachtig wapen, de dreiging met hongersnood, was Spartacus uit handen geslagen.

Hij meende te herademen, de onverbeterlijke optimist. En intusschen toonde hij - politiek dilettant in hart en nieren - "qu`il n`a rien appris et rien oublié"
Hij verzuimde naar buiten te kijken in de algemeene herrie in keuken en huiskamer. En wat gebeurde buiten? Italië diende een verlanglijstje in met ongehoorde eischen: Een groot deel van Tirol wenschte het, o.a Bozen en Brixen, die overwegend Duitsch waren. De door het agentschap Stefani meegedeelde verdediging van deze eischen... die n.b uitgingen van de... 14 punten van Wilson... was prachtig! Het is onbillijk geregeld in deze wereld in deze wereld, zeide Italië. Polen kreeg er 40%, Bohemen 30, Roemenië 17, Zuid-Slavonië 11 en Frankrijk 3 %. Dat was schreeuwend onbillijk!
En de "Vorwärts" schreef dan ook: "Niets belicht beter de jammerlijke comedie, die zich thans in Parijs onder den dekmantel der internationale gerechtigheid afspeelt, dan deze volkomen juiste getallen over de bevolkingsgroepen, die onder het vreemde juk van grootere en kleinere imperialistische staten gedwongen worden"
Van het Westen kwamen de eischen betreffende de linker Rijn-gebieden en het Saar-gebied, uit het Zuiden de alarmeerende berichten uit Weenen. Wat gebeurde in Weenen? Terwijl Berlijn en Weimar in ontijdig optimisme juichten over broeder Duitsch-Oostenrijk, die zich binnen weinige dagen aan

de Duitsche familietafel dacht neer te zetten, was de Entente in Weenen aan het werk gegaan - Pichon had het in een onderhoud met een Zweedse journalist openlijk toegegeven... en wilde tot elken prijs de aansluiting van de Oostenrijkers bij het Groote Duitschland verhinderen.

Het was een twijfelachtige herademing, die we genoten.
Van buiten pakten de dreigende wolken zich weer samen. In eigen land kwam de Spartacus-bond met een nieuwe mededeeling, waarin gezegd werd: "Het tijdstip voor het veroveren der Staatsmacht is eerst dan gekomen als niet Berlijn, of Leipzig, of Rijnland-Westfalen, of Bremen afgewisseld of bij opvolging staken, maar dan, als wij de volgende étappe bereikt hebben: de algemeene staking voor geheel Duitschland. Weg met Ebert - Scheidemann - Noske! Weg met de Nationale Vergadering. Alle macht aan de arbeiders - en soldatenraden!"
We konden ons dus in gemoede voorbereiden op een nieuw bloedbad. De herademing zou kort zijn. Maar de goede Berlijner leefde bij den dag. In die week zwaaide hij met zijn krant en juichte "30.000 ton spek, Schulze, kerel! Hast de worte?"

De Spartacistsche beweging

We hadden ontegenzeggelijk eenige dagen, zij het dan ook schijnbare, rust. Het was een overgangstijd tusschen de op niets uitgeloopen overrompeling van uiterst-rechts en den te verwachten aanval van uiterst-links. En stilte tussen twee stormen.
Ik gebruikte den Zondagochtend om een gedeelte van het noorden der stad te gaan inspecteeren en kreeg door middel van de toen onmisbare fiets, die in Berlijn die dagen vrijwel geheel uitverkocht was, een tamelijk volledig overzicht van de militaire voorzorgsmaatregelen, die daar tegen het bolsjewisme genomen werden. Loopgraven werden aangelegd dwars door het plaveisel; putten gegraven, waarin machine geweren werden opgesteld, kortom het militaire beeld van de Januari-Maart onlusten van verleden jaar begon zich aardig te herhalen. Toch verklaarde men mij enkele uren later, dat het in alle delen der stad volkomen rustig was, dat dit militaire gedoe slechts een uitvloeisel was van de bekende zenuwachtigheid der militairen, die nu eenmaal elk politiek inzicht misten, en in tusschen gingen deze voorzorgsmaatregelen uit van van den nieuwen militairen commandant van Berlijn, generaal Van Seeckt, een der meest begaafde officieren van het Duitsche leger en bekend om zijn onverstoorbare koelbloedigheid en nuchteren zakelijken kijk op de dingen. Wanneer een man als Van Seeckt het dan ook op dat oogenblik zoo noodzakelijk vond uitgebreide veiligheidsmaatregelen te nemen, was dat op zich al reeds een bewijs, dat men het gevaar voor Spartacistische onlusten nog steeds als zeer dreigend beschouwde. De waarheid moet gezegd worden. De toestand was inderdaad zoowel in Berlijn als in het overige rijk, ondanks oogenblikkelijke, uiterlijke rust in de hoofdstad, nog steeds zeer ongunstig. In de allereerste plaats moest men de betekenis niet onderschatten van de geweldige bolsjewistische propaganda, die toen daar gemaakt werd. Die propaganda werd geheel geleid door Russen, die weer in grooten getale naar Berlijn gekomen waren en die, naar ik op gezag van een der heeren van het anti-bolsjewistisch comité, die mij dergelijke vermoedens uitsprak, meedeelde, waarschijnlijk aangevoerd werden door niemand minder dan broeder Radek, die, naar men zeide, van Berlijn nog maar steeds geen genoeg had, en die in het Westen, men fluisterde zelf in de buurt van de Fasanenstrasse, zijn hoofdkwartier zou hebben opgeslagen. Maar men kon er rustig van overtuigd zijn, dat dit adres eenige dagen later in alle stilte weer gewijzigd zou zijn. De slimme vogel had dan natuurlijk weer een geheel ander nestje gevonden.

De journalist, die tot taak had over deze steeds wisselende toestanden van de Duitsche republiek te berichten, moest zich velerei moeite getroosten - en vaak niet ongevaarlijk - om tot de plaatsen der gebeurtenissen door te kunnen dringen. Den eenen dag lukte het niet, maar den dag erop had je weer succes. Eindelijk had ik bij den commandant van Berlijn een toegangskaart veroverd, die mij door alle versperringen en zelfs de meest wantrouwende posten zou helpen. Dank zij dit eenvoudig

stukje papier heb ik in enkele uren een oordeel omtrent den toestand kunnen vormen en ben ik toen tot de overtuiging gekomen, dat het hier op het oorlogsterrein niet zoo gunstig voor de regeeringstroepen voorstond, als de officieele berichten wilden doen gelooven.
De Spartacistische beweging breidde zich uit naar het zuiden en zuid-oosten de stad en de hoop, die men eerst nog koesterde, dat het binnen enkele dagen weer rustig zou zijn, kon men voorloopig rustig opgeven.
De Lichtenbergsche moorden, de afkondiging van het standrecht door Noske, hadden de verbittering aan beiden zijden doen toenemen en met recht was het nu een strijd op leven en dood geworden in de oostelijk Berlijnsche voorsteden, zooals de Landsberger- en de Groote Frankforterstraat, die van het Alexanderplein naar de oostelijke volksbuurten loopen. Het opmerkelijkste was hier, dat men geen goed gekleede menschen meer op straat zag. Slechts de bewoners van deze buurt werden er tegen toegangsbewijzen binnengelaten, en wie hier niets te maken had, deed inderdaad beter zich in deze hel niet verder te wagen dan hoog noodig was.
De bewoners hier moesten wel heel erge dagen achter den rug hebben, als men ze zoo hoorde vertellen en als ze, terwijl toch nog onophoudelijk van alle kanten van de daken geschoten werd, weer rustig over straat zag loopen, alsof dit alles niet meer dan normaal was.
De schade, die deze lieden geleden hadden en leden, was belangrijk grooter dan ik dacht. Zonder overdrijving kon men zeggen, dat er van duizend huizen geen ruit meer heel was en dat er haast geen gevel was in de de meest geteisterde straten, die niet tientallen groote kogelgaten vertoonde, die alle van de laatste gevechten der laatste vier dagen afkomstig waren. Ik zag nu huizen, waarvan het hele dak en de bovenverdieping weggeslagen waren en andere, waarin een granaat door alle vijf verdiepingen geboord was en een helen gevel op straat geworpen had. Het asphalt was bezaaid met steengruis en glasscherven, die inderhaast tegen de trottoirs bijeengeveegd waren. Tallooze winkels, die geen enkele ruit meer bezaten, waren met planken dichtgespijkerd.
En ook de rust van de bevolking van het westen van Berlijn was ver te zoeken. Het herinnerde mij hier heel sterk aan de gedrukte stemming der arme bewoners van Vlaanderen en Noord-Frankrijk, toen hun haardsteden en kerken onder vuur lagen. Hier was het beeld: slecht gekleede stumpers, die in hun buurtlokalen bijeenhokten en fluisterend spraken over wat hun het naast aan het hart lag, waar de Spartacisten zaten, van welke dagen dien dag geschoten was, dat men dien ochtend vijftien Spartacisten in een huis ontdekt had met de nodige machinegeweren, en dat die vijftien man onmiddelijk waren doodgeschoten.
Ik probeer door gesprekken er achter te komen, hoe de stemming onder de menschen was en kon slechts verbeten woede en neerslachtigheid ontdekken. Woede vooral, dat deze toestand nu al zoo lang voortduurde, dat zij geen levensmiddelen konden krijgen, dat de werkeloozen hun ondersteuning niet meer konden gaan halen. Van sympathie voor de regeeringstroepen merkte men even weinig als van uitgesproken antipathie tegen de Spartacisten. Men moest ook niet vergeten, dat velen hun man of zoon hadden onder de verblinde fanatici daar aan de anderen kant.

Spoediger dan ik had verwacht, was ik aan het front aangekomen. Het lag hoogstens twintig minuten gaans ooselijk van het Alexanderplein. Inderhaast uit karren gebouwde barricaden, waarachter de regeeringssoldaten zich opgesteld hadden, gaven de frontlijn aan. Onmiddelijk daarachter, slechts weinige meters verder, was nog publiek verkeer, al waren het hier alleen de enkelingen, die zich naar hun woning haastten. En velen ontmoette ik onderweg, die zelfs naar hun eigen huis niet meer doorgelaten werden.
Duizendmaal gevaarlijker was het hier, dan ik op eenige frontlijn meegemaakt heb. Hier plofte, hier ratelde het zonder ophouden. Vliegers zwermden door de lucht en niemand wist tot welke partij zij behoorden. Twee-, driemaal per minuut sprongen de soldaten achter de barricaden: "straat vrij"! En dan ratelden de mitrailleurs met tienmaal weerkaatste losbranding als een geweldige roffel door de verlaten straten en van den anderen kant kwam het antwoord.
Regeeringssoldaten kwamen mij tegemoet, in hun midden een gevangene, ook soldaat, maar ongewapend. Met handgranaten en geweren, den vinger aan den trekker, werd hij bewaakt. Ik keek den man vlak in het bleek, door angst gewrongen gelaat. Die zou waarschijnlijk straks tegen de

muur gezet en geëxectuurd worden. Het publiek keek uiterlijk rustig naar deze episode, maar op honderd pas afstand volgden vele nieuwsgierigen, tot het groepje in een portaal verdween, waar een tijdelijke commando gevestigd was.

Vrachtauto`s met zware munitie voor de mijnenwerpers en kisten levensmiddelen reden voorbij. De wachthebbende soldaat had de hand aan de op den wagen gestelde mitrailleuse. Alles ademde wantrouwen en ieder was elk ogenblik voorbereid op verrassende plotselinge woede-uitbarstingen van de bevolking. Op verscheidene pleinen waren de zware mijnwerpers ingebouwd, op andere talrijke mitrailleursputten ingegraven achter prikkeldraadversperringen. De Chemin des Dames werd verhuisd naar de rijkshoofdstad. Tegen het vallen der duisternis knalde het hier weer alsof op elk dak een dolle schutter zat en achter elk venster een handgranatenwerper, en dat in de wijken, die officieel reeds van alle communisten gezuiverd waren. Lang nadat ik de gevaarlijke buurt achter den rug had, klonken de venijnige schoten nog na, aan alle kanten weerkaatst tegen het donkere massief van het keizerlijke paleis en tegen de geweldige steenklomp van den dom, die vervaagde in het nachtelijk duister.
Wat zou de dag van morgen brengen?

De aanklacht tegen Versailles

Als we bij Ferrum naar het zuiden ombogen, was het landschap, waardoor de kaarsrechte weg langs een liniaal getrokken leek, geheel verlaten. Het leek werkelijk in den beginne, alsof het in die buurt niet erg pluis was. Vlak bij Myslowitz, op den top van een heuvel, werden wij eensklaps verrast door een schitterend panorama. Daar lag in een onmetelijke vlakte: het oude Rusland links, het oude Oostenrijk rechts voor ons. En op het punt, waar de drie landen samenkomen, de "Drei Kaiser Ecke', verheft zich een monument, dat nu een stuk herinnering is geworden, "Herinnering aan tijden, die zóó ver-af lijken, dat wij ons nog slechts met moeite kunnen voorstellen. Hier op dit punt liepen de machtige rijken van Wilhelm, Franz Josepf en Nicolai te zamen.
En wat is van die grootheid weinige jaren later nog overgebleven?
Van Oostenrijk was bij de "Drei Kaiser Ecke" van de oude grenzen niets meer aanwezig. Polen, dat Rusland was komen vervangen, liep thans tot veel zuiderlijker door en ook dan kwam niet het vroegere Oostenrijk maar de Tsjecho-Slowaaksche republiek. En zelfs Duitschland, dat bij deze zuil zijn eindpunt had, was niet meer het rijk van 1914.
Fransche troepen deelden er bevelen uit en de Duitschers, die naar deze streek wilden reizen, moesten bij den Fransche consul in Berlijn een vergunning daartoe komen bedelen.
En de "Drei Kaiser" zelf ?
Gedachten die niet vrolijk stemden.
Het verdrag van Versailles en de begrijpelijke pro-Poolsche en sterk anti-Duitsche houding van de Fransche troepen in Opper-Silezië droegen de hoofdschuld aan al het gebeurde.
De billijkheid niet alleen, maar ook het welzijn van Europa, dat zoo afhankelijk was van de ongehinderde en tot hooge krachtinspanning opgevoerde productie van een industriecentrum als Opper-Silezië eischte, dat de volksstemming zoo spoedig mogelijk plaats zou vinden.
Elke maand uitstel beteekende een voortwoekering der Poolsche propaganda en der Duitsche anti-propaganda, elke verandering van den internationalen politieken toestand, elke wijziging in den stand van den Russisch-Poolschen oorlog had ten gevolge een gewijzigde stemming van de bevolking van Opper-Silezië, nieuwe onrust, nieuwe verkiezingskoorts, nieuwe verwarring. De billijkheid eischte, dat de volksstemming eerlijk zou zijn en een juist beeld zou geven van den werkelijken toestand.
De werkelijke toestand was, dat 70% van Opper-Silezië Duitsch voelde en aansluiting bij Duitschland zocht, in welken vorm dan ook, in elk geval Duitsch zou stemmen.
Elke geweldadige wijziging van deze verhouding - en toegegeven moet worden, dat de houding der Fransche troepen die wijzigingen in de hand werkte - zou zich wreken op geheel Europa.

Elke toeneming van Poolschen invloed op het Opper-Silezische industriegebied beteekende een benadeeling van de productie. Een overneming van mijnen en fabrieken door de Polen zou een directe ramp voor Europa zijn.
De Polen misten de energie, de technische kennis, het organisatievermogen van de Duitschers, om dergelijke wereldindustriën tot steeds groteren bloei te brengen. Erger. Zij, de Polen, bezaten integendeel alle eigenschappen om een bloeiende industrie binnen weinige jaren volkomen te vernietigen.
Daarom was het een wereldbelang, dat dit door een zeer spoedige volksstemming voorgoed zou worden beslist.
Daarom was het een gevaar voor heel Europa, indien nog langer zou worden toegestaan, dat Frankrijk den grootsten invloed had op de intergeallieerde commissie in Opper-Silezië en het leeuwenaandeel aan de militaire bezetting van dit industriegebied.
Frankrijk bezette niet alleen, het voerde ook pro-Poolsche propaganda.
Dat heb ik zoowel in gesprekken met de generaals Lerond en Gratier, alsook in de tallooze uitlatingen van Polen-liefde en Duitschers-haat van de Fransche offcieren en ambtenaren, die ik in Oppeln, Kattowitz en overal gesproken heb, persoonlijk ondubbelzinnig kunnen merken.
Dit kon in de offcieren volstrekt niet afgekeurd worden, alleen was te laken het domme systeem om deze menschen hierheen te sturen, waar zij niet thuishoorden.
Het was zoo ontactisch en in strijd met alle neutraliteit, toen de onlusten overal uitbraken en de Duitsche politie op tal van plaatsen met verlies van dooden en gewonden zich tegen de Poolschgezinde bevolking verdedigen moest, de Sicherheidswehr eenvoudig aan haar lot over te laten, een troep nota bene, die onder Fransch oppertoezicht werkte en dus allereerst recht op ondersteuning van de intergeallieerde commissie had.
Maar al deze fouten en tekortkomingen moesten worden geweten niet aan de Fransche bezetting, maar aan den vrede van Versailles, die de boog zoo geweldig overspannen had, dat de strikte uitvoering van zijn artikelen wel tot dwaasheden als deze Fransche invloedssfeer in Opper-Silezië voeren moest.
Door dit alles werd de stemming er niet beter op, en de komende winterjaren van dat jaar 1920 beloofden dreigend te zullen worden. In Berlijn trof men steeds weer den hartenklop dezer revolutie aan. Het bolsjewisme stak zijn kop weer op en alles vertroebelde weer. Periodes van rust werden plotseling door periodes van zeer groote verwarringen, die tenslotte een ongekende hevigheid in de politieke kampen veroorzaakten.
Het was steeds weer het oude liedje. Stakingen met politieken achtergrond onder de misleidende leuze van loonsverhoging. Geen trams. Tijdelijk geen licht en geen water. Meetings, volksvergaderingen in de open lucht, roode vaandels, opruiende toespraken.
De volksmenigten, die sinds de Novemberrevolutie van 1918 op de Berlijnsche straten bijeengebracht werden, zagen er uiterlijk inderdaad bijna altijd eender uit. De motieven, die haar leiders er toe brachten, ze uit hun woningen te lokken, waren om den drommel niet altijd hetzelfde. Ze veranderden al naar gelang van de nieuwe tactiek, die de tijdsomstandigheden meebrachten.

In de socialistische gelederen beleefden we op dat oogenblik in hoofdzaak twee propaganda-richtingen. De meerderheids-socialisten ontwikkelden een geweldige actie over het geheele rijk, teneinde zich te verzekeren van het leeuwenaandeel van den onafhankelijk-socialistischen buit. De communisten werkten aan de andere helft en trachtten de arbeiders naar het radicalisme over te halen. En na verloop van tijd zouden de krijgskreten der rooden broeders slechts "Scheidemann" of "Lenin" zijn, sociaal-democratie of communisme, Amsterdam of Moskou, door democratie tot socialisme of door terreur tot dictatuur van het proletariaat.
Die nieuwe leuzen werden het Duitsche volk, althans dat deel, dat - volgens de gebruikelijke strategie van klassenhaat en handarbeidersverafgoding, die elken vorm van socialisme meende te moeten voorstaan - tot de "verdrukten" behoorde, op het oogenblik met kracht ingepompt. En over het algemeen uiterst-goedige Duitsche "proletariër" liep maar weer zijn huis uit, de straat op, en liet zich gewillig met nieuwe "Schlagworte" volgieten. Zijn belangstelling, zijn politieke geestdrift, die

nimmer zeer groot was, was nog wel fiksch afgenomen, maar zijn met de moedermelk ingezogen discipline stond hem niet toe thuis te blijven. En als de partij, riep liep hij zoet met z`n vaantje over het plaveisel der wereldstad, keek boos naar iederen als-heer-gekleeden voorbijganger, riep "Nieder! Nieder!" zoodra zich `n uniform vertoonde, en "Hoch! Hoch!" als Lenin of Trotsky of Däumig of Scheidemann of Ebert "leven" moest.
Wat men eigenlijk van hem wilde en hoe men dat dacht te bereiken, was hem maar heel, heel vaagjes bewust. Met feiten hield hij geen rekening, eigen oordeel had hij niet, wat zijn schreeuwers hem heesch toeblerden, gold voor hem als orakeltaal.

Op de grootere meeting der communisten voor het Keizerlijke Paleis logen de heeren volks-zaligmakers er maar weer rustig op los: "Kameraden! In Rusland is alles nog niet zooals men dat in een ideaal-staat kan wenschen. Maar het is daar duizendmaal beter dan bij ons in Duitschland." Goeie morgen!!
Maar niet één onder die tienduizenden, die tegen zulke bewuste en misdadige leugens protesteerde. Men keek met verrukte oogen naar deze apostelen op en knikte elkaar onderling toe: "Zie je. Die weet`t. We moeten onze Russische broeders helpen en navolgen, dan krijgen wij hier het zelfde dorado der arbeiders als in`t gezegende Rusland."

Levensvreugde tegenover ellende en onverschilligheid

Drieg dagen in het veelbesproken Ruhrgebied zijn drie eindeloos-lange dagen geworden van regen, modder, mist, vermoeienis, eeuwige autoritten door vervuilde landwegen, met om me heen niets dan druipende arbeidssteden, vuile dorpen en van regen glimmende, zwart-en-grauw getinte fabrieks- en mijncomplexen. Elken dag had ik weer het gevoel, dat we sinds 1914 in een verdwaasde wereld leefden, en dat de regeerende menschheid bezield werd door een perversen lust om in weinige jaren te vernielen, wat zij in een eeuw van harden arbeid opgebouwd had. Duurde deze waanzin in het Ruhrgebied nog langer, dan zouden hier dagelijks kapitalen worden vernietigd - door Frankrijk, dat miljoenen per dag voor deze militaire operatie noodig had, door Duitschland, dat uit verkeerde politiek bereid was met eigen handen nationaal bezit te vernietigen.
Het was natuurlijk onmogelijk, dat het Duitschland inderdaad lukte, dezen ongelijken strijd nog eenige maanden vol te houden. Maar wie hier, zooals ik, drie volle dagen per auto dit gebied in alle richtingen doorkruiste en met eigen ogen gezien had, welk een meesterwerk van fijnste organisatie hier tot stand gekomen was, moest zich afvragen: was niet elke oplossing beter dan de vernietiging van dit industriecentrum, dat in heel de wereld een unicum is?

Het was een strijd, die misschien wel eens, zuiver sportief gesproken, spannende momenten had, maar die tenslotte toch minderwaardig en klein was, en - waar ze als uiterste consequentie de uithongering van millioenen menschen bedoelde - geen haar beter dan het zuiver-militaire gevecht op de slagvelden. Het was een vernederende gedachte, dat wij in 1923 nog niet verder gekomen waren dan deze demonstratie van de allerlaagste van alle menschelijke hartstochten! De uithongering van het Ruhrgebied was tenslotte iets, waaraan menschen, die nog een tikje gevoel overgehouden hadden, voorlopig nog niet wenschten te gelooven. Zij zagen er slechts een Fransche bedreiging in, die hoogstens twee of drie dagen als afschrikwekkend pressiemiddel zou kunnen worden toegepast. Al was het alleen maar, omdat dan een algemeene moorlust van de tot wanhoop gedreven er het gevolg van zou zijn. Ik weigerde te gelooven, dat eenige Fransche regeering, al was zij nog zoo nationalistisch verdwaasd, in staat zou zijn tot zulke middelen te grijpen om een gewillige schuldenaar tot betaling te dwingen.

Zekere intellectueele kringen waren in opstand tegen alle elende, die Duitschland getroffen had. Voor hun eerlijke smart kon men slechts in eerbied het hoofd buigen.
Ik geloof ook onvoorwaardelijk in de diepe verontwaardiging van de trouwe Duitsche beambten en

ingenieurs, die liver zich lieten opsluiten dan hun volk ontrouw te worden.
Petje af voor deze mannen, die ook in zware tijden hun volk trouw bleven.
Er was in den laatsten tijd zoo geketterd tegen het onzedelijke, karakterlooze, internationaal vermodderde Berlijn, dat den treurigen moed had te dansen en te zingen, terwijl Duitschland te gronde ging. Sinds de Ruhrbezetting mocht Berlijn niet meer dansen en moest vroeger naar bed. Als teeken van rouw voor die arme geplaagde Ruhr-slachtoffers, dien een hart onder den riem gestoken moest worden!

Wie het geluk had kort hierna dit land van beproevingen eenige dagen te mogen ontvluchten, en aan de Parijsche boulevards nieuwe levensvreugde op te doen, die zag bij terugkeer in Duitschland met dubbele scherpte het peil van ellende en van onverschilligheid, waartoe de menschen hier gedaald waren, - een smartelijke tegenstelling van de vitaliteit van de bevolking van Frankrijk`s hoofdstad, waar een levensvreugde heerschte, een lichtweelde tentoongesteld werd, en een bedrijvigheid hoogtij vierde, die wij in Berlijn van de twintiger jaren ons zelf niet uit de beste jaren van vóór den oorlog herinneren konden. Tot voor kort moest ik toegeven, dat de oppervlakkige bezoekers, die van Parijs naar Berlijn overwipten, en hier bij het vormen van hun oordeel alleen afgingen op wat verkeer in de hoofdstraten van der oude stad en van het Westen, wat weeldegedoe in enkele dure restaurants en wat luxe-auto`s van snelle rijkaards, hier den indruk konden krijgen, dat het met Duitschland toch nog niet zoo heel erg stond en dat in deze landen veel geld verbrast werd, dat eigenlijk in de zakken der berooide Franschen behoorde te vloeien. Maar een kort bezoek aan Parijs van deze dagen toonde het belachelijke van dergelijke beweringen. Daarmee vergeleken was Berlijn een kerkhof, een sinistere opeenhooping van vervallen huizenblokken. `s Avonds een jammerlijk, door wat matte booglampen spaarzaam beschenen doolhof van verlaten allées en straten, bijna zonder verkeersmiddelen, en na zonsondergang ook vrijwel zonder verkeer. Ik had wel eens de moeite genomen om eenigen tijd het drukste punt van Berlijn, den Potzdammerplatz, te bestudeeren en onmiddelijk met de nog twee dagen van te voren in mij herinnering vastgelegde drukte verkeerspunten van de "ville lumière" te vergelijken. Op de minst drukke punten van de afgelegen boulevards was nog tienmaal meer verkeer dan in het hartje van de Duitsche hoofdstad.

Een Duitsche taxi-chauffeur, die trouwens in den laatsten tijd hier niet veel anders te doen had dan wachten op klanten, die niet komen wilden, zou op de Parijse boulevards met hun ongelooflijk gekrioel van al die ontelbare snelle en aalvlugge wagentjes stellig het geduld verliezen en ongelukken maken. En hoe sjofel waren deze Duitsche menschen gekleed en hoe nerveus en haastig gingen zij, elkaar meedogenloos uit den weg stompend, kribbig en onbeleefd huns weegs. En dan die zeer wrakke huurrijtuigen met hun uitgemergelde paarden en hun onbeschaamde koetsiers, die ruwe omnibusconducteurs, die hun klanten als samendrukbaar milliardendokkend vervoervee behandelden - en daarnaast de sprookjesachtige welwillendheid van allen, die toen in Parijs met het publiek te doen hadden, de vroolijke ongedwongenheid van de meeste menschen daar op straat, de als vanzelfsprekende beleefdheid van allen tenopzichte van den zoekenden en vragenden vreemdeling, de keurige taxi`s met hun voorkomende bestuurders, de weldoende weelde der magazijnen, het lachende licht van millioenen gloeilampjes, dat den Parijschen avond tot een vroolijke dag omtooverde...

Arm Duitschland. Arme kinderen vooral, die in de misère opgroeiden en zelf niet de herinnering bezaten aan betere tijden en de hoop, dat alles nog eens worden zou als vroeger. Van den overvloed van Frankrijk was ik terug gekeerd in een Duitsche ellende, die in een afwezigheid van tien dagen zoo ongelooflijk toegenomen was, dat ik even de oogen moest uitwrijven om tot de overtuiging te komen, dat niet minstens een vol jaar tusschen vertrek en terugkeer lag. In die weinige dagen had de hooge binnenlandsche politiek kans gezien, mijn voorspelling waar te maken, dat de beruchte groote coalitie van Stresemann in de practijk al heel spoedig de zwakste regeeringsbasis zou blijken. De groote coalitie lag in stukken, en zelfs de groote lijmer Stressemann zou nu wel alle hoop opgegeven hebben, ze nog ten derden male aaneen te kitten. Nog viel zelfs niet bij benadering

te zeggen, welke nieuwe regeeringscombinatie ons straks zou komen verrassen. Een nieuwe parlementaire regeering onder een anderen chef dan den tegenwoordigen, was immers volgens de herhaalde plechtige verklaring van den tegenwoordigen premier een onmogelijkheid. En dus bleef, als we hem gelooven wilden, nog slechts een tweetal mogelijkheden over: een derde kabinet Stresemann, dat voor elk nieuw besluit een parlementsmeerderheid zou moeten zoeken, dan wel een dictatuur, zij het opnieuw onder Stresemann, die dan daartoe het parlement naar huis zou moeten sturen, of onder de leiding van rechts- of linksradicalen. En men verwachtte hier wel vrij algemeen, dat mocht een derde kabinet Stresemann de voorlopige oplossing zijn, dit toch slechts een zeer korte overgangsperiode zou kunnen vullen, en een Rijksdagontbinding al heel spoedig onvermijdelijk zou blijken.
Intusschen hadden zij, die met mij van oordeel waren dat de groote overwinning van den Rijkskanselier, op den dag dat hij er zijn "machtigingswet" eindelijk door wist te jagen, slechts een korte vreugde zou betekenen, alweer gelijk had. Op het oogenblik, dat de sociaal-democraten hun ministers uit het Rijkskabinet terugnamen, hield de machtigingswet, die de gemoederen zoozeer in beroering gebracht had, automatisch op te bestaan. Het slappe ruggegraatje van deze schijndictatuur kon den last niet langer dragen.
Intusschen hoorde tot het algemeen program van slapheid, ook van de kanseliersperiode van Stresemann, dat de Rijksdag, die volgens de grondwet den eersten Woensdag van November in nieuwe zitting moest bijeenkomen, voorloopig nog met vacantie bleef, ofschoon men met een beetje gezonde menschenverstand zoo zeggen zou, dat hij zelden belangrijke quaesties te bepraten had dan juist in die dagen. En zelfs de sociaal-democraten, die nu eigenlijk in de oppositie behoorden te zijn, hadden het niet noodig gevonden om tegen dit ondemocratische opzijschuiven van de volksvertegenwoordiging te protesteeren, en daardoor het uitstel mogelijk te maken. Ze wisten veel te goed, dat van dit redeneercollege toch niet veel positiefs meer te verwachten was.

Wanneer in een land de nood zoo hoog gestegen als toen hier, dan leerde de geschiedenis vaak, dat onverwachts een mannetjesputter van groot formaat van achter de coulissen op het tooneel sprong en de situatie redde. Stresemann kon die redder al niet meer worden. Want hij had het publiek aan de andere zijde van het voetlicht al te ongeduldig en kriebelig gemaakt. Nu was de vraag nog slechts, of de groote speler zoo tijdig tusschen de heeren verschijnen zou, dat de oproerige zaal nog niet in haar woede over de "Rampe " zou springen en met geweld aan de voorstelling een einde zou maken.

Innerlijke verdeeldheid, geestelijke verzwakking en materieele vervlakking

Locarno is maar weinige kilometers van de Italiaansche grens verwijderd en iets moeilijker te bereiken dan Milaan, Genua, Genève of Luzern. Het was dus voor alle deelnemers even ongeschikt, wat voldoende reden was om zich bij deze gelukkige keuze neer te leggen. Locarno heeft maar een klein postkantoor en weinig telefoonlijnen. Er waren echter nu wel met bekwamen spoed extra-lijnen gelegd naar Rome, Berlijn, Frankfort, Parijs enzoomeer en men had bereids vastgesteld, dat langs deze nieuwe lijnen verstaanbare gesprekken gevoerd konden worden. Voor de twee- tot driehonderd journalisten, wier taakhet was de tientallen congressen bij te wonen, die het meer of minder onvermijdelijk gevolg waren van het onverbeterlijke Verdrag van Versailles, was dit een aangename mededeeling. Het groote publiek, althans in Duitschland, trok zich van al dit gedoe geen sikkepit van aan. Het had andere belangen dan de gewichtig-doende diplomaten met hun eindelooze conferenties, moreele overwinningen en nederlagen, en geleerd klinkende spitsvondigheden. Het vroeg alleen naar hooger inkomen, minder belasting, meer vreugde in het leven, korteren arbeidstijdm afzet voor den handel, opdrachten voor de industrie, ophouden van de na-oorlogse-stemming...

Intusschen: zou men zich, gewillig of ongewillig, met de gesties der politici bezighouden.

Het Duitsche volk wilde uit zijn isolatie. Het zag voordeel in een eigen actie, die voornamelijk ten doel had, de onrust van het Fransche volk over een herleven van dreigende Duitsche oorlogsstemming den kop in te drukken. Het wilde een vriendschappelijke verhouding tot Frankrijk - voor zooveer zooiets tusschen deze beide landen nu eenmaal mogelijk was - teneinde daarvan eerlang gebruik te kunnen maken tot aanwijzing van de harde bepalingen van het "Vredesverdrag" ten gunste van Duitschland.
Het Duitsche volk wilde uit zijn isolement. Het wilde weer zichzelf zijn, het wilde weer de plaats innemen, waarop het recht had. Echter de reeds grooter wordende innerlijke verdeeldheid, de geestelijke en materieele vervlakking, dat waren alle factoren, die het onmogelijk maakten, dat dit land en dit volk zich weer konden opwerken.

Op mijn zwerftocht door West-Duitschland in October 1925, heb ik met vele industrieelen, bestuursleden van Kamers van Koophandel, fabriekseigenaars en ook vertegenwoordigers der arbeiders gesproken. Natuurlijk liepen de meeningen over oorzaken en middelen ter verbetering zeer uiteen. Dat tal van industriën in Duitschland en vooral ook in het Westen, een zware crisistijd doormaakten, daarover waren allen het eens. Eenigen tijd tevoren was ik bij Krupp in Essen en had daar de gelegenheid de geweldige fabrieken van boven tot onder te bezichtigen. Ik kon toen opmerken, dat Krupp in een periode van geweldige malaise verkeerde en dat duizenden arbeiders ontslagen werden. Sindsdien was de toestand nòg ongunstiger geworden. Groote onderafdeelingen stonden leeg. Men had dépendance-fabrieken in de omgeving moeten sluiten, teneinde de bedrijven naar Essen over te brengen en op die wijze te sparen. Desondanks: van de groote wereldfirma Krupp was toen niet veel meer over. De enorme gebouwen, die een stad op zichzelf zijn, stonden er nog. Maar ik geloof niet, dat de firma die complexen nog met evenveel trots beschouwde als vóór en tijdens den wereldoorlog. Ze waren een kolossale schadepost geworden. Ze verslonden kosten van onderhoud en brachten niets meer op.

Ditmaal bezocht ik twee imponeerende en eveneens zeer bekende andere staalfabrieken, de "Hoesch-Werbe" bij Dortmund en het "Stahlwerk Becker A.G." in Willick bij Krefeld. Ook hier niets dan klachten. Er werd nog gewerkt, natuurlijk. Maar niet meer aan alle hoogovens. Zag men de schitterende, hypermoderne inrichting bij Hoesch, stellig een een model-fabriek, en den eveneens vernuftigen aanleg van de ook het artistieke oog bekorende, bijna weelderige fabrieken van Becker, dan kon men begrijpen, dat de directies vaak met tranen in den oogen van het werk huiswaarts gingen. Nog slechts weinige weken te voren zag het er bij Becker inderdaad naar uit, alsof men den strijd moest opgeven. Er werd ook daar "gesaneerd". Dat woord trof men toen dagelijks in de Duitsche dagblad-berichten aan. Men "saneerde" naar alle windstreken. Dat was natuurlijk lapwerk. Het hield de bedrijven weer eenigen tijd gaande.

Er is na den oorlog een periode van opbloei geweest voor de Duitsche steenkolenindustrie. Dat wil zaggen, men werkte met alle macht aan een toeneming van de procductie, met een zeer zichtbaar succes. er waren groote hoeveelheden noodig, die het aanboren van nieuwe, het verbeteren en herstellen van de oude mijngangen eischten. In het Ruhrgebied had het loshakken van de steenkool geen doel meer, omdat niet alleen de gewone opslagplaatsen boordevol met voorraden lagen die geen kopers vonden, maar in vele gevallen ook nog de velden in den omtrek. Zulk een toestand had het Ruhrgebied nog nimmer meegemaakt.
Men kon vrij nauwkeurig geschat zeggen, dat in het Ruhrgebied tienmillioen steenkolen en cokes lagen, die niet verkocht konden worden. In vroege jaren, als er eens slechte tijden waren, noemde men een niet onmiddelijk afzetbare hoeveelheid van... drie millioen ton reeds een zeldzaamheid!
De hoofdoorzaak was de algemeene industrieele malaise in Duitschland. De fabrieken, die voor meerendeel met verlies werkten (ook de meest moderne), bestelden natuurlijk lang niet meer zooveel steenkolen als drie of vier jaren van tevoren. En zoo kwam het, dat de beschikbare

hoeveelheden brandstod (steenkolen en bruinkolen) in Duitschland kort voor den oorlog nog niet eens zoo groot waren als toen die dagen.
Intusschen was het aantal in het Ruhrgebied arbeid vindende mijnwerkers van 448.900 in Januari 1925 tot 385.639 op dat ogenblik gedaald en minder geworden dan vóór den oorlog. Zoo langzamerhand kreeg men een overzicht van de geweldige malaise die Duitschland doormaakte. Tijdens de bankiersconferentie in Berlijn heb ik al het noodige over de theorie gehoord, maar deze reis door West-Duitschland bracht nog een bijdrage op het gebied der sombere praktijk.

De Duitsche minister van Buitenlandsche Zaken, dr. Stresemann, had in den Rijksdag over het pact van Locarno meegedeeld, dat Duitschland volgaarne bereid was aan een economische wereldconferentie deel te nemen. Geheimrat Hermann Bücher, een der presidenten van den "Reichsverband der deutschen Industrie", verklaarde mij reeds eerder erop te hebben aangedrongen, dat er een economische wereldconferentie diende te worden gehouden. Zoo`n conferentie moet als ultima ratio voor de volkeren van Europa beschouwd worden. "In het jaar 1919, waarin de Europeesche volkeren nog in de oorlogsstemming verkeerden en de leidende staatslieden niet mans genoeg waren, om hun volkeren over de economische gevolgen van den oorlog de waarheid te zeggen, moest mijn stem - aldus Geheimrat Hermann Bücher - werken als die eens roepende in de woestijn. Voor mij was en is nog altijd het Verdrag van Versailles het werk van menschen, die van staatshuishoudkunde geen begrip hadden. Naar mijn mening zou de oorlog in zooverre een politiek voordeel gebracht hebben, als de volkeren de doelloosheid van den oorlog ingezien zouden hebben, des strijdens moede geworden en binnen afzienbaren tijd niet meer in de slagvelden te brengen zouden zijn. De zuivering der politieke atmosfeer werd echter weer geneutraliseerd door de buitengewone economische moeilijkheden, waarmede alle deelnemers aan den wereldoorlog te worstelen hadden. Want het Verdrag van Versailles was van economisch standpunt het non plus ultra van staatshuishuidkundig wanbegrip. Immers, men behoorde bij het overgaan der naties naar den toestand van vrede er aan te denken, dat in de eerste plaats noodig was het eigen volk in leven te houden; en om dit te bereiken, behoorde men het gebruik van waren der volkeren te doen toenemen en de internationalen handel in de hand te werken. Men had het tegendeel gedaan, zich wederkeerig door een onjuiste handelspolitiek geïsoleerd en getracht, alle kosten van den oorlog af te wentelen op de overwonnenen. Had men onmiddelijk na den oorlog gezamelijk de binnen- en buitenlandsche schuldenquaesties geregeld, dan zou een andere handelspolitiek mogelijk geweest zijn, en op den duur zou dat ten voordeele geweest zijn van elken staat en staatsburger. Nu echter was de economische positie van alle volkeren slechter geworden dan zij onmiddelijk na den oorlog was."

"Frederik de Groote heeft eens gezegd: "Hij, die twee halmen kan doen groeien, waar slechts één groeide, heeft in het belang van zijn vaderland meer gedaan dan vaak alle politici tezamen." "Het komt er niet zozeer op aan, voor eigen rechten op te komen, als wel gezond verstand en doeltreffende maatregelen de volkeren en den mensch in het algemeen economisch boven water te houden en een menschwaardig bestaan verzekeren. In verband hiermede wil ik alleen nog opmerken, dat, na het bijeenkomen van een economische wereldconferentie, in het belang van alle landen problemen als de werkloosheid enzoomeer automatisch in orde zouden komen en de bestrijding van het bolsjewisme in een ander stadium zou komen. De economische wereldconferentie kan niet plaats hebben zonder Amerika. Zij moeten uitgaan van de grondgedachte, dat het ieder beter gaat, als zijn buurman in gunstige omstandigheden verkeert. Ik hoop stellig, dat binnen afzienbaren tijd een economische wereldconferentie ons een schrede verder zal brengen in de richting van economisch herstel van de geheele wereld."
En deze stem bleef als die eens roependen in de woestijn...

Om het pact van Locarno

Vóór den winterwaren in Duitschland nieuwe politieke onlusten te verwachten...
In den Beierschen Landdag had een der afgevaardigen van rechts tijdens de debatten van Locarno opgemerkt: "Het zou mij niets verwonderen, als een teleurgesteld Elzasser Stresemann thans overhoop schoot."
In de drukkerij van de "Kreuzzeitiung" wer o.a. ook een kleiner officieel orgaan der Duitsch-nationale Partij gedrukt, dat 2 december 1925 schreef: "Het schijnt, dat vele leden van de partij de opvatting huldigen, dat Stresemann erger is dan een moordenaar". De "Deutsche Zeitung" schreef, dat Luther en Stresemann hun vertrek uit Berlijn en het station van vertrek gehiem hielden, uit vrees voor de rechtsradicalen en dat zij dit "wegsluipen uit de stad" zeer begrijpelijk vond. Reeds kreeg Stresemann talrijke dreigbrieven. De rechtste pers wist te vertellen, dat zijn huis, dat in den tuin van het Ministerie van Buitenlandsche zaken gelegen was, extra bewaakt werd, en dat s`nachts om het huis heen een bijzondere verlichting was aangebracht. Inderdaad was het vertrek van de Duitsche delegatie, evenals indertijd naar Locarno, streng gehouden, en op het perron bevond zich een sterke politie-afdeeling. Alles was tot op grooten afstand afgezet.
De "Berliner Börsen Kurier" bracht een uitvoerig en ernstig hoofdartikel onder den titel "Putschgerüchte", waarin er zeer terecht op gewezen werd, dat de atmosfeer voor politieke onlusten weer eens bijzonder gunstig was.

Kort vóór de behandeling van het wetsontwerp inzake Locarno in den Rijksdag zond een der meest radicale leiders der rechtsche groep, graaf Reventlow, mij een brochure. Deze was getiteld: "Minister Stresemann als Staatsmann und Anwalt des Weltgewissens". Ze was uiterst scherp van inhoud. De strekking was om te bewijzen, dat dr. Stresemann, die een joodsche vrouw had, op den duur geheel verstrikt was in joodsche internationale kapitalistische invloeden en bewust Duitschland in handen speelde van de machtige joodsche milliardairs van Wallstreet. De schrijver consateerde, dat het joodsche grootkapitaal zooveel belang bij had, Stresemann in zijn machtspositie te sterken, dat het zelf bereid zou zijn, Duitschland voorloopig in het vaststellen der jaarlijksche oorlogsschattingen tegemoet te komen, mits Stresemann hem op andere wijze Duitschland in handen speelde. Op bijna honderd bladzijden werd hier den minister van Buitenlandsche Zaken het schandelijkste landverraad verweten.

Diezelfden avond vond ik van dienzelfden graaf Reventlow een hoofdartikel in de "Deutsche Zeitung", hetzelfde blad, dat den Rijkspresident heftig had aangevallen en geschreven had, dat de zwart-wit-roode vlaggen als rouw over Hindenburg`s onderteekening halfstok moesten geheschen worden. Las man dit artikel in verband met vele geruchten, die van alle mogelijke zijden opdoken, dan kreeg het een heel eigenaardige beteekenis. Reventlow stelde vast, dat Duitschland onteerd was. Hij vond het noodzakelijk, dat op de nationale oppositie thans de plicht rustte, "eines angestrengetesten Werbens, des Aufklärens, des Aufrüttelns". En wat nu volgde was nog duidelijker: "Daartoe is in de eerste plaats noodig, dat zonder mededoogen en op scherpste wijze gekenteekend worden die personen, die ons naar Locarno gebracht hebben en niet minder alle partijen, die hen geholpen hebben, dit succes te behalen, of daartoe hebben bijgedragen."
Iets verder schreef hij: "Onder den krijgskreet Duitsch-tegen-Internationaal moet de strijd gevoerd worden, rücksichtlos...! Hier is nu het oogenblik gekomen, waarop de twee groepen uiteen moeten gaan en waar de wil om te handelen vormen moeten aannemen, die geen twijfel meer overlaten...
Volkomen bewust van de mogelijke uitwerking van de hier volgende woorden moeten wij, gegeven de aangenomen Locarno-wetten, zeggen: Stormachtige tijden in Duitschland zijn...noodig!"

Een barre winter zettein, terwijl de economische crisis met den dag gevaarlijker werd. "Nationale" opwinding op den eenen vleugel, toenemend communisme, dat van groeiende werkloosheid misbruik maakte, op den anderen. Wilde men het hier volkomen rustig houden, dan zou men in Londen nog eens duchtig moeten bepraten, wat er tot strekking van een regeering van het Midden in Duitschland gedaan kon worden. Een week lang had men in den Rijksdag gevochten om het Pact van Locarno. Zonder al te veel opwinding; tenslotte had men het wetsontwerp aangenomen.

Verrassingen waren uitgesloten. De beide ministers waren met hun klein gevolg naar Londen vertrokken, daar zou het Pact onderteekend en spoedig daarna geratificeerd worden.

Lord d`Abernon, de Engelsche ambassadeur in Berlijn, zou binnenkort Berlijn voorgoed verlaten. Hij meende, dat het belang van zijn vaderland meebracht, dat hij de positie van Duitschland tegenover Frankrijk versterkte. Het ging er hier niet om te bewijzen, of hij daartoe steeds de juiste stappen deed. Vastgesteld zijn slechts, dat hij een invloed op de Duitsche regeeringen der laatste vijf jaren gehad had, die ver boven het normale uitging. Hij is degene geweest, die Duitschland den raad gaf, het lijdelijke verzet in het Ruhrgebied te wagen. Stellig had hij daarbij vermoed, dat deze gevaarlijke onderneming met een verzwakking van Frankrijk`s positie zou eindigen.
Of hij tevens voorzag, dat Duitschland er een groote kans bij liep stukken achteruit te gaan, bleef zijn geheim. Voorzag hij dit werkelijk, dan bewees dit des te meer, dat hij pro-Engelsch en niet pro-Duitsch dacht. In ditzelfde licht moet men zijn iniatief tot het veiligheidspact zien. Het overgroote vertrouwen, dat hij bij dr. Stresemann genoot, maakte hem mogelijk, dezen minister, maar ook den nuchter denkenden en gaarne positieve resultaten bereikende rijkskanselier Luther te overtuigen van het groote nut van een initiatief, dat Duitschland behoedde voor nieuwe isolatie en voor een opleven van de bijna overleden Entente. Het initiatief voor Locarno werd in de Wilhelmstrasse geboren, maar niet in het Ministerie van Buitenlandsche zaken, doch in eenige huizen verder gelegen Britsche Ambassade. Men kon den Duitschen tegenstanders van Locarno geen ongelijk geven, wanneer zij in de eerste plaats op de groote vreugde, waarmee Locarno in Londen begroet werd.

"De boom werd hoe langer hoe dikker"

Als we hier tweemaal per dag voor de noodzakelijkheid stonden, over alles wat de Berlijnsche pers over schandalen en nog eens schandalen in eindelooze kolommen bracht, een kort en zakelijk overzicht samen te stellen, dan duizelde het ons steeds meer in het arme hoofd.
Zelden was de nare en afstootende partijenindeeling van het Duitsche volk in zijn pers zoo verwarrend tot uiting gekomen als juist in dat van "affaires" al te volle jaar 1925. Op vier, vijf verschillende plaatsen werd vehoord en onderzocht. Duizend pennen waren dagelijks daarover in beweging. De bladen lieten zich door drie of vier verschillende correspondentie-bureaux onderrichten. Die maakten alle weer tendentieuse verslagen. In de linksche bladen werden opmerkingen van sociaal-democratische, democratische en centrumafgevaardigden der commissie van onderzoek dik gedrukt en bijna stenografisch opgenomen. Vragen en uitroepen van rechts-gerichte parlementariërs of getuigenverklaringen uit dit kamp daarentegen sterk verkort of weggemoffeld. In de rechtsche pers geschiedde precies het omgekeerde.
Verhoord werd in den Pruisischen Landdag, in den Rijksdag, zelf de Berlijnsche gemeenteraad scheen er mee te willen beginnen. Verhoord werd natuurlijk ook bij den rechter van onderzoek. Daarbij kwamen dan nog de onthullingen. Men had den sneeuwbal nu eenmaal aan het rollen gebracht. Wie kon nu de lawines nog tegenhouden!
Lieve hemel! Duitschland had een wereldoorlog moeten doormaken. Daarna een revolutie. Een tijdelijke "Umwertung der Werte". Een periode van wanhoop en waanzin. Vaste tracementen van ambtenaren bleken na twee etmalen geen cent waarde meer te bezitten; de huisvrouwen raakten het hoofd kwijt. In de huisgezinnen heerschte een ondraaglijke spanning, die overdag in de kantoren nawerkte. Uitbuiters, roovers, financieele oplichters kregen vrij spel. Mannen die het grootste deel van hun leven ondergeschikte posities bekleed hadden, werden eensklaps ministers, kanseliers, hooge ambtenaren, burgemeesters van groote steden. Kregen een macht, waartegen ze moreel en wat kennis betreft niet in het minst opgewassen waren.
Aan den eenen kant verloren ambtenaren den juisten kijk op de eigen prestatie-grenzen en werden ze aangestoken door de algemeene koorts naar snellen rijkdom; aan de andere zijde speculeerden gewiekste zaken-scharrelaars op beambten-bekrompenheid en vergulde armoe, die al te vlugge voorgespiegeld kreeg.
Wie uwer zonder zonde is...

Het had, misschien, alles "goed" kunnen afloopen. Ik wil dat woordje goed in dit geval tusschen aanhalingsteekens zetten. Want het ditmaal slechts betrekkelijke waarde. "Goed" was ellicht, dat door een toeval de sneeuwbal aan het rollen gekomen was en eenige heusche schurken (waarschijnlijk weer niet de ergste!) en de noodige, alleen maar zwakke zielen uit de gemeenschap der uitsluitend-braven werden uitgestooten.
Goed was natuurlijk de zuivering, al kon die altijd maar een partieele zijn. Daar ze immers van duizend toevalligheden, van een toevallig verzwijgen, een toevallig verzwijgen, een toevallig om persoonlijke wraakneming of anderszins uitflappen, afhankelijk was.
Maar de medaille had toch ook een keerzijde. Het ging hier in Duitschland volstrekt niet alleen en zelfs niet in hoofdzaak om een zucht naar waarheid en eerlijkheid. Wel bij de groote massa, ongetwijfeld. Stellig ook wel bij hoogstaande politici. En mogelijk ook bij de meerderheid der parlementaire commissies van onderzoek.
De hoofdzaak was de politieke munt, die uit een ander moest geslagen worden. En in dienst van die actie zagen we de slechtste menschelijke hartstochten ongeschminkt naar voren komen. De laster waarde rond. En niemand, die ook maar in de afgeloopen jaren een sigaret aangenomen had van een der "misdadigers" (die in den strijd der partijen al bijna vergeten waren) was zeker, dat hij niet morgen in het openbaar beklad zou worden. Natuurlijk met daarop volgende, opzettelijke klein gedrukte tegenspraak. Volgens het bekende stelsel, dat "er altijd wel wat blijft hangen".
Men besmeet elkander uit de twee groepen: Republiek en Monarchie, met slijk, dat de spatten naar alle zijden rondvlogen. Zoodra de rechtsche bladen door middel van verklikkende partijgenooten in bureaux en banken en ministerieele departementen de noodige gestolen bewijsstukken tegen linksche ministers of politici in handen gekregen en afgedrukt hadden, kwamen de democratische organen met onthullingen, hetzij antieke en historische, dan wel gloednieuwe en hoogst-actueele, tegen ministers uit rechts-getinte kabinetten. Behalve de Duitsch-democratische partij was vrijwel geen enkele andere partij-schakeering er tot nu toe zonder kleerscheuren afgekomen.
Men riep in alle toonsoorten "Barmat" en men bedoelde den politieken tegenstander. "De boom werd hoe langer hoe dikker"! zooals onze kleuters plegen te zingen.
En intusschen zaten de "Oekrajiensche handelaars Barmat" nog altijd in `t voorloopig gevang en zouden er, zelfs onder de gunstigste omstandigheden, wel niet spoedig weer uitkomen. Tenzij men er de voorkeur aan gaf, hen nog langer gratis te huisvesten.
In een zijner overzichten gaf Dr. Felix Pinner in het "Berliner Tageblatt" zijn meening over de beruchte "Barmat"-affaire, die zich door logischen gedachtegang en rustig-objectieve beoordeeling zeer gunstig onderscheidde van de artikeltjes van een groot deel van de Duitsche pers. Hij wees er op, dat de merkwaardige zucht tot het vormen van geweldige en steeds minder overzichtelijke en daardoor tenslotte vrijwel oncontroleerbare concerns tenslotte aan het voorbeeld van wijlen Hugo Stinnes, die door een deel van het Duitsche volk tot een soort held verheven was, toch ook jaren lang zich verrijkt had ten koste van het eigen volk. Dat er tijden geweest waren - in de periode van inflatie - in welke men Stinnis in Duitschland openlijk van landverraad beschuldigd had, omdat hij, onder het mom van den uitbreiding van den Duitschen handelsinvloed in het buitenland, overal zusterondernemingen en ingewikkelde vertakkingen tot stand bracht, welke hem zoo onder de hand een schittere gelegenheid gaven tot de zoozeer gewraakte en gevreesde "Kapitalflucht". Hij had er ook aan kunnen toevoegen, dat men in de eerste plaats dezen zelfden nationalen held Hugo Stinnis verweet, enorme credieten van het Rijk los te werken, in papieren marken berekend, om die later in waardeloos papier terug te betalen.
De Barmats, meende Pinner, hadden niet ingezien, dat het ongezonde stelsel van de luk-raak bijeengescharrelde en zeer heterogene concernondernemingen reeds in verval geraakt was, toen zij, met hoogstens voldoende geld achter zich om die ondernemingen te koopen, door groote voorbeelden (Stinnes, Castiglioni, Bosel) verblind, meenden op deze wijze nog een reuzenfortuin te kunnen bijeen garen. De Barmats vergisten zich in het juiste tijdstip en in het voor verdere exploitatie van het opgekochte allegaartje benoodigde millioenenkapitaal; omgekeerd vergisten zich de ministers, de parlementariërs en de hooge ambtenaren van Staatsbank en ministeries in de financieele mogelijkheden van het Barmat-bezit. Er was niet zoo buitengewoon veel geld noodig

om de meerderheid der aandelen van de 60 Barmat-ondernemingen bijeen te koopen. Maar het vereischte bijna onbegrensde, Amerikaansche vermogens om de liquidatie der geweldige schulden van deze ondernemingen tot een goed einde te brengen.
Dat geld - tot deze conclusie kwam Pinner - hadden de Barmats niet. Zij moesten het zich op snelste wijze verschaffen. In die periode scheen - daar ben ik na het bekend worden van tallooze bijzonderheden thans overtuigd van - de vroeger misschien niet zoo buiten de perken tredende neiging tot het al te onvoorzichtige speculeeren op connecties en menschelijke zwakheden ook van hooggeplaatste ambtenaren, langzamerhand ziekelijk overdreven vormen te hebben aangenomen. Er moesten tientallen millioenen in goud vlotgemaakt worden. En daartoe moest van de groote corruptie-harp elk snaartje aan het trillen gebracht worden.
Niet alleen in Duitschland. Ook naar Nederland, naar Londen, naar New York strekten hun voelhorens uit. Het had "goed kunnen afloopen". Ik zou niet graag mijn hand in het vuur steken voor de stellig tallooze gevallen, waarin kooplui schatrijk geworden zijn zonder dat tijdgenoot en nakomeling ooit iets over de wijze waarop te weten gekomen zijn. Het was niet goed afgeloopen. In welke mate niet, kon nog niemand overzien. Maar het geval van den Rijkskanselier Bauer wees er al op, dat waar omkoperij toegegeven werd, ook den omkooper blaam trof. Dat kon op geen wijze meer worden goed gepraat, en was stellig niet minder strafbaar.
Maar nu steeg intusschen de spanning.
Lang opgehoopte verbittering van twee tot ziel vijandige groepen brak zich baan. Alles wat van de politiek aan leugen en bedrog, aan intrige en knoeierijen onafscheidelijk scheen te zijn, brak door het hulsel heen en werd de volksmassa`s zichtbaar. Het "aanbrengen" was hoogste mode geworden. Wie wat wist, wie "Stukken" in handen had, kwam er bij zijn partij en bij zijn blad mee aandragen. Veel daarvan was klein goed, veel ook de ondergang van een hoogstaande persoonlijkheid. Maar enkele onthullingen waren toch ook van blijvende, sensationeele beteekenis.
Want veel, veel belangrijker dan de toch eigenlijk maar van voorbijgaand karakter blijkende "affaires" Barmat of Kutisker of Wever waren de berichten, die ons via de democratische pers over de schadeloosstellingen der Ruhr-industrie door de verschillende Rijksregeeringen bereikten. Als het waar was, wat het "Berliner Tageblatt" wist te vertellen over de twee milliarden in goud, die een honderdtal industrieelen in West-Duitschland in 1923 van Minister Becker (Duitsche Volkspartij) als crediet gekregen hadden, om ze dadelijk in verbetering der mijnen en fabrieken of in deviezen om te zetten en in waardeloos geworden vodjes papier terug te betalen?! Als het waar was, dat de toenmalige regeering dat geweten had (de Rijksdag las het eerst dan!) en desondanks zonder toestemming van het Parlement nog eens 700 millioen mark in goud aan diezelfde industrieelen in het Ruhrgebied als "schadeloosstelling" uitbetaald had; ondanks de omstandigheid, dat diezelfde firma`s nog geholpen waren door ontheffing van belastingen, en zoo meer. Dan konden we nog frissche zittingen van de Rijksdag beleven. Met een geestige herinnering aan zijn beroemden voorganger van Wittenberg had men in den Rijksdag den nieuwen kanselier dr. Luther toegeroepen: "Mönchlein, Mönchlein, du gehst einen schweren Gang!"
Nu, wie zou er lust hebben, de pij met monnikje Luther te ruilen en deze vuiltjes op te knappen? Wié zou er...?

Wederzijdsch wantrouwen

Het Duitsche volk was in het jaar 1925 in twee groote groepen gesplitst. De twee millioen verdwaasde communisten, die vanuit Moskou geleid en misleid werden, hadden geen beteekenis meer. Monarchisten stonden tegenover republikeinen, en de strijdwas niet alleen in de hoofden en in de harten gevoerd, maar op de straten en aan de gevels der huizen.
Eerst leek het, of de politieke onverschilligheid ook ditmaal den menschen nog de baas was. Maar de laatste tijd, toonde dat alle Duitschers tenslotte voelden, dat het om groote dingen ging. Men was wakker geworden.
In alle steden van het groote Rijk hadden meetings plaats. Alles wat in de politiek naam had, was op

het podium geklommen en had de massa`s gesproken. Slechts de oude Hindenburg, die tegen de ontberingen van een verkiezingsreis niet meer opgewassen was, had zich beperkt tot het voorlezen van een korte rede voor de journalisten in Hannover en tot het houden van een korte toespraak vanaf zijn schrijftafel, die door het meest moderne propagandamiddel, de draadlooze, wereldkundig gemaakt wer.
Arm Duitschland!
Als weer dooden en gewonden op het plaveisel zouden vallen, kon men de verantwoordelelijke zoeken onder hen, die nog kort geleden een mogelijke candidatuur van een overweldigdende meerderheid verhinderd hadden.
Een broederstrijd was ontbrand, en een vechtlust had zich van alle menschen meester gemaakt. Van "Einigheit und Recht und Freiheit", gelijk het volkslied beider groepen zingt, was geen sikkepit meer overgebleven.
Mag ik eenige indrukken samenvatten?
Het kunnen slechts indrukken zijn. Een overzicht, persoonlijk, was in Berlijn alleen al, met zijn ontzaglijke afstanden, onmogelijk.
Men lachte hier in Duitschland om Italië, waar dictator Mussolini naast het staande leger zijn eigen troepen had, zijn gewapende en geuniformde fascisten. Hier was de Rijksweer, hier was het geuniformde "Reichsbanner" als leger deze republikeinen (eenige millioenen mannen) en hier waren de vereenigde troepen der monarchisten (honderdduizenden als Jungdo, Bismarckbündler, Hakenkreuzler, Hitlerbanden, Wehrwolf, Stahlhelm, enz. bekend). En ten slotte nog de gewapende politie, die "Grünen", die de ondankbare taak hadden, de vrijwillige strijdcorpsen binnen de perken van "rust en orde" te houden.
Met drie vlaggen sloeg men elkaar om de ooren: de roode, in kleine minderheid; maar vooral de zwart-wit-roode en de zwart-rood-gouden. Bijna geen huis in Berlijn, dat niet vlagde. Maar niet één vlag, maar met vier, zes, twaalf, twintig. Men kent elkaar, zooveer dat in een wereldstad mogelijk is. Hoogachting was er onderling, maar meer nog afgunst en haat. Wie links voelde, en zijn vijand rechts zag vlaggen, rende naar het Warenhuis en kocht zich snel een zwart-rood-gouden dundoek. De verkiezing was geheim, maar men hing zijn stembiljet dagen te voren in het zonlicht te kijk.
En nu ging het de straat op.
Insignes waren overal te krijgen. Dezelfde marskramer had ze heden monarchistisch, morgen republikeinsch. Dat hing van de buurt af, waar hij zijn waren verkocht.
In millioenen exemplaren werd een klein portret van Hindenburg verkocht en ook wel gratis uitgedeeld. Dat speldden de mannen zich op den hoed, de vrouwen op den mantel.
De fascisten en de "roode" troepen kwamen in `t geweer. Gummiknuppel en bergstok met hard-stalen punten waren de geliefkoosde wapens. Maar ook revolvers werden "für alle Fälle" in den broekzak verstopt.
Een rowdie-geest had zich van de jeugd meester gemaakt. Een schande! Men had op scholen en in het ouderlijk huis propaganda gemaakt, zonder te denken aan het geweldige onheil, dat men daarmee aanrichtte. Nu trok die misleide jeugd de straat op en voelde zich held-in-zakformaat. Zoo kwam het meer dan eens tot moord. Een jonge kerel van drie en twintig jaar, die een zeven en twintig-jarigen "politieken tegenstander" eenvoudig neerschoot. En de politie was tegen dit alles machteloos.
De breede boulevards van het Westen, Tauentzienstrasse, Gedächtniskirche, Kurfürstendamm, waren het brandpunt.
Vroeger had de geuniformde jeugd hier het rijk alleen. Toen de republikeinen hun tegenleger, het "Reichsbanner", tot stand gebracht hadden, werd er gevochten. Na afllop van een meeting in het Sportpalies, kon een kind voorspellen, dat er "mot" moest komen.
Om de statige, populaire kerk, daar in het sportgewoel zoo vreemd geïsoleerd, hadden zich weer eenige tienduizenden opgesteld, zoodat het geweldige verkeer zich nauwelijks kon baanbreken. Gejoeld, gejuicht, gefloten en geraasd werd er, als op een helsche kermis. Stond men daar als toeschouwer tusschenin, dan vroeg men zich af, of de menschen stapelgek geworden waren.
De anders rustige burgers, die elkaars "overtuiging" van de portretten in de vlaggen en insignes

aflazen, waren plots tot hondsdollen geworden. Eén woord lokte het andere uit, en overal vielen klappen. Met parapluies en wandelstokken sloegen de menschen op elkaar in, drongen taxi`s door het gewoel en toonden de inzittende republikeinsche vlaggen, dan moesten de ruiten er aan gelooven en menigeen kwam met bloedende kop naar huis toe.
Dan naderden uit de verte de duizenden dansende fakkels. Dat waren de "Reichsbanner"-mannen, die terugkeerden; geen afzetting hielp meer. De massa`s, joelend en fluitend en vloekend, drongen op. Men botste op elkander. Stokken en knuppels zwaaiden door het halfdonker der kunstverlichting. Vrouwen gilden. En dan sloegen de republikeinen, verbitterd door den moord van `s middags op een hunner, er met de brandende fakkels op los.
Op alle balkons, aan alle vensters stonden aanhangers der beide groepen. Midden in de Tauentzienstrasse had een dikke monarchist plaats genomen met een cornet-à-piston en over de hoofden der razende massa daverden zijn fanfares. Van onder dreigden de vuisten der republikeinen naar omhoog. Maar monarchistische aanhangers juichten hem toe, tot in de verte muzikant "Duitschland über Alles" inzette, en allen zonder onderscheid het hoofd ontblootten, om een oogenblik later elkander weer duchtig voor schurken en moordenaars uit te maken.
En tusschen dit alles door ronkten de lastauto`s der rijkspolitie voorbij en gilden de claxons der auto`s en de waarschuwingskreten der aapjes-koetsiers.
Monarchie of Republiek. Marx en Hindenburg.
Reactie of vooruitgang!
Het was verkiezingsdag. Geen zon; druilerige regen en door alles heendringende kille nattigheid. Ik zat aan de schrijftafel om mijn indrukken van de laatste drie dagen neer te schrijven. Daarbuiten trok het Duitsche volk naar de stembus. Men had het den menschen, ook den millioenen politieken analphabeten, in de kranten zoo lang toegeschreeuwd, dat zij het nu eindelijk wel begrijpen zouden: het ging om een beslissing van Europeesche beteekenis. Door den killen regen trokken vijf en twintig millioen Duitsche kiezers naar de stembus om over de toekomst van Duitschland te beslissen. Slechts een kleine minderheid van leidende groepen had daarbij de oogen wijd open. Slechts een kleine minderheid in beide groote kampen wist wat zij wilden. En een nog veel kleiner kern der eigenlijke aanvoerders zag verder dan de beslissing van dat moment.
Waren die beide kernen even eerlijk en idealistisch?
Neen! Dat waren ze niet!
Groote en grootsche, alles beheerschende ideeën, die ver boven persoonlijke belangen uitgingen en waarlijk patriottisch waren, vond men slechts bij die leiders in Duitschland, die, merkwaardig genoeg, het woord "nationaal" niet in hun vanen geschreven hadden, maar die het in de harten hadden gegrift. Volksstaat tegen klassenstaat. Deze groote strijd werd op dien verkiezingsdag uitgevochten.
Was daarmee gezegd, dat onder de millioenen mannen en vrouwen, die hun stem voor Hindenburg zouden uitbrengen, géén eerlijke idealisten waren? De hemel beware! Vermoedelijk méér dan onder de republikeinse kiezers. En ook voor deze rechtsche idealisten moest men respect hebben, als moest men betreuren, dat zij door schade en schande nog niet wijs geworden en door hun in hoofdzaak en in meerderheid op klassevoordeelen bedachte leiders zoo dom gehouden waren.
Maar om de werkelijke dingen ging het hier, en niet om den schoonen schijn.

Ik had in de reuzezaal van het Berlijnsche Sportpaleis de massameeting der monarchisten meegemaakt, en een dag later die der republikeinen.
Beide malen, natuurlijk, was de zaal tot op de laatste plaats bezet. Zaten zeker 20.000 mannen en vrouwen zij aan zij. En stonden nog vele duizenden buiten, die vergeefs getracht hadden, een plaatsje te veroveren.
De monarchisten-meeting had de beste regie. Zeker tweehonderd vaandels en standaarden. Dr. Jarres, de candidaat-president van de eerste ronde als voornaamste spreker. Op duizenden hoofden de uniformpetten van het oude Leger. Voor het podium de tienmaal-levensgroote buste van den ouden Hindenburg.
Een groote, in militaire uniformen verkleede kapel, die onder daverende toejuichingen in eindelooze

reeks regimentsmarschen speelde. Hoog in de lucht een kinodoek, waarop een snelteekenaar caricaturen schetste, die gedeeltelijk al uit den "Lokalanzeiger" van de laatste dagen bekend waren: Dr. Marx met een waterhoofd en een bierbuikje, een erecompagnie inspecteerend. (Fanatiek gejoel!) En dan als tegenhanger portretten van Hindenburg, als cadet, als luitenant, als generaal, als veldmaarschalk. (Minutenlang geraas en "Heil!" geroep) Stadsbeelden uit de verloren provincies, uit Elzas-Lotharingen en het Saargebied (woedende protesten en revanchegeschreeuw). Marschen; marschen...
"Siegreich wollen wir Frankreich schlagen!" "Fest steht und treu die Wacht am Rhein!"
Jarres was nog de meest gematigde van alle sprekers. Von Medem, leider der vrijkorpsen, oud-kapitein en journalistiek fanaticus, schreeuwde in militaire houding, met heesch-rauwe commandostem, nauwelijks verstaanbare afgehakte zinnen in de ruimte. Men juichte. Een Ludendorff-man, het Rijksdaglid Kube, geboren 1887, trompetterde zijn kreten door de massa`s. Haat tegen alles en allen, die het niet met hem eens waren, haat tegen alles wat buitenlandsch was. Men brulde van vreugde. Portretten van den grooten koning van Sanssouci zorgden, dat de stemming op het kookpunt bleef. Bismarck`s markante trekken verschenen. Razend applaus.
Toen ten slotte de vaandels in optocht naar buiten gedragen werden, een militair schouwspel... paradepas; de zolen en hakken dreunden op den houten vloer.

En bij de republikeinen?
Enkele zwart-rooden-gouden vaandels slechts. En op het podium weinige stille menschen. Maar toen dan de hooge gestalte van Joseph Wirth op het spreekgestoelte verscheen, een juichen dat geen einde wilde nemen. Heel eenzaam stond hij daar tusschen die twintigduizend. Hij trachtte met gebaren stilte te gebieden. Men wilde niet luisteren, men wilde betoogen. Het betere, het echte Duitschland wilde zijn stem doen horen.

Veldmaarschalk Von Hindenburg was niet meer candidaat voor het presidentschap, hij was President van de Republiek. Dat hij als monarchist in hart en nieren dien eed van trouw aan de republiek onder de gehate kleuren van Groot-Duitschland met zijn geweten kon vereenigingen, was iets, wat alleen hem aanging. Men moest aannemen, dat de eerlijke soldaat het heil van zijn volk hooger schatte dan zelfs den hoogsten vorm van plechtige formaliteiten.

Tegenover den Rijkspresident Hindeburg, den officieelen vertegenwoordiger van het geheele Duitsche volk, waarmee wij in vrede en vriendschap leven, moest ons standpunt, dunkt mij, zich wijzigen. Oprechte eerbied voor deze eerlijke soldatenfiguur, die ook voorheen geen oogenblik verloochend was, behoorde zich thans uit te breiden tot volledig respect voor het Hoofd van Staat. En wilden we nog meer lichtzijden zien, wie niet ziende-blind was, moest met objectieve waardeering vast stellen, dat in die dagen in Duitschland een weldoend volksidealisme wakker was geworden.
Revolutie en republiek. Dat was een der resultaten van het plebisciet. Ware dit Volk werkelijk ontvankelijk voor de democratie geweest, zou de stemming heel anders zijn afgeloopen.

Het zou de eerstvolgende jaren zwaar en verantwoordelijk werk worden, objectief voor Duitschland te berichten. We gingen een periode van wederzijdsch wantrouwen tegemoet. En we hadden zoo eerlijk gehoopt, dat we juist door het ergste heen waren!

Nood op velerlei gebied werd grooter

Kon men zich in Nederland een begrip vormen van den toenmaligen woningnood in Duitschland? Ik geloof het nauwelijks. Per jaar waren 40.000 nieuwe woningen noodig, wilde men de afgekeurde barakken vervangen, de wachtenden onder dak brengen, nieuw aangekomenen een tehuis verschaffen. Veertigduizend per jaar! En wat geschiedde? Eenige honderdduizenden wachtten en wachtten. Zij lezen, dat de stad 180.000 woningen bouwde, 1000 woningen met particulier

kapitaal reeds geraad waren gekomen, nog andere 1000 andere in aanbouw waren. Dat waren er 20.000, maar dan echter over eenige jaren verdeeld.
En hoe zag het er over heel Duitschland uit? In den zomer van 1927 had men geteld. Toen waren er in de 46 groote steden 4 1/2 bewoonde woningen, waarvan 93% en slechts 7% nieuw gebouwde. Van deze nieuwe behoorde slechts 35% tot de z.g. "kleine woningen" (met één tot drie kamers), 57% waren "gemiddelde woningen" (van vier tot zes kamers), de rest had zeven kamers of meer. Hier hadden we een geval, waarin statistiek welsprekender was dan rapporten en redevoeringen. Vóór den grooten oorlog kwam het ook wel voor, dat twee of zelfs drie arme gezinnen in één bekrompen huis woonden. Maar nu! In 18.714 woningen in deze steden waren 56.772 gezinnen tezamen ondergebracht. In 630 woningen hokten zelf vier en meer gezinnen per woning bij een. Bijna een achste deel van alle bewoners deze steden bestond uit onderhuurders, in slaapkamertjes, in keukens of nog erger. De gewone huurhuizen waren tot 110% van de "vredeshuur" gestegen. Bij nieuwgebouwde huizen vroeg men fantastische prijzen.
Enkele voorbeelden: in ouderwetsche huizen in Berlijn werd voor een woning zonder moderne gemakken met vier tot zes kamers reeds M. 180 tot M. 250 huur per maand verlangd. Voor nieuwgebouwde huizen 800-1000 Mark per jaar en per kamer, waarbij dan nog plusminus 50 Mark per maand voor lift en verwarming gerekend moest worden. Deze prijzen waren het resultaat van de berekeningen van den huisbezitter, die in dien tijd zelden meer "Hauszinssteuerhypotheken" kreeg en daarom op bankhypotheken aangewezen was. Gelden, die vóór 1927 nog door de steden voorgeschoten werden om huizen te bouwen, werden door de speculanten gebruikt om den grond aan te koopen. Zoodat voor het huis zelf nieuw geld noodig was, dat, met de bankrente en andere verliezen door den huurder opgebracht moest worden.
Maar men verlangde van den armen daklooze nog meer: hij moest ook een "cautie" stellen, dat wilde zeggen een renteloos voorschot geven, dat pas na vijf jaren verrekend werd en waarbij elke borgstelling werd geweigerd. Want dit bedrag moest den huisbaar de niet meer verkrijgbare "Baukostenzuschüsse" vergoeden. Omdat de wet zooiets destijds verbood, werd een "vriend" van den huisbaas ingeschakeld, die als "bemiddelaar" optrad en aan wie de "cautie" uitbetaald werd. Was de oude van den nieuwen huurder nog een zoogenaamde "Abstand" , die tusschen 1000 en 6000 Mark varieerde.

Een vriend van me vertelde de volgende ervaring: Hij zocht een dak voor zijn klein gezin, vrouw en twee kinderen, en kon in een nieuwgebouwd huis een woning van zes kleine kamers krijgen. Kon! Als hij bereid was de volgende verplichtingen op zich te nemen: 3000 Mark "Abstand" aan den tegenwoordigen huurder; 5000 Mark "cautie" aan den huisbaas, zonder eenige rente voor den huurder; 800 Mark verhuiskosten; 56000 Mark huur per jaar en een verplicht 10-jarig contract; 500 Mark aan het woningbureau, dat hem, het adres bezorgd had; 550 Mark per jaar voor lift en verwarming...
Men gaf hem één dag om te besluiten. Graag of niet. Honderd anderen zaten al te wachten op dit buitenkansje.
Hij besloot... Berlijn te verlaten.

Overal, waar het gebrek aan middelsoort-woningen fantastische vormen aangenomen had, voor zulke woningen (van drie tot zes kamers), die als ze reeds bewoond waren en dus tot de zogenaamde "oude" gerekend moesten worden, in bijna alle gevallen nog eenige duizenden marken aan reperatie vergden, omdat ze meestal sinds 1914 niet meer op behoorlijke wijze onderhouden waren, werd door den vertrekkende huurder een afkoopsom van twee- tot zesduizend mark verlangd, terwijl de huisbezitter een huur van twee- tot vierhonderd mark per maand vroeg. Vakmenschen verzekerden mij, dat deze prijzen binnen één jaar 15% hooger zouden zijn, omdat door de hoogere lonen de prijzen van het bouwmateriaal alweer gestegen waren. Het stond dan ook vast, dat vele Berlijnsche gezinnen op dat oogenblik reeds 30 en 50% van hun inkomen aan huur moesten uitgeven. Een toestand, die op den duur natuurlijk onhoudbaar moest worden, en waardoor tal van huurders ook reeds gedwongen waren, een deel van hun woning in onderhuur af te staan.

Toen de Rijksspoor de tarieven voor personen- en goederenvervoer verhoogde, hoopte men daaruit een extra-ontvangst van 250 millioen mark per jaar te bereiken, en wel 50 millioen uit het goederenvervoer. De eerste klasse werd in Duitschland afgeschaft, behalve op eenige bijzondere sneltreinen van internationaal karakter. Dit bedrag van 250 millioen werd dus voortaan onttrokken in hoofdzaak aan handel en industrie en aan den beroepsreiziger. Het gevolg was dat een algemeene prijsverhooging ontstond, die ook in het dagelijksch leven merkbaar werd.
De rijksregeering had zich daarom ook lang tegen deze verhooging verzet, totdat tenslotte de beslissing aan het daartoe indertijd ingestelde "Reichsbahngericht" overgelaten werd, hetwelk van oordeel was, dat de Rijksspoorwegen inderdaad volkomen het recht hadden, daar ze enorme sommen aan Duitschland`s vroegere vijanden moesten afdragen, op verhooging van alle tarieven aan te dringen. De regeering had er van te voren in toegestemd, zich bij de beslissing van deze instanties neer te leggen.
De Rijksspoor beweerde intusschen, dat zelfs de verhoogde tarieven nog lagen waren in vergelijking met aan aantal andere Europeesche landen, maar vergat daarbij te vertellen, hoe in die landen de levenstandaard was in vergelijking met dien in Duitschland.
In elk geval was deze tariefsverhooging een voorproefje van wat ons hier nog te wachten stond. Immers, in den herfst van 1928 was het zogenaamde "normale jaar" voor Duitschland begonnen, het eerste van een reeks jaren, waarin ingevolge het plan-Dawes het maximum jaarlijksch bedrag aan de overwinnaars in den wereldoorlog zou moeten uitbetaald worden. Dat die "normale jaren" echter een algemeene duurtegolf met zich zou brengen, daaraan twijfelde niemand.
Men bevond zich toen aan het begin van een periode, waarvan het einde inderdaad niet te overzien was. Een schijnwelvaart op verschillende gebieden was slechts door het leenen van enorme bedragen uit het buitenland mogelijk geworden. Pessimisten, die tegen deze methode gewaarschuwd hadden, werden later dan ook in het gelijk gesteld.

Een groot percentage van de Duitsche studenten van beiderlei kunne was nu eenmaal straatarm. Men had er geleerde dingen over geschreven, of zich niet veel te veel jonge menschen voor acedemische opleiding meldden? Artsen, meesters in de rechten, doctors in de letteren verdrongen elkander, konden geen loonenden wellring vinden en trachtten in beroepen onder te komen, welke met hun vak-opleiding weinig op niets te maken hadden. In de Duitsche pers kwam op drie redacteuren zeker één "Herr Doktor" voor. Zonder dat die pers er daarom beter op geworden was. Maar deze practische ervaringen schenen niet afschrikkend te werken.
Meisjesstudentgen hadden we in Berlijn in overvloed. Maar vooral ná den wereldoorlog kwamen ze uit kringen, die door de omstandigheden tot het echte "geestelijke proletariaat" geworden waren. Onder deze menschen - kleine ambtenaren, exberoepsoffcieren, leeraren en onderwijzers - werd toen veel armoede geleden! Maar de sterke wil om zich omhoog te werken was gebleven, en op de kinderen overgegaan. Deze meisjes kwamen, eenmaal tot de academie toegelaten, het aantal "werksstudenten" vergrooten. "Werksstudenten" vormden een eigenaardige groep onder de academische jeugd. Een groep, waarvoor men niets anders dan oprechte verwondering kon koesteren.
Studeeren kostte veel geld. De ouders van vele, vele studenten hadden dat geld niet. Erger, ze hadden nauwelijks te eten. Waarom lieten ze hun kinderen dan niet liever een ambacht leeren dan ze naar een hoogeschool te zenden met een zoo hopelooze toekomst?
De vraag was logisch. Het antwoord onlogisch: omdat de kinderen nu eenmaal hun zinnen op de academie gezet hadden. Die drang was in de Duitsche jeugd zoo sterk, dat nuchtere overwegingen er absoluut geen vat op hadden. De jongens en meisjes zeurden zoo lang, tot de ouders ze zuchtend vrij lieten. En nu begon een lijdensperiode, die men zich als buitenstaander nauwelijks voorstellen kon.
Om de collegegelden te betalen, pakten deze jonge menschen in hun vrije uren alles, maar ook letterlijk àlles aan. Ze waren "werksstudenten" geworden, studeerden en verrichtten tevens het een of ander maatschappelijk werk. De jongens waren kellner, muzikant, fabrieksarbeider, nachtwaker, filmstatist...

de meisjes dienstbode, particulier secretaresse, stenotypiste, adressenschrijfster, repetitor, kindermeisje...
In Berlijn waren omstreeks 1930: 2495 meisjesstudenten, en meer dan de helft verdiende het college in een of ander beroep!
Er was voor deze overwerkte en ondervoede jonge schepsels een soort arbeidsmarkt, geleid door de organisatie der werksstudenten. Men kwam s`ochtends bijeen. Een jonge man stond op een stoel en las vacatures voor: "Veertig mannelijke en vrouwelijke statisten voor een film in Neubabelsberg....!"
Tachtig handen gingen omhoog.
Veertig werden uitgezocht. Zij verdienden de volgende dag tien gulden per persoon. Dat was voor onze studentjes een bof van je welste.
"Een meisjesstudente, die privaatles latijn wilde geven. Twee mark per uur!"
Weer veertig handen. Maar slechts één kon de baan krijgen.
Voor twee mark!
"Een meisje voor boekhouden, één voor stenografie, één om op twee kleine kinderen te passen... Wie kon assisteeren in een apotheek?... Voorlezen voor een oude dame..."
Alles werd dankbaar aanvaard.
En toch wisten die meisjes dat ze zouden moeten zwoegen voor bijna niets, vaak in onvriendelijke omgeving.
Vóór zeven al moesten ze het bed uit. Een karig ontbijt. Weer of geen weer, de straat op. Lessen geven. Een uur of twee typen op een vreemde schrijfmachine. Dan college. Dan middageten voor 40 tot 60 penningen in een obscure kroeg. Om daarna naar huis te gaan, totdat tegen den avond nog wat te verdienen viel met adressen schrijven of iets dergelijks, daar was geen tijd over. Voor tram of omnibus geen geld. Dus zakte de meisjesstudente doodmoe op een bank in den Tiergarten of "rustte" in een portiek op de trappen van een monument, of in een derdeklas wachtkamer.

Het treurspel der kinderen

Hoe ongaarne ook, toch moeten we ons hier eenige oogenblikken met het proces Krantz bezighouden. De Duitsche bladen stonden er destijds vol van.
Twee achttienjarige jongens waren dood. De een had op den ander geschoten, onder den invloed van kinderlijken haat en alcohol. En zich daarna zelf van het leven beroofd. Een eveneens achttienjarige vriend was in dit alles verwikkeld, zoozeer eens, dat ook hij een al te snel einde aan zijn leven wilde maken. Twee zestienjarige meisjes, een zusje van den moordenaar en zelfmoordenaar, en een vriendinnetje van haar en van al die jonges, stonde mede voor den rechter. En deze beide kind-vrouwen - men had het beeldschone zusje terecht tijdens het proces "demi-vierge" genoemd - getuigden dwars tegen elkander in voor en tegen den armen jongen, die nog in leven gebleven was, en die zich op het beklaagdenbankje - zonder leuning nauwelijks meer overeind kon houden.
Verstandige menschen begrepen, nu ze de bijzonderheden kenden, eigenlijk niet, waarom hier een proces noodig was. Moordenaar en slachtoffer waren dood. Dat was een treurspel der kinderen, dat heel sterk aan Wedekind`s "Lente" herinnerde. De overlevenden, die, met uitzondering van het vriendinnetje oorspronkelijk eveneens hun jonge leven al dan niet vrijwillig zouden offeren, leefden nog. Het bleek, dat deze kinderen voortgesproten uit wat men den "kleinen burgerstand" pleegde te noemen, uiterst begaafd waren, en dat zij onder goede leiding zeer verdienstelijke leden der maatschappij geworden zijn. Het zusje Hilde bleek dichterlijke talenten te bezitten, die ver boven het middelmatige uitstaken, en de jonge beklaagde Paul was, ook volgens het getuigenis van zijn onderwijzers, een veelzijdig talent van verrassenden omvang.
Deze kinderen waren al te vroeg van het pad der deugd afgeweken. Dit kleine clubje van vijf met een aanhang van volwassenen, die van het kind in den overgangstijd misbruik maakten - leefde in een atmosfeer, die men gerust als "verpest" mocht kenmerken. Men beweerde, dat in ieder mensch naast goede ook slechte eigenschappen wonen, en dat het vooral een vraag van omgeving en opvoeding is, welke op den duur de overhand krijgen. Hier was van opvoeding geen sprake, en de

omgeving was van dien aard, dat ook minder sensitieve kinderen gevaar geloopen zouden hebben. De ouders waren, althans wat Paul en Hilde betrof, de onverschilligheid zelf. Zij schiepen eenvoudig gelegenheden, door kinderen op dien gevaarlijken overgangsleeftijd dagen en weken alleen te laten in afgesloten woningen, waar elk ander toezicht ontbrak. Zij lieten den jongen, die tenslotte tot moordenaar werd, met een volwassen man van slechte neigingen naar Parijs trekken, gaven het twee jaar jongere zusje kans, met mannen en jongens nachten door te brengen, en dachten er geen seconde aan, hun kroost voor te bereiden op dingen die in het leven van onze jeugd nou eenmaal een zoo overwegende invloed uitoefenen.
Dit drama was dus eigenlijk een treurspel der ouders en der groote stad.
Het stond in het vroegere Duitschland, destijds bekend als het land der kindermoorden, volstrekt niet alleen.

Maar men verwonderde zich nog meer over de Duitsche justitie, waarin sinds jaar en dag toch steeds het vertrouwen was geschokt, als men bedacht, dat deze kinderen gedwongen werden in volle openbaarheid de intiemste sexueele bijzonderheden na te vertellen, die dan weer in kleuren en geuren in de ergste sensatiebladen niet alleen, maar ook in serieuze groote dagbladen herhaald werden! En met welk doel? Om opvoedend te werken? Zoo naïef was toch ook in Duitschland niemand dat hij aan die uitwerking geloofde. Het tegendeel was natuurlijk het geval. Tienduizenden kinderen van dezen leeftijd kregen gelegenheid een blik te slaan in afwijkingen van lotgenootjes, die niet anders dan prikkelend konden werken. Dat hadden we aan de uitwerkingen van berichten over kinderzelfmoorden in Duitschland al sinds jaren beleefd. De zelfoverschatting, die voor dezen tijd zoo karakteristiek is, bracht er eerder vele knapen en meisjes toe, óók daden te verrichten, die zoo snel "beroemd" maakten als dat met Paul en Hilde en Ellinor het geval was.
Vond men dit proces noodig en nuttig, dan had men het met gesloten deuren te behandelen. En zelfs dan nog! Moesten deze slecht opgevoede, maar talentvolle kinderen nu voor het verdere leven ongelukkig gemaakt worden door tuchthuisvonnissen?
En tenslotte de houding van een deel van de Duitsche per. Dat deze pers ook in vele andere opzichten, op enkele loffelijke uitzonderingen na, geen voorbeeld mocht genoemd worden, was op zich zelf al treurig genoeg. Maar dat sommige bladen er zich toe leenden, deze tragedie der kinderen zich ten nutte te maken om eenige duizenden nummers meer te verkoopen, was een schandplek op de reputatie van de toenmalige pers in het algemeen.
Het was bar, dat daardoor reeds bereikt was, dat in den Duitschen Rijksdag en in den Pruisischen Landdag spoedvoorstellen waren ingediend om in zulke gevallen censuur van staatswege te mogen uitoefenen.
Inderdaad een sprekende episode uit het Duitschland van toen, dat over de geheele linie tekort schoot en een jonge en frissche leiding behoefde. Het treurspel der kinderen vormde een felle aanklacht tegen het systeem van dien tijd.!

"Einig volk von Brüdern"

Op den eersten Mei 1929 zouden in geheel Pruisen - en in de eerste plaats in Berlijn - openbare betoogingen der arbeiders verboden zijn. En desnoods met geweld van wapenen onderdrukt worden.
In tal van groote fabrieken en stedelijke ondernemingen hadden bij de jongste verkiezingen voor de bedrijfsraden de communisten niet alleen belangrijk zien toenemen, maar zelfs in vele gevallen, de absolute meerderheid bereikt. Een resultaat, dat niet bewees dat de revolutionnaire stemming onder de Duitsche arbeiders toenam, maar wel, dat ontevredenheid over de sociaal-democratische politiek hen tijdelijk naar het communistische kamp deed overlopen.
En nu vreesden de leiders der vakbonden en met hen de kopstukken van de sociaal-democratische partij, dat de communisten op dien eersten Mei grooter succes met straat-demonstraties zouden kunnen hebben. Wat dan door de bloedrooden opnieuw met voordeel zou kunnen worden uitgebuit. Dat was de eigenlijke reden, waarom de 40ste viering van den eersten Mei in Pruisen niet op

gebruikelijke wijze zou plaats hebben.
Maar zulk een verbod was natuurlijk een tweesnijdend zwaard. Sinds weken reeds hitsten de communisten hun aanhang op een wijze op, die voor den dag van het feest niet veel goeds beloofde. De ervaring had nu eenmaal geleerd, dat eenige slachtoffers bij zulke gelegenheden een prachtige propaganda beteekenden. De Duitsche communisten gingen in dit opzicht letterlijk "over lijken". Men was in zulke dingen hier niet al te weekhartig. De partijleiding wist het meestal wel zoo in te richten, dat botsingen met de politie ontstonden en dat eenige agenten zoo in het gedrang kwamen, dat een schietpartij onvermijdelijk was. Daarbij sneuvelden dan steeds weer een of meerdere arbeiders. Men had zijn stof voor bloedige leuzen en opschriften, men kon de arme drommels met praal en pracht begraven, waarbij meestal opnieuw dooden te betreuren waren, omdat zulk een begrafenis-demonstratie doorgaans eveneens verboden moest worden. En de kunstmatig gefokte opwinding gaf weken lang het noodige materiaal voor hoofdartikeltjes en protestvergaderingen.
Ditmaal waren de communisten bij de voorbereiding der schieterijen al bijzonder openhartig. Zij gingen zelf zoover, in hun bladen te voorspellen, dat op 1 Mei arbeidersbloed vloeien zou. De Pruisische minister-president was dan ook genoodzaakt geweest in den Landdag openlijk te verklaren, dat hij de Communistische partij voor de gevolgen bij voorbaat verantwoordelijk moest stellen.
De communistische partij had er als gewoonlijk op gerekend, dat haar ophitsende campagne van eenige weken op den eersten Mei tal van misdadige elementen de straat op zou jagen, die wel wisten dat gelegenheden tot diefstal en plundering zich voldoende zouden voordoen. Zulke tuchthuisboeven, die aan botsingen met de politie gewend waren, sleepten duizenden piepjonge arbeiders en werkeloozen mede, die er reeds voor te vinden waren, tramwagens omver te werpen, ruiten in te gooien en desnoods aan het historische en onder moderne omstandigheden eigenlijk kinderlijke spelletje van "barricaden bouwen" mede te doen. Ten slotte was dit alles: het opwerpen van barricaden, het schieten op de politie van af de daken, het handgemeen op drukke pleinen, een hopeloos en nutteloos spel met menschenlevens. Zelfs al hadden tienmaal zooveel schurken en misleide arbeiders er aan deelgenomen, dan zou nog de politie zonder hulp van de rijksweer mans genoeg geweest zijn, om alle pogingen tot opstand den kop in te drukken.
Dat wist ook de communistische leiding en evenzeer de centrale in Moskou. Men speelde alleen maar "revolutie" en waagde er met bekende koelbloedigheid de noodige onschuldige menschen aan om in partijorganen en vergaderingen over nieuwe propagandamiddelen te beschikken.
Deze propaganda was noodige, omdat het den communisten in Duitschland in dien tijd niet naar den vleeze ging. Onderlinge verdeeldheid had hun veel invloed gekost. Er moest iets gebeuren. De eerste Mei leek daartoe de beste gelegenheid. Dat deze actie voor hen, die ze ineengezet hadden, ook nadeelen had, bewees het verleden maar al te vaak.
Aan de een zijde beleefde men telkens communistische oproeren, die de grootst mogelijke ellende in den lande veroorzaakten, en daarnaast vierden de vele financieele schandalen wederom hoogtij. Toen de gebroeders Barmat heel Duitschland in rep en roer brachten en al spoedig bleek, dat deze linksstaande Russische zakenmenschen er in geslaagd waren de Pruisische staatsbank tot onverantwoordelijk-hooge kredieten zonder behoorlijke dekking over te halen, was van socialistische en democratische zijde nauwelijks een woord van afkeuring te hooren, terwijl de "Vorwärts" en andere marxistische organen hun uiterste best deden, het ineenstortend concern een hart onder den riem te steken en zelfs het overdedigbare te vergoeilijken.
Een andere Rus, ditmaal een, die beweerde, vroeger officier in het Tsaristische leger geweest te zijn, en den naam Oeralzew droeg, was er in geslaagd een andere bank om den tuin te leiden. Het ging ditmaal om een instelling, die vooral bedoeld was als steun van den landbouwer. Oeralzew had deze bank voor niet minder dan 50 millioen goudmark weten op te lichten, waarbij er ook alweer waren die in Amsterdam opgestapeld waren, als zoogenaamde dekking dienden.
Vijftig millioen mark, die toch eigenlijk de verarmde en dagelijks meer klagende landbouwende bevolking ten goede hadden moeten komen, en reddeloos verloren waren!

De Duitschers leefden nog altijd in groepen en groepjes naast elkander. Hun onderlinge

verdeeldheid beperkte zich niet tot de scheiding in republikeinen en monarchisten. Men kon nog federalisten en unitaristen, protestanten en katholieken, actieve en passieve monarchisten, Groot- en Klein-Duitschers onderscheiden. Om over de landelijke tegenstellingen maar liever te zwijgen.
De pers had zich, op enkele gunstige uitzonderingen na, in dienst der verdeeldheid gesteld en liet geen dag voorbij gaan zonder haat te zaaien en den politieken tegenstanders als minderwaardig en anti-nationaal te schilderen. Zelfs groote prestaties als de reizen van de Zeppelin en de vliegtocht van Koehl-Hünefeld, die de groepen tenminste enige dagen of weken tot elkaar behoorden te brengen, werden nog politiek misbruikt om partijen tegen elkander op te hitsen.
Onder zulke omstandigheden was het begrijpelijk, dat hoogstaande menschen zich van dit hatelijke gedoe afwendden, en hun hoop vestigden op de jeugd, die wellicht tot het gewenschte "einig Volk von Brüdern" kon opgevoed worden.

De eerste meeting der groote leiders

Om menschen te begrijpen kan men niet met lezen volstaan. Men moet ze zoo nu en dan in het gelaat zien, en hun stemmen hooren. Daarom was ik naar de geweldige zaal van het Berlijnsche sportpaleis gegaan, om Seldte en vooral Hugenberg waar te nemen en te beluisteren. Temidden van hun getrouwen, omgeven door hun zwart-wit-roode vaandels, in het felle magnesium-licht der beroepsfotografen, omjubeld en verheerlijkt door de lezerscharen van "Lokalanzeiger" en "Deutsche Zeitung". Kortom de bloem van de Duitsche natie.
Ook de wijze, waarop men zijn feesten vierde, zijn plechtige momenten in scène zette, was leerzaam voor den toeschouwer. Het was nog anderhalf uur voor het officieele begin van deze eerste meeting in dienst van den propaganda voor "Volksbegehren" en "Volkentscheid". Maar de belangstellende stroomden al naar binnen. Hier was geen reclame noodig. De avond was door zijn programma al sensatie genoeg. Immers, de kranten hadden weken lang over dit "Volksbegehren", dat in werkelijkheid niets anders was dan het begin van een blijkbaar serieus bedoelde eindstrijd tegen de gehate republiek, zoo vol gestaan, er was zooveel aan de hand geweest, onthullingen, verwikkelingen, de onderhandelingen met den "erfvijand", de tegenaanvallen van Stresemann... En nu zou men Seldte hooren, meer nog: men zou den geheimzinnigen grooten leider Hugenberg zien en hooren. Hugenberg, die in den Rijksdag nimmer het woord voerde, die zelden in het openbaar verscheen en over wien dus de wildste geruchten in omloop waren. Was hij een Uebermensch, een Dictator, een Duitsche Mussolini?
Men rende naar de zitplaatsen. Er waren er bijna elfduizend. Maar tegen half acht waren ze alle bezet. En dat was indrukwekkend te zien. Twaalfduizend koppen, tot hoog bovenaan het dak. Een zaal wel viermaal grooter dan de groote zaal van het Amsterdamsche Concertgebouw. Een spreekgestoelte met megafoon ervoor, en zeer sterke luidsprekers rondom langs de gaanderijen. Achter de plaats van den spreker nog een open ruimte met gedekte tafels, waar de kopstukken en de bestuurders zaten. Men herkende graaf Westarp. Men zag de koninklijke prinsen August Wilhelm en Oscar, zoon van den exkeizer, in de uniform van de "Stahlhelm"-Bond, waarvan ze bescheiden, ondergeschikte, zich aan de algemeene discipline onderwerpende leden waren.
Voor zulke nationale meetings in Duitschland bestond een bepaald programma. Men week er niet van af. Men speelde militaire marschen, die meegezongen werden. Men liet vaandels naar binnen dragen, in paradepas, en liet het vrouwelijk gedeelte van het publiek met zakdoeken wuiven en de mannen de militaire houding aannemen. De mentaliteit van deze mensen bracht met zich, dat zulke dingen uiterst serieus aangepakt werden. De geestdrift voor dit alles was echt.
Hoofdschotel bleef echter bij al zulke demonstraties het binnenkomen van de leiders!
In de geweldige zaal heerschte plots stilte. Tienduizend menschen zwegen, drongen zich naar voren aan de balustrades, verhieven zich geruischloos van hun zitplaatsen. Van achter klonk trommelgeroffel. Door den middenloop kwam iets, dat op een optocht leek, als het binnenschrijden van geestelijken in ornaat na een processie voor de kathedraal. Men vroeg zich verwonderd af, of men een politieke propaganda-vergadering meemaakte. Jawel, dat deed men. De heeren, die daar zoo plechtig ingehaald werden, waren ook heusche politici, met en zonder uniform.

De muziek zette de keizerhymne in. Het publiek barstte nu in een juichen uit, dat de vloeren er van aan het trillen sloegen. Het stemde tot nadenken, daar zooveel mannen en vrouwen bijeen te zien, de meeste verarmd door inflatie en andere ellende, maar desniettemin bereid, iets van het weinige dat over was, en vooral veel liefde en opoffering te geven aan het vaderland. Dat was het positieve, en viel vooral niet te onderschatten. Deze menschen waren zeker niet het slechste deel der natie, en eigenlijk sympathieker dan de heeren van links, die een materiaal storende klassen-egoïsme voor dingen van hooger orde wilden doen doorgaan.
Van beteekenis was Von Stephani`s aankondiging, dat het gewijzigde wetsontwerp-Hugenberg nu werkelijk officieel zou worden ingediend. Stephani, ex-majoor, het type van den Pruisischen officier, maar tevens volksredenaar van talent, de eenige op dien avond, die werkelijk geestdrift wist te wekken, was de onverzoenlijkste van de leiders der Stahlhelm-beweging.
Het opperhoofd Seldte was al te veel verpolitiekt. De fabrikant uit Maagdenburg wist, dat de tegenpartij elk zijner woorden op een goudschaaltje pleegde te wegen, en het scheen hem te drukken. In zijn hart beschouwde hij stellig zichzelf als den werkelijken leider van het Duitsche volk, over wien hij het in elke nieuwe rede had, den Leider, die niet uit het parlement zou komen, dat immers verkalkt was, maar die zou gekozen worden door de mannen, die frontstrijders geweest waren in den grooten oorlog, en die hard als staal gebleven waren.

Zoo`n staalharde zou Seldte liefst nòg zijn, naar buiten toe. Maar zijjn Bond was een politiek-onafhankelijke groep geworden en moest dat blijven. En de leider moest politicus zijn. Dus niet al te duidelijk worden, een slag om den arm houden, er angstig op letten, dat de nieuwe bondgenooten hem niet ontglipten, niet de bondsbeweging naar eigen richting ombuigen. Hij balanceerde tussen Hugenberg en Hitler. En dus pakte hij de massa niet. Alleen de gepatenteerde gemeenplaatsen wekten nog applaus.
Maar we waren voor Hugenberg gekomen. Een eigenlijk al oude man, langzaam en voorzichtig in zijn bewegingen. Gestalte van den typischen ouderwetschen zakenman. Nietszeggende stem. Hoogstens zoo nu en dan iets van haat erin, als hij namen als die van Stresemann en Breitscheid uitsprak.
En wat vertelde ons deze groote politicus nu? Duitschland had het er op aan moeten laten komen. De regeling Dawes was niet door te voeren, zou tot een catastrophe geleid hebben. Voor Duitschland, maar nog meer voor zijn vijanden. En op de algemeene puinhopen zou het nationale Duitschland dan een nieuwen staat hebben opgebouwd, waarin socialisten en democraten nimmer meer iets te zeggen zouden hebben. Hoera!! Leve Hugenberg!! Leve Hitler!! - het gejuich klonk nog in me na.

Men juichte, zong ontroerd zijn liederen en psalmen. Alleen de nationaal-socialisten toonden zich ontevreden. Ze wilden ook hun eigen leiders hooren. Met een militaire taptoe werd deze eerste meeting in den eindstrijd tegen de republiek besloten.

"Der Erbfeind sitzt nicht im Auslande sondern innerhalb der deutschen Grenzmauern!" donderde Seldte de zaal in. Later gingen we met de duizenden opgetogen patriotten de straat op...

Het Nationaal-Socialisme won veld

In Berlijn was uitgekomen, wat reeds herhaaldelijk voorspeld werd. De radicale partijen op den rechter- en op den linkervleugel waren versterkt, zoozeer, dat de verhouding aller groepen nog onmogelijker geworden was dan in den overleden Raad. Een practische werken zou onmogelijk blijken, zoodat het meest waarschijnlijker was, dat de Oberpräsident in de Mark Brandenburg den nieuwen Raad in januari naar huis zou sturen en nieuwe verkiezingen zouden worden uitgeschreven, in de hoop, dat de burgerij (van de 3 1/4 millioen kiezers bleef weer eens een millioen thuis) intusschen tot beter inzicht gekomen zou zijn.
De verkiezingen te Berlijn hadden onder den invloed gestaan van corruptie-schandalen, welke aan

den naam der drie gebroeders Sklarek verbonden waren. Nog altijd verkeerde deze zaak in het stadium van vooronderzoek. Maar de burgerij had gelezen, dat niet alleen de eerste burgemeester maar tientallen oudere hooge gemeentelijk ambtenaren in deze onverkwikkelijke dingen verwikkelt bleken en in het bijzonder de sociaal-democraten, die de domheid begingen niet - gelijk de communisten - hun beschuldigde partijgenooten van zich af te schudden, hadden de nadeelige gevolgen daarvan ondervonden. Nog was de sociaal-democratische partij de grootste in de hoofdstad. Maar het verschil tusschen haar en de communistische partij was met de jaren geweldig verminderd! In 1925 hadden de socialisten 250.000 stemmen meer dan hun roode concurrentie, in Mei 1928 waren het nog ruim 200.000 en einde 1929 was dit getal reeds tot 86.000 ingekrompen! Het feit, dat toen 120 roode tegenover slechts 105 burgelijke afgevaardigen in den Berlijnschen gemeenteraad stonden, was op zichzelf niet verontrustend, aangezien deze 120 zelden of nooit als compacte meerderheid optraden. Maar wel degelijk bedenkelijk was de omstandigheid, dat ook op verschillende andere plaatsen het communisme toegenomen of tenminste stabiel gebleven was, wat door verliezen dezer partij in andere centra nauwelijks goedgemaakt werd. De moreele beteekenis van de groote overwinning der communisten in Berlijn was grooter dan die van de verliezen in de provincie. En zou dan duchtig worden uitgebuit!

Belangwekkender nog was het herleven van de volksche, anti-semietische, nationaal-socialistische beweging, die door Adolf Hitler aangevoerd werd en die men in het algemeen reeds ten doode had opgeschreven.
Bijna overal, waar de nationaal-socialisten zetels gewonnen hadden of plotseling in parlementen, waar ze tot nu toe ontbraken, met betrekkelijke fracties opgedoken, hadden den Duitschnationalen overeenkomstige verliezen geleden. De actie voor het "Volksbegehren" en het "Volksentscheid", die door Duitschnationalen en Volkschen gezamelijk gevoerd werd, had het Adolf Hitler mogelijk gemaakt, met zijn heftige propaganda in den aanhang van Hugenberg door te dringen. Met zeer zichtbaar en verrassend gevolg. Maar door die actie en de onhandige leiding van Hugenberg alleen ware dit resultaat toch niet te bereken geweest. De oorzaken voor het aanzwellen der nationaal-socialisten moesten dieper liggen.
Om een en ander te begrijpen, moesten we allereerst nagaan, wat deze kleine partij, die opnieuw (herinnerenwe aan nu wijlen de betrekkelijk sterke "Deutsch-Völkische" partij van Von Graefe, Ludendorf c.s.) een groote zou worden, nu eigenlijk in zijn programma geschreven had.
Parlementair werd zij geboren in 1922, toen zich een kleine groep uit de Duitschnationale Volkspartij afzonderde en de "Deutschvölkische Freiheitspartei" oprichtte. In het najaar van 1923 meenden de leiders, dat hun tijd gekomen was om langs revolutionnaire weg hun idealen te verwezelijken. Gewapende afdeelingen in Beieren, Mecklenburg en Küstrin stonden voor een contra-revolutie gereed, waartoe op 8 en 9 November in München het sein gegeven werd. Deze "Putsch" mislukte. De Beiersche regeering verzette zich en de Rijksweer besloot op het laatste oogenblik, de beweging met geweld te onderdrukken. Sindsdien ging het nederwaarts met de partij van Hitler en Ludendorff. Splitsingen volgden. De groep-Von Graefe verdween uit den Rijksdag. Ludendorff verdween uit het parlement. De verdeeldheid onder de "völkischen" werd steeds grooter. Zij schenen ten slotte tot machteloosheid gedoemd.
Toen ze in 1929 het hoofd weer boven water hadden en met krachtige crawlslagen naar voren drongen, was het wenschelijk te herinneren wat zij eigenlijk wilden.
Het programma der "National-Sozialistischen Deutsche Arbeiterpartei" van 1920 is gebaseerd op het stambeginsel en daarom streng antisemietisch. Dat werd wel niet overal duidelijk gezegd. Men sprak ook van "buitenlanders", die uitgewezen moesten worden, zoolang Duitschland allen heuschen, rasechten landgenooten niet een menswaardig bestaan kon verzekeren. "Geen jood kan als Duitscher en landgenoot beschouwd worden", en alleen de landgenoot-staatsburgers mogen openbare ambten vervullen.
De verdragen van Versailles en St. Germain moesten verscheurd, alle Duitsche stamgebieden met het Rijk tot een Groot-Duitschland verenigd werden. Corruptie moest met ijzeren bezem worden weggeveegd. De Staat moest in de eerste plaats voor den Duitschen stam, voor den "heuschen

Duitser" zorgen, en alle staatsburgers moesten gelijke rechten en plichten hebben. Winsten uit oorlogsleveranties vervielen aan den Staat, die ook alle bedrijven tot zich trok. De staatsburger moest deel hebben aan de winsten van groote bedrijven, de bodem moest volgens nieuwe beginselen verdeeld, het grootgrondbezit afgeschaft. Woekeraars, "Schieber" en soortgelijken moesten ter dood veroordeeld worden, "gemeine Volksverbrecher" eveens.
"Gemeinnutz vor Eigennutz" was het kernpunt.
Deze partij was het, die weer eens een groote schede voorwaarts gedaan had in Duitschland. Hoe was dat mogelijk? Het was mogelijk door toenemende ontevredenheid.
Kleine ambtenaren, verarmde boeren, middenstanders, ontslagen officieren en beambten, christelijke arbeiders, al deze kringen die zich bij uitstek nationaal voelden, hadden gewacht op een partij, die zich ten doel stelde het volk weer het volledige geloof te geven in de toekomst. Het was het volledige bewustzijn van de vele nationaal-socialisten in een ontwakend Duitschland, dat de anderen tot nadenken en tot overtuiging bracht. Het nationaal-socialisme won veld...
"Gemeinmutz vor Eigennutz" en "Brechnung der Zinsknechtschaft" werden als grondbeginselen vastgelegd voor den "Ware Staat" en voor het "Derde Rijk". En men voegde er aan toe: "In dezen reuzestrijdmag van weifeling, van wijziging, van terugdeinzen geen sprake zijn - hier gaat het om overwinning of ondergang." In den "Völkischer Beobachter" kon men in een hoofdartikel lezen dat Adolf Hitler overtuigd was, de overwinning reeds zeer nabij te zijn. Onmiddelijk na het lezen van zijn programma en op dit moment in de ontwikkeling der dingen in Duitschland kreeg zijn hoofdartikel bijzondere beteekenis."Het Systeem van heden," liet Hitler schrijven of schreef hij zelf, "staat aan het begin van een doodsstrijd, die thans voor het oog van de geheele wereld zichtbaar wordt. Wij zijn gelaten toeschouwers van deze krampen, om op het juiste moment het lijden te verkorten. Wij marcheeren vastbesloten en weten thans, dat nog vele millioenen zich zullen voegen bij het Ontwakende Duitschland nu hun de oogen zijn open gegaan." En even te voren zeide dit artikel: "Met alle energie werken onze plaatselijke groepen voor den strijd van dit najaar en dezen winter, om de nieuwe aanhangers tot georganiseerde strijders te maken, overal ontstaan nieuwe partijbladen... Men zal er aan moeten wennen dat de Nationaal-Socialistische Duitsche Arbeiderspartij niet bescheiden aan de deuren van de coalitie-partijen klopt, maar als Heer eischt binnengelaten te worden in het Duitsche Huis."
Dat was de taal van den nieuwen "Heer des Huizes".
Men had hier, wat tot op zekere hoogte een bewijs van nervositeit was, den laatsten tijd de gewoonte gehad, naar de plannen van Hitler`s staf te gissen. Toen Hitler niet onmiddellijk na de groote verkiezingszege met een staatsgreep verraste, herademde men en waagde een paar weken later de opmerking: "ze durven niet, of ze hebben enige aansluiting gemist," Iets van die onzekerheid van midden September heerschte steeds wéér in Duitschland. "Wat willen de Nazi`s?" vroeg men zich af, "als ze nu iets radicaals beginnen, is hun laatste kans verkeken en gaat het weer bergaf met hun beweging."

Men wist, dat de Bond "Stahlhelm", die op de steun van de Duitschnationalen en talrijke rechtsche organisaties kon rekenen, met een poging tot het uitlokken van een "Volksbegehren" en een "Volksentscheid" tegen het parlement van den staat Pruisen wilde stormloopen.
De Pruisische regeering had dat, dank zij staatsrechtelijke bezwaren, nog even weten uit te stellen. Nu scheen het voornemen der Hitlerianen te zijn, iets dergelijks tegen den Rijksdag te ondernemen. Gelijktijdig? Ook als met hulp van de partij van Hugenberg en de Al-Duitschers? Heel erg duidelijk was het vooralsnog niet.

Men was op dat oogenblik nog kalm in officieele kringen. Men was er van overtuigd, dat men rijksweer en politie achter zich had. Zelf het rechtsche Beieren, waar intusschen de Roomsche Beiersche Volkspartij het heft in handen had, trad openlijk tegen de Hitlerianen, die er hun hoofdkwartier hadden, op en had zelf huiszoekingen bij hen gehouden.

Men kon bij benadering niet overzien wat er nu in Duitschland ging gebeuren.
Dat het echter, in welken vorm dan ook, hard tegen hard zou gaan, daaraan twijfelde men nauwelijks meer.

Dubbelzinnige houding der Sociaal-Democraten

We hadden op deen Tweeden Paaschdag van 1930 de Duitse communisten - Severing`s politieke kinderen - in Leipzig weer eens aan het werk gezien. Een kapitein der politietroepen en een wachtmeester waren door jeugdige communisten met latten en zakmessen gedood en vele andere agenten zwaar of licht gewond. Daar de aangevallen "Schupo" (Schutz-Polizei) zich tenslotte met vuurwapenen verdedigen moest, was ook een der jonge arbeiders gevallen en waren er enkele andere gekwetst. Dat was treurig genoeg, al viel het verlies van drie menschenlevens natuurlijk aff bij het aantal doodelijke ongelukken, dat in Duitschland dagelijks aan het steeds toenemend verkeer te wijten was.
Het was nu eenmaal bedroevend maar waar, dat toen hier in Duitschland door de communisten vooral straatbetoogingen opzettelijk zoo voorbereid werden, dat botsingen met de politie onvermijdelijk waren, en dat het verlies van menschenlevens - en dan natuurlijk het liefst van partijgenooten - door de communistische centrale gewenscht werd.

De propaganda werd er op ingericht, zelfs onder de schoolkinderen. Gevallen arbeiders werden, zoo het eenigzins mogelijk was, met bijzondere praal en hinderlijke "feestelijkheid" ter aarde besteld. Aan het open graf pleegde men ophitsende redevoeringen te houden en de gedooden, die door toevallig door verdwaalde kogels neergeschoten waren, tot "helden van het proletariaat" te promoveeren. De communistische pers bleef bij de boulevardbladen en de geconsessioneerde helden-organen der militairisten niet achter, bezocht de woning van den gedoode, beschreef zijn altijd weer "proletarisch-armoedig maar kraakzindelijk" interieur, vertelde van de moedige overtuiging, waarmee de overledene steeds voor de "proleten" op de barricades gevochten had en borduurde er nog het noodige bij om den armen stumpers toch vooral allen arbeiders tot voorbeeld te stellen. Dat men geen scheldwoorden genoeg had als het er om ging, burgelijke regeeringen te verwijten, dat zij den staat door soldaten ("Kanonenfutter") liet verdedigen, behoeft geen betoog. En even gebruikelijk was het, dat men de feiten omkeerde, de oproerkraaiers tot vredelievende betoogers, de aangevallen en mishandelde politie tot hysterische, op bloed beluste woestelingen maakte. En intusschen weer cynische voorbereidingen trof om op den eersten Mei misleide arbeiders, die als propaganda-materiaal moesten dienen, voor de revolvers en karabijnen der politie te jagen.
Want stellig zou, zooals de stemming toen was, de eerste Mei weer niet zonder bloedvergieten afloopen.

Minstens evenveel schuld als de radicalen echter droegen de sociaal-democraten.

Het was juist, dat zoo nu en dan socialistische politie-autoriteiten krachtig opgetreden waren. Het was even juist, dat zij steeds al te spoedig berouw toonden, zoodra bleek, dat de partij daarvan nadeel ging ondervinden. Dat eeuwige loenzen van rechts naar links, dat eeuwige laveeren tusschen "staatsbejahend" en "staatsverneinend", de eeuwige besluiteloosheid, dat altijd weer water in de wijn doen, ondermijnde tenslotte het gezag en maakten de politie-troepen onzeker.

De taak der Pruisische en Saksische politie, die met socialistische superieuren te doen had, moest wel onmenschelijk zwaar zijn, en de tallooze botsingen tusschen de officieren dezer troepen en hun civiele chefs waren menschelijk volkomen te begrijpen. Men wilde den staatsburger beschermen tegen alle vijanden van de staat, of men wilde het niet. In het geheim symphatiseeren met betoogende arbeiders en naar buiten toe den staat der "bourgeoisie" verdedigen tegen diezelfde

menschen, voerde tot dubbelzinnigheid en karakterloosheid. Maar het merkwaardige was, dat juist dat de sociaal-democraten deze politiemacht wenschten; met het dubbele doel, ze als beschermende macht aan te wenden tegen vijanden der partij en van den staatsvorm, en om daarnaast te verhinderen dat ze (wellicht met de Rijksweer, die buiten hun bereik viel) te gelegener tijd een wapen zou kunnen worden in handen van het conservatisme. Zoo zagen we in Duitschland op het gebied van de handhaving der openbare orde een eeuwig doortasten-en-verslappen, een geven-en-nemen, dat telkens weer straatgevechten met doodelijken afloop, onrust en een gevoel van onzekerheid mogelijk maakte. En den onjuischten indruk maakte, dat de overheid nog altijd te zwak was. Dat was zij niet. Gevaarlijk was alleen de dubbelzinnige, eeuwig-weifelende houding der regeerende sociaal-democratie.

Onze "politieke kinderen"

De uitdrukking der "politieke kinderen" was in Duitschland een gevleugeld woord geworden.
Carl Severing, de sociaal-democraat, gebruikte deze beide woorden jaren geleden in den Pruisischen Landdag, toen hij als Pruisische minister van Binnenlandsche Zaken op een interpellatie van rechts moest antwoorden. Het paste toen in zijn kraam, de communistische beweging voor zoover zij in Duitschland tot uiting kwam, als niet bijzonder dreigend voor te stellen en haar leiders als bijzonder onbekwaam. En in die stemming zei hij zoo ongeveer: "Ik begrijp niet, waarom men nu eensklaps elk woord van deze menschen zoo op het goudschaaltje legt. Onze Duitsche communisten zijn tenslotte niets anders dan politieke kinderen, die men niet al te zeer au sérieux mag nemen."
Dat was een gevaarlijk woord.
Sindsdien namelijk was de invloed van de communistische partij in Duitschland weer bedenkelijk toegenomen. En nu boden zich tal van gelegenheden om den minister of diens partij in pers en vergadering hoonend toe te roepen: "Twee en twintig dooden op den eersten Mei in Berlijn, barricade-gevechten in Hamburg, communistische opstootjes in het Ruhrgebied...dat zijn nu uw politieke kinderen, meneer de Minister!"
Severing had wel berouw gekregen over zijn onvoorzichtige uitlating. Maar ze was nu eenmaal niet meer zijn particulier bezit. Ze was gevleugeld woord geworden. De man die ze uitsprak kon ze niet meer terugnemen.
Onze poltieke kinderen dan werden toen weer bijzonder lastig. Men moet den Duitsche communisten verwijten, dat hun strijd op zoo jammerlijk laag geestelijk niveau stond en dat ze zich zoo krampachtig hielden aan de bevelen die Moskou gaf. Verder, dat zij zoo weinig ruggegraat hadden en in hun karakterlooze gehoorzaamheid, die grootendeels met goed baar Russisch geld gekocht was, den vriend op bevel even meedoogenloos verbannen lieten als Rusland zelf den tegenstander of den lastigen partijgenoot. En juist, omdat ze zonder eigen leiding volgens Russisch programma en met Russisch geld, dat blijkbaar onuitputtelijk was, altijd weer kans kregen om in Duitschland onrust te stoken, konden we het met Carl Severing volstrekt niet eens zijn! Zijn politieke kinderen waren gevaarlijk. In 1930 meer dan in de jaren sinds October 1923 toen Stresemann de miserabele erfenis van zijn voorganger Cuno overnam.
We zaten daar niet al ver van Sovjet-Rusland af en hadden herhaaldelijk gelegenheid, uitstekende berichten van Duitsche reizigers over den communistischen proefstaat te lezen.
Ook de knappe toenmalige Moskousche correspondent van het thans verdwenen "Berliner Tageblatt" Paul Scheffer had, tot hij tenslotte uit het land werd gezet, tusschen de regels door veel objectieve waarheden kunnen berichten. En toch hadden we het gevoel, dat we de laatste maanden minder dan ooit wisten, hoe het er binnen de grenzen van Sovjet-Rusland eigenlijk uitzag. In die dagen had ik gelegenheid met een Russische dame te spreken, wier twee bejaarde zusters nog in Rusland woonden en die zoo nu en dan de mogelijkheid hadden haar berichten toe te laten komen, welke aan de aandacht van den censor ontsnapten.
Wat zij mij over het leven van de "bourgeois", die zich loyaal onder die omstandigheden geschikt

hadden, wist mee te deelen, was bij allen eenvoud der voorstelling zoo vernietigend voor de staatskunst der bolsjewiki, dat men zich een vreeselijker lot van den modernen staatsburger nauwelijks kon voorstellen.
De steeds toenemende executies, waarvan de dagbladen berichten hadden langzamer hand ook de massa in Duitschland, die volstrekt niet overdreven anti-Russisch dacht en het verdrag van Rapallo altijd nog als een zegen voor den Duitschen uitvoer beschouwde, tot andere gedachten gebracht.
Men zag steeds duidelijker in, dat de Sovjetheerschappij blijkbaar een uiterst gevaarlijke crisis tegemoet ging en dat het steeds dreigender schrikbewind van uit Moskou het bewijs was, dat de heeren rondom Stalin het geduld begonnen te verliezen.
Men had daar ontlastingsoffensieven nodig en het had op Duitschland zeer verontrustend gewerkt, dat de zeer handige strategen in Moskou, zoekend naar het front met den geringsten weerstand, het Duitsche als zoodanig ontdekt te hebben.
In Duitschland was de communistische partij opmerkelijk sterk, in dat land waren in 1930 bijna twee en een half millioen werkloozen, Duitschlands landbouw was in nood, de ellende nam met den dag toe, kapitaal was ver te zoeken, de regeering was slap, de sociaal-democratie had geen krachtige leiders, de bourgeoisie evenmin, de massa der keizers zocht het bij de radicale vleugels, het aantal ontevredenen liep in de millioenen.
Daarom was hoogstwaarschijnlijk de diagnose juist: het in eigen land bedreigde bolsjewisme bereidde met alle macht een ontlastings-offensief voor, dat aan het Duitsche front moest worden uitgevochten en dat onder omstandigheden dat onder omstandigheden desnoods tot een werkelijk, een centraal offensief zou kunne worden.
Zoo zag men hier in nuchter oordeelende Duitschers kringen de tegenwoordige situatie. Zoo beoordeelde men ook de gebeurtenissen der laatste weken en dagen. Een zekere Neumann, Duitsch communist, in Moskou als leider klaargestoomd, energiek, sluw en zonder scrupules, had in de Duitsche communistische partij het heft in handen. Thälmann was slecht coulisse. Max Hoelz reisde door Rusland, werd door eere-jonkvrouwen gehuldigd en vertelde den ontevreden boer, dat de Duitsche arbeiders binnenkort Sovjet-Duitschland zou uitroepen. Russische millioenen waren in het nieuwste Duitsche experiment gestoken. De slechts ten deele gelukte Hamburgsche, en de voorloopig - dank zij de ditmaal keurige waakzaamheid der politie - volkomen mislukte Berlijnsche opstootjes, waren voorteekenen, dat men bereid was Moskou thans op meer doortastende wijze te hulp komen.
Het programma was toevallig bekend geworden en in de "Vorwärts" afgedrukt. Maar ook zonder deze onthullingen zou men het uit de gebeurtenissen gemakkelijk hebben kunnen aflezen.
Men wilde de werkloozen, de verbitterden de straat op jagen en met de politie in botsing brengen; de tallooze Duitsche parlementen en gemeenteraden door obstructie en herrie onmogelijk maken, de werkloozen, die tot de sociaal-democratie behoorden, tegen de eigen partij, die in de regeering zat, ophitsen en overal in het rijk brandhaarden aansteken, in de hoop, dat dan ten slotte de hoofdstad volgen zou.
Maar spoedig, opdat de regeering in Moskou materiaal zou krijgen, om dit aan de eigen ontevredenheid onderdanen verder te geven.
Men was in Duitschland op de gewijzigde strategie der Russen voorbereid. Men wist, dat Moskou niets liever zou zien dan een verbod van de Duitsche communistische partij en een rechtsradicale dictatuur, die de massa`s der Duitsche arbeiders naar de Duitsch-Russische leiding zou doen overloopen. Deze fraaie plannen, die onder de heerschende omstandigheden niet eens als practische onmogelijkheid beschouwd mochten worden, konden slechts verhinderd worden indien rijksregeering en Pruisisch kabinet in samenwerking met politie en rijksweer preventief en krachtig optraden in het groot, gelijk zij het in Berlijn reeds in het klein gedaan hadden.
Dat was het eenige, wat "onze politieke kinderen" imponeeren kon!

Desondanks begonnen de "feestweken"

De heer Boess, eens een machtig en invloedrijk man, was in zijn autonaar huis gereden met een disciplinair vonnis op zak, gelijk het nauwelijks wreeder gedacht kon worden: "de beklaagden had zijn plichten verzaakt, die zijn ambt hem oplegde, en had zich door zijn optreden in en buiten dienst den hoogachting, het aanzien en vertrouwen, dat zijn beroep vereischte, onwaardig getoond. De beklaagde werd daarom oneervol uit zijn ambt ontslagen. Hij genoot tot het einde van zijn leven twee derde van het hem wettig toekomend pensioen."
Boess was in hooger beroep gegaan. Berlijn zou, als gevolg daarvan, nog maanden lang practisch zonder eersten burgemeester moeten blijven.

In vele Duitsche kranten kon men toen lezen, dat Berlijn (en met Berlijn Duitschland) door wat den laatsten tijd van het gemeentelijk wanbeheer bekend geworden was, druk bezig was in het buitenland alle vertrouwen te verliezen en chronisch belachelijk gemaakt te worden. Het mocht juist zijn, dat men in die kringen buiten Duitschland, die, om welke motieven dan ook, in de ontwikkeling der dingen in de Duitsche republiek en haar hoofdstad belang stelden, over de geweldige corruptie in het gemeentewezen weinig gesticht geweest was; maar men zou toch ook objectief genoeg zijn om in te zien, dat ook vóór 1914 in Duitschland en zelfs onder de toen zoo hoog staande Pruisische ambtenaren, corruptie voorgekomen was en zulke verschijnselen in een periode, die oorlog, revolutie en inflatie met zich bracht, uit den aard der zaak waarschijnlijk bij alle volkeren toegenomen zijn.
Daarom een bijzondere blaam op het Duitsche volk te werpen was een groote onrechtvaardigheid! Aan den andere kant mocht niet ontkend worden, dat deze verschijnselen in Berlijn de laatste jaren een karakter en een omvang aangenomen hadden, die toch wel een oogenblik verbijsterend moesten werken.

Wij hadden reeds jaren lang gewezen op de omstandigheid, dat in zekere Duitsche kringen een mentaliteit heerschte, die vroeger of later tot een uitbarsting moest voeren. We waren ten opzichte van de ontwikkeling der dingen in Duitschland pessimistisch gebleven en wel in hoofdzaak op grond van de waarneming, dat de menschen hier na den oorlog het juiste begrip van de waarde van het geld, van de noodzakelijkheid van algemeene en particuliere spaarzaamheid, van de onkreukbaarheid der beambten en ambtenaren, en van de onaantastbaarheid der koopmansmoraal veelal volkomen verloren hadden. Er was in die dagen in een Duitsch blad terecht op gewezen, dat de revolutie tal van menschen in den koopmansstand gebracht had, die in vroegere werkkring een bijzondere eere-der-klasse gehandhaafd hadden en die nu, zonderling genoeg, de opvatting meebrachten, dat zij als bankier, als koopman, als beursmakelaar, als bemiddelaar in onroerende goederen enzoomeer, en vooral ook als stedelijk machthebber, wethouder, chef van dienst, lid van een gemeenteraad, niet meer aan diezelfde moraal gebonden waren. Ja, wat in het bijzonder den koopmansstand betrof, nimmer zouden slagen indien zij niet - naar hun meening in overeenstemming met onder kooplieden heerschende begrippen - hun begrippen van eer en fatsoen over boord wierpen en volgens de "traditie" van dief-en-diefjesmaat alleen op eigen voordeel bedacht waren.

Wat in de weken aan corruptie in de Berlijnsche zakenwereld, maar vooral ook in het beheer dezer geweldige gemeente bekend geworden was, spotte eenvoudig met elke beschrijving. Dacht men daarbij terug aan de ongelooflijke blindheid van de leiders der "Seehandlung" (Pruisische Staatsbank) ten opzichte van het crediet verleenen aan de gebroeders Baarmat, aan het vertrouwen, dat officieele instanties in een oplichter als Kutisker stelden, in den haard van ongerechtigheden, die met den naam der gebroeders Sklarek verbonden was, aan de omstandigheid, dat Berlijn nauwelijks nog wethouders over had, die niet in tal van gevallen van corruptie van de ergste soort betrokken waren... dan bedacht men plotseling met ontzetting: en dit alles was mogelijk onder het oppertoezicht van den heer Boess, die bij alle ondervragingen niet veel anders wist te antwoorden dan: "Daar heb ik nooit iets van geweten! Dat herinner ik mij niet! Dat was volkomen onbekend."
Deze man stond aan het hoofd van een gemeente van 4,2 millioen zielen. En wist niet, dat zijn stad

elk jaar voor tientallen millioenen door eigen wethouders en andere hooge ambtenaren bedrogen werd, dat provisies van millioenen in de zakken van gewetenlooze bemiddelaars verdwenen, die brutaal genoeg waren daarvan nog een klein percentage "af te staan" om den burgemeester gelegenheid te geven een nieuw sportterrein in te wijden en zich glimlachend te laten bewierooken. Hij had er geen flauw vermoeden van, dat de gemeente dagelijks met leugenachtige officieele berichten om den tuin werd geleid, dat liefdadige stichtingen door het gemeentebestuur bestolen werden, dat zijn wethouders millionnair werden werden door zwendelaars ten koste van eerlijke firma`s te bevoordeelen, dat bij onteigeningen de gemeente vaak veel meer betaalde dan de onteigende zelf verlangd had, en dat daarbij sprookjesachtige bedragen in de zakken van enkele bemiddelaars verdwenen, terwijl voor zieke kinderen geen melk, voor daklozen geen woning beschikbaar was.
Dat dit alles onder opperbeheer van den heer Boess mogelijk was, daar moest hij voor boeten. En het ging er niet om, of het vonnis te streng of rechtvaardig of niet streng genoeg was. De eerste burgemeester van een wereldstad moest niet alleen een correct ambtenaar, een talentvol bestuurder, maar ook een pijnlijk-correct particulier zijn.
Boess was verder de verpersoonlijkte onhandigheid. Dat maakte het ook nog mogelijk, dat hij, toen zijn echtgenoote bij de Sklareks een kostbaren bontmantel voor een opvallend gering bedrag "gekocht" had, een bijna kinderachtigen maatregel nam om deze domheid "goed te maken". Nu was hem dit onwaardig gedoe door zijn rechters hoogst kwalijk genomen. Wie zoo hoog stond, moest dubbel voorzichtig zijn. Boess werd dubbel onvoorzichtig, vond alles onbelangrijk behalve zijn optreden naar buiten, het ontvangen van vreemde staatshoofden, het presideeren van banketten, het inwijden van sportterreinen en volksbadhuizen, parken en kinderspeelplaatsen, vliegvelden en tennisbanen.
Voor Berlijn was de toestand precair!
Het vonnis in hooger beroep kon niet voor het einde van dat jaar verwacht worden. De tweede burgemeester was ziek en mocht voorlopig geen dienst doen. De wethouder van financiën was geschorst. De meerderheid der wethouders was meer of minder in beschuldiging gesteld. De zittingen van den gemeenteraad eindigden thans weer met formeele vechtpartijen en bloedig handgemeen. Desondanks begonnen in die dagen de "Feestweken". "Wenn der Frühling nicht wär!"

De wereld schok een oogenblik

Nog nimmer, bij welke Duitsche verkiezing, bij welk Duitsch plebisciet der laatsten jaren dan ook, had ik onder de buitenlandsche perscollega`s, die toch tot de ingewijden gerekend mochten worden en die gewoon waren, ook verrassende resultaten met de noodige gemoedsrust op te nemen, zulk een eerlijke ontsteltenis, zulk een ongeveinsde verbluffing waargenomen! Hoe ze daarna hun indrukken in de telegrammen verwerkt hadden, wist ik op dat oogenblik nog niet. Ik vermoedde, dat vooral de Franschen, de Engelschen en de Amerikanen van hun hart geen moordkuil gemaakt zouden hebben en dat hun berichten in de wereldpers van pessimisme hier, van leedvermaak daar zouden overloopen.
De algemeene indruk van al die menschen uit twintig en meer verschillende landen was die van verslagenheid, van "paf" zijn en die eerste impressie blééf,ook toen de beroepsman de overtuiging gekregen had, dat er blijkbaar voor hem dezen winter weer "werk aan den winkel" zou komen.
Ja, de buitenlandsche perswaarnemers waren "paf". Wij hadden ook al waren we voorzichtig genoeg geweest om ons ditmaal niet aan voorspellingen te wagen, geen seconde aan de mogelijkheid gedacht, dat de partij der Duitsche nationaal-socialisten van Hitler en Frick, het van 12 op 107 zetels in den Rijksdag brengen zou. We zagen een dag later deze cijfers, die den lezer in alle werelddeelen intusschen vertrouwd geworden waren, nog eens rustig nadenkend , voor ons, en vroegen ons met tientallen millioenen in de politiek belangstellende menschen af, wat uit dit alles voort zou komen.
Een partij, die kans gezien had, in den Duitschen Rijksdag van 12 eensklaps op 107 zetels te komen, had recht op algemeene belangstelling.

Dat was dan ook de reden, waarom thans binnen- en buitenlandsche journalisten in Berlijn pogingen deden om met de leiders der Nationaal-Socialistische Arbeiderspartij in contact te komen en zoo mogelijk aan hun bladen meer of minder uitvoerige uitlatingen van deze nieuwe figuren op het politieke schaakbord over te seinen.
Een reeks van die ontboezemingen, in hoofdzaak van Dr. Göbbels, die de leiding der partij voor de stad Berlijn op zich genomen had, was reeds in de wereldpers afgedrukt. Men moest om de beteekenis van deze beweging duidelijk weer te geven, van andere bronnen gebruik maken. De Nationaal-Socialistische Arbeiderspartij was geen partij van arbeiders, geen typisch nationale partij en evenmin een socialistische partij. Haar tegenwoordige verbluffend-groote aanhang was niet aangelokt door het partijprogramma , maar in hoofdzaak door de wijze van propaganda, die het meest aangepast bleek aan de stemming der niet-georganiseerde massa.
Nimmer sinds 1918 was de verwarring en de ontevredenheid in het Duitsche volk, in de eerste plaats in den middenstand zoo groot geweest als in die dagen. En juist die middenstand had nationaal-socialistische gestemd. Een leger van millioenen kiezers, voor een belangrijk deel bestaande uit menschen, die pas dat jaar het kiesrecht verkregen hadden, had uit wrevel, verbittering, wanhoop tenslotte, een kruis gezet in het vak van Hitlers volgelingen. Omdat men wraak wilde nemen op de democraten, de Duitsche Volkspartij, de gematigde conservatieven en al die andere kleinere groepen, die nu jaren mede geregeerd hadden en het geduld der massa`s, die slechts achteruitgang bespeurden, hadden uitgeput. Ja, zelf het massieve blok der door straf gedisciplineerde vrije vakbonden machtig gesteunde sociaal-democraten had ditmaal die algemeene verbittering met een gevoelige achteruitgang moeten bekoopen.

De Nationaal-Socialistische Arbeiderspartij groeide, haar organisatie werd met de jaren voorbeeldig. Een deel van de groote industrie, die geen steun meer bij het Centrum of de Volkspartij vond en van de regeerende partijen slechts nieuwe zware belastingen verwachtte, begon die radicale te steunen. De samenwerking van den koppigen Hugenberg met de mannen van het hakenkruis voltooide de zeer snelle ontwikkeling. Het onbegrijpelijke besluit van het kabinet-Brüning om onder zulke omstandigheden den Rijksdag te ontbinden , deed de deur dicht.
De groote kans voor de nationaal-socialisten was gekomen.
En nu denke men niet, dat de volgelingen van deze plots omhoog geschoten partij uitsluittend uit willooze ontevredenen bestonden! Wie de toestanden hier gevolgd had, wist wel beter. In dienst van de "Hitlerbeweging" stonden tienduizenden van de beste elementen van het Duitsche volk. Het nationaal-socialisme beschikte over vrijwillige propagandisten vooral uit de vroeger gegoede burgerij, die van hun armoedje nog alles gaven om deze beweging sterk te maken. Mij waren gevallen in Berlijn alleen bekend van gezinnen uit den officiers- en ambtenaarstand, die reeds jaren lang geen dag zonder propagandistische werkzaamheid verloren lieten gaan en die in de verkiezingsweken gezwoegd hadden, vrouw en kinderen inbegrepen om dit eindresultaat te bereiken. Voor dag en dauw waren deze menschen opgestaan om heele blokken van huizen te bewerken, onvermoeid de vier en vijf verdiepingen huurkazernes te bestijgen, aan alle woningen te bellen en partijbiljetten te verdeelen. Voor Hitler was inderdaad met hart en ziel reclame gemaakt. En waar vrijwel in alle woningen nood heerschte en ontevredenheid troef was, waar beschaafd-sprekende menschen met goede manieren dit werk verrichtten, bleef aan elke deur iets van het gehoorde hangen. Driedubbel- opofferingen had men zich in de kleine steden op het platteland getroost. Van eigen plannen werd niet al te veel gezegd, des te meer van de mislukte pogingen der regeerende om aan al deze ellende een einde te maken.
Honderd-zeven mandaten in plaats van twaalf waren de belooning. Daar was de wereld een oogenblik van geschrokken. Men moest vast stellen, dat in en buiten Duitschland als gevolg van de verkiezingen toch een sterke nervositeit ontstaan was, die mij toen aanleiding gaf de vraag te beantwoorden: "is er reden tot paniekstemming?"
Het viel de eerste dagen, die op den wel zeer verrassende uitslag van de verkiezingen voor den nieuwen Rijksdag volgden op, dat men in Duitschland en in het buitenland zeer spoedig van den eersten schrik bekomen was en neiging vertoonde te constateeren, dat het "zoo`n vaart niet loopen

zou". En ziet, tegen het einde van die week verdween in vele kringen het vertrouwen, kwamen communistische bladen in Berlijn met sensationeele berichten over revolutionnaire plannen van de nationaal-socialisten, herhaalden onverantwoordelijke democratische bladen zulke geruchten, dikten zij ze nog wat aan en gaven daardoor immer zeer serieuze Amerikaanse journalisten altijd een dankbaar aanvaard materiaal voor een "story" "something sensational", hun nationalistisch georiënteerde Fransche perscollega`s keurige bijzonderheden voor een nieuwen aanval op Briand. En blijkbaar onder den druk van zulke berichten begonnen ook de beurzen iets van haar vertrouwen in den loop der dingen te verliezen. Man las in de Wilhelmstrasse met schrik de dalingen der koersen van Duitsche leeningen en begon te begrijpen, dat de dementimachines versch geolied en in beweging gezet moesten worden.
De actie, zoowel openlijk als ondergrondsch, kwam in hevigheid opzetten.
De wereld was geschokken, maar het duurder slechts een oogenblik. Deze wereld nam haar tegenmaatregelen. De groote strijd tegen het nationaal-socialisme was ingeluid.

Rome verklaarde den oorlog aan de nationaal-socialisten

De menschen werden zenuwachtig. Al deden ze krampachtig rustig. Ze voelden instinctief, dat ze, naar binnen en vooral naar buiten toe, steeds weer verzekeren moesten, dat hier niets gaande was, dat het er met de politieke en de sociaal-economische situatie weliswaar sombertjes uitzag, maar dat... alles "sal reg kom".

De ellende in groote kringen der Duitsche bevolking was enorm, de dreigende winter maakte, dat velen het geduld nu reeds verloren hadden, en de sensationeele opkomst van een partij, die vrij spoedige verbetering beloofde, had daarom een geweldigen indruk gemaakt. De massa`s, die verbitterd waren omdat het haar slecht ging, hadden in verbeten woede waargenomen, hoe zekere kringen voortgingen met het leiden van een weeldeleven, dat kwalijk paste bij de beproevingen van het volk als geheel; hadden zich tandenknarsend afgevraagd, waarom lidmaatschapkaarten van bepaalde partijen en introductie in klieken van groepsbureaucratie, die na 1918 de macht in handen gekregen hadden, voordeelen mochten brengen ten koste van de algemeenheid.
Men was nu zenuwachtig geworden. Men hóópte. Misschien vergeefs (van "men"-standpunt bezien), misschien ook niet. Sprak men hier in Berlijn in die dagen van allerlei soort, vooral met de middenstanders, dan kon men het gevoel niet van zich afzetten, dat zij met spanning op iets wachtten.
Waar wachtten zij op?
Er was in Duitschland een groep van hoogst onverstandige, onbewust schadelijke en blijkbaar door de wol geverfde menschen: de beroepspolitici.
Ze zaten in de Rijksdag en in de Landdagen, in de gemeenteraden der groote steden, maar ook in de besturen der partijen. En maakten we een uitzondering voor de radicale vleugels, waar nog een zeker fanatisme voor verkalking behoedde, dan konden we vaststellen, dat deze menschen in alle andere groepen verdacht veel op elkaar geleken. Ze leefden hun eigen leven en mengden zich niet onder "het volk". Ze zworen bij prestige, geheimzinnigheid, orakelspreuken, tactiek, afwentelen van verantwoordelijkheid, oudere rechten, invloed achter de schermen, trucs, en soortgelijke voortreffelijke zaken.
Dezen winter dreigden ze voor Duitschland een direct gevaar te worden.
Slechts een enkel voorbeeld.
Het Rijkskabinet vergaderde in de Wilhelmstrasse 75, dag en nacht; en kon het maar niet eens worden. Een partij, die in het kabinet vertegenwoordigd was, de wonderlijke Economische partij van professor Bredt, diende een motie in, die ten doel had de Pruisische Landdag te ontbinden om den nationaal-socialisten gelegenheid te geven, daar ook nog het negenvoud der tegenwoordige mandaten te veroveren. Een andere partij, doe den Rijkskanselier onder haar leden telde, zeide met geen woord, hoe zij zich de onmiddelijke toekomst dacht en waar het met Duitschland heen moest. Een vierde, de ex-democratische, had zooveel te doen met nieuwe verdeeldheid in eigen rijen en

met een partijpers, die het eene sensatie-bericht na de andere de wereld in schopte, dat zij zich nauwelijks meer met de rijksbelangen kon bezighouden. De sociaal-democraten stonden mokkend in een hoek en wachtten de dingen af.

Neen, het werd er in Duitschland niet beter op.
We lazen nog, dat er weer honderdduizend werkloozen bijgekomen waren en dat het ronde getal van de drie millioen bijna bereikt was. Men liet doorschemeren, dat de rijksregering met sensationeele spaarmaatregelen, verhoogde bijdrage der werkloozen-verzekering ten laste van werkgevers en arbeiders, verlaging van de tracementen van ambtenaren en beambten, enzoomeer, voor den dag wilde komen om een tekort van officieel ongeveer een half milliard ten deele te dekken. Men hoorde en las tevens, dat in den boezem der rijksregering de thans zoo noodige homogeniteit zoek geraakt was, dat volksconservatieven, economische partij en Duitsche Volkspartij in het kabinet ander wilden dan Centrum en Staatspartij en de Beieren.
En om de maat vol te maken, begon men voor Duitschlands hoogste rechters in Leipzig een sensatie-proces tegen drie jonge ex-officieren van de Rijksweer, beschuldigd van een soort opruiing van het leger ten gunste van de thans befaamd geworden nationaal-socialisten. En men liet daarbij niemand minder dan Adolf Hitler als getuige optreden, die natuurlijk handig genoeg was om deze gelegenheid uit te buiten tot het houden van een propaganda-rede, waarvan men niet anders zeggen kon dan dat zij het ijzer smeedden op het oogenblik, dat het gloeiend heet geworden was!
Ja... dat was eigenlijk lang te verwachten! Het had mij, eerlijk gezegd, verwonderd, dat het niet eerder zoo gekomen was: Rome had aan de Nationaal-Socialistische beweging den oorlog verklaard.
En dat was als volgt in zijn werk gegaan.
In de laatste week van Augustus 1930 begon pastoor Weber in het dorp Kirchhausen een reeks preeken over politieke verschijnselen, in hoofdzaak om zich met het nationaal-socialisme bezig te houden. Volgens de katholieke Hitlerianen, die zich onder het gehoor van den pastoor bevonden, moest de zeer eerwaarde spreker nog al danig van leer getrokken hebben. Tenminste, zij voelden zich als Pg`ers (de nationaal-socialisten duiden elkander met "Pg", afkorting van "Parteigenosse" aan), beleedigd en bleven bij verdere preeken envoudig weg. Maar een hunner, die gebleven was, kon toch berichten , dat de pastoor van den kansel het navolgende verkondigd had: 1e Ieder katholiek is verboden , lid van de Hitlerpartij te zijn; 2e ieder lid van de Hitlerpartij is verboden, deel uit te maken van corporaties bij begrafenissen en andere plechtigheden; 3e zoolang een katholiek lid is van de Hitlerpartij, wordt hij tot de heilige sacramenten niet toegelaten.
Men zal de opwinding der nationaal-socialisten in het district Mainz begrijpen.
Er zat vooralsnog niets anders op dan eens bij een hoogere geestelijke instantie, en wel bij den bisschop van Mainz, op wien de zeereerwaarde heer te Kirchhausen zich beroepen had, te gaan vragen, of de dorpspastoor wellicht zijn bevoegdheid te buiten gegaan was. En ziet, het secretariaat antwoordde onmiddelijk uitvoerig en op een wijze, die aan duidelijkheid waarlijk niet het minste te wenschen liet.
Het bisschoppelijk antwoord, dat bovendien nog heette te berusten op een besluit der jongste conferentie van alle Duitsche Katholieke kerkvorsten, lag destijds voor mij. Het was voor Adolf Hitler en zijn volgelingen een bittere pil. Het antwoord was van 30 September gedateerd. Het programma der Nationaal-Socialistische Duitsche Arbeiderspartij bevatte bepalingen, welke met de katholieke leerstellingen en grondbeginselen onverenigbaar waren, zeide de bisschop van Mainz. En hij richtte zijn aanval in hoofdzaak tegen paragraaf 24 van dat programma, en wel tegen de volgende Hitleriaansche stellingen: "Wij eischen de vrijheid van alle godsdienstige bekentenissen in den Staat, in zoover ze niet indruischen tegen het moreele en het zedelijke gevoel van het Germaansche ras. De partij als zoodanig staat op het standpunt van een positief christendom, zonder zich confessioneel aan een bepaalde bekentenis te binden".
Deze paragraaf nu was voor Duitsche bisschoppen, althans voor de bisschop van Mainz aanleiding geweest, den pastoor van Kirchhausen te machtigen, van den kansel het nationaal-socialisme officieel in den ban te doen.

Deze preek van pastoor Weber te Kirchhausen kreeg een betekenis, waarvan de dorpsgeestelijke waarschijnlijk geen oogenblik had durven droomen...

Poolsche willekeur en cultureel vandalisme

"Onze tijdgenooten zullen nog het noodige te beleven krijgen, wat met den "Poolschen Corridor" direct of indirect in verband zal blijken te staan. Ik heb dezer dagen in Scheidemühl een Duitscher in verantwoordelijke positie - en nog wel een sociaal-democraat - hooren voorspellen, dat het toekomstige brandpunt voor een mogelijken Europeeschen oorlog deze smalle strook land is, die we gewoon zijn den "Poolschen Corridor" te noemen". Zoo schreef ik op 24 April 1931.
Een corridor inderdaad, die der jonge republiek Polen tot gang diende om de Oostzee te bereiken. Kort gezegd, het gebied, dat als gevolg van den vrede van Versailles aan Duitschland ontrokken en Polen toegewezen werd. Een deel van de provincie West-Pruisen (en wel het grootste deel), het zoogenaamde Pommerellen en de naar het Zuiden aansluitende gebieden, die tot de vroegere Duitsche provincie Posen behoorden, de "Netze-gau" met Bromberg als middelpunt. De geringste breedte van dezen corridor bedroeg (in het Noorden) 34, de grootste breedte (in het Zuiden) 230 km. Om dien Corridor woedde de strijd nu al in 1919.
Om dien Corridor was een vijandschap tusschen Duitschers en Polen ontstaan, die in de grensgebieden in die jaren vormen had aangenomen, welke aan een absoluten oorlogstoestand herinnerden. Dat was géén overdreven voorstelling. Ik had gelegenheid onder Duitsche leiding eenige dagen lang de toestanden zoowel Westelijk (Grenzmark) als Oostelijk (Oost-Pruisen) van deze berucht geworden Corridor in oogenschouw te nemen.

Het was niet aan te nemen, dat de Poolsche republiek bereid zou zijn, dit funeste Corridor-probleem in volle openhartigheid ter sprake te brengen, omdat nu eenmaal in Versailles ten gunste van Polen beslist was.

Een blik op de kaart reeds toonde mij aan, dat in Versailles, waar in 1919 het slechtste verdrag tot stand kwam dat ooit aan eenigen oorlog een einde maakte, een onzinnige "grensregeling" in het Oosten van Europa werd ontworpen. De menschheid wist nu in alle bijzonderheden, hoe willekeurig men daar en elders het "recht der volkeren om over het eigen lot te beslissen" had toegepast. Men had aan de groene tafel op meer dan dilettantische en daardoor hoogst gevaarlijke wijze nieuwe grenzen getrokken, had plebiscieten voorgeschreven voor streken, waar die absoluut overbodig, en zulke volksstemmingen verhinderd, waar ze meer dan nodig waren - en dan de grensregelingen in bijzonderheden overgelaten aan kleine commissies, die naar den overwinnaar scheeloogden en vrijwel uitsluitend met oog op toekomstige oorlogen de nieuwe grenzen hadden uitgestippeld. Generaals hadden grenzen getrokken in plaats van plaatselijk geïnformeerde, deskundige bestuursambtenaren, ingenieurs, waterbouwkundigen, industrieelen, landbouwers en zakenmenschen.
De groteske resultaten waren thans voor de ergste leeken zichtbaar. Ze waren het product van een zuivere machtspolitiek. Met gezond verstand hadden ze niet het minste te maken gehad. Ze zouden lachwekkend zijn, waren ze niet zoo treurig en voor ons allen gevaarlijk.

Ik vertelde vroeger al eens van de Duitsch-Poolsche grenzen, die midden door het Opper-Silezische industriegebied liepen, dwars door fabrieken, bureaux, mijnschachten, steden, dorpen. Het ware gewenscht, eens te gaan vaststellen tot welke gevolgen voor dit eigenlijk ondeelbaar gebied deze groteske geleid had. De grensscheiding tussen Polen en Duitschland links en rechts van den Corridor was niet zoo in het oog vallend onzinnig; men moest zich de moeite geven, daarheen te reizen en de dingen ter plaatse te bestudeeren. Dan kwam men inderdaad tot verrassende resultaten. Maar wat ook den schooljongen bij de eerste les in de aardrijkskunde moest opvallen, was het wonderlijke feit, dat een deel van Duitschland (oostelijk West-Pruisen en de geheele provincie Oost-Pruisen) eenvoudig van het moederland afgeknepen was en in de lucht hing. Men had van

Duitsche zijde dubbele briefkaarten in omloop gebracht met Franschen, Italiaansche of Engelschen tekst. Op de eene kaart was de situatie met den Poolschen corridor te zien, op de andere had men imaginaire "corridors" geteekend, die onderscheidelijk Engeland van Schotland, Frankrijk van het gebied rondom Grenoble, Marseille en Nizza, het aan Oostenrijk grenzende deel van Italië tot Triënt van het overige Italië, en tenslotte den Staat Maine door middel van den "corridor" New Hampshire van de andere staten der Unie te scheiden. En op deze kaarten werd dan in het Fransch, Engelsch of Italiaansch de vraag gesteld: "Wat zoudt gij er van zeggen, indien uw land op deze wijze in twee stukken verdeeld ware? Zoudt gij met zulk een grensregeling genoegen nemen?"
Ik kon me voorstellen, dat de Duitschers er géén genoeg mee namen en dat ze met de "bloedende wonde in het Oosten" dreigden, onder het eenigzins gevarieerde motto: "altijd eraan denken, altijd ervan spreken".
"Een door alle verstandige menschen met vreugde begroete oprecht-vriendschappelijke toenadering tusschen Duitschland aan de eene, Polen en Frankrijk aan de andere zijde, schijnt een utopie zoolang tusschen Duitschland en Polen niet nieuwe grenzen getrokken worden, die meer rekening houden met de belangen van beide staten en met het gezond verstand."
Nimmer zou ik bij het neerschrijven in 1920 van deze regelen een oogenblik vermoed kunnen hebben, dat juist de oplossing van deze Poolsche kwestie voor de vijanden van het Duitsche Rijk aanleiding zou zijn het een nieuwen oorlog te verklaren. Het ligt niet in mijn bedoeling, hier op de duizend-en-een twisten, onrechtvaardigheden, groteske beslissingen, willekeur en cultureel vandalisme terug te komen, waardoor de periode der "volksstemmingen" in de Duitsch-Poolsche grensvragen gekenmerkt werd.
Er was met het resultaat dezer stemmingen weinig, hier en daar eerlijk, meestal echter in het geheel geen rekening gehouden. Waar om militair-strategische redenen bepaalde grenslijnen gewenscht bleken, had men een beetje voorzienigheid gespeeld, de resultaten door het zenden van tijdelijke Poolsche bevolkingen een beetje gecorrigeerd (zie de "vijf Weichseldorpen" tegenover het Poolsch geworden Newe a/d Weichsel) en alles samengenomen dat gedaan, wat men als overwinnaar tegen den overwonnene als voordeelig voor zichzelf beschouwde.

Ik heb er al op gewezen, dat, hoe meer men de Corridor-grenzen naderde, hoe vijandiger de stemming der bevolking jegens de Poolsche buren werd. Tal van staaltje heb ik opgeteekend. Hier mogen er twee volgen, die een spontaan karakter hadden.
"We stonden bij Usch, niet ver van Scheidemühl, aan de grens tusschen West-Pruisen en Polen. Vlak bij ziet men een spoorbrug, waarover sinds 1919 geen trein rijdt, omdat Polen vrijwel alle West-Oost-verbindingen afgesneden, de bruggen gedeeltelijk of geheel afgebroken heeft, de rails opgebroken heeft. Hier en daar gaat natuurlijk nog een straatweg van het eene land naar het andere. Deze grensoverwegen zijn overal hetzelfde: verlaten, met gras begroeid, een beeld des doods. Douane-beambten hokken aan weerszijden. Van Poolschen kant vooral wordt angstvallig er op gelet, dat men ook niet één meter over de "grens" komt. Een Duitsch gendarm waarschuwde ons daarom, niet verder te gaan dan precies de helft van de voetbrug. We vroegen hem, hoelang hij daar al dienst deed. "Twee jaren." Of hij wel eens in Polen geweest was? "Neen." Zelfs niet hier in het grensland? "Neen, en ik heb ook niet den minsten lust, met die menschen daarginds iets te doen te hebben." Drie dagen later. We zijn aan den anderen kant van den Corridor, bij "Dreiländer-Eck", waar een driehoekige grenssteen door de geallieerde Mogendheden geplaatst is met het opschrift "Traité de Versailles, 28 juin 1919" en naar de drie landen tot een "D" voor Duitschland, een "P" voor Polen en "F.D." voor den Freistaat Dantzig. Op den achtergrond de verzande Weichsel. Het is de plek waar Weichsel en Nogat uiteengaan. Een boer van Nederlandsch-Friesche (al is het dan ook meer dan drie eeuwen geleden) luistert met sombere gelaatsuitdrukking naar toelichtingen van den Duitschen "Landrat". Als deze vertelt, dat de Polen voor het boerenwerk in polderland niet te gebruiken zijn, nijdigt de Fries (een der vele uit Nederland gekomen Mennonieten, die in deze streek wonen en ondanks eeuwenlange aanpassing hun Nederlandsch karakter geenszins verloren hebben) er eensklaps tusschendoor: "En voor elk ander werk ook niet!"

Hier was een plek in Europa, waar ongebreideld een "revanche" gekweekt werd. Het was een beteekenis, zulks vast te stellen. Nauwelijks anders was namelijk ook de verhouding tusschen de Duitsche bevolking van den Freistaat Dantzig en de daar zeer invloedrijke Polen.

Duitschland has sinds Versailles met Polen een grens van 1700 km lente! Door de nieuwe grenzen waren 68 spoorlijnen, 144 chaussées, 722 landwegen middendoor gesneden, zoodat het aanleggen van nieuwe wegen, van nieuwe noord-zuidelijke spoorlijnen noodzakelijk werd. Men was daarmee natuurlijk, gezien de enorme kosten, nog in de verste verte niet gereed.
Geweldig waren natuurlijk de verliezen, die Duitschland in deze streken geleden had aan stedelijk en landelijk bezit, aan gebouwen en materiaal. Maar goed - het had een groote oorlog verloren en kon niet verlangen, dat de overwinnaars nog op Duitschlands voordeel bedacht waren. De benadeeling van den overwonnene was echter hier en daar wel wat erg kras doorgevoerd. Polen had, blijkbaar geholpen door den Franschen generalen staf, waar het maar eenigszins mogelijk was alle hooggelegen heuvelruggen voor zijn strategische stellingen vastgehouden en hier en daar zuiver willekeurig bruggehoofden voor zich uitgebouwd.
Men legde vooral beslag op knooppunten van spoorwegen en stoorde er zich daarbij niet aan of men daardoor (sterke staaltjes zijn Bischopwerder ten oosten van den Weichsel) de steden van hun station beroofde.
Ik bezocht destijds Bischopwerder en had daar wel de allersterkste indrukken van een latenten oorlogstoestand gekregen. Dit stadje was vroeger een bloeiend centrum van handel, vooral ook dank zij de onmiddelijke spoorlijn met Berlijn. Het enorme marktplein was in die dagen nog te klein. Op marktdagen waren de hotels zoo overvol, dat de menschen op de billiard-tafels sliepen. Toevallig kwam ik juist op marktdag. Op het geweldige plein stond... één kar en om het eenige stalletje stond een twintigtal menschen. In de hotels was geen enkele gast. Inderdaad was Bischopwerder een stervende stad. De grens met Polen liep onmiddelijk langs de bebouwde kom. Daar zag men aan Poolsche zijde kinderen zitten, die vroeger in Bischopwerder ter schole gingen. Nu mochten ze niet meer de grens over en aangezien de naastbijgelegen Poolsche school twee uur, gaans verder ligt, werd maar liever geen onderwijs meer genoten. Over deze schooltoestanden hoorde ik later nog veel vreemde dingen.
Bischopwerder was stervende. Maar het was slechts een zeer opvallend voorbeeld van wat men "vliegende tering" zou kunnen noemen. Een langzamen dood van Duitsch standpunt bezien, stierven geheel Oost-Pruisen en de Vrijstaat Dantzig.
Nemen twee landen een rivier als natuurlijke grens, dan is internationaal gewoonte, dat het midden van zulk een rivier de grens vormt. Zoo is het ook met den Weichsel als grens tusschen Polen en Dantzig en Oost-Pruisen. Maar anders was het tusschen Polen en Oost-Pruisen, over een lengte van ongeveer 70 km in luchtlijn.
In het vredesverdrag was overeengekomen, dat Duitschland vrijen toegang tot den Weichsel zou hebben. Polen had de grens verlegd naar den rechteroever van deze groote rivier, dus eigenlijk op Duitsch gebied, en wel liep die grens tot eenige meters tegen de buitenhelling van den dijk om op een reeks plaatsen (bruggehoofden met militair-strategisch doel) naar Oost-Pruisen uit te springen. Vergis ik mij niet, dan was op acht punten de geheele dijk Poolsch, terwijl voor het overige de dijk Duitsch was, maar de Duitscher kon het water... niet bereiken.
Een onmiddelijk practisch gevolg daarvan was natuurlijk, dat van een onderhoud van dezen dijk niets meer terecht kwam. De Poolsche oever was hoog, de Duitsche laag. Aan Duitsche zijde lag achter den dijk polderland. Bij overstrooming of dijkbreuk, vooral bij het gevaarlijke kruien van het ijs, dat door opzettelijke verwaarloozing van de vaargeul nog dreigender geworden was, liep alleen het Duitsche land gevaar.
Maar de Duitscher kon weinig daartegen doen, daar Polen stukken van den dijk geheel bezat, en door het bezit van dien voet, ook vooral van het water uit, te allen tijden verhinderen kon.
De spoorbrug bij Münsterwalde over den Weichsel, wellicht na onze Moerdijkbrug de grootste in Europa, was door Polen afgebroken. Slechts bij laagwater waren nog overblijfselen van de pijlers te zien. Niet ver van deze plek der jammerlijken verwoesting was de plaats waar "Duitschland

verbinding met den Weichsel had". Het was een imaginaire verbinding. Een slagboom was de grens. Het aanplakbord links was reeds in de Poolschen taal geschreven, het huisje rechts op den dijk behoorde aan de Poolsche douane. Vaak was het onbewoond. Er was immers niets te doen. Daarachter stroomde de Weichsel naar Dantzig en de Oostzee. Eens per maand (alleen in den zomer) passeerde een vrachtscheepje. Dat was het geheele "verkeer" op een der grootste rivieren van Europa, die Krakau en Warschau met de zee verbindt. Een der verticale palen van de grensboom was midden tusschen beide rails van de locaalspoor geslagen. De brug achter den weg was met prikkeldraad versperd. Achter het douanehuisje begon de "haven". Daarin ankerde... géén schip. Er werd niet gelost en niet geladen in Duitschland`s "eenige Weichselhaven" Kurzeback.
De officieele voorschriften waren uitsluitend in de Poolsche taal aangebracht, ofschoon het haventje voor Duitschland bedoeld was. Wilde men hier laden of lossen, dan moest men in de Poolsch geworden stad Dirschau, die 55 km verder lag, daartoe een bewijsje halen. Deze "eenige toegang van Oost-Pruisen tot den Weichsel" was daarom wat we bij ons een "wassen neus" plegen te noemen. Duidelijker: een schijnhaven, een chicane. Men zag de bewijzen voor zich, dat Polen dezen toestand wenschte: een afgebroken spoorbrug, een onbruikbare haven, een onzinnige, uitsluitend strategische grens, een verzande, verwaarloosde rivier, absolute stillegging van alle scheepvaart.
De Poolsche staat alleen kon antwoorden waar dit alles goed voor was.

De droevige waarheid

Over het lot van deze, door den Corridor van het moederland afgescheiden, provincie waren boeken te schrijven. In deze streken stootten twee naties, twee buurlanden in volle heftigheid en verbittering op elkaar: Duitschland in defensieve, Polen in offensieve, zij het dan ook gedeeltelijk in niet direct agressieve stelling. Polen in de overtuiging, dat "de tijd voor ons werkte" en isoleering van den vrijstaat Dantzig en de provincie Oost-Pruisen op den duur tot onbloedige annexatie moest leiden (deze tactiek was tenminste uit tal van verschijnselen af te leiden), Duitschland evenzeer overtuigd, dat de openbare meening, de Volkenbond, de eens-geallieerde mogendheden, voor zoover ze niet onmiddelijk betrokken waren, en vooral ook de vroeger - neutralen - voor het te laat was - gewezen moesten worden op de gevaren, die in de tegenwoordige ontwikkeling der dingen in het Oosten verborgen waren.

Dat Dantzig en andere oostelijke kuststeden "oer-Duitsch" zijn, kon door Polen niet met krachtige argumenten bestreden worden. Men veranderde de feiten niet door de stad Dantzig in Gdansk om te doopen.

Een feit was nu, dat Oost-Pruisen en Dantzig door de afsnoering als gevolg van Polens Corridor naar de Oostzee reeds ontzetting geleden hadden. Ik had in 1929 al eens, naar aanleiding van een bezoek aan Dantzig en Poznàn (Posen) bemerkt dat de Polen er op uit waren aan de hand van de statistieken te bewijzen, dat Dantzig als haven in samenwerking met den Poolschen staat veel meer transito-verkeer gekregen had dan het voor den oorlog had. Dat was weliswaar juist, maar het was een toenemend verkeer, waarvan de voordeelen voor het overgroote deel niet in de safes van Dantzigsche kooplui of aan den Vrijstaat gekomen zijn. Wat nu Oost-Pruisen betrof: Sinds 1919 was het warenverkeer van de steden en dorpen naar het Duitsche moederland vrijwel tot stilstand gekomen. De kleine middenstand en de kleine handelaar waren daarvoor op het ogenblik reeds tot den bedelstaf gebracht. Voor den landbouw, den handel en de industrie was vast te stellen, dat zij vóór den oorlog voor 35% afzet hadden naar het tegenwoordige Corridor-gebied, in 1928 nog slechts 5.2% Oost-Pruisen was in 1913 van alle uit het westen per spoor komende waren voor 15% afnemer van goederen uit het Corridor-gebied, in 1928 nog slechts voor 2.7%. Wat Oost-Pruisen nu nog produceerde of aankocht, kwam dus of ging naar veel verder gelegen gebieden, wat een groote toeneming van de vrachtprijzen beteekende.
Het wederzijdsch verkeer per spoor was enorm afgenomen. Nog slechts twee spoorlijnen

(Marienburg-Frischau en Deutsch Elau-Bentschen) verbonden Duitschland en Oost-Pruisen. De treinen "zonder visum", die hier verkeerden, mochten niet gebruikt worden om op Corridor-gebied in of uit te stappen. Het aantal reizigers was betrekkelijk gering. De Duitsche Rijksspoor had daarvan de verliezen te boeken. Transitoverkeer naar Litauen (Memel) en naar het zuiden was er niet meer wegens de oneenigheden tusschen Polen en de Randstaten. De Oost-Pruisische houtindustrie kan ná de waterwegen niet meer het benodigde hout verkrijgen. De Poolsche tariefpolitiek had ten gevolge gehad, dat het grootste deel van het verkeer over Dantzig en Gdingen geleid werd. Konigsbergen had zijn haven (evenals trouwens Dantzig) volkomen gemoderniseerd. Desondanks was het verkeer sterk teruggeloopen.
De situatie voor den landbouw in Oost-Pruisen, die altijd moeilijk was omdat in dit ijzige land slechts vijf maanden de bodem bebouwd kan worden, was nu catastrophaal geworden In 1913 werden aan paarden, stieren en koeien uit Oost-Pruisen naar omliggende provincies 92562 stuks uitgevoerd, in 1928 nog slechts 4259 stuks; voor het kleine vee bedroegen deze cijfers resp. 93731 en 5278 stuks.
Ik heb verschillende groot landgoederen in Oost-Pruisen bezocht. Het was niet overdreven als men vaststelde, dat de boeren daar nauwelijks meer wisten, hoe ze hun bedrijf in het leven moesten houden. Elke maand kwamen nieuwen faillissementen aan de orde.
Daar kon ook de z.g. "Osthilfe" van de Duitsche regeering blijkbaar niet veel meer aan veranderen.

Ik heb in Koningsbergen aan de heeren specialisten de vraag gesteld, of onder zulke omstandigheden Oost-Pruisen voor Duitschland niet een schadepost beteekende en of men niet had overwogen - in `s hemelsnaam maar (tegen hooge vergoeding) afstand te doen van een gebied, dat wellicht toch op den duur ineen zou moeten storten. Het was bekend genoeg, dat er indertijd ernstig sprake van geweest was, het noordelijke Corridor-gebied aan Duitschland terug te geven en in ruil daarvoor Polen een vrije toegang naar de Oostzee door afstand van Litauen`s Memelland te verschaffen.
Natuurlijk was er onder mijn Oost-Pruisische voorlichters niet één stem voor zulk een mogelijkheid opgegaan.
Men moest vaststellen, dat de Oost-Pruisen zeer sterk aan hun gebied gehecht zijn, ondanks het poolklimaat, ondanks den eindeloozen winter en den al te korten zomer. Deze menschen zijn van een hard slag, vermoedelijk juist door dit klimaat door eeuwenlangen strijd met een koppigen bodem (ofschoon er ook veel vruchtbaar terrein te vinden is) zoo "bodenständig", zoo vol wilde liefde voor de "eigene Scholle" geworden. Zulk een slag menschen geeft zijn land niet prijs. Het gaat er mee ten onder.
Het gevaarlijke van de situatie lag niet in de laatste plaats aan de omstandigheid, dat deze ijzeren Oost-Pruisen met hun traditioneele verknochtheid aan de herinnering van de bloeiperiode der "Deutschritter", in conflict bleven met een nieuwen staat, bevolkt door nationalistisch-chauvinistische Polen.

Hier lazen verstandige menschen slechts een onbloedige oplossing door nòg sterkere machten, die in Genève de lakens uitdeelden en die men hoopte te overtuigen, dat zij in 1919 onvergeeflijke fouten begaan hadden.
De grenstoestanden bewezen, hoe pijnlijk deze fouten gewerkt hebben.
Nog eenige staaltjes?
Acht spoorwegen, 25 chaussées en 127 landwegen werden afgesneden en onbruikbaar gemaakt. Dwars door de landerijen werden de grenzen getrokken. De boer op Duitsch gebied kon zijn Poolsch geworden akker slechtst bewerken als hij een bijzondere pas had. Om zeven uur s`avonds moest hij zorgen in Duitschland te zijn. Stak vijf minuten voor zeven een onweer op, moest hij zijn oogst in de steek laten. Hij moest twee ploegen hebben, één voor zijn "Duitschen" en één voor zijn "Poolschen" akker. Want elke ploeg werd in Polen geregistreerd. De os en paar, die voor zijn ploeg liepen, moesten eens per maand door den Poolschen veearts onderzocht worden. De Duitsche boer kon zijn in Polen eenige minuten verder wonende familieleden niet bezoeken, omdat hem het

bedrag voor het dure visum en het tijdsverlies om zulk een visum te krijgen te veel was. Op Duitsch zoowel als op Poolsch gebied moesten spoorlijnen, scholen, kerken, ziekenhuizen nieuw gebouwd worden, omdat de reeds bestaande voor de onmiddelijke omwonenden wederkeerig niet meer bruikbaar waren. De absoluut vijandige grens maakte elk verkeer onmogelijk. Men vroeg zich af, waartoe dit alles noodig was en kon nauwelijks aannemen, dat zooiets de goedkeuring wegdroeg van het verstandige deel van het Poolsche volk, dat er toch prijs op stelde, in de rij der hoogstaande Europeesche naties opgenomen te zijn.
Mijn sterkste indruk aan deze grenzen - ik herhaal het - was de absoluut-vijandige stemming geweest, die zich menschen uit andere grensgebieden eenvoudig niet kunnen voorstellen. De man uit Schneidemühl of uit Mariënwerder kreeg een rood hoofd als van het naburige Polen gesproken werd, en de wederzijdsche grensposten in een troosteloos "niemandsland" schenen geen ander verkeer te kennen dan dreigende groeten met karabijnen, waaruit zoo nu en dan een kogel naar den overkant floot.
Wie de Duitsch-Poolsche grenzen vóór September 1939 niet zelf bezocht had, zou dat niet willen gelooven. En tòch was het de droevige waarheid.

Solidair met een beweging

Het was juist, dat het ten einde liep met het partijwezen in Duitschland. Om een zeer sprekend voorbeeld te noemen: de nationaal-socialistische partij zou verloren zijn sinds den 14en September 1930. Na dien Zondag, die de meest indrukwekkende overwinning uit de geschiedenis aller parlementen gebracht had, stond de partijleider voor de beslissing: naar Berlijn marcheren, de algemeene verslagenheid zich ten nutte maken en zonder eenigen tegenstand te ontmoeten het bewind over te nemen - of de liquidatie - let wel: van de partij! - door volmaakte passiviteit inluiden. Hitler deed niets. Hij verzette zich later ook niet tegen, dat zijn 107 mannen het parlement aan de tegenstanders overlieten en in de vrijwillige verbanning gingen. Dat besliste over het lot van de partij. Ze was nu even dood als de Duitsche Volkspartij, de Staatspartij, de sociaal-democratische of de Economische partij. Ze zou dezelfden weg der ineenschrompeling opgaan, indien zij niet staande gehouden werd door iets heel anders: door een beweging.
Het over-overgroote deel van de vele millioenen zielen tellende en nog steeds aanzwellende nationaal-socialistische kiezers kende nauwelijks het partijprogramma en wist zich slechts solidair met een beweging, die een wereldbeschouwing was en die in staat bleek de geestdrift en zelfverloochening voor het ideaal van den Staat op te voeren. De naaste toekomst zou onder het beschimmeld partijwezen van heden een slotstreep trekken.

Een jonge generatie, die oneindig fanatieker in het leven trad als vele vorige, die de dingen hoogst ernstig zag en onder de verkalkte partijen van gisteren en heden radicale opruiming wilde houden, stond tot actie gereed. We zouden goed doen, den struisvogel niet na te volgen, maar beide oogen open te houden. Regeeren zullen slechts zij, die met de bewegingen en niet meer met de partijen rekening houden.

Practisch leefde het Duitsche volk in den jare 1931 onder dictatuur. De staatsburger was onderworpen aan uitzonderingswetten, die zonder medewerking van het parlement en van de andere grondwettelijke instanties in het leven geroepen waren. Dat documenteerde en onderstreepte de gevaarlijke situatue. De regeering had dictatoriale macht, Rijkspresident en kabinet hadden naast uitvoerende nu ook de wetgevende macht. De vrijheid van drukpers was opgeheven, die van vereeniging en vergadering practisch zeer beperkt. Nog een stap verder en men had het stadium van den staat van beleg bereikt. Dat men dit alles niet opschrikkend ondervond, moest aan het ondanks alle plotselingen gebeurtenissen toch nog betrekkelijk-geleidelijke van den loop van zaken worden toegeschreven. De beperking van het beursbedrijf, de onmogelijkheid om te beschikken over dagelijksche gelden, die men zijn bank ter bewaring - met het recht om er mee te handelen, natuurlijk - toevertrouwd had, de begrijpelijke wensch van den staat om deze noodtijden enorme

sommen, die door staatsburgers over de grens gebracht waren, ten bate van het economische leven binnen de staatsgrenzen terug te krijgen; - dit alles was wel zeer belangrijk en behoorde binnen het kader van een overzicht van de dictatuur en van de situatie in het algemen.

De Duitsche regeering had haar derde "noodverordening" bekend gemaakt, die zes-en-dertig bladzijden van het Staatsblad vulde. Zij had dit ingewikkelde stuk wetgevind doen vergezeld gaan van een eveneens meer en meer gebruikelijken "Oproep aan het Duitsche volk". En dezen uitroep werd gezegd: "De grens van hetgeen we ons volk aan ontberingen vermogen op te leggen bereikt." Dus: tot hiertoe en niet verder.
Men zou nu kunnen gaan rekenen, Dat was, gezien de zeer ingewikkelde en niet bijzonder overzichtelijke financieel-economische situatie in Duitschland, een werk van je welste. Men bedenke, dat de beste deskundigen ter wereld al gerekend hadden, onder leiding van generaal Dawes, onder voorzitterschap van Owen Young, geadviseerd door mannen als prod. Cassel, dr. Schlacht, dr. Luther, dr. Melchior, mr. Vissering, Parker, Gilbert, prof. Keynes, prof. Bruins (de volgorde is natuurlijk willekeurig!) en tientallen anderen, van wie men aannam, dat zij de vakwijsheid in pacht hadded. Ze waren het niet eens geworden. Kwamen allen tot uiteenloopende resultaten. De uitersten zagen er ongeveer aldus uit: Duitschland kon betalen, mits het de tering naar de nering zette: Duitschland kon slechts leven, als het morgen van alle oorlogsschattingen bevrijd was.

De oproep der regeering van "ons volk", en bedoelde daarmede dus alle groepen en de gemeenschap der groepen; den staat en den staatsburger.

Papieren maatregelen

Wat de situatie in Duitschland betrof, toen het in Londen vrijwel zonder hulp gelaten was? Er kon elke dag iets zeer onverwachts en zeer onaangenaams gebeuren. Er werd met energie geregeerd, maar niet met al te veel gezond verstand. We leefden onder een dictatuur der bureaucratie. Geweldig veel papieren maatregelen, zonder al te veel aanpassing aan het werkelijke leven. Men had de laatste jaren tal van noodverordeningen voorbereid. Die lagen in de archieven van de ministeries. Men hoefde ze slechts te voorschijn te halen en even af te stoffen. Het resultaat was er ook naar. Namen we de ongelukkige visum-belasting. Wat zich de heeren ministers daarbij eigenlijk gedacht hadden, was niet erg duidelijk. Men mompelde iets van: verhindering van kapitaalvlucht. Dat was natuurlijk naïef. Hoe stelde men zich dan eigenlijk kapitaalvlucht voor? Een meneer in Hannover had honderdduizend Mark in biljetten en reisde naar Amsterdam om ze in guldens of dollars of ponden om te wisselen en in Holland op een bank te deponeeren? Misschien was zooiets wel voorgekomen. Maar verhinderde men zulk een methode door een visum-belasting van 100 mark per reis? Wie zóó bang voor zijn kapitaal was, keek niet op 100 Mark om het in veiligheid te brengen. En dan waren er nog altijd duizenden werkelooze buitenlanders, in Duitschland woonachtig, onder wie stellig wel enkelen zouden zijn, die voor een behoorlijke fooi, zonder de 100 Mark extra te hoeven afgeven, het karweitje voor den Duitschen kapitalist wilden opknappen. In die tijden der inflatie hadden we nog wel andere dingen beleefd...
Men mompelde hier, dat de Regeering wel een oogenblik over deze visum-belasting gesproken, maar er dadelijk van afgezien had. Dat toen minister Treviranus, die geen portefeuille had, overcompleet was, en nu zoo`n beetje manusje-van-alles speelde, het denkbeeld toch maar in een radio-rede publiek gemaakt had - zonder goed begrepen te hebben, dat het in de kabinetszitting... verworpen was! - waardoor zijn collega`s in een moeilijk parket kwamen, "Trevi" niet wilden desavoueeren en "bonne mine à mauvais jeu" maakten. Met de bekende gevolgen.

Veel ernstiger was echter de situatie bij de Rijksbank! Ik bedoelde nu niet in de eerste plaats financieel-technische bijzonderheden, maar meer de persoonlijkheid van haar leider. Dr. Hans Luther was een verdienstelijk burgemeester, een doortastend minister, maar - wat ieder van te voren

kon vaststellen - geen bankvakman. Een circulatiebank in rustige tijden leiden, was geen heksentoer. Maar het heft in handen hebben als elke nieuwe dag de moeilijkste dagen problemen bracht, ging toch boven de kracht van zelfs den handigsten leek.
Men was hier in zeer breede kringen over de banktechnische talenten van dr. Luther, over zijn aanpassingsvermogen, zijn plooibaarheid in den omgang met binnen- en buitenlandsche collega`s, meer dan ontevreden. En dan: Bismarck had het reeds gezegd: in de politiek (ook de financieel economische) beslist het succes. Luther had geen succes gehad. Hem ontbrak het "fingerspitzengefühl", en wat minstens even erg was, ook de juiste intuïtie voor oogenblikken van handelen. Wat we in die dagen met de Duitsche Rijksbank beleefden, was niet verheugend. Aarzeling, verwarring, gebrek aan leiding. Banken, industrie noch publiek wisten, waar ze zich aan houden moesten en wat er eigenlijk stond te gebeuren.
Dr. Luther zelf was zeer zeker onvermoeibaar. Men moest zijn uithoudingsvermogen bewonderen. Anderen zouden wellicht reeds rijp voor het sanatorium geweest zijn. Hij werkte al weken lang dag en nacht. Zijn vliegreis naar Londen, Parijs, Berlijn, Bazel, Berlijn was een sportieve prestatie. Maar hij bereikte letterlijk niets. Zijn afgebeten, zelden door een gedwongen humoristische uitlating gekruide wijze van betoogen zou daar, zij het ook voor een gering deel, wel mede schuld aan zijn. En zijn medewerkers in Berlijn schenen overwerkt en moe.

"Alles stockt", schreef de "Frankfurter Zeitung" in een scherpe critiek op het beleid van de Rijksbank. De industrie was wanhopig. Er kwam geen geld. Twee fabrieken in de buurt van Frankfort, die beide een wereldreputatie hadden en waarvan er een met 7000 man werkte en bestellingen had, die het noodig maakten om nog 800 man in dienst te nemen, kon in die dagen de loonen slechts uitbetalen door geld te leenen bij haar buitenlandsche filialen, en zouden straks de poorten moeten sluiten, als de Rijksbank niet voor baar geld zorgde. Twee voorbeelden uit honderden...

De nervositeit van de menschen in Duitschland nam met den dag toe. De ontevredenheid, die een zekere lethargie binnen draaglijke grenzen gehouden had, bleef niettemin verontrustend en was niet door uit den aard der zaak weinig ingrijpende hulpmiddelen uit de wereld te helpen. Een toeneming van het aantal werkeloozen binnen vier weken tijds en meer dan een kwart millioen wanhopige, menschen, en dat reeds over Augustus-September, beloofde een winter, die zeker alles overtreffen zou wat het Duitsche volk sinds 1919 aan misère had doorgemaakt. De werkeloozen spitten reeds op het platteland en groeven kanalen voor een dagloon van 50 pfennig! Tienduizenden waren reeds gekeurd voor de lijsten der gegadigden, die straks een stukje grond en wat bouwmateriaal zouden krijgen om de eerste schrede op den harden weg der stedelijken kolonisatie te doen. Wagens van de Rijksweer reden door de steden om bij de bevolking, die nog iets te missen had, kleeren en brandstof voor de allerarmsten op te halen, de officieele "Winterhulp" onder de auspiciën van de hooge regeering was haar werk begonnen. Maar de afmetingen, die de ellende dreigde aan te nemen, spotten met alle pogingen tot lenigheid.

De Duitsche politiek had wonderlijke dagen achter zich liggen. Zwoele dagen, zoo drukkend als het weer, dat ons in die dagen het gevoel gaf, in een broeikas opgesloten te zijn. Het Duitsche volk had al dien tijd naar Parijs geloerd en de Fransche buurman kon er, desgewenscht, trotsch op zijn, de Duitschers bijna 14 dagen aan één stuk in spanning gehouden te hebben. Een meerderheid van het Duitsche volk hoopte op een gunstige, een minderheid op een ongunstige beslissing. Dat laatste klonk toen misschien een beetje wonderlijk, maar was er niet minder juist om. Communisten zouden het als een bijzonder geluk voor Duitschland beschouwd hebben, indien Amerika en Frankrijk niet tot een minnelijke schikking gekomen waren, en als een grooter geluk, indien Hoover zijn voorstel maar weer had ingetrokken. Dat beweerden ze tenminste.

Men had den laatsten tijd van Fransche zoowel als van Engelsche zijde de dingen zoo voorgesteld, alsof het "gejammer" van Duitschland niets ander dan "bluf" was om Europa en Amerika aan het

schrikken te maken, en op die wijze opnieuw van een deel van de schuldenlast af te komen. Het zou een alleszins natuurlijke neiging van een schuldenaar zijn, den schuldeischer met weeklagen nerveus te maken en tenslotte te vermurwen. Het was ook wel aan te nemen, dat Duitschland en Oostenrijk nimmer - na Versailles - neiging getoond hadden om de situatie in eigen land gunstiger dan wenschelijk was voor te stellen. Men kon er zich hoogstens over verbazen, dat Duitschland eenige jaren lang eerder al te openhartiger geweest was en door een vertoon van schijn-weelde niet alleen "in eigen zak loog" maar bovendien de schuldeischer een onjuist beeld van den werkelijken toestand gaf.

Onder Hitlers bruinhemden

De stad Brunswijk had ongeveer 15.000 inwoners.
Daar waren dien Octoberavond en -nacht nog naar ruwe schattingen 120.000 bijgekomen. Tijdelijke inwoners. Gasten voor één dag. Van wie er 104.000 in khaki-uniform, in de bekende bruine hemden der Nationaal-Socialisten, verschenen waren.
Men herdacht, dat twaalf jaren geleden in München zeven mannen elkaar op handslag beloofden, niet te zullen rusten zonder dat "Duitschland ontwaakt" zou zijn. Men herdacht de oprichting van de geheel de wereld bekende "Nationaal-Socialistische Duitsche Arbeiderspartij".

Brunswijk was als Duitsche stad in den jaren negentienhonderd een en dertig niet te herkennen. Men geloofde zijn ogen niet. Men herinnerde zich flauwtjes bezette Fransche stedekens tijdens den wereldoorlog, in de "étappe", of steden in den Elzas met sterk Duitsch garnizoen, dat al te lang aan het front geweest was en rust noodig had. Maar ook dat beeld was onvolledig. Deze mannen droegen een uniform, losse Engelsche sportblouse met eveneens khaki-rijbroek, kappen of rijlaarzen, een soort Oostenrijkse militaire pet in khaki, dan wel pet en pantalon zwart als kap of laars - een uniform, dat in niets meer aan de Duitsche troepen van `14 tot `18 herinnerde.
En dan, ze waren ongewapend.
Dat was het eerste wat opviel.
Deze soldaten van het Derde Duitsche rijk, dat toen nog komen moest, kenden officieel nog geen andere bewapening dan een moedig en geestdriftig hart.
En dan zijn gelederen, zijn commando`s, zijn kleine staven en generale staven en groote staven, zijn abracadabra van technische termen en afkortingen, zijn treinen en veldkeukens, sanitaire troepen en voor leeken ondoorgrondelijke bevelen. Daar waren stafbureaux met kamerdeuren waarop "Ia" en "Ib", chef van den staf, "inkwartiering", "pers-afdeeling", "marschcommando" geschreven stond en waarvoor ordonnansen de wacht hielden. Daar werd de houding aangenomen, een-twee-drie rechtsomkeertgemaakt, dat de vloerplanken sidderden, gelachen, gebulderd en gezongen.
Men salueerde niet militair maar met uitgestrekten rechterarm. Dan schudde men elkaar de hand, alles in houding natuurlijk. En herhaalde daarna den groet, die in vriendelijke koffiehuisstemming evenzeer "buiten model" verslappen kon als het met-een-vinger-salueeren onder elkaar kennende militaire kameraden; de plechtige, maar wat stijve en niet meer in onzen modernen, onplechtigen tijd passende armstrekking werd een buiging in den elleboog, waarbij de hand nonchalant even omhoog vloog, palm naar voren. En gewoonlijk zei of riep men al naar gelang van omgeving, er nog "Heil!" of "Heil Hitler!" bij. Waarbij vooral niet de onjuiste opvatting mocht postvatten, dat deze wijze van groeten tot de geuniformeerden beperkt bleef! In Brunswijk groette alles wat nationaal-socialist was of ervoor voelde, elkaar op precies dezelfde wijze, ook het vrouwelijk element, zij het in dat geval natuurlijk zonder de militaire houding met gesloten hakken...!

Zoo waren burgers van Brunswijk en hun bijna even talrijke gasten. Zoo was het uiterlijk beeld van dit stadje op den historischen dag van den achttienden October 1931, die straks het inderdaad onvergetelijk beeld zou brengen van een troepen-revue, waaraan 72.000 geuniformeerde nationaal-socialisten zouden deelnemen, die dan, in rijen van acht zonder enige onderbreking, zes volle uren zouden noodig hebben om langs hun leider te defileeren. In paradepas. Met een geestdrift, die niets

noordelijks meer had. Met een toewijding, waarbij geen sarcastisch oordeel paste. Met een vrijwillige onvermoeidheid, die toch even bewondering en ontroering wekte.
Dit was een voorschotje op het "Derde Rijk" van Adolf Hitler. Een kleine repetitie voor een voorstelling in het groot, die - wie kon `t zeggen! - wellicht nog dezen, wellicht nog een volgende winter werkelijkheid geworden kon zijn.
Deze mensen waren zonder eenige twijfel eerlijk in hun geestdrift. Ik zat midden onder hen en sprak met geuniformeerden en burgerjassen van hoogen rang zoowel als uit de meest bescheiden maatschappelijke kringen. Aan het tafeltje achter me, in de restauratiezaal van het hotelletje, waar Hitler woonde, zaten prins August Wilhelm met generaals en stafofficieren van het vroegere leger, allen in SA-uniform, die ook de boerenjongens van het land, de schippers van de "Wasserkante", de berggidsen van Boven-Beieren en de arbeiders uit het Ruhr-bekken droegen. Hun hoogste bevelhebber echter wasn een oud-kapitein, en de allerhoogste chef Adolf Hitler zelf. Mochten ze in hun respectieve harten denken en droomen wat ze wilden: heden en morgen gaven ze zich aan een gelukkiger Duitschland, dat weer vrij ademen kon en waarbinnen men weer levensvreugde genieten zou.

in dien Octobernacht deed ik geen oog dicht. Het plain voor mijn hotelletje stond vol met autobussen en motorfietsen, daartuschen compagniën bruinhemden, die tot vijf en zes uur `s morgens aankwamen.
Om elf uur `savonds werd een sectie op den corridor direct voor mijn kamerdeur op stroo ondergebracht. Het was SA. Zij waren vrijwilligers, betaalden zelf uniformen en uitrusting, oefenden in vrije uren en op Zondagen, waren gedrild als recruten, met dit groote verschil, dat ze niet onder staatsdwang maar uit liefde voor wat ze een goede zaak achtten, alles leerden. Het waren Hitler`s SA-soldaten. Ze waren van top tot teen in khaki gekleed en zagen er vlot uit.
Er waren nog andere troepen in Brunswijk. Die defileerden niet. Die deden politiedienst. Ze werden SS (Schutzstaffel) genoemd. Zwarte kepi`s met zilveren doodshoofd, zwarte pantalon en zwarte dassen op het bruine hemd.
Den vorigen avond had ik achter Hitler gestaan, toen hij de fakkeldragers langs zich liet defileeren. Een kleine boy van een jaar of tien, in bruine uniform had hem begroet. En dien jongen blonden makker had Hitler, onder daverend gejuich, in zijn auto getild, waar de knaap nu, trotscher als Napoleon, in stramme houding onbeweeglijk een uur lang staan bleef, en zijn groet bracht, alsof hem alleen al die eerbetuigingen golden.
Hitler stond daar glimlachend naast.
Gedurende al deze Brunswijksche momenten moest ik den indruk krijgen, dat Adolf Hitler door de volksmassa`s, die achter hem stonden, geweldig geëerd werd. Dat was geen comedie, dat was werkelijkheid. Waar men hem ontdekte, klonk een spontaan juichen uit de dichte rijen, uit de open vensters en van de daken der omringende huizen. Geen monarch kon grooter populairiteit wenschen. Men geloofde in hem. Men droeg hem op handen. Hoe anders was deze verhouding bij een Hugenberg en zijn Duitschnationale partijgenooten. Men juichte Hugenberg wel toe als hij het spreekgestoelte beklom, maar men draaide zich niet om, als men hem op straat tegenkwam.
Hitler kon het in steden, waar zijn aanhang groot was, niet wagen te voet te gaan. En als hij zijn auto verlaten wilde, dan moesten zijn mannen hem in hun midden nemen en met geweld een weg banen.
Wie zóó zijn partijgenooten achter zich had, was niet bruikbaar voor eenige regeeringscoalitie op voet van gelijkheid. Dat maakte veel begrijpelijk van wat in die maanden in de Duitsche politiek gebeurd was en nog te gebeuren stond.

Den volgenden ochtend hebben we dan de inwijding der 24 standaarden op het paradeveld bijgewoond, en daarna een uur lang het défilé der 72.000 meegemaakt, dat vijf lange uren duurde. Adolf Hitler in volle openbaarheid, door honderduizend en meer ogen aangestaard, was geen onsympathieke verschijning. Zooals hij daar langs zijn regimenten liep, langs zijn vrijwillige troepen wel te verstaan - een heel ander verschijnsel dan de veldmaarschalk langs een gedwongen

leger - had hij iets van een poseur en toch een natuurlijke waardigheid, die bewondering afdwong. Men bedenke, wat deze man, die uit de armoedigste omstandigheden naar boven gekomen was, doorgemaakt had! Toen al vijftien millioen Duitschers achter zich te weten, als opperste chef een vrijwillig, zij het dan ook een ongewapend, leger van 220.000 SA en SS-mannen te commanderen, in staat te zijn op een paradeveld ruim 70.000 van deze mannen en jongens in indrukwekkende discipline en volkomen overgave bijeen te brengen, uit alle deelen van het groote Duitschland, te voet, per vrachtauto, per fiets, onder ontberingen vaak, die alleen door werkelijk idealisme overwonnen konden worden! Dat was een prestatie. En toch was Adolf Hitler in zijn uiterlijk gedrag geen ingebeeld, poseur, geen pedant, geen kleine Napoleon geworden.
Voor hem stonden 72.000 mannen in uniform. Hij riep door de microfoon, en sterke luidsprekers maakten hem op het immense veld woord voor woord verstaanbaar: "Heil, Kameraden der SA!" En 72.000 armen gingen zonder commando omhoog een donderend "Heil" klonk hem tegemoet.
Toch sprak hij zijn volgende zinnen zonder opgeblazenheid, met vol klinkende bariton, welberekend maar nimmer storend. Ik kreeg den indruk, dat deze man uit één stuk was en dat het natuurlijke geen pose kon zijn. Men had hem, toen zijn beweging nog klein was, wel poseur en zelfs pias genoemd. Dat was stellig een groote vergissing. Wie hem voor zijn "troepen" en tusschen zijn "stafofficieren", wie hem als blijkbaar volksleider op straat tusschen de "Zivilisten" en als middelpunt van tienduizenden bij het defilé zijner geestdriftige "soldaten" gezien had, begon met Adolf Hitler als factor in de actueele ontwikkeling der dingen in Duitschland ernstig rekening te houden.
En de volksredenaar Hitler?
Ik heb hem herhaaldelijk gehoord en in verschillende milieu. Hij was de man voor de groote massa`s. Hij had den moed, waarheden als koeien uit te spreken. Hij werkte graag met uiterst eenvoudige gelijkenissen en voor den eenvoudigste begrijpelijke voorbeelden uit het dagelijksch leven. Op den toehoorder maakte hij indruk voor een welbespraaktheid, die wars was van elke literarische opsmukking, en die toch vol berekening is door plotselinge overgangen in stemming en stemvolume.

Het goede in deze beweging leek me in de eerste plaats de echte geestdrift voor ideëele dingen, een verwarmde vaderlandsliefde, een overtuigde jeugd, een afkeer van het gelijkmakende streven van socialisme en communisme, een belijdenis van nationale solidariteit, manlijke moed en staatsburgelijke geneigdheid tot het brengen van offers.
Hitler vertelde ons stellig de waarheid, toen hij schilderde, hoe jong en oud onder ontberingen de reis naar Brunswijk aanvaard hadden, hoe velen, die nog niet werkeloos waren, alle onkosten uit eigen zak betaald hadden, hoe allen naar deze demonstratie gekomen waren om de nationale beweging van dienst te zijn. Ze was nog jong, deze beweging, voor enkelen wat onbekookt in haar uitingen, maar ze was echt en elementair. Ik nam aan, dat de overgroote meerderheid van de Duitsche mannen en vrouwen, die zich tot haar gewend had, door eerlijk idealisme gedreven werd. Onder deze SA-mannen waren ook ruwe elementen. Men had gelezen van schermutselingen in de oude stadswijken van Brunswijk. De linksche pers had hierover overdreven dingen gemeld. Maar het viel niet te ontkennen, dat overmoedigen waarschijnlijk wat te hardhanding hebben thuisgehouden, waarbij niet vergeten mag worden, dat communisten, kokend water uit hun woningen op nationaal-socialisten goten. Goed in deze beweging was het streven naar tucht, naar eerlijkheid in de staatshuishouding, naar onderlinge hoogachting van standen en beroepen, naar een gezond staatsburgelijk leven, naar terugkeer van liefde voor alles wat nationaal was. Goed was de bewuste afkeer van het materialisme, van den klassenstrijd, van het streven naar proletarische klassendictatuur, waarmee ons de roode broeders gelukkig wilden maken. Een beweging, die de corruptie bestreed, den eerlijken koopman in eere hersteld wilde zien, het Duitsche rijk door onbaatzuchtige ambtenaren en beambten van het oude slag geregeerd wilde weten en de beste mannen, de sterkste karakters op de verantwoordelijke posten wilde brengen, kon voor deze punten voor haar programma op de ondersteuning van alle weldenkende menschen, ook buiten Duitschland, rekenen.

Op den drempel...

Adolf Hitler had in het hotel "Der Kaiserhof" in Berlijn zijn tenten opgeslagen. Hoelang? Het was niet bekend. Men hoorde er pas van toen Hitler de in Berlijn werkzame correspondenten van eenige groote Engelsche en Amerikaansche bladen en nieuwsagentschappen uitgenoodigd had.
Ik nam aan, dat deze journalisten den avond toen zij hun interviews met Hitler, overseinden, op het denkbeeld gekomen waren, den lezer te schilderen, hoe de groote Adolf, "The coming man", zijn vertrekken gehuurd had aan de zijde aan hetzelfde Wilhelmplein, waaraan ook de werkkamer van Duitschlands Rijkskanselier gelegen was, zoodat Hitler en Brüning slechts een blik naar buiten hoefden te werpen om te controleeren, wie in nachtelijke uren het langst aan de schrijftafel gebleven was. Wellicht waren waren die Amerikaansche collega`s nog verder gegaan en hadden zich aan een populaire beschouwing, een voor de hand liggende vergelijking gewaagd tusschen den kanselier, die officieel de machtige man was en den volksleider, die de werkelijke macht achter zich wist.
Men mompelde, dat Adolf Hitler in het komend voorjaar zelfs een candidatuur voor het Rijkspresidentschap aanvaarden zou, en dat deze mogelijkheid voor de gematigde partijen een reden te meer was om te overwegen, of niet door bijzondere maatregelen de ambtsperioden van den drie-en-tachtig-jarigen von Hindenburg met eenige jaren verlengd zou kunnen worden. Vast scheen toen wel te staan, dat de dagelijks herhaalde aankondiging van de nationaal-socialisten, dat zij er zich op voorbereidden, dat Hitler en zijn vrienden er zich wel degelijk op voorbereidden om de regeering over te nemen, geen truc was, maar dat Hitler en zijn vrienden er zich wel degelijk op voorbereidden, zoo spoedig mogelijk het Wilhelmplein over te steken en de kamers in "Der Kaiserhof" met de vertrekken van den Rijkskanselier en zijn medewerkers te verwisselen.
Naar den "Kaiserhof" noodigde Hitler veelal Engelsche en Amerikaansche journalisten uit, waarmee hij te kennen gaf, dat hij er prijs opstelde, voor het komende Derde rijk stemming te laten maken in bepaalde landen, met welbewuste uitschakeling van andere, waar hij geen "vriendschappelijke gezindheid" verwachtte of die hij meende voorlopig te kunnen wegcijferen, omdat ze in de internationale politiek toch weinig of niets in de melk te brokkelen hadden.
Een dergelijk streven naar "Auslese" was voor ons in Berlijn niets nieuws meer. We hadden sinds 1919 ook van officieele zijde de ervaring kunnen opdoen, dat regelmatig, al naar gedrag van wisselende verhoudingen en veranderde stemmingen, voorkeur aan groepen van journalisten werd gegeven.
Daar zat in de Wilhelmstrasse, tegenover Hitler`s hotelkamer, rijkskanselier Brüning en werkte, werkte tot diep in den nacht. Aan ontwerpen van noodverordeningen, aan een godsvrede van veertien dagen rondom kerstmis, aan begrootingen, aan bezuinigingen, aan telkens weer nieuwe maatregelen tot verlaging van de levensindex, die op eenzijdige verminderingen van traktementen en salarissen uitliepen. We zaten in de eerste week van september, en het aantal werkloozen had de vijf millioen reeds overschreden. De oergeduldige bevolking mopperde en dreigde. De kranten hitsten hun lezers op, en langzamerhand was er vrijwel geen blad meer over - met uitzondering van de organen der katholieken - dat nog van harte een goed woord voor de huidige regering had.
Deze regeering had - en dat was het ergste - geen eigen gezicht. Het volk wist niet meer, wat het van de regeering denken moest. De flinke houding van rijkskanselier Brüning was al weer lang vergeten. Ze maakte overigens slechts werkelijken indruk op de hoogstens duizend menschen, die er oog- en oorgetuigen van waren.
De Brüning was een onvermoeid werker. Maar het bleek toch steeds meer, dat hij niet de krachtige figuur was die de menschen hier het veiliggevoel gaf, dat ze... geregeerd werden. Vrijwel alles, wat deze Rijkskanselier aanpakte, mislukte. Zijn poging om een economische commissie onder presidum van den rijkspresident zelf, aan het werk te zetten om practische resultaten te verkrijgen, was op niets uitgeloopen. Men vergaderde en pleitte voor eigen groepsbelangen - en intuschen vergat de regeering blijkbaar, dat zij een permanenten economische rijksraad tot haar beschikking had, die zóó weinig te doen kreeg, dat zijn parlementsgebouw voortdurend aan bonden en vereenigingen verhuurd konden worden.

De regeering hing met den dag zieliger in de lucht. Zij had niets meer achter zich en dankte haar gezag nog slechts aan de wil van den rijkspresident. Zij broedde op noodverordeningen en moest bemerken, dat deze producten van een losgebroken bureaucratie door de feiten telkens weer overhoop geloopen werden. Zelf de sociaal-democratie, die haar nog een schijn van parlementaire basis gaf, begon te vertwijfelen.
Binnen enkele dagen zouden de nieuwste draconische noodwetten over de hoofden der arme Duitschers burgers uitgestord worden. Men wist al zoo half, wat het volk te verwachten stond. Verlagingen van traktementen en beloofde vermindering van prijzen, nieuwe belastingen en... veertien dagen Godsvrede. Intusschen gingen de dingen blijkbaar hun onvermijdelijken gang. De "vertrouwenscrisis der justitie" had groteske afmetingen aangenomen. De rechters, die op de bevolking den indruk maakten volkomen vergeten te zijn dat Vrouwe Justitia eens met een blinddoek afgebeeld werd, zagen in vele gevallen slechts wetovertreder van geledederen voor hun tafelkomen. In tal van regeeringsbureaux bereidde men zich blijkbaar al voor op den partijleider in den "Kaisershof" en zag men in zijn overbuur in de Wilhelmstrasse reeds een man-van-gisteren. Geen gelegenheid om iets verkeerd aan te pakken werd verzuimd. Niets was geleerd en niets was vergeten. In het hotel "Kaiserhof" niet in de Wilhelmstrasse niet, en evenmin in het paleisje aan datzelfde plein, waar men zich moeite gaf door middel van de internationale journalistik handen uit te strekken naar over de grens.
Slechts in het bouwvallige huis der sociaal-democratie schenen eenige politieke grijsaards wakker geworden te zijn en tot de ontdekking te komen, dat een zekere Adolf Hitler op den drempelstond...

Een jaar ging ten einde

Er liep een jaar ten einde... Men zocht naar een al niet te onvriendelijk grafschrift, en kon het niet vinden.
De kalender was onwrikbaar. Op één januari, midden in den wintertijd, begint een nieuwe periode van twaalf maanden. Naar motieven zoeken we vergeefs. Het ontwaken van der natuur, de vroege lente, zou meer als een begin tot ons spreken. Nu zien we ons genoodzaakt, iets als nieuw, als jong te begroeten, dat nog niet leeft, en levend te begraven, wat nog niet gestorven is.
Maar is het eigenlijk wel anders, als we alleen maar zien, naar onze medemenschen, hun straten, hun staatshuishoudingen, hun bedrijvigheid, hun rustpoozen.
Neen, ook dan is het vreemd.
De kalender is onbarmhartig. En daarom kon het officieele einde van dat jaar 1931 slechts de mogelijkheid bieden, even stil te staan en om ons heen te schouwen. Opdat we tenslotte toch het grafschrift vonden, dat al te onvriendelijk was.

Adieu, dan, oud, stervensmoe en onzalig jaar, adieu "und auf niemals wiederseh`n" Tot niets nut was ons, in Duitschland - en elders - dat jaar geweest. Tot niets? Het was een quaestie van philosophischen aanleg of we zonder meer met deze diagnose instemden.
De Duitscher was alweer wijzer geworden in deze twaalf harde maanden, een duur gekochte wijsheid, maar die dan toch zijn waardevol eigendom! Hij wist meer dan eind December van het jaar tevoren. Zoo wist hij bijvoorbeeld, dat de verkeer veerkracht, dat het uithoudingsvermogen van een volk honderd maal grooter was dan de medeburger voor zichzelf en voor de massa mogelijk gedacht had. En die wetenschap kon zijn wilskracht voor de toekomst versterken, zijn vertrouwen in een definitieve beterschap doen toenemen.
Maar hij had ook de ervaring opgedaan, dat "neutralen" en "ex-vijanden" een onverwacht groote schrede voorwaarts gedaan hadden naar het inzicht, dat het een kapitale domheid beteekende, een groot volk in het hart van Europa als een citroen uit te knijpen, het dan weer sappen van buiten ter beschikking te stellen en dat geleende levenselixer met bekwamen spoed opnieuw naar buiten af te tappen. Het oude jaar had tenminste de hoop doen herleven, dat het nieuwe uit een en ander consequenties trekken zou...

Nog iets anders was zeker velen Duitschers in dat heengaande jaar duidelijk geworden. Er had een "Umwertung aller Werte" plaats gehad, en dàt Duitschland van dat oogenblik was niet meer de Duitsche Republiek van 1919. Liberaal en conservatief waren begrippen, die nauwelijks meer op de belangrijke groepen der bevolking toegepast mochten worden. Een "Umschichtung" een omgroepeering was gaande en ten deele reeds een vaststaand feit. De urgente vragen van toenemende armoede, arbeid of werkeloosheid werden gesteld.
Dit waren de vragen, die het Duitsche volk aan de toekomst stelde en die wellicht het nieuwe jaar zou beantwoorden. Dat een katholiek van de Centrumpartij die vrijheid ander zag dan een communist, een sociaal-democraat, een Duitsch-nationaal conservatief of een nationaal-socialist, behoefde geen betoog. Maar ons scheen toch, dat het door alle tijden heen verdeelde volk, dat toen binnen Duitschlands rijksgrenzen woonde, nog immer dichter bij een eenheid van willen gestaan had, dan op dat oogenblik. Een willen van vrijheid, van staatkundige en economische onafhankelijkheid. In feite: een grondige herziening van het Verdrag van Versailles en een spoedige liquidatie van den wereldoorlog en zijn voortzetting in anderen vorm.
Men kon in dat jaar bijvoorbeeld over het nationaal-socialisme denken hoe men wilde, men kon de hartnekkigheid veroordeelenm waarmede deze partij vasthield aan programmatische onmogelijkheden, toch kon men de oogen niet sluiten voor de omstandigheid, dat de aanhang van deze volksbeweging een geheel ander karakter naar voren gebracht had, een volkomen van de kleine actieve heethoofden uit de jaren 1919-`27 afwijkende "levée-en-madde" geworden was, voor welke Adolf Hitler nog slechts het mystieke centrum beteekende en die, zonder Hitler, dezelfde beteekenis zou hebben: verzet van het jonge en het weer jong voelende Duitschland tegen knechtschap en staatkundig-economische slavernij.
De Duitsche jeugd, die den aanhang van Adolf Hitler zoo sterk gemaakt heeft en die ook in gematigde groepen dezelfde vrijheids-idealen nastreefde, zou de nieuwe groepeering inluiden. Het zou één groote beweging worden, die ook in andere landen in opkomst was. Deze groote beweging zou de Europeesche mogendheden binnen veilige dijken moeten leiden, wilde men straks niet voorkomen, dat alle dammen doorbroken werden en ons allen zouden meesleepen.
De aanhang van deze groote vrijheidsbeweging was radicaal.

De Duitscher van toen was te onmiddelijk betrokken in zorgen van persoon, gezin en staat om zich bewust te worden van de enorme krachten, die nog in deze drie factoren aanwezig bleken. De omstandigheid alleen al, dat hij toen reeds maandenlang een derde van de totale bevolking op kosten van twee derden door een ontzaglijken zwaren winter medesleepte en desondanks nog een staat, een rijksbestuur, een leiding en een massale volkseenheid aanwezig was, behoorde hem tot op zekere hoogte gerust te stellen.
Slechts weinige Duitschers zagen dit verbazingswekkende en waren het jaar, dat ten einde ging, dankbaar ook voor deze les. Het was aangenaam jaar geweest. Zijn sterven beteekende geen afsluiting van eenige periode. Men zocht naar een niet te onvriendelijk grafschrift en vond slechts deze woorden: "Zelf dit jaar heeft niet voor niets geleefd".

Duitschland ontwaakt

Men moest bij de dingen, die zich in Berlijn, afspeelden, twee soorten van gebeurtenissen onderscheiden, de actueele en de principieele. Wij bedoelen, dat veel uiterlijke bijzonderheden waar te nemen waren, die gewis indrukwekkend en in hooge mate belangrijk waren om de stemmingen waarvan zij blijk gaven. Maar de principieele dingen, die zich voor een groot deel achter de politieke coulissen afspeelden, en wel in de eerste plaats beschouwingen, die in de organen der openbare meening tot uiting kwamen, waren toch ook van groot gewicht.
Van het actueele was te zeggen, dat Berlijn dien avond in een roes verkeerde, gelijk slechts uit de dagen van der Kappsche contrarevolutie.
Het volk was hier op de zoo plotselinge benoeming van Adolf Hitler tot hoofd der regeering niet

voorbereid geweest. Hoe het buiten Berlijn was, kon ik op het moment niet beoordeelen. Maar dat dit bericht in de hoofdstad als een bom was ingeslagen, hadden we zelf op een tocht door vele stadswijken kunnen waarnemen. Men was, al naar gelang van de politieke sympathieën, verrukt dan wel ontzet, verslagen of door verbeten woede geprikkeld.
In marxistische kringen heerschte een groote nervositeit, die helaas alle reden gaf om de eerstvolgende dagen met te verwachten vreugdevertoon der nationaal-socialisten op den openbaren weg en daardoor gevolgde botsingen met andersgezinden ernstig rekening te houden.
Toen we ons dien avond naar de City begaven om een persbespreking op het departement van buitenlandsche zaken bij te wonen, was er in den Tiergarten haast geen doorkomen meer aan. Vele duizenden SA- en SS-geuniformeerden begaven zich in marschcolonne, muziek voorop, naar de in allerijl aangeduide verzamelplaatsen, om later op den avond den leider, Adolf Hitler, in de Wilhelmstrasse, met een defilé, in den vorm van een fakkeloptocht te huldigen. In de regeeringswijk waren vrijwel alle straten door de politie afgezet. Drommen nieuwsgierigen vulden de trottoirs, nationaal-socialistische liederen klonken op.
Voor ons inwoners van Berlijn was het eigenlijk niets nieuws meer, en toch viel een verandering met vroeger op.
In de Wilhelmstrasse, tegenover de nieuwe rijkskanselarij, die anders zoo ernsitg en verlaten in de `s avonds meest doodstille straat lag, had de politie wagens met zoeklichten opgesteld, die haar stralen niet richtten op de menigte, maar op de vensters, waarvoor Adolf Hitler de hulde van zijn partij in ontvangst zou nemen. Een ineens beseften we het volkomen nieuwe, dat we sinds de eerste dagen van de revolutie van November 1918 hier niet meer beleefd hadden. We beseften dat de politie die dien ochtend nog gehoorzaamde aan het kabinet-von-Schleicher, en bereid was om elk oogenblik een nationaal-socialistische betooging desgewenscht uiteen te jagen, op dat oogenblik officieel te beschikking van diezelfde nationaal-socialisten stond. Dat de chefs der politie de nieuwe nationaal-socialistische ministers Frick en Goering geworden waren, en dat deze politie nu op hoog bevel moest meehelpen om de hulde aan den partijleider en propagandist, die plotseling ministerpresident was geworden, in goede banen te laten leiden.
Ook onderweg, daaraan werden we eensklaps herinnerd, zeg het er anders uit dan tot een dag tevoren. De "bruine bataillons" maakten den indruk de militie in specialen dienst van den nieuwen kanselier te zijn. Van een "Banmeile", de scherpe omgrenzing van de regeeringswijk, waarbinnen zich jarenlang geen gesloten formaties, behalve de rijksweer en de politie, bewegen mochten, was eensklaps geen sprake meer. Er was een derde troep bij het bestaande ingelijf. Dat was het nieuwe en sensationeele.

Terwijl buiten de strijdliederen opklonken naar het kanseliersgebouw, waarvan voor het eerst alle vensters hel verlicht waren, werden binnen, in het paleis, waarin de regeeringspersafdeeling zetelde, eerst de Duitsche daarna de buitenlandsche journalisten ontvangen.
Ook hier was een stemming als in de Kappsche revolutiedagen. Opgewonden menschen en opgewonde vragen. De ambtenaren van de pers liepen wat ietwat onwennig dooreen.
Anders als er een nieuwe regeering kwam, en een nieuwe chef der persafdeeling benoemd werd, merkte men nauwelijks iets van de verandering. Dien dag was alles zoo snel sensationeel gegaan.
In de groote benedenzaal zaten als gastheeren de nieuwe rijksminister van binnenlandsche zaken en industrie en de nieuwe chef der persafdeeling, Walter Funk, det laatste ons alleen goed bekend als vroeger financieel redacteur van de "Berliner Boersenzeitung", later intimus van Adolf Hitler en opvolger van hem. Sedert als financieel-economische specialist in den generalen staf der nationaal-socialistische beweging. Ex-collega Funk begroette ons en verklaarde er prijs op te stellen ons nog collega te mogen noemen. "Komt allen tot mij, gij die met vragen belast en met reportage beladen zijt," aldus de tendenz van zijn vriendelijke bewoordingen. En toen vertelde hij ons, dat zijn taak zou zijn, door bemiddeling van ons, correspondenten, een beter begrip van de nationaal-socialistische beweging in het buitenland wakker te roepen. Wat heel noodig was, aldus voegde hij er aan toe. Wat toen volgde was inderdaad niet zonder betekenis.
"Ik kan het buitenland de verzekering geven," zeide dr. Funk ongeveer, "dat wij nationaal-

socialisten er niet aan denken, de machtspositie, welke wij zooeven veroverd hebben, door experimenten op het gebied van Duitsche mark of van het Duitsche economische leven in gevaar te brengen."
Dr. Funk vertelde ons, dat het nieuwe kabinet van vijf tot zeven uur vergaderd had, dat Rijkskanzelier Hitler op de historische beteekenis van dien dag had gewezen, waarna hij het noodige mededeelde over de plannen, die het kabinet met den Rijksdag had. Plannen, waarover dr. Funk helaas niets kon mededeelen. Dat alle ministers het roerend eens waren, geloofden wij gaarne.
Dr. Frick, de nieuwe rijksminister van binnelandsche zaken, nam hierna het woord. Hij hoopte op vriendschappelijke samenwerking met de buitenlandsche pers en verzocht dringend over de nationaal-socialistische partij voortaan geen leugens meer te berichten. Dat was het einde van de persconferentie, die voortaan elken dag zou worden gehouden. Daarna begaven de collega`s zich in den winternacht om de huldiging van Adolf Hitler gade te slaan. Totdat oogenblik was de nieuwste hoogste chef nog voor velen onzichtbaar gebleven
Het enthousiasme in Berlijn was groot. Overal in de omgeving van het hotel "Kaiserhof" en de Rijkskanselarij stonden duizenden te wachten om een glimp van den nieuwen staatschef op te vangen. Op dien historischen 30sten Januari 1933 begaf Adolf Hitler zich om kwart over vier des middags met zijn staf van het hotel "Kaiserhof" naar de Rijkskanselarij. De duizend-koppige menigte, die zich ook gedurende den middag voor het hotel verzameld had, liet een daverend "Heil!" hooren en verbrak het politiecordon om de auto van den nieuwbenoemden rijkskanselier te volgen.
Het was de politie onmogelijk om den menschenstroom tegen te houden, die in looppas de auto achterna zette naar de Wilhelmstrasse, waar de menigte de demonstratie voortzette.

Ter eere van dezen dag, waarop Duitschland ontwaakt was, werd des avonds een fakkeltocht gehouden, waarvan de organisaties van de SA, SS en Stahlhelm deelnamen. Reeds uren tevoren stonden voor de Rijkskanselarij duizenden menschen te wachten. Toen omstreeks half negen de stoet de Wilhelmstrasse had bereikt en voorbij de Rijkskanselerijmarcheerde, verscheen Rijkspresident Von Hindenburg aan een hel verlicht raam van het paleis van de n Rijkskanselier, waar hij tijdelijk verblijf hield, om begroet te worden, om begroet te worden met een gejubel en daverende toejuichingen van de menschenmassa, die van geen ophouden wist. Daarna verscheen de nieuwe Rijkskanselier Adolf Hitler aan het raam van de werkkamer in de Rijkskanselerij en had langdurige ovaties van een enthousiaste menigte in ontvangst te nemen.

Honderdduizenden toeschouwers waren in Berlijns regeeringswijk getuige van eenige inderdaad historische oogenblikken, toen de Rijkskanselier voor een geopend venster in het volle schijnsel der zoeklichten werd genomen, om een geweldige hulde van partijtroepen en volksmassa in ontvangst te nemen. De betoogingen konden een uur en langer na den fakkeltocht nog geen einde nemen en telkens klonk het "Deutschland, Deutschland über alles".
De radio gaf een grootsche reportage, terwijl twee omroepers in gesprekvorm de indrukken, die zij opdeden, met het gejuich der massa op den achtergrond, zoo goed mogelijk weergaven.
Rijksminister Hermann Goering hield eenige minuten lang een keurig geïmproviseerde rede, waarin hij een nieuwe historische aera in Duitschland inluidde. "Arbeid en brood voor het Volk," zoo kondigde Hermann Goering het komende tijdperk aan, "zullen het begin vormen van een nieuwe voorspoed in de geschiedenis van het Duitsche Volk."

Over de jeugd in het derde Rijk

Vanuit het venster van mijn werkkamer in Berlijn, die ik eind November voor het laatst heb verlaten, had ik een heerlijk uitzicht over het enorme voorplein van het Olympiastadion, dat een deel uitmaakt van het groote complex sportvelden, overdekte zwembassins, poloterreinen en nog veel meer, in 1935 en `36 met grooten spoed en voor fantastische bedragen aangelegd om de wereld der internationale jeugd ter gelegenheid van de Berlijnsche Olympische Spelen zoo waardig

mogelijk te ontvangen.
Direct tegenover mijn woning lag een station van een der vele trajecten van den ondergrondschen spoorweg.
Waarom vertelt u ons dat alles, zult u natuurlijk vragen ? Geduld. Het zal u dadelijk duidelijk worden. Als ik n.l. te lui was om bij slecht weer mijn wagen uit de garage te halen, nam ik de makkelijke en snelle ondergrondsche spoor en bijna altijd, vooral tegen de middaguren, vond ik dan een of meer van de zindelijke langgerekte wagons van den langen trein vol met een lustig volkje van piepjonge menschen. Kort gezegd: de Hajot. Ze kwamen van het Rijkssportveld, hadden gezwommen, geschermd, voetbal gespeeld of wat dan ook. En nu reden ze naar huis voor het middageten, dat in Duitschland in tegenstelling met Nederland warm is en als hoofdmaaltijd wordt genoten.
Alle banken zaten vol met jongens van de Hajot, het populaire afgekorte woord van Hitlerjeugd en met BdM, wat de afkorting is voor Bund deutscher Mädel, de vrouwelijke afdeeling dus. Ik wil hier vooral niet geleerd worden en dingen gaan vertellen, die u waarschijnlijk allang weet of overal kunt vinden. Daarom alleen dit: tot de Hitlerjeugd of de BdM behooren tegenwoordig alle Duitsche kinderen van hun zesde tot hun 18de jaar. De jongens van zes tot tien heeten "Pimpf", van tien tot veertien "Jungvolk" en van veertien tot achttien "Hajot". Dan gaan ze over naar de SA, SS, naar het landjaar, den arbeidsdienst, den militairen dienst en dan weer SA. Kortom de uniform verlaat hen feitelijk nooit meer. Daar zijn de meesten erg trotsch op, en om dat zoo mooi te vinden, moet je nu eenmaal in Duitschland zijn. Maar ook de meisjes trekken ongaarne de zeer flatteerende uniform uit. Ze noemen zich "Jungmädel" als ze nog op de lagere school gaan, dan "Mädel", en tenslotte gaan ze over naar den dienst bij de boeren of in het huisgezin, de kookscholen, den vrouwelijken arbeidsdienst, trekken ze de "Maiden" (met een ái en niet met éi) aan. En dan... ja dan zijn ze intusschen allang verloofd of getrouwd. Want in het Nieuwe Duitschland, dat graag groote gezinnen ziet en waar de Staat het trouwen door groote uizetgiften sterk aanmoedigt, zijn de muurbloempjes nu eenmaal niet talrijk meer. Besnuffelen we deze geuniformeerde jeugd nu even zonder dat ze het merkt.
Onze wagen is tot op de laatste plaats bezet met kakelende, schaterende, in reuze disputen verwikkelde jeugd, Hajot en BdM door elkaar. Je kunt duidelijk zien, dat ze tot alle klassen der bevolking behooren. De zoogenaamde werkende stand is verre in de meerderheid. Maar keurig in de kleeren, gezond en opgewekt zijn ze allemaal. Je valt binnen in een mooi voorbeeld van de nieuwe volksgemeenschap. Hun monden staan niet stil. Het gaat over den dienst, dien ze zoo juist op het sportveld hebben verricht, over het programma van morgen, over de nieuwste topprestaties, maar ook over school, over nieuwe onderscheidingsteekenen, die enkelen op hun mouw dragen, over filmhelden en heldinnen, over kleine verliefdheidjes.
Maar nu hebben ze ons ouderen naar binnen zien stappen en opeens begint op volkomen natuurlijke manier een nieuwe dienst aan de gemeenschap. Ze vliegen van hun zitplaatsen op om voor ons plaats te maken, ze helpen ouden en gebrekkige menschen om binnen te komen. Kortom, ze bewijzen, dat ze weten dat het dragen van de staatsuniform ook verplichtingen met zich brengt, zoowel thuis als in het openbaar. Ze hebben in die uniform vanzelf een soort korpsgeest en korpssolidariteit gekregen die prettig aandoet. Kijk eens naar de gezichten van de menschen die ingestapt zijn; ook de meest norschen moeten toch even glimlachen. De ouderen in Duitschland hebben hun zorgen van den tijd, net zoo goed als wij hier, maar het komt hun toch een oogenblik voor, alsof ze midden in het zonlicht een mooien lentedag zijn binnengestapt. Ze hebben in de toekomst gezien.
Kijk, zulke momentjes mogen niet aan onze aandacht ontgaan als we iets van het Nieuwe Duitschland willen begrijpen...
Over de algemeene beteekenis van dat uniformdragen zal ik het later nog wel eens hebben. Misschien is het inderdaad typisch Duitsch. Maar ik weet niet. Ik ben zelf jarenlang in Nederland als soldaat en later als officier midden onder jonge menschen in uniform geweest en heb daar zoo mijn eigen ervaringen opgedaan. Om `t maar kort te zeggen: ook de Hollander trekt graag een uniform aan, als die maar sportief en netjes, vlot en aardig is. En daarna juist heeft het bij ons

eigenlijk altijd ontbroken...
In Duitschland heeft men dat vooral nu beter begrepen. Ik denk nog aan de jaren 1919 en `20 toen de Duitsche Republiek socialistisch-communistisch was, maar zelfs de Communisten in eigen formaties de straat op gingen, keurige uniformen droegen, trotsch als pauwen achter hun muziekcorpsen marcheerden en wat lekker ze als je hun zei, dat ze er niet als gardesoldaten uitzagen.
De jongens en meisjes van Hajot en BdM zijn echte kleine Duitschers gebleven, wat hun lust tot marcheeren en uniformdragen aangaat, maar ze zijn toch anders, heel anders dan vorige generaties. Ze zijn een reclameschild voor de groote, nieuwe volksbeweging, en dat weten ze blijkbaar heel goed, al heeft dit bewustzijn ook niets van hun natuurlijkheid genomen. Zooals deze jeugd nu geworden is: vroolijk, gezond, moedig, taai, sportief, beleefd, hulpvaardig, en toch vol gezonde streken, die bij den leeftijd passen, vol lust tot avontuur, vol idealen, vlieger worden, of technicus, chauffeur, ingenieur, mechanicus... als `t maar modern is en met machines te maken heeft, zoo zal straks het nieuwe Duitsche volk zijn. Of ik heb van de heele nieuwe ontwikkeling niets begrepen... Diezelfde goede manieren, diezelfde beleefdheid in het openbaar, vindt je namelijk niet alleen bij de jeugd, maar bij alle geuniformeerde formaties in het Nieuwe Duitschland, in de eerste plaats bij de weermacht. Geen denken aan, dat in een tram of trein of omnibus een soldaat zal blijven zitten als er een vrouw of meisje binnenkomt en geen zitplaats kan vinden. En dat valt in Duitschland nog altijd op, waar sinds jaren de venijnige mop de ronde doet: o man, het was vandaag in de ondergrond weer zóó vol, dat zelfs eenige hééren moesten staan! Ik heb de Duitsche Hitlerjeugd gezien in haar kampementen, onderweg van de kust van de Oostzee naar den Partijdag in Neurenberg, nadat ze al driehonderd en meer kilometers tippelen er op had zitten en nog evenveel voor den boeg had. Ik had avondcursussen in kleinen kring meegemaakt, waar de jongen van zestien les gaf aan jongens van tien. "Jeugd moet door jeugd geleid worden" heeft indertijd Hitler gezegd en hij benoemde bij die gelegenheid den toen twee-en-twintig-jarigen student Baldur von Schirach tot rijksleider van de geuniformeerde Hajot en BdM.
Ik heb dezen Duitsche jeugd begluurd bij het wachtjes kloppen voor hun tehuizen der kleine eenheden, waarvoor als `t even gaat iets echt-romantisch wordt uitgezocht, een verlaten molen, een oud roofridderslot, een op strand gezet groot zeilschip, een scheefgezakt eeuwenoud huis met gezellige opkamertjes met open haarden en alles wat jonge menschen leuk vinden. Maak eens een paar uurtjes dienst met die kinderen in hun geheimzinnige tehuis mee, kijk eens, hoe ze met eigen middelen de interieurs gezellig en nog geheimzinniger hebben gemaakt, hoe ze er zich als roovers en roodhuiden voelen, maar daarnaast toch ook als toekomstige rijksburgers en aanstande mannen en vrouwen van de volksgemeenschap; en je gaat iets begrijpen van de onbloedige revolutie, die zich in Duitschland afspeelt. Want je kunt deze Hajot een dag later ook bij heel ander werk zien, bij het inzamelen van oud metaal en lompen en papier, of bij het helpen van den boer op den akker en den boerin in het huisgezin.
Als je dat alles onbevooroordeeld meebeleeft, dan zou je eerlijk gezegd wat graag zelf nog jong zijn en tot deze jeugs behooren, die een groot ideaal heeft en heel goed begrijpt, wat men van haar wil. En nu haar leiding.
Alle jeugdleiders in Duitschland, met heel weinige uitzonderingen en dan alleen in de bureaux, zijn maar ouder dan de kinderen, die aan hun zorgen zijn toevertrouwd. Schirach is nu 33, maar is dan ook verleden jaar rijksstadhouder en gouwleider in Weenen geworden, al blijft hij met het oppertoezicht over de Hitlerjeugd belast.
Ik leerde Baldur von Schirach pas goed kennen in 1937. Hij had me uitgenoodigd om een paar dagen met hem op inspectiereis te gaan door een stuk van het roergebied en het Rijnland. Ik was de eenige journalist bij dir groepje, zat voortdurend naast Schirach in zijn open auto, een sportcabriolet van Mercedes, die de 140 km haalde en waar hij kinderlijk bij mee was. En zoodoende kon ik over alles en nog wat met hem praten, zijn idealen voor de toekomst uit de eerste hand krijgen, en begrijpen wat de Hitlerjeugdorganisatie werkelijk is. Indrukwekkend om te zien was de geestdrift, waarmee hij overal werd ontvangen. "Jongens, daar is Baldur!" riepen de fabriekskinderen, en de meisjes, die op den knappen leider waarschijnlijk allemaal verliefd waren, kwamen steeds weer met

bloemen aandragen of verdrongen zich om een autogram. En toch is Schirach niet uit arbeiderskringen voortgekomen, maar een jongeman van wat we hier "goeden huize" zouden noemen. Het onvervalschte type van den jongen Duitschen nationaal-socialist. Geestdriftig en fanatiek, maar zonder storende overdrijving, beschaafd, veelbelezen, in alles belangstellend, sportief en tevens een werkezel. Dat laatste is overigens kenmerkend en een beetje verontrustend voor alle jonge nationaal-socialisten in het Duitsche rijk. Ze zijn allen overwerkt en daarom waarschijnlijk prikkelbaar als ze tegenwerking ondervinden. Ze hebben van Hitler tot den kleinsten jeugdleider in den grond van hun hart allemaal haast en kunnen het bereiken van hun idealen maar met moeite afwachten. En ook dat verklaart weer veel van wat ons vreemd voorkomt.

Uren lang heb ik Schirach over zijn moeilijkheden met de kerken gesproken en al weer gelegenheid gehad op te merken, hoeveel onzin toch altijd weer verteld wordt. Schirach heeft bij zijn moeilijke taak, de jeugd op geregelde uren voor staatsopvoeding ter beschikking te krijgen, steeds samenwerking met de kerken, vooral met de Roomsch Katholieken, gezocht. De ernstige bezwaren der kerken waren en zijn volkomen te begrijpen. Maar een compromis moet bereikt worden en zoo noodig doorgezet worden. "Ik heb in de jeugdbeweging nooit atheïsten geduld," zei Schirach me, "wie zijn eed op het Hajot vaandel, aflegt, zweert ook en vooral op een hoogere macht. De eed van trouw op het vaandel der organisatie eindigt met de woorden: zoo waarlijk helpe mij God Almachtig!"

De Zaterdag is de groote dag in elke week, die voor oefeningen der Hitlerjeugd bestemd is; de Zondag, en in de eerste plaats de kerkuren, blijft ongerept voor het kerkelijk leven.

Wie als eerlijk waarnemer zich persoonlijk wil overtuigen van den geest der Jeugd in het Nieuwe Duitschland, die moge naar Neurenberg gaan als het straks weer vrede is, en den dag dag der Hitlerjeugd op het Partijcongress meemaken!

In een van de groote stadions der stad zijn dan steeds een 120 tot 150 duizend kinderen in hun mooie uniform opgesteld. En nog een dikke dertigduizend zit op de tribunes tegenover de rangen van het publiek. Ik heb dien dag nooit verzuimd en toch heb ik sedert 1931 alle congressen bijgewoond en vaak genoeg zoo nu en dan een betooging gespijbeld, omdat het me heusch te veel werd. Maar de jeugddemonstratie zal me nooit te veel worden.

Weet u, zoo`n oogenblik als Hitler met zijn stoet van auto`s naar binnen rijdt en een gejubel opstijgt, dat eenvoudig niet te beschrijven is, als die meer dan 150.000 jongens en meisjes hun vaandellied zingen, waarvan Schirach, die een verdienstelijk dichter is, den tekst heeft geschreven... Heusch, ik liet me nooit meeslepen door den indruk van het aantal en door de afmetingen van de demonstratie. Ik had steeds een goeden prismakijker bij me en hield daarmee zoo hier en daar midden tusschen de eindelooze gelederen zoo een paar jongensgezichten in het oog. En nu kunt u het belachelijk en onkinderlijk of raar vinden of wat dan ook. Maar ik zeg u, dat het echt onroerend was, zoo na te gaan, hoe echt de heilige geestdrift was op de gezichten van jongens en meisjes midden in de gelederen, die werkelijk niet konden weten, dat ze vanaf de verre tribune zoo scherp waargenomen werden.

En mag ik u nog iets bekennen? Als ik zoo`n jong gezicht zag gloeien, als ik zulke stralende oogen zag, dan heb ik wel eens even tranen in m`n oogen gekregen... en het troostende gevoel mee naar huis genomen, dat we bij alle narigheid van het oogenblik toch naar een betere toekomst gaan. Misschien niet meer een toekomst voor óns, maar dan toch zeker voor den jeugd van heden en morgen.

De zon schijnt altijd, al is het vaak achter de wolken...

In een van de groote stadions der stad zijn steeds een 120 tot 150 duizend kinderen in hun mooie uniform opgesteld. En nog een dikke dertigduizend zit op de tribunes tegenover de rangen van het publiek.

De Duitsche volksgemeenschap in de practijk

Om te begrijpen, wat er in de laatste acht jaren in Duitschland veranderd is en nog gaat veranderen, moet men zich met de Duitsche nationaal-socialistische opvatting van het beginsel der

volksgemeenschap zoo goed mogelijk vertrouwd zien te maken. En dus ook onder het oog zien, wat er tot nog toe in de practijk is bereikt.
Volksgemeenschap is precies het omgekeerde van klassenstaat. Tot 1933 was Duitschland, en tot heden is Nederland een klassenstaat. De klassenstaat heeft tot klassenhaat en die weer tot klassenstrijd gevoerd. Het nationaal-socialistische Duitschland heeft alleréérst den klassenstrijd verboden, is nu bezig den menschen klassenhaat en klasse-tegenstellingen, vooral klasseninbeelding van de zoogenaamde hoogere standen uit het hoofd te praten, en hóópt ten slotte te komen tot de ware volksgemeenschap. Daarmee heb ik u in weinig woorden gezegd, dat mijn persoonlijke indruk is, dat ondanks het vele zeer, dat op dit allerbelangrijkste gebied van de sociale revolutie die thans door heel Europa gaat, zelfs Duitschland het ideaal nog niet heeft bereikt. De leiders van het Duitsche volk zullen dat zeker gaarne bevestigen.
Waarin bestaat dan dat ideaal?
Dat is heel makkelijk te zeggen en moeilijk door te voeren. Het is een kwestie van inzicht en opvoeding. Voor velen beteekent het niets nieuws. Er zijn altijd veel menschen geweest, die zich nooit hebben kunnen vereenigen met het geoverleverd begrip, dat zekere groepen van menschen en medeburgers méér zijn; omdat ze meer geld bezitten, langer en beter onderwijs hebben genoten, zich academische titels heben veroverd, van hun ouders meer geld hebben geërfd, enz. Ze zijn niet meer, ze dragen alleen maar tegenover de gemeenschap een grootere veràntwoording. Hun belooning kàn zijn, en is vaak, dat ze zich minder kunnen veroorloven dan de minder bemiddelende, die minder verdient. De nieuwe volksgemeenscap streeft er dadelijk maar, ook deze materieele tegenstelling te verkleinen door van den hoogergeplaatste, liefst vrijwillige offers te verlangen, die den armeren volksgenoot in staat moet stellen, in de eerste plaats hem, die zich zijn beroep verdienstelijk heeft gemaakt, voor weinig geld ook van schoonheid en afwisseling te genieten.
Streeft de Duitsche volksgemeenschap dus naar meerdere gelijkheid onder de menschen?
Neen, dat ware een onjuiste voorstelling van de zaken. De menschen zijn niet gelijk. Ze worden geboren met totaal uiteenlopende talenten. Hoe grooter de talenten of ook zonder talenten. Hoe grooter de talenten, hoe meer recht de menschen behooren te hebben op ruim betaalde posities, maar ook hoe grooter hun verantwoordelijkheid en hoe grooter hun verantwoordelijkheid en hoe grooter hun plichten om offers te brengen aan de volksgemeenschap. Gelijkheid echter moet bestaan in de waardeering van den arbeid van hoofd en van hand, zoolang die arbeid en werkelijk ten bate van de gemeenschap wordt verricht. Dat is erg eenvoudig, maar wordt toch bitter weinig begrepen. Daarom moet het onzen kinderen op school en thuis reeds met de paplepel worden ingegeven.
Dat geschiedt dus in Duitschland?
Ja. dat wordt in Duitschland thans geleerd. Dat predikt Hitler zelf in tal van redevoeringen, vooral ook elk najaar, als hij in Berlijn over alle zenders van uit Sportpaleis spreekt voor de nieuwe Winterhulp en dat prediken de blokleiders der partij in de kleinste dorpen. De jeugd begrijpt het al goed. De oudere generaties hebben vaak veel goeden wil, maar het is volkomen, dat ze, gelijk men in Duitschland pleegt te zeggen "niet meer uit hun huid kunnen kruipen." Wie in klassetegenstellingen en daarmee helaas vaak gepaard gaande klassehoogmoet is groot geworden, past zicht niet meer makkelijk meer aan. Het ideaal van eener volksgemeenschap zal daarom pas benaderd kunnen worden, als de jeugd van heden volwassen is, ja, wellicht zullen we nog een generatie moeten afwachten. De grondbeginselen, waarop het Derde Rijk berust, zijn zóó ingrijpend, dat we ze onrecht aandoen door ongeduld en daarom verstandig doen, met voorbarige critiek nog de noodige jaren te wachten en voorloopig alleen maar onbevooroordeeld de daden af te wachten.
Of er dan reeds zichtbare resultaten zijn?
Natuurlijk, maar dan altijd weer uitgaande van mijn vooropgezet beginsel, dat ik alleen maar wil vertellen van eigen subjectieve indrukken.
Om u een kijk te geven op de moeilijkheid voor vele goedgezinde menschen in Duitschland, zich voor te stellen, wat men van hen verlangt, wil ik het volgende uit mijn herinnering navertellen: Ik was een jaar of wat geleden over deze dingen in een gesprek geraakt met een hoogere ambtenaar

van een rijksministerie in Berlijn. De man droeg het insigne der partij. "Kijk`s," zei hei, "ik kan u onze nieuwe volksgemeenschap niet beter duidelijk maken dan door een voorbeeld uit het dagelijksch leven. Zooeven hebt u gezien, dat een bode van ons ministerie mij hier stukken bracht. Hij groette onderdanig bij het komen en gaan en ik zei: Dank je wel. Vroeger bleef het daarbij. In het Derde Rijk is het echte zoo: Als ik straks met mijn werk klaar ben en als privé man naar huis ga, dan zeg ik, als ik dienzelfden man in de gang zie: "Tot weerziens, Schulze," en ik geef hem zelfs een hand! *Dat* is volksgemeenschap."
Nu, ik ging daar maar liever niet verder op in, maar ik dacht bij mezelf: Lieve màn, als alle Duitschers meenden, er zoo gemakkelijk van af te zijn, dan zou ik aan het succes van een groot beginsel gaan wanhopen.
Neen, wie ware volksgemeenschap wil gaan bestudeeren, die moet niet bij dézen braven ambtenaar terecht. Die moet, als *ik* het zoo vaak gedaan heb, bij de weermacht gaan kijken, of in de groote kantoren, in de fabrieken nog liever. Dáár wordt zeer bewust en met werkelijk succes de brug geslagen en daar mag men *nu* al spreken van een werkelijke kameraadschap, onafhankelijk van rang, inkomen, schoolkennis en soort van werk. Om de weermacht te nemen: Natuurlijk moet er een strenge discipline in den diensttijd zijn, en zelfs vooral aan het front. Maar het nationaal-socialisme heeft ontegenzeggelijk al bereikt, dat het woord kameraad, vroeger alleen maar onder officieren werkelijk populair, heden practisch voor allen geldt, die den wapenrok dragen en dat niet meer een woord is, maar wel degelijk in praktijk gebracht, verheven begrip.
De verhouding tusschen officier en mindere is een geheel andere geworden dan ze nog in den wereldoorlog was. De onderlinge waardeering zoolang de prestatie goed is, blijft nu niet meer, gelijk wat het vroeger was, tot de fronttroepen in gevaarlijke periodes beperkt, maar overheerscht bij al die millioenen gewapende landsverdedigers, wáár ze ook zijn. Of die kameraadschappelijke verhouding ook bestaat tusschen chefs en arbeiders, tusschen werkgevers en werknemers in fabrieken en kantoren.
Ik weet natuurlijk niet uit eigen waarneming, of dat reeds overal het geval is. Ik heb niet de ervaring van mannen als dr. Ley en zijn staf, die jaar in jaar uit bijna onafgebroken de fabrieken en kantoren afreizen en hun oogen en ooren wijd open hebben. Maar vaak genoeg heb ik toch op veel kleiner schaal ook zelfe rondreizen gemaakt. Ik heb daarbij meer op de stemming onder de menschen dan op technische uiteenzettingen gelet, die ik toch maar half begreep. En ik kan verklaren, dat het hart mij vaak genoeg warm is geworden als ik zag, hoe vertrouwelijk de chefs met hun menschen omgaan, hoe beleefd niet alleen, maar hartelijk ze door hun personeel worden begroet, heo volkomen natuurlijk als tusschen vrienden de omgang is. Dat is de volle waarheid, en dat zal elke Duitsche arbeider, voor zoover hij geen beroepskankeraar is, graag bevestigen.
De gemiddelde Duitsche arbeiders is vandaag een frissche, zelfbewuste persoonlijkheid. Daarnaast zijn er heel wat werkgevers en onder hen mannen met internationale reputatie, die de nieuwe verhouding tot hun personeel niet alleen aanvaarden, maar die allang hadden begrepen, dat deze natuurlijke kameraadschap niet alleen het werk veraangenaamt en verheft, maar bovendien de prestaties en daarmee de baten van allen doet toenemen.
Tevredenheid over de heele linie dus?
Dat is alwéér teveel gezegd. Er wordt óók geklaagd en gekankerd. De klassenstrijd der vroegere vakvereenigingen heeft een halve eeuw tijd gehad om zich in generaties vast te zetten. Zooiets kan niet in acht jaren overwonnen worden. Men doet thans enorm veel voor den arbeider, den boer, den kantoorbediende. Daarbij kan men ten deele voortbouwen op wat de vroegere organisaties hebben gedaan, zij het ook in geheel andere geest. Maar men wil ook heden den bemiddelenden staatsburger niet het gevoel geven, dat men hem iets schenkt. En daarom geeft de staat wel enorme bedragen uit voor sociaal werk, maar verlangt ook van den arbeider een deel van zijn loon als vaste bijdrage. En voor velen is die bijdrage namelijk tòch nog te hoog. Dat het Rijk voorlopig arm aan geld is, dringt niet zoo makkelijk tot hem door. Er zullen betere tijden komen, en daarom geldt het ook hier, dat men moet wachten op komende generaties om het resultaat van de nieuwe ideeën werelijk te kunnen beoordeelen.
En hoe staat het met de zoogenaamde betere standen in het Derde Rijk?

Ja, de beroemde "intellectueelen" zijn ook daar voorloopig nog het zwakke punt. Ik heb zelf toevallig in Duitschland 20 jaar ondervindingen met deze groep, ditmaal dan met Nederlanders, opgedaan. Geen *alleszins prettige* ervaringen! Ik had den Nederlandschen Bond in Duitschland opgericht, die het in 1940 tot 90 aangesloten vereenigingen had gebracht en toen al op het thans zoo veelbesprooken beginsel der ware volksgemeenschap gegrond was. Daarbij heb ik wel zeer gewaardeerden steun van een kleine groep intellectueele landgenooten gehad, maar de meesten lieten met toch maar verder modderen. De arbeiders echter, de Nederlandsche mijnwerkers, melkers, boeren, fabrieksarbeiders, kleine nering doenden, die waren er tot het laatst met hart en ziel bij, die gaven hun vrijen dag voor de propaganda en schonken hun laatste centen om den Bond in stand te houden. En zoo is het tot op zekere hoogte heden nog in het Derde Rijk. Er zijn nog te veel "deftige menschen" met zoogenaamde standsbegrippen in Duitschland, de menschen van het eeuwige-gisteren, een steeds kleiner wordende minderheid, maar die toch niet meer tegen den stroom kunnen opzwemmen. Hun uitschakeling is een kwestie van tijd.
De Duitschers waren vroeger verzot op hun klassenstandpunt en dit bleek vooral ook uit hun zucht van titels te veroveren, waarmee ze ook vooral wenschten aangesproken te worden. Ik zou jokken, als ik beweerde , dat dit typische verschijnsel nu tot het verleden behoort. Men schrijft en spreekt er wel tegen, maar het zit er toch blijkbaar nog te diep in. De echtgenote van den Herr Doktor laat zich nog al te graag met Frau Dokter aanspreken en de vrouw van den Gemeindehilfssekretär is nog vaak beleedigd als men haar niet met een "Guten Tag Frau Gemeindehilfssekretär" begroet, ofschoon het Derde Rijk duidelijk heeft gezegd, dat vrouwen op titels van hun mannen geen recht hebben! Maar met het doordringen van het beginsel der ware volksgemeenschap hebben zulke kleine overblijfsels van vroegere ijdelheden toch niet veel te maken. Ook dàt zal uitsterven.
Ik herhaal, men bevindt zich daarginds in een overgangstijd. De volksgemeenschap is nog niet bereikt, maar men gaat er toch met reuzenschreden naar toe. Een sprekend bewijs daarvoor zijn de enorme sommen, die voor de winterhulp bijeenkomen en is het geweldige sociale werk, dat daarmee dan weer wordt bereikt.
De Duitscher van straks zal door een leerschool zijn gegaan, die hem respect zal hebben ingeprent voor den arbeid en voor de persoonlijke prestatie. Nog één generatie verder en het Duitsche volk zal uitsluitend geleid worden door jonge menschen, die door de school der volksgemeenschap zijn gegaan en die er voor zullen zorgen, dat steeds weer de besten naar voren komen.

De kunstenaar in het Derde Rijk

Bijna een kwart eeuw geleden telde ik onder mijn huisvrienden in Berlijn een jonge beeldhouwer van Duitschen bloede. Zijn naam doet er hier niet toe. Ik noem dien opzettelijk niet, omdat deze jonge kunstenaar gelukkig nog tot de levenden behoort en ik hier over persoonlijke dingen spreek. Toen ik hem leerde kennen, was hij een straatarme Bohemien, die letterlijk niet genoeg eten had. Maar zijn talent, zijn scheppingsdrang hielden hem zoo goed als het ging boven water, al namen de zorgen hem heel wat van zijn eigenlijken werktijd af. Ik mag er wel aan toevoegen, ook zijn vrienden hielpen hem boven water houden, door hem regelmatig ten eten te vragen, of kleine werken van hem te koopen. Brééd hadden wij, zijn vrienden het toen zelf niet, maar vooral in den inflatietijd waren eenige tientallen guldens voor een Duitsche kunstenaar tijdelijk een redding uit den grootsten nood. Ik bezit nog heden twee voorbeelden uit dien tijd, die bewijzen, welk een groot kunstenaar hij in zijn jonge jaren al is geweest. - Nu is hij rijk, draagt den staatstitel professor, beschikt over reusachtige ateliers, kan de rijksopdrachten bijna niet af, heeft veel leerlingen die hem helpen bij het werk, en vormt zijn eigen school. Maar deze voorspoed - en daar gaat het hier om - dateert pas ná 1933. Vóór dien tijd gold in Duitschland als in vele andere landen nog, het booze woord: Kunst is geen regeeringszaak. Een axioma, waarvan duizenden en tienduizenden echte kunstenaars ten slotte ten gronde zijn gegaan.
Mijn vriend de beeldhouwer is niet de eenige, die eindelijk, dank zij een geheel andere staatshouding, op de plaats is aangekomen, die hij verdient. De kunst heeft in het Derde Rijk niet meer te klagen, de groote kunst niet em de kleine evenmin. De kunstenaars hoeven daar niet meer,

als in de opera "La Bohème" of op de schilderijen van Spitzberg, op een zolderkamer te hokken, hun laatste overjas naar den lommert te brengen, versleten paraplui op te steken, omdat het regenwater door de zoldering siepelt, of hun manuscripten te verbranden om er hun verkleumde vingers aan te warmen.
Want kunst is in het Nieuwe Duitschland regeeringszaak. Ja, de kunst staat onder persoonlijke bescherming van het hoofd van staaat.
Misschien zullen er buiten en zelfs nog dingen in Duitschland kunstenaars zijn, die deze groote wending der dingen betreuren uit naam van de zoogenaamde wáre kunst. Misschien zullen deze menschen er bij blijven zweren, dat scheppingsdrang omgekeerd evenredig is aan welstand. Maar ook hier geldt het: laten we eens rustig afwachten wat de toekomst brengt. Werkelijke artiesten hebben door alle eeuwen heen inderdaad groote en allergrootste werken gewrocht ondanks het feit dat het hun in het leven bitter slecht ging. Maar volstrekt niet altijd omdat het hun zoo miserabel ging. Zij hebben tegen verdrukking in gewerkt ten koste van hun gezondheid. De vraag is alleen maar, of ze niet veel meer werkelijke meesterstukken zouden hebben nagelaten, als ze niet driekwart van hun tijd werk op bestelling, dat hun tégenzin had, hadden behoeven te verknoeien.
Het Nieuwe Duitschland heeft zeer juist ingezien, dat de kunstenaar in de rij der beste en onmisbaarste leden der volksgemeenschap bovenaan staan, en dat het plicht is, van deze gemeenschap den kunstenaar te helpen in zijn strijd om bestaan en onafhankelijk te maken van de modegunst van het publiek. De artist behoort het bewustzijn te hebben, dat werkt ook en vooral voor de gemeenschap en dat hij door het schenken van nobele werken, die den mensch beter maken, hem leeren zien en hooren en denken, zijn medemenschen en niet in de laatste plaats zijn volksgenooten moet voorgaan naar hoogere levensplannen. De staat mag, aldus redeneert ,men in Duitschland, dit streven niet met welwillende belangstelling gadeslaan, maar moet onmiddelijk, als werkelijk groot talent vaststaat, beslag op den kunstenaar nemen en hem zijn verderen weg bereiden.
Dat alles in Duitschland thans geen theorie meer, maar alom zichtbare, verblijdende werkelijkheid. Er zijn in het Derde Rijk geen kunstenaars van beteekenis, die het hoofd van den staat Hitler niet persoonlijk kennen en wier prestaties *hij* niet kent. Die niet grooter of kleiner kring urenlang zijn gasten zijn geweest of die hij in zijn atelier heeft opgezocht.
Dat een Richard Wagner uit de zorgen kon komen dank zij een artistiek aangelegden koning, dat de beroemde Meiningers een onovertroffen tooneel-ensemble tientallen jaren konden behouden behouden dank zij een steun van hun regeerend vorst, dat waren gelukkige toevallen. Maar dat de kunst in Duitschland heden de mogelijkheid heeft, ongekend, op te bloeien, dat is geen toval, dat is bewuste staatspolitiek.
Het Derde Rijk staat nog aan het begin van deze waarschijnlijke bloeiperiode en kan in deze korte acht jaren natuurlijk nog niet op verbluffende resultaten wijzen. Genieën en groote talenten worden geboren onder alle volken en onafhankelijk van eenig staatsstelsel. Maar als ze nu in Duitschland opduiken, dan is de kans, dat ze door maatschappelijke, door huiselijke zorgen niet of voldoende tot ontplooiing komen, wel zeer gering. Het geheele volk wordt opgevoed in bewondering voor werkelijke kunst, leert door huismuziek weer zelf genieten, leest en hoort van de hooge eer, die werkelijke kunstenaars te beurt valt; en vader en moeder zullen hun kinderen, die talent toonen, niet meer zo onbarmhartig op weg jagen, die zoogenaamd secuurder is en meer geld opbrengt. De Duitsche volksgemeenschap wacht op kunstenaars en wil hun onbezorgd bestaan waarborgen.
Wagner`s schepping in Bayreuth heeft na den dood van den meester zware jaren doorgemaakt. Ik heb zelf in die jaren met Siegfried Wagner over die zorgen gesproken, nog kort voor zijn overlijden. En ik weet uit den mond van zijn echtgenoote, die thans in Bayreuth heerscht, hoe alles na Hitler`s komst anders is geworden.
Het is waar, dat de revolutionnaire idee:en van het nationaal-socialisme Duitschland van niet weinige goede reproduceerende kunstenaars heeft beroofd. Maar het is *niet* waar dat tooneel- en muziekzaal, film, cabaret, palet en beitel daar blijvend onder hebben geleden. Nieuwe krachten zijn naar voren gekomen, ouderen, die zich weggedrukt wisten, zijn teruggekeerd en spelen of worden opgevoerd. Er wordt *nog altijd* heerlijk tooneel gespeeld in Duitschland. Duitsche films zijn op het

eerste plan gebleven, jonge Duitsche componisten vragen om gehoor, architecten van genie bouwen in eigen zeer bijzonderen stijl en stellen hun krachten in dienst van een nieuwe idee, die door deze belangstelling gerechtvaardigd genoemd mag worden. Ik heb met mijn ouden vriend den beeldhouwer na 1933 nog herhaaldelijk gesproken. Hij is een heel ander mensch geworden; zelfbewust, vol energie; een kérel. Vroeger was hij nauwelijks meer dan een schichtige, opgejaagde man, die vaak genoeg neiging toonde, zijn werk in stukken te slaan en een ander beroep te kiezen. Ik ken ook een jonger collega van hem, met wien ik aan dezelfde wekelijksche stamtafel zat. Vier jaar geleden kende in Duitschland vrijwel niemand zijn naam. Hitler ontdekte hem op een tentoonstelling. Nu is hij een man in bonus. Hij werd twee jaar geleden professor, en zijn werken tooien de binnenplaatsen en zalen van veel openbare gebouwen en zelfs in de onmiddelijke omgeving van het hoofd van staat.

Ware kunstenaars hebben in Duitschland straks geen zorgen meer. Voor hun jaren van werk is even goed gezorgd als voor hun ouden dag. En ik zou me zeer vergissen, als dat niet het begin beteekent van een groote bloeiperiode. Het Derde Rijk wil allen staatsburgers een volle kans geven, staatslieden en ingenieurs, kunstenaars en technici, geleerden en arbeiders, mits ze maar wat waard zijn en talenten genoeg hebben om zich naar boven te werken. Wie arm is, weet zeker, dat de staat alles voor hem zal betalen. Op beurzen uit particulier iniatief hoeft het talent niet te wachten.

Het Nieuwe Duitschland is het land der groote en moedige experimenten. Daarom worden er ook veel fouten gemaakt. Ook op het gebied van de kunstpolitiek. Zoo nu en dan blijkt dan wel, dat men moet terugkeeren tot het oude, omdat het nog zoo slecht niet was. Of men moet weer een ander experiment wagen waarvan nog moet blijken of het wat beters zal voortbrengen. Dat is niet erg. Beter een fout, waarvan men leert dan stilstand en achteruitgang. Maar vooral voor de kunst blijven alle deuren openstaan. Behlave dan voor een productie, die zich ook kunst noemt, maar niets anders is dan een modegril, gesteund of wellicht zelfs in het leven geroepen door zakenlieden, die er dommen in willen laten loopen om geld te verdienen. Het Derde Rijk noemt dat "ontaarde Kunst" en heeft zelfs herhaaldelijk al heele tentoonstellingen van zulke producties doen houden, die geweldig bezocht waren en die natuurlijk succes hadden om de opeenhooping van dwaasheden, die men er te zien kreeg. De Duitsche regeering heeft zulke producten uit de musea verwijderd en verbiedt den verkoop ervan. Dat is wellicht niet geheel zonder gevaar, omdat er ook wel enkele groote, maar nog zoekende kunstenaars onder de producten schuilen. Als die werkelijk wat kunnen, zullen ze waarschijnlijk toch wel tot hun recht komen.

En nog voor iets anders heeft het Derde Rijk gezorgd: dat er geen beunhazerij meer in de kunstcritiek kan voorkomen. Dat verhindert de nieuwe organisatie op persgebied. De nieuwe staatsbestuurders waren over ondeskundige en eenzijdig-onwaarachtige kunstcritiek, toen zij aan het bewind kwamen nog zoo nijdig, dat zij het kind met het badwater wegwierpen en alle kunstcritiek radicaal verboden om alleen nog maar wat zij noemden kunstbeschouwing toe te laten. Dat bracht natuurlijk heel wat verwarring en ontsteltenis in de rijen der critici. Maar dat was niet erg, want niet weinigen van deze dames en heeren hadden hunnerzijds een eeuw lang en langer heel wat narigheid tot wanhoop toe in de rijen van vaak groote kunstenaars gebracht. Intusschen is de kunstcritiek in Duitschland langzaam maar zeker toch teruggekeerd, maar zij die critiseren, zijn nu werkelijke vakmenschen, die alles met hun volle naam onderteekenen, hun oordeel op goede gronden uitspreken, en daarbij niet vergeten, dat zij het levensgeluk en de toekomst van den kunstenaar in handen hebben. Zij weten, dat men den kunstenaar niet zijn carrière mag vernietigen door één zeer persoonlijk oordeel, dat vaak zijn waarde alleen ontleent aan de uitvinding van de drukpers.

Ik ben zeker dat het Derde Rijk op het gebied van kunstpolitiek op den goeden weg is, en ik hoop, dat men elders dit streven van een jongen grooten staat ernstig in studie zal nemen. Want: kunst *is* regeeringszaak!

De Duitsche bevolking in oorlogstijd

De nieuw opgebouwde Duitsche staat, die thans voor zijn voortbestaan een zoo zwaren strijd voert, heeft het beginsel van *solidariteit van alle staatsburgers* zóózeer op den voorgrond geplaatst, dat in de zes jaren van vrede, die aan den oorlog van tegenwoordig vooraf zijn gegaan, het werk der naastenliefde, het principe der vrijwillige, maar tevens straf georganiseerde onderlinge hulpverleening om zoo te zeggen den menschen als tot een tweede natuur was geworden. En waar nog onvrijwilligen rondliepen, en die zullen er altijd wel blijven, hebben ze zich gauw genoeg naar de meerderheid moeten schikken. Maar - en nou laat ik mij tóch even verleiden tot vergelijken - graag zijn medemenschen willen helpen is voor Duitschers een zelfde trek van het volkskarakter als voor Nederlanders. Slechts de huidige organisatie van onderlinge hulp is anders dan bij ons, maar dat is gemakkelijk uit de algemeene beginselen van het Derde Rijk af te leiden.
Ik wil daarmee slechts in `t algemeen aanduiden, dat een steeds bestaan hebbende bereidwilligheid om te helpen, nood te lenigen, wèl te doen, in het Nieuwe Duitschland altijd meer opgaat in het algemeen besef van de plichten van den staatsburger. In tijden van oorlog natuurlijk dubbel en dwars.
Dat uit zich op de eerste plaats in de groote offers, die de Duitsche vrouw aan staat en volksgemeenschap brengt. Direct en indirect.
Daar zijn al dadelijk de tallooze vrouwen, die, zoolang hun mannen bij de weermacht zijn ingedeeld, hun plaatsen in fabrieken, werkplaatsen en winkels, op verkeersmiddelen, en zo meer innemen. Maar daarover wil ik het *hier* niet hebben. Interessanter is, wat de vrouwen en meisjes doen, die voor zulk werk niet in aanmerking komen en die welgesteld genoeg zijn of zich voldoende kunnen vrijmaken om onbaatzuchtig te helpen. Zij treden in actie volgens de beginselen, die door de groote organisatie der Duitsche vrouw, de z.g. Nat. Soc. Frauenschaft, zijn uitgewerkt. Dat vrijwillige werk werd ook reeds vóór dezen oorlog verricht, maar ik wil er vooral een paar voorbeelden uit aanhalen, zooals ik het na het uitbreken van den strijd heb waargenomen.
Vrouwen en meisjes uit meer gegoede en evens uit rijke kringen stellen zich elk jaar ter beschikking, zonder eenige vergoeding natuurlijk, dus op hun eigen kosten, gehuwde arbeidsters en vrouwelijke bureaukrachten ze volle weken te vervangen, opdat dezen haar vacantie kunnen nemen en weer op kracht kunnen komen. Dat deden ze ook reeds vóór den oorlog, het loon kreeg intusschen de arbeidster. Maar ook als deze zelf naar het werk moet, helpen de vrouwen en meisjes van de Frauenschaft. Is de gehuwde arbeidster werkzaam in bedrijven voor de weermacht of in het algemeen voor den staat van belang zijn, dan zorgen de buurvrouwen ervoor, dat de huishouding van deze arbeidsters er niet onder lijdt. Ze maken haar kamers schoon, bereiden den maaltijd voor, brengen kleuters naar kinderbewaarplaatsen, waar de moeder ze na werktijd dan weer zelf afhaalt, koopen voor de huisvrouw, die in de fabriek is, in op de markten of in de winkels. Kortom, bevrijden haar van alle huishoudelijke zorgen. Dat is een van de geheimen, waarom tijdens den oorlog in de fabrieken de arbeidsprestatie zoo opvallend hoog is.
Maar ook voor de mannen in dienst wordt zeer veel gedaan. Alle soldaten aan het front, die geen gezin en geen familie hebben, krijgen een "peet", om `t even welken leeftijd. Die meisjes en vrouwen schrijven hun *brieven*, sturen hun pakketjes, warme sokken en borstrokken, sigaretten en alles wat de soldaat verder goed kan gebruiken. Deze soldaten mogen vooral niet het gevoel hebben, dat zij eenzaam zijn, vergeleken met hen, die nog een vader en moeder hebben. De vrouwen en de meisjes van de Frauenschaft bezoeken de soldaten in hun garnizoenen of aan de fronten, zoover dat mogelijk is, schrijven brieven voor hen naar huis als ze gewond zijn en helpen in moeilijke gevallen. Ze nemen ze mee naar hun eigen huizen om wat familie-gezelligheid te hebben te hebben. En vaak genoeg brengen de soldaten zonder gezin en familie bij hun peeten de verlofweken door, natuurlijk als gast. Dat is weer een der geheimen, waarom de stemming in de gelederen zoo goed blijft. Ik heb herhaaldelijk de meisjes en de vrouwen bij haar vrijwillige werk in de naaikamers bezocht, waar dag en nacht gezwoegd wordt bij gemeenschappelijke zang om kapotte uniformen en kleeren in orde te brengen, te wasschen en weer voor de uitzending gereed te maken. Dat zijn intusschen maar enkele grepen uit de practijk. Duitschland zou Duitschland niet zijn, als niet alles van bovenaf georganiseerd was. Desnoods, en dat is ook weer typisch Duitsch, tot

in het overdrevene. Maar de practijk heeft daar geleerd, dat men toch iets beter iets te veel dan te weinig kan organiseeren. Want mijn indruk is altijd geweest, dat de Duitscher, zoolang hij niet het besef heeft, tot een straffe organisatie te behooren en er liefst ook nog de bijbehoorende *uniform* van aan te hebben, eigenlijk volstrekt niet zoo ordelievend en gedisciplineerd is als men zich buiten Duitschland het altijd zoo heeft voorgesteld. Ik zou haast zeggen: hij is in den grond van de zaak een even groote individualist als bijvoorbeeld de Hollander! Ik blijf erbij, dat Duitschers zich pas in stevige discipline schikken - en dàn, dat geef ik toe, met een zekeren hartstocht - als ze van boven af netjes zijn ingedeeld en wel het snelst en het best, als ze, gelijk gezegd, een verplichtende uniform dragen. Laat je den eenling loopen (dat hebben we aan de ontzaglijk moeite gezien, die de Duitsche verkeerspolitie met haar maatregelen heeft gehad en vaak nog heeft) dan is hij alles behalve het type van den gedisciplineerden staatsburger. Discipline dus ook en vooral in oorlogstijd. Aan alles is gedacht. Net als in Holland *nu*, heeft men zich in Duitschland geducht voorbereid op de gedistributeerde voeding. Op alle weekmarkten heeft de Frauenschaft nu een eigen tent, waar gratis raad wordt gegeven over de vitamine-waarde der ter beschikking staande levensmiddelen, over wat men moet koopen om gezond te blijven, hoe het moet worden toebereid. Alles steun is natuurlijk weer gratis!

Dan is daar de organisatie der luchtbescherming! Die is m.i. voorbeeldig. Maar het heeft toch eenige tijd geduurd voordat de menschen in Duitschland er achter waren. Ik ben zelf natuurlijk ingedeeld geweest en heb met hen mijn uurtjes in den kelder gezeten of aan contrôletochten deelgenomen als het boven ons knalde.

Het overgroote deel van de bevolking van Berlijn woont in wat men in Holland flats noemt. In Berlijn zegt men verdieping, Stockwerk, of kortweg Stock. De nieuwere flathuizen hebben alle lift, de oudere vaak nog niet. De meeste hebben beneden een portier-familie wonen, die heel wat gemeenschapswerk voor alle huurders verricht. Sinds het oorlog is, moeten alle bewoners, zoodra er alarm is, den kelder in. Want in Berlijn en over `t algemeen Duitschland, hebben alle huizen kelders. Die zij nu meer of minder model bomvrij ingericht. We hebben onze gasmaskers, onze huisapotheek, onze speciaal opgeleide hulpverpleegsters en hulpbrandweerlieden met practisch materiaal voor elken kelder. Er is een commandant, liefst een mannelijke, een plaatsvervanger, en er zijn heel wat voorschriften. Zelf wat de organisatie der gezelligheid, de gemoedelijkheid der samenleving, en zoo meer betreft. Wat niet hindert, dat er zoo nu en dan sappige buurruzietjes ontstaan. Dan zijn er weer paragrafen die regelen, hoe men het best vrede sluit. In den vorigen winter hebben we de sneeuw op straat steeds zelf in huisgemeenschap opgeruimd. Daar wordt wel eens bij gemopperd. Maar het gebeurt. Eén enkel verzoek in de kranten of voor de radio en het zaakje loopt. In díe dagen zit het gemeenschapsgevoel er wel heel erg in. En sinds het oorlog is, blijft niemand meer achter. Ja, dat zijn zoo`n paar van m`n ervaringen over Duitschland`s bevolking achter `t front.

Indrukken als oorlogscorrespondent

Het lot heeft het zoo gewild dat ik, zoowel in den wereldoorlog als in den tegenwoordigen strijd, als oorlogscorrespondent vele indrukken van de slagvelden hebben kunnen opdoen. Deze zijde van mijn beroep is wel vol afwisseling en avontuur, maar ook hard en meedoogeloos. Men hoeft er mij niet om te benijden. Het moge overdreven klinken, maar het is toch de volle waarheid, dat ik de vreeselijke beelden van de slagvelden, vooral die van de jaren 1917 en 1918 in België, Noord-Frankrijk en Italië, nog altijd niet uit mijn geheugen kan wisschen. En nog veel erger is het met de indrukken, die ik in de eerste week van 1939 in West-Polen heb opgedaan.

Maar op welke plaats, onder welke belichting men zulke beelden van dood en verwoesting ook ziet, het blijft altijd een obsessie, en je moet wel ijzersterke zenuwen hebben, als je onder zulke omstandigheden je beroep ijskoud kunt blijven uitoefenen. Mij is het zoo nu en dan toch wel eens te bar geworden, en ik was de eenige niet. De officieren en onder-officieren, die ons oorlogscorrespondenten moesten begeleiden, waren blijkbaar afgestompt, en dat was voor hen maar gelukkig ook. Ik wil van zulke dingen niet te veel vertellen. De tijden zijn er niet naar. Overigens,

ook in mijn krantenverslagen heb ik mij, wat beschrijvingen van slagvelden betreft, die niet altijd te vermijden waren, ook altijd tot het allernoodigste beperkt.
Hier wil ik alleen een paar vergelijkingen maken, en op sommige momenten wat nader ingaan.
Al dadelijk is het intressant, een groot verschil op te merken tusschen den oorlog van thans en dien van 1914-`18. Ik heb een deel van den Duitsch-Poolschen veldtocht van September em October 1939 bijgewoond, en eveneens de voornaamste gevechten van 1917 en vooral 1918 in Noord-Frankrijk en België. Het uiterlijke beeld van den oorlog nu was oneindig veel schokkender dan dat van den huidigen strijd. Tenminste tot nu toe. Ik weet wel, dat enkele steden in het Oosten en in het Westen het zwaar te verduren hebben gehad, maar over het algemeen is de strijd thans bijna overal in een zoo snel tempo gegaan, dat men er zich over verwondert, zoo weinig duidelijke sporen te zien. Vier dagen na de bezetting van Parijs in 1940 was ik in deze stad, die zoo goed als niets heeft geleden. Van Parijs reed ik per auto door Noord-Frankrijk en bovendien heb ik vanuit het vliegtuig zeker een derde deel van dit bezette land kunnen waarnemen en daarbij opgemerkt, dat slechts weinige steden groote verwoestingen te zien gaven, het platteland eerder een vredigen, zij het toen ook nog een troosteloos verlaten indruk maakte, en zelfs op vele plaatsen de boer weer aan het werk was. Niet de verwoestingen bleken de sterkste impressies achter te laten, maar de eindelooze stoeten der terugkeerende bewoners met hun volbeladen karren op merkwaardig hooge wielen, hun armoedje aan huisraad, de bleeke uitgemergelde gezichten van de oudjes en de kleine kinderen in die wagens, heel de menschelijke ellende van een daklooze burgerij. Dàt was het erge. Daarnaast viel de oorlogsverwoesting in `t niet.
In 1917 en `18 was het heel anders. Toen was er een breede strook Fransch en Belgisch land van zoo ongelooflijk wreede verwoesting, dat men er werkelijk van huiverde. Ik heb dagen en nachten die strook doorkruis, te voet en per auto, en daar dingen gezien, die ik helaas niet meer kwijt kan raken.
Ditmaal heeft de oorlog op vele plaatsen minder vreeselijk huisgehouden. Slechts, waar heel weinig is gevochten, wordt men aan den wereldoorlog herinnerd.
Ik ben vooral dankbaar, dat ik *Parijs* ongeschonden heb teruggezien, en ik hoop nu maar, dat deze heerlijke stad verdere beproefingen eveneens gespaard zullen blijven. Want als is het denkbaar, dat in de toekomst Berlijn het denkende hoofd van een nieuw Europa zal worden, Parijs moge blijven het kloppende hart. Parijs was zelfs in deze eerste dagen der bezetting nog van een ontroerende schoonheid. Een archetectonische pracht, die ook onder de doodsche eenzaamheid van pleinen en boulevards nauwelijks had geleden. Ik zeg nauwelijks: want het was toch wel zeer zielig, nu die uitgestorven blijvende breede straten te zien met heel andere oogen. Het leek wel, alsof je een heerlijk tooneeldécor ineens overdag, in fel, onbarmhartig zonlicht zag, zonder de illusie vanuit de zaal bij avond. Het gezellige beweeg van onbezorgde menschen, het overweldigend verkeer, het sprookjesachtige beeld vooral in de schemering, als alle lichten gloeien en stralen, en de hemel toch nog nagloort, dat heerlijke ineenvloeien van tinten, dat Parij is, ontbrak. En nu was je wel gedwongen, naar ietwat verwaarloosde gevels en huizenblokken, naar vervelooze reclamevlaktes en ongewasschen vensters op te zien - omdat niets je meer afleidde. En toch bleef Parijs, Parijs... En altijd zullen we deze stad blijven liefhebben. Ik sprak van vergelijkingen.
Daarbij dacht ik aan Compiègne in 1918 en Compiègne in 1940. Toen in 1918 Erzberger met zijn kleinen staf onder voor de Duitschers wel zeer vernederende omstandigheden de voorwaarden voor den wapenstilstand in ontvangst kwamen nemen - ieder belezen mensch kent de stemming van wraakzucht, die daar in vele details tot uiting kwam - was ik weliswaar niet al te ver daar vandaan aan het front, maar slaagde er toen niet in mij bij de delegatie aan te sluiten. Wel was ik kort daarna als enig Nederlandsch journalist bij de voortzetting der onderhandelingen in Spa, en wel in Niemandsland tusschen beide legergroepen. Dat wil zeggen: de Duitsche troepen waren er al uit, de Engelsche en Fransche nog niet binnengemarcheerd. Generaal von Winterfeldt, de leider der Duitsche onderhandelingen, was uiterst verbaasd, mij daar te vinden. Maar nu ik er eenmaal was, verstopte hij mij achter het gordijn in de groote zaal, waar de besprekingen plaats hadden en zoo kon ik alles hooren en later zien, dat de geallieerde officieren het withouten tafelblad vol hadden gekrast met caricatuur-teekeningen van de Duitschers tegenover hen. Dat was de neutraliteit van

1918.
Wel heel anders was het in 1940.
Ditmaal was ik, weer als eenige Nederlander, in het bosch van Compiègne zelf, op de historische open plek, waar weer dezelfde salonwagen stond, waar in 1918 Erzberger tegenover Foch had gezeten. Nu zat Hitler met zijn maarschalken er, in afwachting van de Fransche delegatie. Ditmaal stond er een eerecompagnie, die ook voor de Franschen eerbewijzen bracht. En toen Generaal Huntzinger met zijn delegatie, na korte en begrijpelijke aarzeling, den wagen binnenkwam, stonden Hitler, Hess, Göringh en de andere Duitschers op en brachten hoffelijk hun groet. In 1918 had Foch gevraagd: "Wat willen die heeren hier?" In 1940 was alles correct, hoffelijk en soldatesk. In 1918 was alles onnoodig grof en beleedigend. In Compiègne en in Spa. Ik mag ook hier zeggen: Ik was erzelf bij.
En daarbij kom tot den Duitschen soldaat te velde.
Mijn indrukken van den soldaat aan deze zijde van het front Engelschen en Franschen, heb ik aan hun kant als frontsoldaten niet meegemaakt en ik kan dus niet vergelijken - zijn steeds gunstig geweest. Verreweg de meerderheid der Duitsche soldaten zijn gemoedelijk, beleefd, gedisciplineerd en zonder haat. Zit je met de eenvoudigste mannen in hun schuilplaatsen, in de kombuizen van hun schepen, in gedekte deelen der loopgraven (dat was zoo in 1917 en was nog zoo in 1940) dan is het precies eender als in de veldcasino`s der officieren: de menschen zijn gastvrij, eenvoudig, afkeerig van elke opsnijderij, zoo mogelijk vol respect voor den dapperen tegenstander en beleefd en hulpvaardig jegens de vijandelijke burgerbevolking. Zoowel in den wereldoorlog als thans heb ik tallooze malen gelegenheid gehad op te merken, dat de Duitsche soldaat alles doet om tot de bevolking in een normale verhouding te komen. Het is vaak genoeg voorgekomen, dat bijv. in Noord-Frankrijk jonge officeren en soldaten vriendschap met hun kwartiergevers sloten en nu, 20 jaren later, diezelfde menschen opzettelijk opzochten en met oprechte hartelijkheid werden begroet.
Wreede, onhebbelijke elementen zijn steeds in alle legers te vinden geweest, ze zullen ook bij Duitsche troepen wel altijd zijn voorgekomen. Maar ik heb zelden van zulke gevallen gehoord, ofschoon ik vooral in den wereldoorlog soms wekenlang aan het front bleef en heel wat vertrouwelijke gesprekken voerde. De eenvoudige Duitsche soldaat is door de bank een gemoedelijk type, vol humor en steeds bereid te helpen. Mijn indruk is, dat dit type thans nog beter is dan in 1914, dat de discipline heden nog grooter is en de wensch, zoo mogelijk de hardheid van den oorlog door voorkómende vriendelijkheid eenigszins te doen vergeten, nog eerlijker. Deze indruk is natuurlijk erg subjectief, maar daarom niet minder sterk. Ik kan er aan toevoegen, dat tientallen buitenlandsche collega`s-oorlogscorrespondenten precies dezelfde observaties hebben gedaan. Er zal dus wel een element van waarheid in liggen.
Het is mij bijv. opgevallen, hoeveel moeite zich de Duitsche soldaten den vorigen zomer hebben gegeven om het lot der Fransche vluchtelingen te verzachten. Tusschen Parijs en Compiègne en op den terugweg moest onze auto vaak genoeg langzaam rijden, omdat de wegen verstopt waren door militaire colonnes en onafzienbare rijen van boerenkarren, die in tegengestelde richting, dus naar het noorden, op weg waren naar de verlaten dorpen. Letterlijk overal kon ik zien, hoe de soldaten brood, chocolade, bier, sigaretten en andere dingen met volle handen naar de voorbijrijdende Fransche burgers wierpen, en als je dan de dankbare gezichten van de Franschen zag, vergat je even het leed van de uitgebrande huizen den de versch gedolven soldaten graven langs de wegen.
Ik hoop, dat er een tijd zal komen, dat we onze jonge Duitsche menschen met andere oogen zullen zien. Ik heb ze tweemaal in oorlogstijd kunnen waarnemen, van heel dicht bij, soms onmiddelijk in of na een gevecht. Ze zijn dapper als soldaat, maar oogenblikkelijk als de actie voorbij is, van harte bereid te vergeten. In elk geval zijn ze heel anders, dan de propaganda van de tegenpartij hen wenscht te teekenen. De eerlijkheid gebiedt ons, voor zoover we gelegenheid hadden, hen van nabij mee te maken, dat te bekennen, daarvan te getuigen. Met politiek, met oogenblikkelijke situaties, hoe drukkend ook, heeft dat niets te maken. Wie zelf soldaat is geweest, voelt zich het eerst daartoe gedrongen.

Duitsche Massa-demonstraties

Wanneer een groot Rijk het noodig oordeelt, een eigen Ministerie voor de propaganda in het leven te roepen, dan beteekent dit, dat men de geweldige beteekenis van dit onderdeel der volksleiding dubbel en dwars heeft ingezien. Tallooze malen hebben de leiders van het Derde Duitsche Rijk openlijk gezegd en geschreven, waarom ze aan de propaganda in dienst van staat en volksgemeenschap een zoo groote waarde hechten. In den wereldoorlog, aldus hebben ze gezegd, waren onze tegenstanders, was ook het Britsche Wereldrijk, ons op dat gebied te vèr de baas geweest.

Men kan in boeken, die na Versailles buiten Duitschland verschenen zijn en die door Britsche, Fransche en andere ministers uit de vier oorlogsjaren of door hun propagandachefs zelf geschreven waren, nu nog nalezen, met welke middelen zij tegen de toenmalige Centrale Mogendheden stemming wisten te maken, en hoe jammerlijk daarentegen Duitschland en Oostenrijk-Hongarije te kort schooten. De Duitschers, die zich in 1919 en in de daarop volgende jaren achter Hitler schaarden, waren door schade wijs geworden. De massa-propaganda stond in hun vaandel geschreven. Ze zijn tot op den dag van heden aan dit beginsel trouw gewezen.

Geen Duitscher zal vandaag ontkennen, dat de tot in de perfectie doorgevoerde partij-, later staatspropaganda van enorme beteekenis voor het Derde Rijk is geworden; en dat het leeuwenaandeel van deze verdienste, naast Hitler zelf, aan den in het najaar van 1933 tot Rijksminister voor Volksvoorlichting en Propaganda benoemde Rijnlander dr. Josef Göbbels toekomt. De moderne techniek heeft mogelijkheden geschapen, waarover men in den wereldoorlog nog niet kon beschikken. Toen dr. Göbbels zijn taak als gouwleider van Berlijn in 1926 begon, (hij was reeds in 1922 lid van de partij geworden), stonden de belangrijkste van die moderne technische middelen nog niet tot zijn beschikking. Niet de radio, niet de pers, behalve dan de nog weinig gelezen partij-blaadjes en ook niet de massameetings van de beweging, want deze beweging heeft de massa nog niet achter zich, en de Staat van Weimar zal nog vele malen de partij-propaganda verbieden en de propagandisten naar alle richtingen opjagen.

Maar we willen hier die lange ontwikkelingsperiode, die tenslotte in Januari 1933 tot het overnemen van de macht in het Rijk voerde, overslaan, hoe belangwekkend ze ook is geweest. Onze belangstelling gaat ditmaal uit naar een der belangrijkste onderdeelen van de werkzaamheid van minister Göbbels als Chef van het Rijksministerie van Volksvoorlichting en Propaganda: de massa-meetings. Want ze zijn typisch voor de tegenwoordige leiding van het Rijk van 85 millioen Duitschers en typisch ook voor den Duitscher van heden, die in zulke demonstraties blijkbaar met hart en ziel opgaat.

Voor den Duitscher van vermoedelijk wel àlle stammen is het een behoefte, tot een machtig, sterk, indrukwekkend geheel te behooren. De Rijks-idee is voor hem eeuwen lang een naar het scheen nimmer volkomen bereikbaar ideaal geweest. Nooit tevoren heeft hij dichter bij dit ideaal gestaan dan sinds de vereeniging aller Duitsche stammen sinds Adolf Hitler.

Dat is wel een der voornaamste redenen, waarom de Duitschers in deze dagen met zoo groote verbittering een strijd voeren om dit Groot-Duitsche Rijk voor ineenstorting te behoeden. Het is een strijd er-op of er-onder. Om dien te kunnen voeren, was noodig, dat het Duitsche volk geducht werd voorbereid. Was vooral noodig, dat de Duitsche rijksburger zich van de macht en de kracht van zijn uiteindelijk bereikte eenheid volkomen bewust werd.

Het beste middel om dit te bereiken, was de organisatie der massa-meetings. Men moet toegeven, dat de nieuwe leiders van het Duitsche volk, dat vooral mannen als Hitler, Göbbels en Ley dit werk der organisatie in de perfectie hebben begrepen en doorgevoerd.

Zij wisten maar al te goed, op welke wijze men den Duitscher pakken kan. Een Duitscher voelt zich graag lid van een groot, straf gedisciplineerd geheel. Hij is daarom altijd een hartstochtelijk beroeps- vakvereenigingsman geweest. In geen enkel ander land ter wereld bestonden zooveel bloeiende vereenigingen bijvoorbeeld van oud-strijders, zoveel bonden, die een bepaalde traditie hoog moesten houden. Want in de eerste plaats was en is de Duitscher soldaat. En nu alweer niet, omdat het soldateske hem in `t bloed zit. Zelfs de communisten waren in de eerste jaren na Versailles in hun manier van demonstreeren op straat echte soldaten, uiterlijk alleen te herkennen

door andere vaandels en ander muziekinstrumenten, maar uit de verte gezien niet van hun politiek tegenvoeters te onderscheiden.
Daarom organiseert het Derde Rijk massale meetings van meer of minder militair karakter en is er voor gezorgd, dat zooveel mogelijk de uniform daarbij overheerscht. Niet alleen de de weermacht toont bij meetings de uniform, maar ook de arbeider, de SS- en de SA-man, de automobilist en motorfietser, de jeugd, georganiseerde amateur-vlieger, de mannelijke en vrouwelijke jeugd, de functionaris der partij, de politie, de luchtafweer, de brandweer, de diplomaat.
Er zijn niet veel Duitschers, die niet den plicht of tenminste het recht hebben, op staatsmeetings in de een of andere uniformen en onderscheidingsteekenen in het Derde Rijk kunnen aangeven. Er zijn al geïllustreerde uniformgidsjes in kleurendruk verschenen: maar die zijn snel verouderd en veel te uitvoerig om uit het hoofd te leeren.
Wat bij massa-meetings in de eerste plaats opvalt, is het aantal deelnemers. Ik geloof de plank niet ver mis te slaan, als ik uitga van het getal 250.000 als minimum aantal, uitvoerenden en toeschouwers tezamen geteld. Het tot nu toe bereikte maximum op één plek en binnen één afperking zal het millioen wel reeds overschreden hebben. Men bouwt sedert eenige jaren in Neurenberg aan het zoogenaamde Duitsche Stadion, dat een veelvoud der 100.000 zitplaatsen van het Berlijnsche Olympia-Stadion zal hebben en aan een daarnaast gelegen Mei-veld, dat aan 2 millioen deelnemers plaats zal geven. Het amphitheater rondom het tegenwoordige Zeppelingveld in Neurenberg heeft reeds 100.000 zitplaatsen om 150.000 deelnemers aan het werk te zien. In de toekomst zullen deze getallen wel alle met 4 of 8 vermenigvuldigd moeten worden.
Om `t even of men nu alle onderdeelen der weermacht ziet opmarcheeren, of de jeugd, of de partij-functionarissen, of den arbeidsdienst, of de SS of de SA, de N.S.K.K. en de N.S.F.K., het beeld is in groote trekken steeds hetzelfde: breede banden der tribunes rondom, tot hoog in de lucht geen plaatsje onbezet, in de arena een compacte massa deelnemers, en in het centrum van de eeretribunes, waarheen alle blikken gericht blijven, op een vooruitspringende estrade, van overal duidelijk zichtbaar: één enkele man: Adolf Hitler. - Hitler tegenover een kwart, een half, een vol, straks twee millioen Duitschers.
Een stem, Hitler`s stem, door tallooze luidsprekers versterkt en doordringend tot in de laatste en verste hoeken. Maar ook door den aether in meer dan 20 millioen huiskamers, kazernes, kampen, fabrieken en scholen.
En buiten de grenzen van het Rijk in wederom tientallen millioenen ontvangsttoestellen tot in de uiterste hoeken van der aarde. Maar alleen zij, die tegenwoordig zijn, krijgen voorloopig (want de bioscoopjournaals geven evenals de verrekijkers slechts een onvolledig beeld), den geweldigen indruk, die deze massale meetings aan een voortreffelijke regie te danken hebben.
Maken we een uitzondering voor de boerenmeetings op den Bükeberg in Westfalen, waar weliswaar ook meer dan een millioen deelnemers meestal in kleurige boerendrachten tezamen komen, maar waar de regie het niet in straffe discipline zoekt, dan is het kenmerkelijke van de massa-meetings, vooral op de 9 tot 10 dagen durende jaarlijksche partij-congressen in Neurenberg, de symmetrie. Men mag wel aannemen, dat deze strenge symmetrie op het persoonlijk verlangen van Hitler wordt doorgevoerd.
Hitler is ook in de architectuur, zijn lievelingsvak, de man der symmetrie. De linker helft mag er in de onder zijn toezicht gebouwde paleizen en staatsgebouwen niet anders uitzien dan de rechter helft. Het midden moet ook werkelijk midden zijn. De liniaal is dictator. Niet alleen bij gebouwen, ook bij de opstellingen van menschen, om `t even of het er eenige tienduizenden in een zaal, of eenige honderdduizenden in de open lucht zijn. Staat Hitler op zijn verheven plaats van Leider, dan ziet hij vakken van menschen voor zich, die zich langs langs onzichtbare linialen hebben opgesteld, vakken, die nergens onregelmatig zijn, nergens onderbroken wat de overheersende kleur aan gaat, nooit links korter of dikker dan rechts. Kon je langs een wiskundig zuiver getrokken middellijn zoo`n meeting omklappen, dan zou de eene helft precies de andere dekken en zelf de kleurvakken zouden elkaar nauwkeurig bedekken. Van het midden van de eeretribune uit zie je bijvoorbeeld bij den opmarsch der SA en SS op het middenterrein 60.000 SA-mannen in `t bruin links 60.000 SA-mannen in het bruin rechts. Daaromheen een omlijsting van zwarte SS-mannen, of precies

symmetrisch ingschoven zwarte vakken vooraan rechts en vooraan links. Op de eerste rijen dan weer streng symmetrisch eenige rijen Hitler-jeugd links en rechts. En in het midden-voor een muziekcorps in eigen uniformkleur. Een breede strook midden door deze massa is van de Führers-tribune tot aan het verre einde daartegenover opengelaten. Die strook wordt nu langzaam opgevuld door regimenten zwarte lijfgarde, met witte handschoenen, en in eigen bijzonder uniform, die plotseling zonder muziek kwam binnen marcheren, zoodat je alleen maar het steeds duidelijker horen stampen van laarzen hoort. Op centimeter nauwkeurig past deze colonnen in de opengelaten ruimte. Op centimeter nauwkeurig wordt ze tot ruggegraat van de massale meeting. Op centimeter nauwkeurig maakt ze halt. Dan staat daar de keur van het volk der nieuwe Duitschers. Op de tribunes tegenover Hitler zitten de meisjes der Hitler-jeugd. Op één enkel bevel trekken ze hun bruin-leeren jakken uit, en precies gelijktijdig zijn deze zooeven nog bruine symmetrisch uitgemeten vlakken helder wit geworden.
Geen enkel van die streng militair en voorbeeldig uitgevoerde massa-bewegingen laat de enorme massa der toeschouwers onbewogen. Applaus dreunt en dankt voor deze perfectie. Applaus beloont elke onberispelijke uitvoering van den paradepas, elke massale handgreep met de blank gepoetste schoppen van den Arbeidsdienst, elke beweging door 50 tot 100.000 geuniformeerden als één man uitgevoerd.
Drill? Onnatuurlijk gedoe? Kadavergehorsam?
Voor het gevoel van vele andere volken misschien. Voor den Duitscher niet. Voor den Duitscher zit in deze gehoorzaamheid en massa-correctheid het geheim, het bewustzijn van massakracht. Niet alleen de toeschouwer is trotsch op deze beelden, ook elke afzonderlijke deelnemer is trotsch op het applaus, dat hem bewijst, dat allen, die voor en naast en achter hem staan, met evenveel hartstocht en discipline deze eenheid hebben gedemonstreerd. Als zij straks huiswaarts gaan, dan nemen ze voor een jaar het bewustzijn van de enorme kracht hunner volkseenheid mee. Dat gevoel is echt en het is een politiek factor van ongehoorde beteekenis.
En nu zal de lezer denken, dat ik onder den indruk van tientallen zulke meetings meer of minder verduitscht ben en ook alles zoo prachtig vind als een echte Duitscher. Maar dan is het geachte lezer er toch naast. Zeker,- ik bewonder dit exacte, dit opgaan in een grootsche demonstratie van eenheid, deze pracht van kleur en beweging. En toch heb ik het nooit zoo kunnen meevoelen als de Duitscher. Het heeft me vaak éven, op `t moment zelf, gepakt.
Maar het heeft toch altijd een gevoel van innerlijke koelheid bij me achtergelaten.
Ik heb altijd weer het volgende gedacht: ik geloof aan de oprechtheid van de liefde en de bewondering dezer toeschouwers en deelnemers voor hun nieuwen Leider, die Groot-Duitschland en de eenheid tot stand heeft gebracht.
Maar ik wacht altijd weer op het oogenblik, waarop deze massale ontroering discipline en symmetrie aan haar laars lapt, alle linialen wegwerpt, alle voorschriften naar den duivel jaagt en in een spontane opwelling naar voren dringt, maling hebbend aan wanorde en aan het bedorven massale beeld.
Gebeurde ooit zoiets, dan zou ik werkelijk ontroerd worden. Maar het is typisch-Duitsch, dat zooiets nog nooit gebeurd is en ook wel nooit zal gebeuren.
En daarom kan ik alleen van oprechte bewondering, maar zoo zelden van diep-menschelijke ontroering vertellen.

Eenige portretten

In de republiek van Weimar verkeerden de journalisten in Berlijn en vooral de Buitenlandsche, in een zeer bevoorrechte positie. De meesten van ons kenden den Rijkskanselier en de Ministers, en zelfs den Rijkspresident - dat wil zeggen Ebert, maar niet Hindenburg - inderdaad meer of minder intiem. In het Derde Rijk is dat alles anders geworden. Al dadelijk wat Hitler zelf aangaat, die sinds hij Führer en Rijkskanselier is geworden, van journalisten niet veel weten wil. Het is algemeen bekend, dat hij eigenlijk slechts aan drie buitenlandsche journalisten interviews heeft gegeven en wel aan Lochner van Associated Press, aan Karl von Wiegand van de Hearst Oress en aan Ward

Price aan de londensche Dailt Mail. Ward Price was tenslotte zijn eigenlijke lijf-journalist geworden en als je in die jaren om een onderhoud met Hitler vroeg, dan kreeg je van de betrokken instanties ten antwoord: ik wil het wel voor u aanvragen, maar het wordt toch niets, want de Führer is nu eenmaal aan Price gewend en ziet liever geen vreemde gezichten van journalisten. Dat wat Hitler betreft, die ook nooit bij enige feestelijkheid van journalistieke organisaties is verschenen in tegenstelling met bijvoorbeeld Mussoline, Roosevelt en de hoofden van Staat of Minister-presidenten in Frankrijk, Engeland en elders. Het is wel aan te nemen, dat deze geringe neiging van het Duitsche hoofd van staat, persoonlijk met de pers in aanraking te komen, haar uitwerking op de Ministers en partijleiders niet heeft gemist, zoodat verreweg de meeste buitenlandsche journalisten in Berlijn - en dat zijn er steeds om en bij de 200 geweest - niets over persoonlijke, intieme gesprekken met de voornaamste rijksleiders kunnen navertellen. Het is wel teekenendm dat zelfs dr. Göbbels, die toch zelf journalist is geweest en zich nog altijd journalist voelt en die bovendien de hoogste chef der Duitsche pers is gebleven als rijksminister, er pas in het voorjaar van 1940, toen hij reeds zeven jaar minister was, toe overging, acht buitenlandsche journalisten bij zich thuis te ontvangen om met hen in huiselijke kring over alles en nog wat gemoedelijke gesprekken te voeren. Ik was een van die acht.

En daarom wilde ik juist die duren, die ik met het echtpaar Göbbels op hun landhuis ten noorden van Berlijn heb doorgebracht, als aanleiding nemen om iets persoonlijks over dr. Göbbels te zeggen. Ik kende hem vóór dien dag in hoofdzaak als spreker op pers-conferenties of bij groote meetings. Vooral als hij in het openbaar spreekt, vroeger op straat, later officieel voor de massa`s, is hij het type van den fanaticus van het zuiverste water. Vol satyre, uiterst scherp in den aanval, niet terug schikkend voor het persoonlijke element in de discussie, ook niet als schrijver, meesleepend vooral door hoon en spot en voor den critischen toehoorder lang niet altijd sympathiek. In kleinen huiselijken kring echter ontdek je een volkomen ander mensch. Dan is dr. Göbbels een causeur van groote charme, een voortreffelijk en eenvoudige gastheer, iemand die de kunst verstaat om te luisteren, een spreker vol humor, vol anecdoten, met veel begrip voor andere meeningen. Een man met eindeloos veel ervaringen, waaruit hij graag iets meedeelt. Maar ook een man van hooge beschaving en groote kennis. In zijn heele verschijning, klein, mager, met levendige oogen en een gezicht vol uitdrukking, heel anders dan op het podium in een groote zaal of in de open lucht. Menschelijk een moeilijk geval. Iemand, die zich niet laat doorzien, juist omdat hij altijd een ander facet toont. Intusschen ontegenzeggelijk een persoonlijkheid, een man van groote beteekenis, iemand die met echten hartstocht opgaat in zijn taak als volksleider.

Ook Göring heb ik tallooze malen meegemaakt, maar slechts zelden in meer persoonlijken vorm en dan ook alweer in grooten kring, zoodat mijn indrukken wat algemeen waren. Eens was hij met zijn tegenwoordige echtgenoote op een noenmaal van onze beroepsvereeniging te gast. En bij die gelegenheid heb ik langer met hem kunnen praten. Hij is na Hitler zeker de sterkste figuur in het Nieuwe Duitschland. Na Hitler ook de meest populaire man. Die populairiteit is verdiend, maar zij is ook van een zeer merkwaardig karakter. Ze is echt. En ze is tevens oer-menschelijk. Juist de eenvoudige menschen, de boeren, de arbeiders, de soldaten houden van Göring. En de intelectueelen eveneens. Wat ze in Göring zoo waardeeren is, dat hij de rondborstige, eerlijke soldaat is gebleven en dat hij het volk zoo goed begrijpt.

Hitler en Göbbels zijn stellig betere sprekers dan Göring, maar Göring behoort desondanks tot de weinige goede sprekers in Duitschland om de charme, die van zijn rondborstigheid, zijn voortreffelijk aanvoelen van den volkstoon, uitgaat. De arbeider, de boer zegt zelden "Göring" als hij het over dezen minister heeft, maar kortweg "Hermann". In de groote volksmeetings begroet de massa hem met de kreet "Hermann" en dan wendt Göring zich naar de roepers toe met zijn gemoedelijke omvangrijke figuur en zijn breede glimlach - en reeds zijn de hoorders in de juiste stemming.

In kleinen kring is hij van eenzelfde gemoedelijkheid, als zijn stemming dat meebrengt. Hij kan ook lastig zijn, kortaf, bevelend, alleen maar officier. Zijn veelzijdigheid is enorm. Hij is soldaat, politicus, boer, fabrikant, organisator, spreker, kunstbeschermer en jager in één persoon. Op geen enkel ander Duitsch Minister rusten zooveel uiteenloopende plichten als op dezen vliegofficier, die

nog heden zijn eigen machine vliegt, hartstochtelijk jagersman en autobestuurder is. Hij is zich zeker volkomen bewust van zijn eigen macht en beteekenis en toch, als je met hem praat brengt hijm evenals Göbbels, het gesprek het liefst op Hitler.
Ook den Führer heb ik ontmoet. En ik zeg daarbij: gelukkig omdat ik die ervaring niet graag zou hebben gemist.
Hoe men ook over hem en zijn leven denkt, men zal het er nu wel langzamerhand over eens zijn, dat hij een geniale persoonlijkheid is. Aan werkelijke geniale menschen, die aan het hoofd van groote volken staan, is de geschiedenis niet zóó rijk, dat men de kans met hem in onmiddelijke aanraking te komen, rustig kan afwachten. Ik zei u al, dat Hitler niet veel van journalisten moet hebben. Daarom zijn er maar weinigen, die ooit met hem heeft gesproken. Vrijwel de eenige gelegenheid tot nu toe, deel uit te maken van de 5 tot 10 buitenlandsche correspondenten, die eens per jaar, op het partijcongres in Neurenberg, eenige uren zijn gasten zijn en in de Burcht het noenmaal met hem gebruiken. Ik behoorde eenmaal tot die groep en had het geluk, hem bij die gelegenheid bij uitzondering bereid te vinden een half uur lang op belangrijke politieke kwesties in te gaan en onze vragen te beantwoorden. Hitler is niet groot, wat des te meer opvalt, omdat hij zich met adjudanten en medewerkers pleegt te omgeven, die vaak boven het middelmatige uitsteken. In kleinen kring spreekt hij rustig en als het onderwerp hem intresseert ook graag veel en levendig. De meeste Duitschers, die kort met hem in aanraking zijn gekomen, geven hun indruk verder, dat zij met iemand van als `t ware hoogere orde gesproken hebben, iemand, die hen fascineerde en aan wien zij met diepe ontroering terugdenken. Dat is, als men bedenkt wat deze man voor zijn volk en vaderland heeft gedaan en welk een tirannenstrijd hij heeft moeten voeren om van het armoedigste milieu tot zijn tegenwoordige hoogte te stijgen, ook volkomen verklaarbaar.
Wij buitenlanders zijn Hitler natuurlijk anders, meer met critisch oog. En dan bewonderen we vooral zijn groote scherpzinnigheid, het belangrijkste van zijn opmerkingen, ook al kunnen wij zijn mening niet altijd deelen; de natuurlijke waardigheid die van zijn persoon uitgaat, en elke afwezigheid van pose, van den machtigen man willen spelen. Hij is zeer eenvoudig gebleven, en van landgenooten, kunstenaars, die hem in weer heel ander milieu hebben meegemaakt, waar niet over politiek werd gesproken, weet ik, dat Hitler kinderlijk vroolijk, vol belangstelling, en van groote hartelijkheid kan zijn. Men moet Hitler als kunstenaar zien, als architect en kunstschilder, als liefhebber van goede muziek en daarnaast ook als soldaat.
In de eerste plaats echter als architect. In jonge jaren zou hij het liefst architect zijn geworden. Nu is zijn groote voldoening de onbeperkte macht als opdrachtgever te bezitten, bouwmeesters, beeldhouwers en schilders, wegenaanleggers en ingenieurs, groote plannen te kunnen voorleggen. In Berlijn, in München, op den Obersalzburg heeft hij in zijn onmiddelijke nabijheid modelkamers, waar op groote tafels de maquettes van nieuwe gebouwen zijn opgesteld, en zelden verzuimt hij daar korten tijd te vertoeven om met zijn kunstenaars de effecten te bestudeeren en nieuwe plannen uit te werken.
Maar ook in den opbouw van het Rijk denkt en handelt Hitler als architect met kunstenaars-instinct. Zelfs als de eerste soldaat des Rijks doet hij dat. Groote strategische plannen staan als bouwontwerpen in zijn gedachten vast, tot in de kleinste details. De geniale opzet van zijn offensief tegen de Maginot-linie was werkelijk zijn eigen idee en niet die van zijn generaals geweest.
Hij behandelt en beslist in laatste instantie steeds alleen. Vaak genoeg botsen de meeningen van zijn Ministers en maarschalken. Dat kan niet anders, omdat hij zich heeft omgeven met menschen van karakter en persoonlijkheid. - Maar altijd weer is hij alleen de man, die beslist, zoo noodig tegen alle adviezen in. Het is wel wel zeer merkwaardig, dat niemand er aan denkt, de juist van zijn beslissingen in twijfel te trekken.
Dat vertrouwen is steeds door de resultaten gesterkt.
Hitler is geen wereldveroveraar en hij heeft den oorlog te lang van nabij gezien om hem niet te haten. Mij hij vreest hem niet, al het er om gaat zijn ideaal van het Groot Duitsche Rijk tegen alle gevaren van binnen en van buiten te verdedigen. Voor den architect en kunstenaar Hitler die men uitsluitend als bouwer van dit Groot Rijk en als voorbereider van een gelukkiger toekomst moet zien, wil men hem werkelijk recht doen wedervaren, beteekent oorlog uitstel. En uitstel beteekent

dat men hem de vreugde wil ontnemen van zijn schepping, die op Bismarck voortbouwt nog zelf voltooid te zien.
Daarom allen reeds is het een dwaasheid aan te nemen, dat hij dezen oorlog ooit heeft gewild.

Duitsche voorlichting

De bestuurders van het Derde Rijk hebben béter dan hun voorgangers in de republiek van Weimar en in het Tweede, het Keizerlijke Duitschland, van het eerste oogenblik af begrepen, van welk enorme beteekenis de volksvoorlichting, zoowel die van het eigen volk als van de vreemde volken, geworden is.
Een man als de Duitsche minister van Volksvoorlichting en propaganda dr. Göbbels is op zijn gebied evengoed een veldmaarschalk als zijn militaire collega`s, en de invloed die van zijn woorden en maatregelen uitgaat, is voor de zaak der as-mogendheden niet minder ingrijpend dan de strategie der stafofficieren en de overwegingen der economische specialisten.
De Duitsche volksvoorlichting en propaganda klopt vooral in dezen oorlog als een bus. Geen wonder ook. Hitler zelf weet beter dan de meeste Duitschers, hoe propaganda moet worden gemaakt, hoe moet worden voorgelicht. En in dr. Göbbels heeft hij een onbetaalberen medewerker gevonden.
Als ik met Nederlanders, die nog hun objectiviteit meenen te habben overgehouden, over deze dingen spreek en hen tracht te overtuigen, dat de Duitsche oorlogsberichten betrouwbaar zijn, dan krijg ik altijd weer hetzelfde te hooren: "Onzin, ze liegen van beide kanten." En als ik er dan aan herinner, dat de Duitsche berichten tot nu toe steeds met feiten zijn bevestigd, de Engelsche (en vroeger ook de Poolsche, Fransche, Joego-Slavische enz.), daarentegen steeds gelogenstraft, dan zeggen diezelfde Nederlanders: "Natuurlijk dat komt, omdat de Duitschers tot nu toe overal gewonnen hebben . Dan hoef je niet te liegen. De Engelschen moeten wel liegen, omdat er bij hun menschen en hun aanhangers den moed in te houden. Zoodra zij gaan winnen, zullen ze zich ook aan de waarheid kunnen houden. Dan is alles omgekeerd."
Nu - daar is tegen te zeggen, dat we nog moeten afwachten, of we die gelegenheid zullen krijgen, en volstrekt niet weten, of dan de Duitschers onetrouwbaar, de Engelschen geloofwaardig in hun berichtgeving zullen worden. Maar het belangrijkste in dezen kijk op de zaak, die men bij tallooze Nederlanders woordelijk zoo kan aantreffen, schijnt mij te zijn, dat ze in zulke beschouwingen verkondigen, dat het niet meer dan natuurlijk is - naar hun overtuiging - dat een partij die aan den verliezenden kant is tot leugens gedwongen is; maar dat ze sedert 1939 desondanks critiekloos alles gelooven, wat de verliezer vertelt, en zich zelfs door de feiten niet wenschen te overtuigen.
De Duitschers zij van het oogenblik af, waarop ze hun staatsvoorlichting op touw zetten, van het juiste beginsel afgaan, dat slechts die propaganda haar moeite en kosten goedmaakt, die op zuivere waarheid is gebaseerd. Men heeft zich met de grootscheepsheid, die in vele dingen voor het Nieuwe Duitschland typisch is, op het standpunt gesteld, dat men niets te verbergen heeft, behalve dan natuurlijke zekere diplomatie en strategische voorbereidingen, waarvan vaak alles kan afhangen. Daarom staan een streven naar groote openbaarheid en een absoluut stilzwijgen in zaken van nationaal belnag in het Derde Rijk ook onmiddelijk naast elkaar. Men weet te spreken, maar op te zwijgen op zijn tijd.
De Duitsche legerberichten in dezen oorlog zijn voor deze eigenschappen teekenend. Ze zijn vaak van een verbluffende openhartigheid. Ik herinner me legerberichten, waarin werd toegegeven, dat men meer eigen vliegtuigen had verloren dan men van de tegenpartij heeft vernietigd. Ik herinner me geen enkel succes in die berichten, dat voorbarig is gebleken of ook maar onjuist. Kleine vergissingen zijn voor gekomen, maar dan openlijk erkend. Om `t even of de correctie voordelig of nadeelig voor de eigen partij was. Het is door de practijk voldoende gebleken, dat de Duitsche legerberichten wel indien gewenscht, het noodige verzwijgen (en wel vaak ook voor hen gunstige resultaten, die echter den vijand niet ontijdig bekend mogen worden), maar volkomen betrouwbaar zijn steeds in wat wèl meedeelen. Ik ben in Duitschland toevallig vaak in de gelegenheid geweest, zulks te controleren. Maar ook in `t algemeen kunnen de buitenlandsche journalisten, die bij de

regeering in Berlijn geaccrediteerd zijn, bevestigen, dat ze hun moeilijke en verantwoordelijke werk na het uitbreken van den oorlog hebben kunnen voortzetten zonder censuur of andere beperkingen, dan het vanzelfsprekend rekening houden met het feit, dat hun gastland zich in oorlog bevindt en dus aan de berichtgeving uit dit land zekere eischen moeten worden gesteld, die met militaire en politieke belangen van het gastland rekening houden.
Moesten buitenlandsche correspondenten hun werk staken, dan was de oorzaak meestal, dat ze bewust of onbewust de grenzen van tact en gezond verstand hardnekkig pleegden te overschrijden en voor waarschuwingen niet vatbaar bleken.
De meeste vreemde berichtgevers in de Duitsche hoofdstad echter hebben de ervaring opgedaan, dat het Derde Rijk onder leiding van minister Göbbels en zijn medewerkers voor de buitenlandsche pers dr. Dietrich en prof. Bömer een perspolitiek voert, die het toppunt van openhartigheid en verdraagzaamheid mag genoemd worden en die alleen verklaarbaar is door het motto, dat onzichtbaar boven de ingang van het Ministerie Göbbels schijnt te zijn aangebracht: "Goede propaganda moet op waarheid berusten."
Er heeft sedert het uitbreken van dezen oorlog een hevige, niet door winterpauzes onderbroken, strijd bestaan, tusschen de Duitsche en Engelsche berichtgeving. Het ging vooral, om de schade van weerskanten door luchtaanvallen veroorzaakt. Het gaat er nog dagelijks om. De heeren in Berlijn hebben de zaak dadelijk van eenig-juiste zijde aangepakt. Ze hebben den buitenlandschen journalisten steeds en overal in staat gesteld, schade door luchtaanvallen oogenblikkelijk, nadat Londen ze gemeld had, zelf te gaan zien en de schade (of wat veel vaker voorkwam) die niet-aanwezige schade, met den inhoud der Engelsche berichten te vergelijken. Voor zulke bezichtigingen hebben in Berlijn steeds snelle auto`s, D-treinen of militaire vliegtuigen ter beschikking gestaan. Wij buitenlandsche journalisten waren doorgaans binnen drie tot zes uren na afloop van een luchtbombardement ter plaatse, onverschillig of het om berichten over schade in het Rijnland, het Ruhrgebied, de Noordzeekust, de Oostzeehavens, Polen, de Oostmark of welken anderen uithoek van het Rijk ging. Per vliegmachine waren we overal snel genoeg. En hier mag wel eens duidelijk worden gezegd, dat ons sedert September 1939 gebleken is - en wel ons allen, Nederlanders, Belgen, Amerikanen, Zweden, Zwitsers noem de nationaliteiten maar op! - dat in de Engelsche legerberichten en radio Londen bijna altijd op eenvoudige grotesken manier met de waarheid is omgesprongen. Ik praat niet over 1939 en 1940 alleen, maar ook over 1941; het laatst was ik van 15 tot 18 April in het Rijnland en maakte ik van Keulen uit tochten langs de Rijnoevers tot Godesberg en het Zevengebergte, sprak ik met menschen, die ik sedert lange jaren als betrouwbaar ken en die bevestigden, wat ik zelf kon waarnemen: dat door de Engelschen in Duitschland veroorzaakte schade op de meeste plaatsen zóó gering is, dat zij voor de oorlogsvoering geen rol speelt, en dat vrijwel alle berichten over enorme schade, die in Nederland blijkbaar nog altijd grif geloofd worden, op fantastische leugenberichtgeving berusten.
Ik heb er weinig vertrouwen in, dat de meesten dit nu eindelijk eens zullen gelooven, of althans verder berichten van de andere zijde met noodige voorzichtigheid ter kennis zullen nemen. Maar of ze gelooven of niet, of ze verder struisvogel willen spelen en de waarheid niet in `t gezicht willen zien, getuigd moet moet er nu eenmaal worden. En de waarheid is, dat de Duitschers niets te verbergen hebben als het er om gaat, den inhoud van hun berichtgeving met de feiten ter plaatse te vergelijken. Daarmee is niet gezegd, dat er geen Duitsche oorlogspropaganda bestaat. Dat weten we in Nederland even goed als de Duitschers het weten. Als men een reusachtig uitgebreid rijksministerie opricht uitsluiten voor propaganda en voorlichting, dan ontkent men waarachtig niet, aan propaganda te doen. De centralisatie van het rijksbeheer brengt het met zich, dat Berlijn ook voor de propaganda de richtlijnen geeft. Minister Göbbels roept op gezette tijden de leiders der propaganda uit het geheele rijk naar de hoofdstad, neemt kennis van hun ervaringen en geeft aanwijzingen voor de naaste toekomst. Nergens kan men beter de groote veelzijdigheid, de vindingrijkheid en het aangeboren talent van dezen Rijnlander bewonderen dan bij zulke interne besprekingen. Ware Josef Göbbels niet Duitscher maar Amerikaansch staatsburger geweest, dan zouden de groote concerns en trusts in Amerika zeker tegen elkaar hebben opgeboden om Göbbels als propagandachef te engageeren. Maar dr. Göbbels is meer dan dat. Hij is ook staatsman van

formaat. En daarom voor het Nieuwe Duitschland waarlijk onmisbaar en door niemand te vervangen.
Voor hen, die er prijs op blijven stellen, het verder verloop der dingen op het terrein der internationale politiek nuchter te volgen, wil ik hier op grond van persoonlijke ervaring herhalen, dat de Duitsche voorlichting, zooals die ons bericht, wat de feiten aangaat steeds correct en waarheidslievend is geweest en straks voor de geschiedschrijving zal blijken stand te houden.
Van overgroote historisch-technische beteekenis zullen naast de sobere legerberichten de verslagen der PK-mannen blijken te zijn. PK is de afkorting van Propaganda-Kompanie. Deze compagnieën treden niet in gesloten verband op. Hun compagnie-verband zal slechts zelden, wellicht pas na den oorlog of bij plechtige uitreiking van onderscheidingen, zichtbaar zijn. Deze jonge menschen, meestal journalisten van beroep, zijn allen soldaat en verslaggever tegelijkertijd. Velen van hen zijn gesneuveld of gewond, hun rijen worden voortdurend aangevuld. Ze nemen als soldaat deel aan alle gevechten in de lucht, op en onder het water, en te land, en niet zelden onderscheiden ze zich door bravour en onverschrokken dapperheid. Maar tevens zijn ze reporters, en hun berichten ontstaan in het volle gevecht, boven Engeland, of Joego-Slavië, of Griekenland, en worden onmiddellijk door den aether naar centrale punten van voorlichting doorgegeven. Ik heb in Berlijn om 9.00 uur `s ochtends berichten van hen gelezen, die ze om 6.00 vanuit een bommenwerper boven Londen draadloos verzonden hadden. Dat is groot werk, waarmee de normale journalist niet meer concurreeren kan. En dit werk is van het allergrootste belang voor de latere geschiedschrijving, vooral omdat deze mannen in een sfeer van waarheid zijn opgeleid en weten, dat men niets dan onopgesmukte waarheid van hen verwacht.
Waar en betrouwbaar zijn ook de berichten van de Duitsche vliegers. Het is misschien niet voldoende bekend, dat deze mannen slechts overwinningen op den vijand mogen melden, indien het feit van de door hen vernietigde vliegtuigen door minstens twee getuigen wordt bevestigd, terwijl de Engelsche legerleiding reeds geloof hecht aan de verzekering van één enkele vlieger, ook als die de eenige inzittende in zijn machine was.
"Ze liegen van beide kanten" hoor ik mijn eenzijdig-georiënteerden landgenoot nog eens zeggen. We willen voorloopig liever aannemen, dat ze alleen liegen aan die zijde, waar geen overwinningen te melden zijn. Of dat ooit anders worden zal - ik herhaal het - willen ze eerst liever even afwachten.

De Duitsche student van heden

Wat de toekomst ons in Europa zal brengen, hangt vooral van de jeugd af. En dus in de eerste plaats ook van den student. De studiosus heeft overal, waar dit meer of minder vroolijke volkje zich om de universiteit schaarde en een deel der stedelijke bevolking vreugde en inkomsten, een ander deel daarentegen goed burgelijke ergenis pleegt te brengen, door de eeuwen heen een niet geringe rol gespeeld. Ook in de politiek. Ik behoef maar aan de "Burschenschaften" in Duitschland te herinneren, die onder den indruk van den vrijheidsoorlog op 12 juni 1815 in Jena onder de heraldiek nog al aanvechtbare kleuren zwart-rood-goud hun Duitschen studentenbond "Burschenschaft" genaamd, in het leven riepen, voorloopig nog meer een Christelijke organisatie, die op 18 October een algemeen karakter kreeg, in 1819 werd verboden, maar in 1848 weer kon opleven om in de geschiedenis een zoo gedenkwaardige rol te spelen. In 1925 bestonden in Duitschland, in de Deutsche Burschenbunde vereenigd, niet minder dan 170 Burschenschaften met 7500 studenten als leden en 22.000 z.g. "alte Herren", wij zouden reünisten zeggen.
Over Duitsche studentenorganisaties en over het Duitsche studentenleven zijn dikke boeken en ook heel wat verzen en toneelstukken geschreven. "Oud Heidelberg" is ook in Nederland tientallen jaren lang een successtuk geweest. En niet in Nederland alleen - want het heeft, ofschoon het allesbehalve een letterkundig meesterwerk is, de ronde door alle werelddeelen gemaakt en vooral ook in Amerika tallooze volle zalen getrokken. In dat gezond-sentimenteele stuk zitten nu eenmaal veel van de poëzie van het vroegere studentenleven en er zijn overal op de wereld afgestudeerde meer of minder grijs geworden "oude heeren", maar ook in de jaren der herinnering levende Käthe`s en Gretchen, die de liefdesgeschiedenis van den prinselijken student en het bekoorlijke kelnerinnertje

niet met droge oogen kunnen aanzien en o, zoo graag nog eens lekker onlitterair ontroerd willen worden. Om den Duitschen student van heden te begrijpen, moet men den Duitschen student van gisteren voorop stellen. En daarbij moet men aan de verleiding weerstand bieden, den "Burschenschaftler" van gisteren alleen te zien, zooals de tooneelschrijver, de romancier of de caricaturist hem tientallen jaren hebben geteekend. Men moet ook herinneren aan de studenten van Langemark, die als vrijwilliger in 1914 in Vlaanderen met een moed, die bovenmenschelijk mag genoemd worden, in het vuur stormden en voor het Vaderland hun jonge levens opofferden. Altijd, als het Duitsche volk de wapens moest opnemen, hebben de studenten in de voorste rijen gestaan. Hun liederboek, het beroemde "Kommersbuch" dik gebonden en met vier spijkers aan de voorzij en den achterkant om te verhinderen, dat de band nat zou worden als in de kroeg de bierpotten omvielen, - het "Kommersbuch" dus stond overvol van liederen, die ook in een bundel van een dapperen krijgsman hadden kunnen voorkomen. Veel van die liederen, vroolijke en melancholieke, hebben hun weg naar de massa`s van het volk en ook naar het buitenland gevonden. Duizenden van die vroolijke, onbezorgde zangers en drinkers zijn mannen van groot formaat in wetenschap, kunst en politiek geworden. Gelijk ook bij ons te lande overal elders.
Maar toch is de Duitschen student van weleer een type op zichzelf geweest. En hoe hooger de maatschappelijke rang, hoe vetter de geldbuidel van de ouders dezer jonge menschen was, hoe minder prettig het type van den student. Jaren geleden, in 1927, is in Duitschland een boek verschenen, dat in dit verband groote sensatie heeft verwekt. Het is niet zonder talent geschreven door een toen ongeveer 20-jarigen bengel, die Harry Domela heet.
"De valsche Prins" noemde hij zijn boek, dat hij in de eerste helft van 1927 schreef in de gevangenis te Keulen, nadat hij in 1926 volkomen aan lager wal geraakt, door toevallige omstandigheden daartoe gebracht, zich eenige weken had uitgegeven voor den oudsten zoon van den Duitschen ex-kroonprins. Hij leek veel op dien jongen prins, die overigens in den tegenwoordigen oorlog gesneuveld is, men meende in studentenkringen Domela als zoodanig te herkennen en de jonge, zeer talentvolle oplichter speelde zijn rol als prins, totdat het bedrog ontdekt werd en de cel onvermijdelijk verblijf voor hem werd. Zijn boek echter, waarover indertijd heel wat te doen is geweest, heeft een zekere historische waarde behouden, omdat daarin de feudale aristocratische student, die in de jaren der sociaal-democratische republiek van Weimar nog weinig van zijn bevoorrechte positie had verloren, op waarlijk onnavolgbare wijze geteekend is. Domela geeft ons dien student, vooral niet met den strijdbaren Burschenschaftler uit meer burgelijke milieux te vergelijken, zooals hij werkelijk geweest is. Een drinkebroer, een geldverkwister, een dikdoener zonder moraal, met zijn eigen taaltje, zijn zeer speciale tradities, zijn standsinbeelding en zijn weinig verheffende moreele en sexueele begrippen. En dan te bedenken, dat zulke jonge menschen bestemd waren om hooge posities in de samenleving te gaan innemen! Maar ook als men niet naar deze jongelingenkliek van hoogsten kom-af afdaalde, kon men onder de Duitsche studenten van vroeger merkwaardige begrippen en gebruiken vinden, van welke de zoogenaamde "Mensur" het bloedig gedoe op den "Fechtboden" wel het meest typisch Duitsche was. Ik heb herhaaldelijk zoo een "Mensur" bijgewoond in de jaren tusschen 1918 en 1933 toen dit merkwaardige vechten met blanke wapens officieel bij de wet ten strengste verboden was, maar desondanks nog regelmatig werd voortgezet, zij het ook met de noodige voorzorgsmaatregelen om door de politie niet verrast te worden.
Ik wil den lezers de bijzonderheden van zulk een "Mensur" sparen, waarbij steeds het bloed in dikke stralen vloeide, de heeren studenten met dikke verbanden om het hoofd den "Paukboden" verlieten en er niet weinig trotsch op waren als de steeds aanwezige arts hun verzekerde, dat een behoorlijk zichtbaar litteeken midden in het gelaat gegarandeerd kon worden. Nog heden zult u over heel Duitschland afgestudeerde "alte Herren" ontdekken met zulke "Mensur"-litteekens en u kunt ze gerust met "Herr Doktor" anspreken, want dat zijn ze, als ze intuuschen niet "Herr Professor" zijn geworden.
Hun "Mensuren" waren bloedig, maar voorschrift voor hen, die zich bij "vechtende corpsen" wilden aansluiten. En hun trots was, al kunnen wij als Nederlanders voor zooiets waarschijnlijk weinig voelen, toch wel verklaarbaar. Want het ging er om, dat de jonge studiosus moed moest toonen.

Haalde zijn tegenstander hem met den blanken sabel zoo`n diepen haal over het hoofd of langs de wang, dan mocht geen trek op zijn gezicht vrees, schrik of pijn verraden. Wee den wekeling, die het gezicht vertrok. Dat waren overigens uizonderingen. De jonge Duitschers, die later reserve-officieren, onder-officieren of soldaten zouden worden of dat reeds waren, moesten toonen, wat ze waard waren als man. Dat had iets Spartaansch. Maar ontkent eens, dat ze in oorlogstijd dienzelfden moed hebben bewezen.
De Duitsche student van heden is een geheel ander type. In de laatste 10 jaren zitten op de banken der universiteiten in Duitschland jonge mannen en vrouwen van wie velen de naam "Werkstudent" met eere dragen en in deze jaren van oorlog zitten er niet weinigen onder, die de uniform aan hebben als lid der weermacht of als zuster van het Roode Kruis, als fanatiek partijsoldaat of als geuniformeerde van een technische organisatie. "Werkstudent" werden ze in de jaren, toen de staat nog niet als tegenwoorig voor hen zorgde, toen ze nauwelijks of zeker geen geld genoeg op zak hadden om hun studie te betalen en ze na de college-uren een bijbaantje moesten gaan uitoefenen om dat ontbrekende geld te verdienen. Je kon in Duitschland kellners of pianisten in nachtcafé`s vinden, die overdag student waren, maar ook studenten, die op trams als conducteurs, in musea als uitleggers, in hotels als geleiders van vreemdelingen dienst deden, die auto`s bestuurden voor rijke menschen, auto`s repareerden in werkplaatsen, oude dames op straat in de duisternis naar huis brachten, ja wat al niet. De Duitsche studenten zijn ook onder de eerste en meest fanatieke aanhangers der Hitlerbeweging geweest. De meest vereerde SA-man in Duitschland, Horst Wessel, wiens strijdlied tot nationale hymne verheven is, werd midden in dien partijstrijd vermoord, terwijl hij Berlijnsch student was. Het type van den drinkenden, fuivenden, weinig studeerenden, maar op allerlei ongeschreven voorrechten, pochenden corpsstudent is in Duitschland uitgestorven. Men heeft dat deel dezer jonge menschen, dat nog probeerde aan de oude traditie te blijven hangen, van boven af duidelijk gemaakt, dat het studeeren aan een universiteit niet beteekent, dat men in de samenleving al reeds iets presteert, maar dat men nog op school zit en zich nog het toekomstige presteeren moet voorbereiden.
Van den Duitschen student van heden wordt veel geëischt. Hij is nationaal-socialist, ook al is hij geen lid der eenige partij. Men verlangt van hem niet alleen kennis, maar vooral ook karakter, een gezond lichaam en gezonde principes. Die zijn uit de bierpul en uit de wijnflesch niet te halen.
Dat hij in gezelligen kring van collega`s nog zijn biertje of wijntje lust, neemt men hem allesbehalve kwalijk. Het Derde Rijk is geen land van kwezels en geheelonthouders. Maar student is daar heden niet meer synoniem met alcoholist. De Duitsche student van heden heeft zwaarder plichten dan die van voorheen. Zijn studie is er op ingericht, hem tot volksleider te maken. Heeft hij in die richting bijzondere gaven, dan leiden de "Burgen" waar hij "Junker" heet, hem op tot aanstaand partijfunctionaris en dan is hij er zeker van een verantwoordelijke staatspositie te gaan innemen. Sedert 1937 zijn de studenten in Duitschland georganiseerd in de "Deutsche Studentenschaft" en den Nationaal-socialistischen studentenbond. Het is uit deze namen al duidelijk, dat in den Bond slechts die studenten zijn vereenigd zijn, die bij de partij zijn aangesloten en uit de Hitlerjeugd zijn voortgekomen. Voorzitter van beide organisaties echter is de Rijksstudentenleider, die er voor zorgt, dat ook in de "Studentenschaft" die eigenschappen worden gekweekt, die de Staat voor zijn toekomstige mannen en vrouwen in leidende positie noodzakelijk acht.
Ik heb den Duitschen student van vroeger en dien van heden goed gekend en eerlijk gezegd is mij die van heden liever. Er moge dan van de ulevellen-poëzie van den "Mensur"-student in operette-uniform niet veel zijn overgebleven en het moge dan al onwaarschijnlijk zijn, dat een dichter zich heden nog tot een vervolg van "Alt-Heidelberg" geïnspireerd zal voelen, van veel meer belang is, dat de universiteiten heden mannen en vrouwen van een heel ander kaliber op volk en staat loslaten. En daar gaat het tenslotte toch maar om!

De oude en de nieuwe rijksdag

Eenige malen per jaar pleegt sedert Januari 1933 van Berlijn uit een korte mededeeling in de wereld

te gaan. Zij gaat steeds uit van Hermann Göring in diens qualiteit van President van Duitschen Rijksdag. En heeft ook steeds woordelijk denzelfden inhoud: "De Rijksdag is op dien en dien dag om zoo laat bijeengeroepen. Eenige punt der agenda: kennis nemen van een verklaring der Rijksregeering."
Nuchterder kan het niet. En toch is telkens weer dit bericht, waarvan men de inhoud uit het hoofd kent, een politieke sensatie. Zoowel voor Duitschers en niet-Duitschers, waar ze ook mogen wonen. Want de verklaring der Rijksregeering is sinds 1933 nooit iets anders geweest dan een groote politieke reden van Adolf Hitler. En al zijn niet al zijn redevoeringen in den Rijksdag ten slotte sensatie gebleken - d. w. z. sensaties volgens opvatting van zekere buitenlandsche bladen - het feit, dat ze werden aangekondigd was toch steeds voldoende om internationale spanning in het leven te roepen. Want wat Hitler te zeggen had, was altijd belangrijk; hoe hij het zeide, was altijd een oratorisch genot, en dat hij noodig vond iets te zeggen, beteekende altijd een mijlpaal in de jongste historie.
In de eerste plaats natuurlijk voor ons, mannen van de dagbladpers. Veel geroutineerde journalisten uit vroegere jaren zijn uit het vak verdwenen, hebben de perstribunes verlaten of zijn voor zoover zij buitenlandsche bladen in Berlijn vertegenwoordigden, naar hun eigen land teruggekeerd. De zeer velen, meest tot jongere generaties behoorend, die na de nationaal-socialistische omwenteling naar de Duitsche hoofdstad zijn gekomen, kennen nog slechts den Duitschen Rijksdag van heden en zijn niet in staat tot vergelijken met den ouden tijd, dien men als men ouder wordt, gewoonlijk den goeden ouden tijd pleegt te noemen.
ik mag mij wel langzamerhand tot de oudere generatie gaan rekenen, en aan stof tot vergelijken heb ik waarlijk geen gebrek. Want - ik was er zelf bij, toen de Rijksdag van 1914 de bange laatste werken vóór den wereldoorlog besprak en de lange, waardige gestalte van Bethmann Hollweg nog het hoekplaatsje van den Rijkskanselier op de regeeringstribune bezet hield. Ik was er zelf bij, toen Bethmann ten slotte moest gaan en door Michaelis, door graaf Hertling, door prins Max van Baden, door dien langen reeks van republikeinsch-democratische rijkskanseliers na den val van het Keizerrijk werd opgevolgd. Dat waren nog de dagen van den ouden Rijksdag. Veel veschil tusschen den Rijksdag van het Keizerrijk en van de Republiek is feitelijk niet geweest. Een korte tusschenperiode na 1981 kende de "Nationale Vergadering", die in het klassieke schouwburgje in de stad Weimar bijeenkwam en waar de regeering nog uit de bekende zes Volksbevolmachtigden bestond. Maar toen tenslotte in Weimar het Duitsche volk, zooals de term luidde "zich zelf een nieuwe grondwet had gegeven" en de dames en heeren volksvertegenwoordigers naar Belijn onder den gouden koepel van het Paleis van Wallot, met trotse opschrift "aan het Duitsche Volk" op den voorgevel, konden terugkeeren, was feitelijk de oude toestand althans uiterlijk, volkomen teruggekeerd. Op den stoel van den President van den Rijksdag zat als spoedig de eeuwig glimlachende sociaal-democraat Paul Löbe, beneden hem stonden weer de sprekers, daaronder de stenografen, in de segmenten zaten de vele fracties, van welke die der marxisten van diverse pluimage met die der democraten de machtigste waren; en het eenige uiterlijke verschil was, dat de loge van het Keizerrijk nu die der Diplomaten was geworden.
Keizerlijke emblemen had men in den Rijksdag evenmin verwijderd als in de steden: In de groote wandelgang bleef het standbeeld van Wilhelm den Eersten rustig staan. Het staat er heden nog. Trouwens het mag wel eens gezegd worden. dat ook het Derde Rijk wat het traditioneele in de geschiedenis aangaat, van den eersten dag af veel piëteit heeft getoond en vaak ook nationale gedenkteekenen ongerept heeft gelaten, die heus niet op artistieke waarde kunnen bogen. Men denke maar eens aan de "Siegesallee" in den Berlijnschen Tiergarten. Ongetwijfeld zouden de nationaal-socialisten na Januari 1933 ook hun plaatsen in het historische gebouw van den Rijksdag, dat in Januari 1904 in dienst werd genomen, zonder meer hebben ingenomen - ofschoon er dan met het oog op het thans ongeveer dubbele aantal afgevaardigden wel hangende tuinen in de groote zittingszaal aangebouwd moesten worden - indien niet bekende misdadige brandstichting door communistische en syndicalistische elementen het gebouw en in het bijzonder de groote zaal had uitgeschakeld. Er bestaan plannen tot restauratie, maar die schijnen niet erg op te schieten, want nog altijd komt de nieuwe Rijksdag in den tegenoverliggende Kroll-Schouwburg, een intusschen alweer

uitgevallen derde operagebouw uit den tijd der Weimarsche Republiek bijeen.
Ik wilde u iets vertellen over het verschil tusschen den Rijksdag van vóór en dien van ná 1933. Dat verschil is inderdaad teekenend voor de groote omwenteling. De oude Rijksdag was een Parlement, welk woord immers van "parler" van "praten" komt.
Als in alle democratische parlementen werd in den ouden Rijksdag veel gepraat. Er werd gepraat in de grote zaal tijdens de z.g. plenaire zittingen, en er werd gepraat in de fractiekamers en in de afdeelingen der commissies. Natuurlijk spraken niet alle leden. In 1912 had de groote zaal 400 zitplaatsen, elk van een lessenaartje voorzien. In 1924 moest al voor 548 dames en heeren plaats worden gemaakt. In 1930 zaten er 577. Toen hadden alleen nog de voorste banken een lessenaartje en de nakomers zaten op losse stoelen langs den wand. In 1933, toen de Hitlerbeweging aan het bewind kwam, kon men met deze zetels nog uitkomen, maar in 1938 telde de Rijksdag reeds 813 afgevaardigden en het is nog volkomen onbekend, hoeveel het er in de toekomst zullen zijn, als al de intusschen ingelijfde gebieden hun eigen volksvertegenwoordiging zullen hebben. Zeker is wel, dat het volkomen onmogelijk zou zijn geweest, hen in de oude zaal van het eigenlijke gebouw onder te brengen, tenzij men ook de meeste publieke tribunes zou hebben ingeschakeld.
Een eerste enorm verschil tusschen oud en nieuw is al dadelijk, dat de oude Rijksdag een groot deel van het jaar bijna dagelijks bijeenkwam en van een meer dan vlijtige bedrijvigheid was. In het geweldige paleis leefde een wereldje apart. Met het eigenlijke volksleven had dit nijver gedoe, geïntergreer en gepraat weinig meer te doen. De dames en heeren vormden een kaste, zij leefden in dit groote huis, zaten er tot in de nachtelijke uren en vonden zichzelf en elkander uiterst gewichtig. Hun gepraat was meestal tot gapens toe vervelend. Zelfs de zoogenaamde Groote Dagen brachten zelden meer dan traditioneele spanningen. Men leefde steeds in de hoop op een crisis. En een crisis ontbrak geen enkel jaar. Dan rende alles doorheen. De wandelgangen waren haarden van onrust en keukens van geruchten. Een volle publieke tribune, honderd toekijkers op straat en de menschen van de pers markeerden daarbij het Duitsche volk, waarover men onderhandelde "bij U, over U, zonder U".
Maar het viel niet te ontkennen: voor de afgevaardigden en de persmenschen had die oude Rijksdag, dat kletsparlement, iets gezelligs. Het was een eeuwige theatervoorstelling.
De nieuwe Rijksdag is geen parlement meer. Er wordt niet meer gesproken dan één man: "Adolf Hitler", met eem korte inleiding en een kort slotwoord van den voorzitter Göring. De omlijsting is nu een werkelijke schouwburgzaal. Op het tooneel zitten de machtigen, in het parket de afgevaardigden, nu niet meer vertegenwoordigers van het eigen district, maar van het geheele volk, en spreken doen ze niet, ze zingen slechts, en dan natuurlijk gezamelijk. Ze dragen bijna zonder uitzondering uniform: van de partij, van de weermacht, van de semi-militaire partijformaties. Er is nooit debat, nooit oppositie. Er zijn ook geen vrouwen onder hen. Ze zijn het altijd eens, en ze behooren allemaal tot één enkele fractie, die der Nationaal-Socialistische Duitsche Arbeiderspartij. Voorzitter van hun fractie - het woord is hier wel zonderling - is nog altijd minister Frick. En inderdaad kan men soms beleven, dat hij namens de fractie het woord neemt en voorstellen doet, die dan steeds door allen worden goedgekeurd.
In 1933 zaten in den Rijksdag nog fracties van andere partijen, en wel naast de 288 nationaal-socialisten nog 120 sociaal-democraten, 73 leden van het Katholieke Centrum, 50 van de Duitschnationale Volkspartij met 3 gasten, 10 van de Beiersche (Katholieke) Volkspartij, 5 van de Duitsche Staatspartij, vroeger Democratische partij, 4 van den Volksdienst, ook wel Evangelische Beweging genaamd, 2 van de Duitsche Boerenpartij en 2 van de Duitsche Volkspartij. De communisten waren toen reeds verwijderd. Later zouden ze, behalve natuurlijk de mannen der Hitlerpartij, allen voorgoed de zaal verlaten.
In die eerste maanden van overgang hebben inderdaad Centrum-mannen en sociaal-democraten nog het woord gevoerd en wellicht zal men zich herinneren, op welke uiterst scherpe manier Hitler zelf toen met hen in de Rijksdag afrekende. Deze parlementarische interrupties van Hitler behooren tot zijn merkwaardigste redevoeringen en bewijzen, hoes sterk hij ook in het debat kon zijn. Ze vormen de laatste herinneringen aan een lange periode parlementarisme.
Sindsdien is de Duitsche Rijksdag geen parlement meer, maar een klankbord voor de stem van den

Staatsleider. Het is nu eigenlijk niet meer nodig, dat de journalistieke berichtgever, als hij éénmaal het beeld van deze zelden voorkomende zittingen in zich heeft genomen, telkens weer op de perstribune verschijnt. Zelden of nooit wijkt het uiterlijke beeld van een vorige zitting af. Alles is volgens protocl vastgelegd. Langs den weg van Rijkskanselerij naar Rijksdag staat het volk in dikke rijen achter afzetting der SA. Voor het Kroll-gebouw staat een eerecompagnie der SS of van de Weermacht, met muziekcorps, opgesteld. De voorgevel van het gebouw is met planten en vlaggen rijk versierd. Een half uur voor het begin stroomen de 800 afgevaardigden naar binnen. Precies op tijd nadert de stoet van auto`s van den Führer. In de schouwburgzaal verstomt het gemompel. Alles staat op en strekt den rechterarm ten groet omhoog. In diepe stilte wandelt Hitler met zijn gevolg dwars door de stikvolle zaal naar de regeeringstribune.
Göring opent en geeft vrijwel onmiddelijk Hitler het woord. Een lange rede volgt, onderbroken door vaak minuten lang durende ovaties. Tenslotte een algemeene huldiging, het zingen der volksliederen. Plechtig vertrek van den Führer. Buiten tromgeroffel en parademarsch.
Zoo is het Duitsche parlement van vandaag.
Waardig, een demonstratie van nationale eenheid, vaak van grootsche allure, steeds indrukwekkend.

Berlijn in oorlogsdagen en het onsterfelijke gerucht

Telkens weer, als ik in deze tijden met mijn landgenooten in Nederland spreek, valt mij op, welk een volkomen verkeerde voorstelling zij zich maken van het Duitsche leven in oorlogstijd!
Ik sprak daar al over, toen ik het had over "Duitschland achter het front". Maar ik heb sindsdien van, in normale tijden, ernstige menschen zooveel wonderlijks over het Derde Rijk in oorlogsdagen, dat ik toch zoo goed ken, te hooren gekregen, dat ik hier nog eens op deze dingen wil ingaan.
Ik neem Berlijn als voorbeeld. Al dadelijk wil ik er op wijzen, dat er steden in Duitschland zijn, die veel meer van den luchtoorlog gemerkt hebben, dan juist Berlijn, dat een dikke duizend kilometer en meer van de Zuiderlijkste Engelsche vliegvelden verwijdert ligt en waarheen de Britten dus betrekkelijk weinig bommen van zwaar kaliber brengen, willen ze met hun benzine uitkomen. Uit de Duitsche legerberichten weten we overigens, dat steden als Kiel, Hamburg, Bremen, Dusseldorp, Gelsenkirchen e.a. al heel wat Engelsche motoren hebben hooren gonzen. Maar ook daar, en dat verklaar ik U als ooggetuige, die vaak genoeg de schade zelf heeft mogen constateren, zijn het niet veel meer dan speldeprikken in een matras, e?\n is de vernieling van militair belangrijke doelen meestal uiterst onbeduidend.
Intusschen: Ook Berlijn heeft zijn vele tientallen luchtaanvallen moeten beleven, van welke ik er tot eind November een heele reeks van uit den schuilkelder heb meegemaakt. En ik weet sindsdien nog de noodige schade is veroorzaakt, het ergste wel aan de beroemde Opera Unter den Linden, een van de werkelijk zeer fraaie historische gebouwen, waaraan de Duitsche hoofdstad nu niet overdadelijk rijk is. Ik heb mij laten vertellen, dat van deze Opera niet veel meer over is dan de buitenmuren. Maar zulke treffers veranderen niets aan het verloop van een oorlog!
En nu komt u, als vreemdeling, onverwacht in dit, naar Engeland en dus ook Nederland beweert, zoo deerlijk gehavende Berlijn aan! U kijkt zich de oogen uit. De trein loopt zonder vertraging binnen. In de steden, waar u onderweg doorkwam, was van de coupé uit geen enkele vernieling te zien. Hoe zal het Berlijnsche station er uit zien? Het station? Op de route Nederland-Berlijn rijdt u, voordat u uitstapt, desgewenscht mee door 10-15 Berlijnsche stations. Ze zijn allen zonder uitzondering onbeschadigd, ze zijn ook nooit getroffen geworden. En al evenmin kopstations als het Anhalter, het Postdamer, het Görlitzer, Stettiner, Lehster Bahnhof. Om van de talrijke goederenstations niet eens te spreken. Zoolang de oorlog duurt, is maar één keer een bom gevallen op één enkele spoorviaduct in Berlijn met als gevolg een half uur verkeersonderbreking in één richting. Het verkeer op straat is tot op heden slechts een hoogst enkele maal in onbelangrijke zijstraten een halven dag gestremd geweest wegens het gevaar van instorten van een beschadigd woonhuis. Geen enkele brug, geen enkele kazerne, geen viaduct is tot nu toe geraakt. Het is denkbaar dat, als dat wèl het geval ware geweest, wij journalisten dat om militaire redenen niet hadden mogen berichten. Maar het is nooit gebeurd. En daarom konden wij ook rustig altijd de

waarheid melden. Amerikaansche collega`s hebben zich dikwijls beklaagd, dat zulke berichten van hen thuis niet werden afgedrukt. Ik hoop, dat deze verderfelijke methode tot de Vereenigde Staten beperkt is gebleven. Erg zeker ben ik daar niet van!
Nadat u zich, al of niet tot uw teleurstelling, er van hebt overtuigd, dat de in Berlijn aangerichte schade door luchtaanvallen een negatieve sensatie moet worden genoemd, maakt u een wandeling door de grootste winkelwijken van het centrum of van het Westen. Neemt u ook een tram of een omnibus, die de arbeiders- en fabriekswijken doorkruist. Het zal u blijken, dat het beeld overal hetzelfde is. Van oorlogstijd is namelijk niets te merken. De menschen winkelen opgewekt en zorgeloos. De café`s en de restaurants zitten even propvol als de schouwburgen en de biosscopen. Koopt u een krant en slaat u de bladzijden met aankondigingen van de vermakelijkheden op. (Daarvan kunt u zich overigens ook thuis in Nederland gebleven, overtuigen. Het zijn dezelfde advertenties, ze worden niet met het oog op het buitenland ter misleiding alleen gedrukt in de advertenties, die over de grens gaan.) U zult zien, dat ze er boordevol mee staan en dat bij veel opvoeringen en concerten het woord "uitverkocht" gedrukt staat. Het eenige verschil is, dat ze in wintermaanden vroeger beginnen met het oog op verduistering en mogelijk luchtalarm.
Gaat u de restaurants binnen. U zult zien, dat de ellenlange spijskaarten voor kleine hebben plaats gemaakt en dat u twee dagen in de week geen vleesch, maar alleen vis kunst bestellen.
Maar het eten is goed toebereid en voldoende, het bier en de wijn zijn nog prima, de menschen zijn vroolijk, er heerscht een ononderbroken geroezemoes van opgewekte stemmen, de orkestjes spelen met élan als in vredestijd.
Er zijn wat meer uniformen te zien. Maar alle voorbijgangers zijn goed gekleed en geschoeid, en u wéét alleen maar, dat dit volk een strijd om zijn existentie voert, zien kunt u er geen enkel teeken van.

We maken een boemeltje over een van Berlijn`s meest bekende straten: den historisch geworden Kurfürstendamm. Café naast cafe, restaurant naast restaurant, bioscoop naast bioscoop. Daartusschen eindeloos veel luxe-winkels. Het is niet meer als in de bittere jaren van 1917-1918. Nu zijn de etalages vol en met werkelijke artikelen, niet meer als vroeger met leege kartonnen doozen. Alle artikelen zijn zichtbaar geprijsd. Afzetterij is uitgesloten. Opmerkelijk is het groote aantal krantenverkoopers, die hun waar luid aanprijzen, en nog opmerkelijker de overgroote belangstelling van het publiek voor de kranten.
De troittoirs zijn zoo vol, dat men slechts schuifelend voorwaarts komt. Het is nog koud voor de lentemodes, begin Mei sneeuwde het nog in Berlijn, waar het voorjaar weken later zijn entree pleegt te doen dan in Nederland. Maar toch zijn in de middagzon de tientallen breede terassen van de bekende restaurants en koffiehuizen reeds bezet. Let op de gezichten van het publiek. Er is geen verschil met de jaren van vrede te zien. Er wordt gekeken en geflirt, gelachen en geroddeld over de voorbijgangers, alsof de tijden vervelend-normaal waren. Nog heel wat luxe auto`s gonzen in langzaam tempo voorbij. De jeugd is voltallig verschenen, de toiletten zijn kostbaar en nu volgens Berlijnsche en Weensche mode hypermodern. Ondanks alle textielkaarterij. Hoe de menschen `t hem lappen, begrijp je niet. Maar ze zijn keurig gekleed. Daar gaan de vroege bioscoopvoorstellingen uit. Nieuwe stroomen lachende menschen vloeien ineen met de files der flaneerende troittoirgangers en splitsen zich weer voor de ingangen van de groote en kleine eethuizen. Merkwaardig weinig wordt over den oorlog gesproken. Het lijkt wel, of deze woelige wereldstad volkomen vergeten heeft, dat ergens in het nabije Oosten of in Noord-Afrika of boven Engeland gestreden wordt. Men is zoo rotsvast van de eindoverwinning overtuigd, dat men het nauwelijks noodig vindt, van de legerberichten kennis te nemen.
Hitler zal `t wel goed doen!

Berlijn is eigenlijk volkomen zorgeloos.
U kijt zich als vreemdeling de oogen uit en u gelooft uw eigen ooren niet. Precies zoo zal het u gaan in Hannover of in München, in Keulen of in Hamburg.
Het vreemde, het van `t gewone afwijkende komt pas als de duisternis is ingevallen. Vooral in de

wintermaanden. Maar dat kent u nu al voldoende van thuis. Alleen is het wonderlijke bijvoorbeeld van den Berlijnschen Kurfürstendamm, dat de menschen zich ook door de verduistering niet laten afschrikken. Het blijft aan beide zijden van den prachtigen breeden boulevard even vol en luidruchtig. Botsingen lokken slechts vroolijke uitroepen en rake interrupties uit. De glimvormpjes der lichtgevende figuren op bontmantels of overjaslapèl zijn al lang een te late waarschuwing gebleken. Men wandelt liever in eerste versnelling en waagt er een botsing aan.

De zondagmiddagen zijn aan sport gewijd.
Bij internationale ontmoeting is in het Berlijnsche Olympiastadion geen van de 100.000 onbezet. Bijna dagelijks verschijnen buitenlandsche kunstenaars en sportmenschen, geleerden en variété-specialisten op een Berlijnsch podium. De Berlijnsche Philharmonie concerteert in Parijs en in Stockholm, in Boekarest en straks in Athene, alsof er niets aan de hand ware. De Weeners gaan naar Kopenhagen. De jaarmarkten hebben plaats als altijd. Internationale congressen hebben den arbeid niet gestaakt. Ja, is Berlijn dan werkelijk de hoofdstad van een Rijk in bitteren oorlogstijd?

En nu denkt u er aan, wat u straks bij terugkeer in Nederland moet vertellen? Is het niet verstandiger maar liever te zwijgen? Wat moet u voor een gezicht trekken als men u in Nederland verzekert, dat de Gestapo er scherp op let, dat u alleen maar gunstige dingen vertelt en de z.g. waarheid verzwijgt? Neen, dan maar liever niets zeggen!
En toch zijn er al duizenden Nederlanders na het uitbreken van den oorlog in Duitschland geweest. Artsen en ingenieurs, handelsreizigers en chefs van groote zaken, journalisten en politici. Ze hebben allen dezelfde ervaringen opgedaan als ik. Ze doen thuis ook een zwakke poging daarvan te vertellen.
Maar ze stuiten op een muur van ongeloof.
Dat is één van de gekste dingen, die in onze geschiedenis is voorgekomen. De historicus zal er stellig later een hoofdstuk aan wijden: "Het volk, dat de waarheid niet wilde weten: .
En hoe verontschuldigen zich de ongeloovigen? Met deze indrukwekkende betoogen: "Men heeft zich opzettelijk om den tuin geleid", "U bent pro-Duitsch of wilt de waarheid niet toegeven uit angste voor verklikkers", "U heeft aan de grens een eed moeten afleggen, dat u niets over de vreeselijke vernielingen zult zeggen", en meer van dat fraais. "Men heeft u onder hypnose gebracht", "u dacht den Keulschen Dom ongeschonden voor u te zien, maar het was een houen model, de echte is vernield".
"u hebt in Berlijn en Keulen, Hamburg en Bremen, München en Augsburg gezien; maar u had naar Dusseldorp, en Mannheim, naar Lübeck en Kiel, naar Essen en Gelsenkirchen moeten gaan. Dat zou men u echter niet hebben toegestaan". Waarop slechts dit eene, zij het ook onvriendelijke, maar stellig Multatuliaansche antwoord kan geven: "Stik in de larie en verdwijn!"

De uniform in Duitschland

Duitschland is, zoolang ik het ken - dat is nu zoo langzamerhand een halve eeuw! - en was natuurlijk nog véél en véél tientallen jaren daarvoor, ja feitelijk reeds in de regeeringsperiode van den soldatenkoning, den Vader van Frederik den Grooten, steeds het land van de uniform geweest. De neiging, uniform te dragen, is teekenend voor den Duitscher. Het is, alsof hij zich, zoodra hij een uniform aan heeft, plotseling een ander mensch voelt, van meer invloed, van meer beteekenis, met meer autoriteit. Men is bij ons te lande gewend, van den Nederlander precies het omgekeerde te verzekeren. De Nederlander zegt men elkaar als sinds honderd jaren na, is vóóral anti-militairistisch en haat alles wat naar uniformiteit zweemt. Daarom kan hij ook de militaire uniform niet verdragen en zal hij altijd "burger in uniform" blijven.
Daaroover een enkel woord: Ik heb nooit aan dit zoogenaamde axioma willen gelooven. Wel heb ik mij vaak genoeg ervan kunnen overtuigen, dat in Nederland uniformen over het algemeen niet graag werden gedragen, zelfs niet door vrij veel beroepsmilitairen. Ik heb beroepsofficieren gekend, die geen gelukkiger oogenblik beweerden te kennen, dan dat, waarop zij in de late middaguren,

"lekker de burgerjas konden aantrekken". Toch heb ik reeds het gevoel gehad, dat die verzuchtingen eerlijk gemeend waren. Dat de heeren namelijk veel liever zouden hebben gezien, dat `s Konings rok bij de bevolking zoozeer in eere ware geweest, dat de beroepssoldaat er prijs op zou hebben gesteld, zich zooveel mogelijk in uniform te vertoonen. Nu dat niet zoo was, paste men zich aan en deed, alsof men zelf ook zoo op het burgerpak gesteld was. Helaas is het steeds, zoover mijn herinnering teruggaat, volkomen juist geweest, dat uniformen in Nederland op z`n hoogst geduld werden, maar zeker in het algemeen niet bewonderd. Ik weet nog goed, hoe ik in 1915 voor het eerst, als luitenant, van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie naar Amsterdam met Zondagsch verlof zou gaan, en op m`n nieuwe uniform niet weinig trots was. Als een emmer water viel me toen de goedgemeende waarschuwing van oude officieren van mijn bataljon op `t leef: "Wees verstandig en verwissel onderweg je mooie jagerspak voor de burgerjas, want in uniform van officier ben je in zekere Amsterdamsche volkswijken nog niet gelukkig!" Later heb ik gemerkt dat ze gelijk hadden. Het is dieptreurig, te moeten constateeren dat ik het er toch maar... op gewaagd heb. Maar ik heb daarnaast toch ook heel andere ervaringen opgedaan, n.l. dat de Nederlander in het geheel niet anti-militairistisch en in werkelijkheid graag uniform zou dragen, mits aan twee voorwaarden weerd voldaan: 1e dat er een eind kwam aan de ophitsingen tegen alles wat met de landsverdediging te maken heeft, door marxistische en andere volksvertegenwoordigers, partijbonzen en onderwijzers, waardoor de staatsburger op onverantwoordelijke wijze tegen zijn eigen weermacht werd opgehitst - ten 2e. dat de uniform werkelijk sportief, vlot en flatteus werd ontworpen en uitgevoerd.
Wie zich nog de oude dagen herinnert, toen op onze straten de mooie uniformen van de grenadiers, de jagers, de Gouden Rijders, de Roode en de Blauwe huzaren werden gedragen, weet, dat niet alleen zij, die ze droegen, maar ook het publiek in het algemeen in hun hart wel degelijk trotsch op deze kleurige verschijning waren. Heel wat spaarduitjes zijn toen voor een "buitenmodelletje", "een verlakten koppel" en "glacé handschoenen" uitgegeven ook door den gewonen soldaat - ofschoon het hem officieel verboden was.
Waarmee ik maar zeggen wil, dat wij in Nederland elkaar maar hebben nagepraat, dat wij van uniformen en van militairen staat niets moest hebben; en dat we straks het wonder zullen beleven, dat een nieuwe staat, die de groote beteekenis van de uniform, de onderscheiding en de rangen als belooning voor prestatie zal toonen te begrijpen, het in ons evengoed als in den Duitscher levende respect voor het kleed des staats zal wakker roepen. We zullen er kranig en sportief gaan uitzien, de jonge lanterfanterende slungels met scheeve petten, lange haren en in de broekzakken opgeborgen knuisten zullen van den openbaren weg verdwijnen en let eens op, hoe onze kansen bij de vrouwen en meisjes van nederland zullen stijgen!!

Ik vraag vergiffenis voor dit afdwalen van mijn onderwerp. Want ik wilde u eigenlijk over de uniform in Duitschland vertellen. En laat ik dan maar niets meer zeggen over den goeden ouden tijd, toen het Tweede Rijk, het Keizerrijk, de wereld van bontheid van uniformen voorzette, die bijna "alles "des Guten zuviel" was en die in den wereldoorlog te velde al héél gauw inéénviel, omdat die mooie kleuren meer voor de operette dan voor het moderne slagveld geschikt waren.
De republiek van Weimar, het 14-jarige interregnum tusschen Tweede en Derde Rijk, had de uniform vrijwel van den openbaren weg verjaagd. Het schandelijke dictaat van Versailles had het groote Duitsche volk nog slechts een beroepslegertje van 100.000 man toegestaan. Men moet de soldaten met een kijker zoeken. Maar ook deze weinigen, vielen aangenaam op. De "Reichswehr" was straf gedisciplineerd en zat keurig in de kleeren. In alle stilte had Adolf Hitler in Zuid-Duitschland een begin gemaakt met de organisatie van een politiek leger, waarbij zich later veel mannen uit de avontuurlijke, uit den wereldoorlog overgebleven vrijcorpsen zouden aansluiten. Hier was de kern gevormd voor de latere SA en SS, sedert 1933 nog aangevuld met de N.S.K.K en de N.S.F.K., de Hitlerjeugd, de B.d.M., de werkscharen, den Arbeidsdienst, en al die andere partijlegers die het Derde Rijk tot een waar dorado van de uniform maken.
In het jaar 1920, het geboortejaar van Hitler`s partijlegers, bewoog zich een eigenaardige stoet op den straatweg naar het beroemde dorpje Tegernsee, in het Beiersche Bergland. Het waren lastauto`s boordevol met mannen, wien men de strijdlust van het gebruinde gezicht kon aflezen. Ze hadden

een nieuwe strijdbanier meegebracht, die voor het eerst den verbaasden toeschouwers werd getoond: een rood doek met in het midden op witte schijf het swastika-teeken, het hakenkruis. Uniform droegen deze mannen nog niet; alleen een breeden band om den linkerarm, eveneens rood met het witte veld en het hakenkruis. Een paar weken later kwamen ze, op den historisch geworden 4den November 1921, 46 in getal, in München het "Hofbräuhaus" tezamen, om hun eersten aanvoerder, den toen nog naar alle windstreken onbekenden Hitler te hooren. Deze Hitler bleek een ongemakkelijke fanaticus. Hij wees hen op de plicht, hem te beschermen waar hij ook als spreker mocht optreden en door een groote meerderheid in de zaal of op straat mocht worden aangerand. "Wie lafhartig uitwijkt van jullie" riep Hitler hun toe, "dien ruk ik persoonlijk den armband weg." Ze zijn nooit lafhartig uitgeweken. Deze 46 niet. En ook niet de tienduizenden die er later bijkwamen. In januari 1923 waren het er al 6000. Ze kregen hun eersten 4 standaarden en droegen al een soort uniform, Beiersche bergmutsen, lichtgrjze z.g. Windjacken, rijkbroek, puttees of halfhooge laarzen.
O 2 September komen ze in Bayreauth tezamen en zijn het er al eenige tienduizenden, onder wie een paar bereden corpsen. Een maand later heeft deze eerste SA al stalen helmen en Hermann Göring is hun commandant. Op 9 November hetzelfde jaar volgt een bloedige botsing in München die Hitler en zijn medeaanvoerders naar de vestind doet verhuizen.
Vóórdat echter op 27 Februari 1925 de partij weer wordt geformeerd is al een SS ontstaan, en wordt de SA opnieuw opgesteld. Waaroom is de SA nu in hte bruin gekleed? Omdat bruin de lievelingskleur van Hitler is!! En waarom zijn lievelingskleur? Omdat hij er het verbonden zijn met de bruine moeder aarde in ziet. Het zal niet lang duren, dan is het voor het geheele Duitsche Volk de bruine uniform de kleur, die de herrijzenis van de Duitsche eenheid beteekent.
Keizer Wilhelm de Tweede en niet weinigen onder zijn voorvaderen hebben hun leven lang een opmerkelijke belangstelling voor de uniformen hunner legers getoond en telkens weer geen kosten geschuwd om vaak allesbehalve belangrijke wijzigingen aan te brengen. Het is merkwaardig, maar blijkbaar het bewijs, dat zulke dingen de volle belangstelling ook van het volk hebben, dat Hitler minstens een even groote liefde voor reeds weer nieuwe uniformen en uniformwijzigingen heeft blijken te bezitten. Er is wel niemand in het Derde Rijk die alle Duitsche uniformen, onderscheidingsteekenen en rangen nog uit elkaar kan houden - het zij Hitler zelf, van wien men zegt, dat hij ze alle, ook de Standaarden vaandels en vlaggen zelf heeft ontworpen en gewijzigd.
Met de veelheid der wapens, corpsen en uniformen is ook weer de edele wedijver - de naijver der groepen in het leven teruggeroepen, vooral de SA en SS zijn steeds concurrenten geweest, en naast hen ontwikkelde zich bovendien nog de Partij-organisatie met eigen uniformen en distinctievenl.
Ook de keurkorpsen zijn er weer: een SS-Leibstandarte met den eerenaam "Adolf Hitler", een keurkorps der Doodshoofd-SS, een stafwacht, de "Reiterstürme" de SA, een soort bruine huzaren dus, sedert het uitbreken van den oorlog zien we de Waffen-SS als deel van de weermacht, die op haar beurt ook weer bijzonder lievelingskorpsen telt.
Men kent ze: de Fallschirmjäger, de marinemannen, van de onderzeebooten, de vliegers, de met baretten getooide pikzwarte mannen van het pantserwapen.
En dan te bedenken, dat de geheele Duitsche jeugd uniform is gaan dragen, dat alle ministers, diplomaten, ministrieele ambtenaren, journalisten, fabrieksarbeiders voor zoover ze tot de werkscharen behooren, de georganiseerde vrouwen en meisjes, het spoorwegpersoneel, de posterijen, de brandweer, het grootste deel der politie, de luchtbescherming, enz. enz. uniform dragen. En daarnaast nog vele employés van particuliere ondernemingen.
Maar toch weet ik, dat zoolang er een Hitlerbeweging bestaat, slechts één uniform - naast de weermacht - werkelijk met de historie van het Duitsche volk is vergroeid: het is die der klassieke SA, de bruine muts met de veschillende kleuren, die de landelijke kom-af aanduiden, het bruine hemd, met de bruine das, de donkerbruine pantalon met de hooge laarzen, zoo liepen de mannen van de oude garde nog overal in Duitschland in 1929. Zoo ziet men ze nog bij tienduizenden op het platteland en op de partijcongressen. In de steden zijn ze vaak "fijner" geworden. Maar als Hitler, die zelf ook aan de mode concessies heeft moeten doen, eens per jaar in Neurenberg, de Partijweek leidt, dan trekt hij op den laatsten Zondag, die aan de klassieke SA is gewijd, nog eens het weinig

flatteuse bruine hemd aan. En hij verschijnt dan bloothoofds. opdat zijn oude stormsoldaten hem zullen herkennen en thuis zullen vertellen, dat de Führer nog dezelfde is gebleven, als in de eerste jaren van strijd. Ook al is hij nu machtiger dan Keizers en Koningen. En inderdaad, Hitler is in zijn uiterlijk ook steeds de eenvoudige SA-man, haast zonder decoratie. Men weet van hem, dat deze eenvoud bewust, weloverwogen en echt is! Men zou het zelfbewustzijn van hoogere orde kunnen noemen. Voor zichzelf heeft hij nooit bonten opschik gewild. Voor zijn volk echter wist hij, dat uiterlijke dingen gewenscht zijn, en hij heeft den Duitscher gegeven, wat des Duitschers was.
Voor alle volken echter geldt, hier in meerdere, daar in mindere mate, dat de uniform verplicht, den niet uit zichzelf sterken en zelfbewusten een nieuw, grooter verantwoordelijkheidsbesef brengt, den staatsburger duidelijker dan door welk ander middel ook er van bewust maakt, dat hij dienaar eener volksgemeenschap is.
Ik ben ervan overtuigd, dat de toekomst ook ons volk met de uniform vertrouwd zal maken. En niet tot zijn nadeel. We zullen er sneller aan wennen dan ge denkt. Maar ze moet vlot zijn en flatteus!! Onze jongens moeten er naar gaan verlangen, en hun geuniformeerde kameraden met ijver nakijken. Ze doen het nu al - en zouden het nog heel anders doen, als men hen thuis niet zoveel onverantwoordelijke dingen op den mouw had gespeld over hen, die op het oogenblik uniform dragen.
Dat zal anders worden!!
Het is, na de roode jaren van 1919 en 1920, in Duitschland ook geweest als nu hier - en hoe anders is het thans niet in Duitschland geworden!

Waarom overwint steeds de Duitsche weermacht

Men heeft de laatste maanden in Nederland vaak genoeg de vraag gesteld: hoe is het nu eigenlijk te verklaren, dat in den tegenwoordigen oorlog de Duitsche weermacht, waar die ook in `t gevecht komt, altijd de overwinning behaalt?
Die vraag is gemakkelijker te beantwoorden dan bijvoorbeeld deze andere: hoe komt het, dat de tegenstanders van de Duitsche weermacht het tot nog toe overal hebben moeten afleggen?
Laten we den stroohalm, waaraan zich tot hun innerlijke geruststelling nog dagelijks alle anti-Duitschers vastklampen, namelijk dat Engeland steeds den laatsten slag wint, nu maar liever buiten de bespreking. Ik hecht meer aan een knots dan aan een stroohalm. De Duitsche soldaat heeft tot nu toe zijn tegenstanders met knotsen geslagen. En niet omgekeerd. Dat lijkt me wvooralsnog de nuchtere werkelijkheid. Zoeken naar paralellen in de wereldgeschiedenis kan een aardig tijdverdrijf zijn, maar ik zou het den menschen met te veel vrijen tijd willen aanbevelen voor de periode na dezen oorlog, als men niet meer stroohalmfantasieën maar feiten voor zich heeft.
De feiten tot nu toe zijn de volgende:
Engeland en Frankrijk zagen te laat de kapitale domheid van het verdrag van Versailles met zijn aanhangsels in. Bovendien hielden ze zich niet aan dat verdrag, maar vermeerderen hun bewapening, terwijl ze het uitgemergelde Duitschland er ook militair er ook onder hielden. Dat was een nieuwe kapitale domheid. Had men uit eigen beweging de herstelbetalingen geschrapt en Duitschland zijn koloniaal bezit en de noodige bewegingsvrijheid gegeven, dan zou Europa, zou de wereld thans niet in een tweeden geweldige oorlog verwikkeld zijn!
Het misdadige verdrag van Versailles was als crimineel product stellig geniaal/ Het bevatte namelijk niet een reeks onzinnig en fouten, het was als geheel onzinnig. Om zooiets op te zetten is crimineel genie noodig. Men kon op z`n vingers natellen, dat dit verdrag een vreeselijke reactie moest uitlokken. Het Duitsche Nationaal-Socialisme is in Londen en Parijs en niet in München ten doop gehouden en daarna met een verbluffende consequentie voor Fransche en Britsche, Poolsche en Tjechische, Noord-Amerikaanse en Zuid-Afrikaanse z.g. staatslieden tot ongekenden bloei gebracht. De Nationaal-Socialisten in de geheele wereld moeten er dus feitelijk deze staatslieden nog dankbaar voor zijn.
Maar `t valt moeilijk,dankbaar te zijn ook voor het uitlokken van dezen oorlog, die zoo makkelijk vermeden had kunnen worden. Als men in Parijs en Londen en elders maar gewild had. Maar dat

was het juist: men wilden dezen oorlog. Uit de eerste cardinale fout: "Versailles" onstond de tweede "geen radicale herziening van Versailles", en toenj dat de onhoudbare opkomst van de nationaal-socialistische revolutie uitlokte, werd blijkbaar de derde stommiteit onvermijdelijk: "terugkeer tot Versailles door het provoceeren van een nieuwen wereldoorlog". Om zich schoon te wasschen verspreidden de domooren de lezing van "Het Duitsche streven naar wereldmaatschappij", de z.g. Duitsche agressie. Ieder, die zijn hersens nog gezond heeft weten te houden, weet, dat het net precies omgekeerd was. De heeren, die Versailles gemaakt hadden, merkten te laat, dat ze alleen hun wraaklusten hadden botgevierd. Ze schoven een zwaar bewapend misbaksel, dat ze Tjecho-Slowakije noemden, midden in het lichaam van het Duitsche rijk, ze bouwden in het Oosten een zwaar bewapend Polen, alles met behulp van leningen en wapenleveringen, ze omringden Frankrijk met een Maginotlinie, die haar voortzetting vond in België en Nederland. Ze weigerden Duitschland`s eer op koloniaal gebied te herstellen, Duitschland een voldoende weermacht te geven, het Duitsche Rijk weer te verbinden met Oost-Pruisen. In plaats van groote fouten door groote gebaaren weer eenigzins goed te maken, bepaalden ze zich tot kleine concessies.
Dat had maar één werkelijk opbouwend resultaat: het maakte den weg vrij voor Hitler. Betere propagandisten dan de slechte diplomaten van Versailles had Hitler niet kunnen wenschen. Toen deze ezels in 1938 zagen, wat ze hadden aangericht, gingen ze zich op den oorlog voorbereiden. Dat is steeds een bewijs van staatsmansbankroet. Maar men was nog niet klaar. Daarom kwam het zoogenaamd vredelievend verdrag van München. Een klaar jaar later meende men geen dag langer te kunnen wachten, want Hitler ging, juist oorlog vermijdend, rustig zijn gang en herstelde zelf, wat lang te voren Londen en Parijs hadden moeten herstellen. De ezels van Versailles verklaarden op 3 September 1939 Duitschland den oorlog. En niet omgekeerd! Het is zielig, dat men zoo kort daarna aan dit nuchtere feit moet herinneren. Maar het schijnt noodig te zijn.
Londen gaf, in wanhoop, Polen, dat alle gezond verstand verloren had, blanco volmacht. Londen sleepte Parijs, waar men nog niet alle gezond verstand verloren had, in den oorlog mee.
U vraagt, of ik niet van mijn onderwerp ben afgedwaald? Neen dat ben ik niet. Een deel van de verklaring, waarom de Nationaal-Socialistische Duitsche weermacht in dezen oorlog tot nu toe onoverwinnelijk gebleken is - en het naar overtuiging zal blijven - is te vinden in deze voorgeschiedenis.
De Duitsche weermacht bestaat uit mannen, die deze voorgeschiedenis deksels goed kennen en die zich niet meer als in 1914-`18 door propaganda van binnen- en buitenlandsche vijandige zijde om den tuin laten leiden. De Duitsche weermacht is niet alleen militair-technisch, maar ook politiek buitengewoon geschoold. Zij weet, waarom wordt gevochten. Zij weet, dat de Britten vechten om het behoud van hun beheersching van de wereldmacht, waarvoor o.m. noodig is, dat Europa zwak blijft door onderlinge verdeeldheid. Zij weet, dat Engeland steeds zal trachten Duitschland in onmacht te houden en dat daartoe noodig is, dat in Duitschland geen socialistische volkseenheid tot stand komt, die bovendien voor het sociaal-achterlijke, maar juist daarom voor de positie der rijken en machtigen in Groot-Brittanje zoo gewenschte reactionnaire wanbeheer gevaarlijk zou worden. Dat alles weet de Duitsche soldaat.

Het geheim van zijn onweerstaanbaarheid moet in de eerste plaats in de huidige nationale solidariteit worden gezocht. Het Duitsche volk is één stalen blok van weerstand geworden. De weermacht is slechts een exponent van deze solidariteit, de ongewapende weermacht, die alle niet met het wapen vechtende deelen van het groote volk van Europa omvat, is even sterk. Heel Duitschlands vecht: de middenstand, de huisvrouw, de kantoorbediende, de arbeider, de boer, de uitvinder, de ingenieur! Deze nationale weerstand was tijdig voorbereid. In Engeland komt men daarmee te laat, moest men te laat komen, omdat men den strijd uitlokte zonder een nationaal ideaal te bezitten, dat voor alle Engelschen gold. Nu wordt bij de Britten elk half jaar voor een ander oorlogsdoel propaganda gemaakt. Het eigenlijke, werkelijke oorlogsdoel: zelfs op den rijkdom en de overgeërfde macht te blijven zitten, teneinde er zonder veel inspanning van te kunnen genieten, wordt natuurlijk angstvallig verzwegen. Want dat zou elken verderen weerstand breken en een socialistische revolutie van jewelste uitlokken.

De Fransche soldaat had geen enkel oorlogsdoel, zelfs geen onwaar doel. Hij begreep geen oogenblik, waarom hij moest vechten. Hij vocht dapper, omdat hij van natuur dapper is, maar zonder overtuiging en zonder geestdrift. Dat is de verklaring, waarom hij het binnen eenige weken moest afleggen. De Duitsche soldaat hééft een oorlogsdoel: verdediging van de eindelijk bereikte nationale eenheid en vernietiging van het klassieke gevaar: Engeland. Door vreedzaam overleg was dat niet te bereiken. Londen wilde nieuwe vernietiging, de dwazen die in Parijs regeerden, droomden van een tienvoudig Versailles.
Dus moest het worden uitgevochten.
En nu denkt u zich even in, hoe de zaken staan: aan het hoofd van het eindelijk eensgezind geworden groote Duitsche volk staat een geniaal staatsman en veldheer, die bovendien uit de heffe des volks is voortgekomen en het onbeperkte vertrouwen der massa`s bezit. Deze man heeft het weten klaar te spelen een in wezen soldatesk volk van geboren technici het meest volkmaakte, technisch geperfectioneerde militair instrument ter beschikking te stellen. Politiek is dit volk geschoold als geen ander en wel bewust eenzijdig. Het denkt niet meer en debatteert niet meer over de schakeeringen; het heeft weinige, maar overduidelijke leuzen in zich opgenomenm. En verder denkt het slechts aan één ding: dezen oorlog winnen, of in een chaos ondergaan.

Welk een verschil met de situatie van 1914!
Ik was er zelf bij, toen de Duitschers in 1914 ten strijde trokken en ik was er weer zelf bij, toen ze in 1939 hun leven gingen verdedigen. Men mag niet vergelijken, tenzij dan ten voordeele van hun huidige kansen. De Duitsche officieren van heden vormen geen kaste apart, met eigen politieke doelen en zonder vertrouwen in hun politieke meesters in Berlijn, de Duitsche soldaten van heden vragen niet, als in 1918, waarom ze eigenlijk nog moeten doorvechten, waar in de rijkshoofdstad de partijen de rijkseenheid ondermijnene. Ze kijken, met de geheele burgerbevolking, naar één man. Deze man, de Führer, neemt alle beslissingen zelf. De idee voor een groote militaire operatie is steeds van hem alleen, hij neemt zich tijd alle mogelijkheid te overdenken, op alle mogelijke verrassingen is hij voorbereid. Voordat hij het teeken tot den aanval geeft, staat het geheele verloop der operaties al voor hem vast. Ook in het strategische denkt hij als architect en als staatsman. Dat wil zeggen, dat zijn beslissingen zich niet beperken tot het voorbereiden en doorvoeren van militaire overwinningen alleen, maar dat hij ook over de gave beschikt, de staatkundige gevolgen en noodzakelijkheden na een overwinning in alle details en om zoo te zeggen "plastisch" voor zich te zien.
Daarbij komt zijn voor een "burger" verbluffende kennis van de technische mogelijkheden van elk onderdeel van de thans zoo hoogst gecompliceerde moderne weermacht en zijn weten, wat lichamelijk en geestelijk van den Duitschen soldaat kan en mag worden gevergd. De vereeniging van van zooveel en met ijzeren wilskracht ontwikkelde, bijzondere eigenschappen in één persoon, met onbeperkte staatsmacht bekleed en steunend op het vertrouwen van een geheel volk van geboren soldaten, is de beste verklaring voor het verloop van den huidigen strijd.

Londen heeft dezen strijd gewild en uitgelokt.
Het zal hem nu tot het bittere einde moeten uitvechten. Het zal een oorlog moeten uitvechten, met soldaten te land, ter zee en in de lucht, die tot nog toe slechts nederlagen hebben beleefd, met die weinige uitzonderingen, waar ze het geluk hadden een verplettende overmacht in het gevecht te kunnen brengen. Het zal moeten verder vechten tegen soldaten, die met hart en ziel dit handwerk uitoefenen en het volkomen beheerschen. Die weten waarom `t om gaat en die, en dat is misschien het allerbelangrijkste, de ervaring hebben opgedaan, dat geen enkele andere weermacht ter wereld tegen hen is opgewassen. Ieder, die iets van militaire dingen weet, heeft geen verder commentaar noodig. Maar de dwazen zullen wel nooit uitsterven.

De ontwikkeling van de pers in het Derde Rijk

Wij, journalisten van beroep, zijn altijd een beetje huiverig geweest in het openbaar iets over ons eigen handwerk te zeggen. Nu in heel Europa de pers op geheel andere leest geschoeid wordt en het begrip volksvoorlichting een zoo volkomen ander karakter zal gaan krijgen, voel ik mij gedrongen, een iets over de ontwikkeling van de pers in Duitschland te zeggen, ofschoon ik er mij van bewust ben, dat het niet gemakkelijk zal zijn, in weinige woorden ook maar het belangrijkste te vertellen van een onderdeel deze volksvoorlichting, dat een zoo vooraanstaande en verantwoordelijke plaats inneemt als de journalistiek. Hoe ziet het er dus met de pers in Duitschland uit? Daartoe moet ik even teruggaan.
De revolutie, die op 30 Januari 1933 over het Duitsche volk begon neer te stormen, heeft eerst de politieke partijen en vroegere vakverbonden weggeveegd en weinige maanden later ook aan de oude perstoestanden een radicaal einde gemaakt. De nationaal-socialistische van Adolf Hitler vond een volledige reorganisatie van het perswezen van een zoo overwegend belang, dat de beginselen, waarop zij gebouwd moest worden, reeds in 1924 in het partij-programma werden opgenomen en in 1933, acht maanden nadat Hitler de macht had overgenomen, reeds in de wet werden verankerd. Vraagt men: "Was de pers in Duitschland vóór 1933 dan zoo minderwaardig, dat ingrijpende wijzingen noodig waren?" dan moet het antwoord op deze vraag in twee deelen gesplitst worden. Zóó minderwaardig was de vroegere Duitsche pers niet; en toch waren de zeer ingrijpende wijzigingen noodzakelijk. Zeker heeft Duitschland vóór uitstekend geredigeerde kranten en zeer knappe journalisten gehad. Er waren bladen bij van verdiende wereldreputatie en redacteuren van internationaal formaat. En wel in tegenstelling bijv. met Frankrijk, en ten deele ook Engeland, moest men in Duitschland de beste kranten volstrekt niet alleen in de hoofdstad zoeken, maar wel degelijk ook in de z.g. provincie. En dat is ook heden het geval. Maar de ongebondenheid op persgebied, de z.g. liberale persvrijheid, bracht met zich, dat naast uitstekende bladen ook persorganen van minder en allerlaagste allooi bloeiden. Bladen, die geen leiding gaven, maar achter de volksmeening aanliepen, met het uitsluitend doel, geld te verdienen, desnoods ook ten koste van de volksgemeenschap en de nationale belangen. Het gehalte van de Duitsche krant van vóór 1933 was volkomen afhankelijk van het moreel van uitgever en redactie. De staat kon daar nauwelijks invloed op uitoefenen en daar, waar de krant uitsluitend geld wilde verdienen, moesten de volksopvoeding en volksvoorlichting er maar aan worden opgeofferd. Dat was natuurlijk een onhoudbare toestand. Dat vooral in de republiek van Weimar het gehalte van de Duitsche pers zichtbaar naar beneden ging, was te danken aan de combinatie van een verkeerd begrepen persvrijheid met een verwildering van de volksmassa, als gevolg van de verloren oorlog en de toestand van slavernij van het Duitsche volk, die het schandelijk dictaat van Versailles in `t leven had geroepen.
Het Derde Rijk ging van de volgende nieuwe beginselen op persgebied uit: Het eischte herstel van de waarheid in de berichtgeving, het verwijderen van internationaal georiënteerde journalisten uit de pers, het uitschakelen van geheime machten uit het krantenwezen, dus: Achter de schermen beslissende industrieelen, banken, rijke particulieren, politieke groepen, kerken, adverteerders, enz.; verder het opzijschuiven van een onwaarachtige persvrijheid, die reeds lang tot een bandeloosheid op persgebied was geworden; het vrijmaken van den journalist van banden, die het hem onmogelijk gemaakt hadden, de volle waarheid te berichten, zoodra die in strijd kwam met de belangen van zijn werkgevers; en het verplicht maken voor den journalist, nu verder zich alleen gebonden te voelen aan de belangen van zijn geheele volk. (Al deze nieuwe beginselen zijn overigens ook vastgesteld in het Nederlandsche Journalistenbesluit van 3 Mei 1941.)
En wat was nu in de practijk in Duitschland het gevolg van het invoeren van deze maatregelen van den Staat?
Het gevolg was in het eerste jaar zeer belangwekkend. In het Derde Rijk stond men na 30 Januari voor drie soorten van bladen: 1e. de nationaal-socialistische partij-pers, voor wie de persorganisatie natuurlijk geen belemmering, maar in tegendeel opbloei beteekende. Dan de z.g. burgelijke pers, die meer, dan wel minder geneigd zou blijken, zich gelijk te schakelen of te laten schakelen en ten slotte de anti-nationaalsocialistische pers van Marxistisch, uitsluitend principieelkerkelijk dan wel in hoofdzaak van boulevardkarakter, die natuurlijk ten doode stond opgeschreven en dan ook na

korteren of langeren tijd van het tooneel verdwenen is, met de partijen of groepen die haar zoo lang in het leven hadden gehouden. Van blijvende beteekenis was alleen de vraag: "Hoe zich de burgelijke pers en haar lezersgroepen zouden ontwikkelen?"
Voorloopig zag men het volgende: Er ontstond een beweging onder de lezers, die zich van de courant afwendde, omdat men haar gelijkvormigheid en kleurloosheid verweet. Dat verwijt was niet ongegrond. De z.g. burgelijke, dus de niet of nog niet tot de nationaal-socialistische ideologie bekeerde journalisten in Duitschland, voelden zich onder een zwaren druk. Voor velen speelden zeker ook geweldsconflicten een rol. Het nationaal-socialisme regeerde weliswaar, maar het had nog niet meer dan 40 tot 45% der staatsburgers achter zich en zeker een nog geringer percentage der journalisten. De meeste burgelijke redacties konden een nieuwen koers nog niet vinden. Dus zagen ze van een eigen houding af en namen slechts op, wat hun van staatswege werd toegezonden. Dat verdroot den lezer en verwijderde hem van zijn lijfkrant. Daarentegen schoot de partij pers langzaam maar zeker omhoog, natuurlijk sterk gesteund door staat en beweging.
Of de overgangsperiode lang duurde, kan slechts ongeveer worden aangegeven. Ik zou 2 jaar willen noemen. In 1933 en 1934 n.l. had de Hitler-regeering volop tijd te toonen, wat zij waard was. Tallooze uiterst belangrijke wetten werden afgekondigd, plebiscieten toonden aan dat 80, 90 en meer percent der staatsburgers hun goedkeuring kwamen geven aan Hitler`s hervormingen en de regeering zelf spoorde de burgerlijke journalisten aan, alle vrees van zich af te zetten, weer moedig een eigen meening te geven, initiatief te ontwikkelen en aan het blad een eigen karakter te hergeven. Natuurlijk onder voorwaarde, dat de algemeene basis: "Het belang der volksgemeenschap is primair", behouden bleef. Men moet heden constateeren, dat op den duur dit experiment gelukt is. Vele journalisten zijn tot overtuigde nationaal-socialisten geworden. Wie dat niet werd, heeft een ander beroep gezocht en gevonden. De Duitsche kranten zijn weer veelzijdig en interessant. De lezer is teruggekeerd. Man kan heden niet meer zeggen dat de Duitsche uniform is. Vergelijk eens bladen als de "Völkische Beobachter" met de "Frankfurter Zeitung" of de "Berliner Börsenkurier" met de "Essener Nationaal Zeitung" - en men zal moeten toegeven, dat inhoud en richting zóóveel verschillen als men in 1933 voor onmogelijk zou hebben gehouden.
En toch is er veel verschil met vóór 1933. En gelukkig ook! De Duitsche pers staat tegenwoordig op een hoog peil. Men zal in Duitschland vergeefs zoeken naar de vroegere boulevard-pers, die overigens on-Duitsch en van Parijs, Londen, den Balkan en vooral Amerika was overgenomen. Het sensatiebericht ontbreekt nu in de Duitsche bladen. Ze zijn zonder uitzondering serieus en waarheidlievend. Het is heden onmogelijk, gelijk het vóór 1933 was, dat Duitsche kranten de Duitsche regeeringspolitiek in den rug aanvallen en saboteeren. Ook de vaak onverkwikkelijke onderlinge schelddebatten tusschen redacties onderling, behooren in het Derde Rijk tot het verleden. De Duitsche journalist is er zich van bewust dat hij een hoogere verantwoordelijkheid heeft. Zonder staatsambtenaar te zijn, is hij toch op zekere hoogte onmiddelijk aan zijn regeering verantwoording verschuldigd. En zijn regeering beschermt harerzijds zijn persoon en zijn beroep.

De journalist in Duitschland is een vrij werker geworden, van het oogenblik af, waarop hij zelf van de juistheid van het beginsel, dat elk woord dat hij neerschrijft, de volksgemeenschap van voordeel moet zijn, innerlijk rotsvast overtuigd is. Hij is door den staat geplaatst in de voorste rijen voor deze volksgemeenschap en voor de toekomst van zijn vaderland. Zijn regeering vertrouwt hem hem dagelijks geheimen toe, die hem even heilig zijn als den beëedigden ambtenaar. Hij is nu werkelijk geïnformeerd en hij weet, waar de mogelijkheid van deze informaties gebruik te maken, begint en... ophoudt! Het elkaar afjagen van z.g. primeurs, ten koste desnoods van het staatsbelang of het belang der gemeenschap, is in de Duitsche perswereld heden onmogelijk. Even onmogelijk als grove, persoonlijke critiek, beleedigende beschouwingen aan het adres van eigen en vreemde staatshoofden (oorlogstijden alleen kunnen hier zekere vrijheden toestaan) en existenties onnoodig vernietigende kunstbeoordelingen. Dit alles beteekent niet het einde van de persvrijheid!

Een volledige persvrijheid heeft nooit en nergens bestaan, ook in Nederland niet. Het liberalisme schiep een persvrijheid in naam, die in practijk niets anders was dan de vrijheid, een eigen meening

door middel van de drukpers en binnen de perken van de algemeene wetgeving te verspreiden. Van deze persvrijheid profiteerden in werkelijkheid slechts de kapitaalkrachtige uitgevers en hun lastgevers, de journalisten zelden en deze betrekkelijke persvrijheid voerde tot hun perslosbandigheid, in `t eene land meer, in `t andere minder.
Het nationaal-socialisme brengt ook geen volledige persvrijheid, maar een beperkte persvrijheid van veel hoogere moraal. De vraag, die het heden aan ons, journalisten, stelt, luidt niet: "Wilt ge volledige persvrijheid?" Want de geschiedenis heeft al geleerd, dat die slechts tot algemeen onheil zou voeren. Maar zij luidt: "Wilt ge beperkte persvrijheid, als gevolg van afhankelijkheid van de belangen van staat en volksgemeenschap?"
De journalisten in Duitschland zijn het er heden in overgroote meerderheid over eens, dat de laatst genoemde afhankelijkheid van oneindig hoogere orde is. Hun collega`s in Nederland zullen er straks evenzoo over denken - of ze zullen geen beroepscollega`s meer zijn!

Een laatste vraag zou men kunnen stellen: "Heeft de pershervorming in Duitschland veel bladen het leven gekost?" Juiste cijfers staan op`t oogenblik niet tot mijn beschikking. Maar ik mag wel constateeren, dat een teveel aan bladen verdwenen is en dat ook bladen van groote reputatie, ook buiten Duitschland, niet meer existeeren, wat ik persoonlijk betreur. In `t algemeen was het echter goed, dat de Perskamer een einde heeft gemaakt aan een onzinnige concurrentie, die weer haar terugslag had op den inhoud der om `t leven vechtende bladen. Het sensatie-bericht, het minderwaardige artikel, de leugenreportage, zijn niet in de laatste plaats aan ddezem strijd om `t bestaan te danken geweest.

De motor!

Ik neem aan, dat u er wel eens over hebt nagedacht, waarom ik u zoveel over het Nieuwe Duitschland heb verteld: over de Duitsche jeugd en het begrip volksgemeenschap, over den kunstenaar in het Derde Rijk, het burgelijke en het militaire front in dezen oorlog, over massa-demonstraties en vooraanstaande politici, over Duitsche voorlichting, over den Duitschen student, den ouden en den nieuwen Rijksdag, Berlijn in oorlogstijd, de beteekenis van de uniform voor de Duitschers en over de vraag, waarom de Duitsche weermacht alle slagen wint, en over de ontwikkeling van der Duitsche pers? Ja, waarom? "Om reclame voor Duitschland en het Nationaal-Socialisme te maken, om er dik geld mee te verdienen, om in één jaar binnen te zijn," zeggen de kwaadwilligen. En ik ben voorloopig machteloos tegen dien achterklap. Er zijn nu eenmaal altijd, en vooral in bewogen tijden als deze, tallooze vriendelijke vrienden, die zich niet kunnen voorstellen, dat een medemensch zich druk maakt over ideëele dingen zonder dat het begrip "verdienen" daarbij een rol speelt. Maar er zijn ook anderen, gelukkig. Die schrijven me, dat het een goed werk is, het Nederlandsche publiek de waarheid over het Nieuwe Duitschland te vertellen, nadat men hier sedert 1933 die toch zoo noodige waarheid stelselmatig had verzwegen om alleen maar de vijanden van het Derde Duitsche Rijk aan het woord te laten. Er zal eens een dag komen, waarop men met de Duitschers van heden, met dat groote en nijvere, hoogontwikkelde en door energie, durf, geestdrift en artistieken aanleg uitmuntende kernvolk van Europa zeer nauw zal moeten samenwerken, en dan nauwelijks tijd zal hebben om de schade in te halen. Er zal een dag komen, waarop we veel van wat ons nu als onrecht, dwang en onvrijheid voorkomt, anders zullen gaan zien. In het licht namelijk van wereldgebeurtenissen en machtsverschuivingen, waarvoor al te velen bij ons op het oogenblik nog geen enkele gedachte overhebben, verblind als ze zijn door de dingen van deze dagen, die hen zijn komen storen in een egoïstische rust van welgedane burgers van een ééns rijken staat.
Neen, het gaat op het oogenblik niet om geldverdienen en reclame maken. Het gaat om hoogst ernstige dingen, en het gaat in bijzonder voor ons Nederlanders er om, de oogen en ooren nu aan het werk te zetten, aan de toekomst te denken, en er ons van bewust worden dat - of we het nu graag willen of niet - samenwerken met ons groote achterland Duitschland onze toekomst en onze eeuwige eeuwige redding is. Toekomstig samenwerken verplicht ons tot kennismaken met dat Rijk

der Duitschers en zijn bewoners. Wij kunnen over onze compagnons van morgen nooit genoeg weten en zij niet van ons.
Dáárom deze praatjes over Duitschland!
Daarom ditmaal iets over het Derde Rijk als model van het moderne verkeerswezen. Zelf de onverschilligsten onder ons zullen wel langzamerheid gemerkt hebben, dat de groote militaire successen van Duitschland in dezen oorlog niet in de laatste plaats te danken zijn aan het indrukwekkend gebruik dat de Duitsche weermacht van den motor weet te maken. Dat zij dit kàn, is al weer vrijwel uitsluitend aan Duitschland`s genialen leider en rijkskanselier te danken.

Visionair op alle gebieden, heeft deze merkwaardige man al meer dan 20 jaar geleden begrepen, dat de motor de allerbelangrijkste uitvinding van deze tijden is. In weinig andere landen landen is dat het zoo begrepen als in het huidige Duitschland, in geen enkel ander land is die overtuiging zoo radicaal in de werkelijkheid omgezet.
De Duitsche weermacht dankt haar successen, wat het doode materiaal betreft, aan de motoriseering. De gevechtswagens van velerlei model en prestatie, de auto van vijftig en meer types, de vliegtuigen met uiterste perfectie en fantastische snelheid, de snelboot met motoren van sprookjesachtige capaciteit, de onderzeeër met machines, die door den tegenstander geëvenaard zijn; ze zijn alle niet weg te denken uit het totale beeld van een gemotoriseerde weermacht, die reeds vóór het uibreken van dezen geweldigen strijd de eerlijke bewondering van alle in Berlijn geaccrediteerde militaire attaché`s opwekte. Ik heb vaak na demonstraties van de Duitsche weermacht met deze buitenlanders gesproken en wel eens gedacht: nou, als de heeren aan hun regeeringen rapport uitbrengen in dezelfde bewoordingen als waarmee ze zich tegen mij uitlieten, dan zal men zich in die buitenlandsche residenties wel tienmaal bedenken, voordat men zulk een weermacht als die van het Derde Rijk de handschoen toewerpt. Maar het was merkwaardig - en moet maar eens gezegd worden: in het buitenland heeft men de vele juiste rapporten van eerlijke diplomaten en attaché`s uit Berlijn eenvoudig niet geloofd - of niet willen gelooven. Gelijk vele hoofdredacties ook de berichten van hun Berlijnsche correspondenten niet wilden gelooven, of voor deze ware inlichtingen de oogen sloten. Reuzengroot is de schuld, die de regeeringen en de leidende journalisten - op weinig uitzonderingen na - daardoor op zich hebben geladen.

Hitler had nagedacht en had de toekomst begrepen. De motor was die toekomst. De motor maakte het mogelijk een luchtmacht van ongehoorde macht van ongehoorde capaciteit op te bouwen. Maar de motor had niet de enorme beteekenis voor Duitschland gekregen, als niet systematisch de steeds voor alles wat techniek is in de Duitsche jeugd sluimerende belangstelling op het kookpunt was gebracht.
Men moet onder de Duitschers geleefd hebben om te kunnen constateeren, hoe onbegrijpelijk groot de liefde van den Duitschen jongen voor den motor, voor het vliegen, het autobesturen is. In geen ander land ter wereld is de aanmelding voor vlieger, parachutist, chauffeur bij de weermacht, zoo overstelpend geweest als in jet Derde Rijk. In geen enkel land ter wereld moest zoo spoedig de aanmelding voor het luchtwapen tijdelijk gesloten worden. In Engeland was een dure propaganda noodig om de jeugd naar het luchtwapen te lokken, in Duitschland moest de deur dicht worden gemaakt, omdat alle militaire opleidingsscholen overvol waren. De Hitlerjeugd stichtte al jaren geleden een school voor toekomstige autobestuurders. De toeloop overtrof alle verwachtingen. Als dorpjongens in Duitschland het geluk hebben, dat een auto daar tankt of een kleine herstelling uitvoert, dan sta je versteld van de technisch juiste opmerkingen, die het grut maakt en van de intieme kennis die deze kleuters ten beste geven.
Kranten schreven voor de jeugd wedstrijden uit in het herkennen van voorbijrazende auto`s van alle bekende en onbekende merken. De deelname was overweldigend en het resultaat verbluffend.
Maar feitelijk ging het heele volk al jaren lang op in bewondering voor den motor, de auto en het vliegtuig.
Hitler zelf ging voor, ofschoon hij - in tegenstelling met Mussolini - nooit heeft willen leeren zelf te vliegen of zijn auto zelf te besturen, gelijk Göring dat nog heden beide doet. Maar Hitler is reeds in

de strijdjaren van 1919 tot 1933 overtuigd geweest van het overwegend belang van auto en vliegtuig in dienst van politieke actie. En sindsdien heeft hij de snelste auto`s en vliegtuigen tot zijn beschikking en reist hij bij voorkeur door de lucht in uiterst snelle machines, die speciaal voor hem vervaardigd zijn.
Toen hij aan de regeering kwam, was het automobilisme in Duitschland bijna ten doode opgeschreven, dank zij vooral een onzinnige belasting, die voor de massa ondraaglijk was. Een van zijn eerste daden was, de autobelasting radicaal af te schaffen. Zijn eerste rede als Rijkskanselier op de Internationale Autotentoonstelling van 1933 in Berlijn was een sensatie. De industrie juichte, de technici wierpen zich op nieuwe uitvindingen, de werkloozen zetten zich bij honderdduizenden aan het aanleggen van een net van fantastische auto-snelwegen door het geheele rijk met Berlijn als middelpunt. Niet minder dan 24 m zijn deze wegen breed, met twee rijwegen van ieder 7 1/2 m breedte. In de eerste jaren sinds 1933 werd voor dezen aanleeg niet minder dan ruim 2 milliard uitgegeven. Maar het werk was niet onproductief, want vele groote en kleine bedrijven leverden de bouwstoffen, konden nieuwe arbeiders in dienst nemen, zagen geweldigen opdrachten toenemen.
Ook Nederland heeft in de laatste tientallen jaren een keurig autowegen net gebouwd. Maar met de moderne Duitsche auto-snelwegen zijn ze toch niet te vergelijken. Vele Nederlandsche automobilisten hebben van deze snelwegen gebruik gemaakt, en ik heb nooit worden anders dan woorden van lof gehoord. Want deze autostrada`s zijn niet alleen breed en prachtig van aanleg, maar men heeft er ook voorgezorgd, dat ze, waar mogelijk, door het heerlijkste natuurschoon voeren, waaraan Groot-Duitschland zoo rijk is. Men heeft hotels en herbergen langs deze wegen, die uitsluitend voor autoverkeer gereserveerd blijven, gebouwd in den stijl van den streek en het landschap. Het toezicht door bij de wegen wonend personeel is prima, de veiligheidsmaatregelen en de hulpdienst zijn zoo goed als in een gedisciplineerden staat als Duitschland niks anders verwacht kan worden. De motor is Duitschland`s toekomst, zijn beste oorlogswapen en straks zijn sterkste impuls voor de jaren van vrede!
Als de bijna gereed gekomen grootste autofabriek ter wereld, die van de volksauto in Fallerleben, weer tot haar eigenlijk bestemming zal worden teruggebracht, zal het niet lang duren of Duitschland heeft per inwoner evenveel auto`s als de Vereenigde Staten. De concurrentie tegen deze, snelle kleine wagens zal moeilijk genoeg worden. Het onbemiddelde volk zal door een vernuftig systeem van afbetaling zijn eigen auto hebben, het toeristenverkeer zal op ongekende wijze aanzwellen en Berlijn zal het ware centrum van Europa zijn.

De tijd, dat men de Duitschers volk van dichters en droomers noemde, is voorbij. Voorbij is ook de tijd toen men als een axioma aannam, dat het Duitsche volk geen aanleg voor diplomatie, geen talent voor eenheid verweet. Het zal dezen strijd om zijn existentie winnen, omdat het zijn zwaard "der deutschen Zwietracht mitten ins Herz" heeft gestooten, omdat het in den motor geloofd heeft, en omdat het tot in de vingertoppen modern, nuchter en zakelijk is geworden.

Het is tijd, dat wij dat in ons uit zoete droomen opgeschikt Nederland nu eindelijk gaan begrijpen. Laten desnoods de aarzelenden het ach zoo onbegrijpelijke en blijkbaar zoo "onsympathieke nationaal-socialisme" dan maar een oogenblik buiten beschouwing laten. Dat komt straks wel. Maar laten we er ons voorloopig toe beperken, de dingen nuchter te zien. Tegen dit groot volk met zijn geperfectionneerde technische middelen onze zwakke protesten en kinderlijke sabotagegrappen richten, is spelen met vuur. Tijdig inzien, dat onze toekomst alleen maar in samenwerking te zoeken is, beteekent inzicht en begrip. Was Duitschland vroeger ons achterland, waarvan wij de grootste afnemer en de grootste leverancier waren, dan zal het straks nog veel meer zijn. In ons volk schuilen krachten genoeg om in dat groote organisme een onmisbare factor te gaan worden.
Ons Duitsche achterland van gisteren en van morgen is anders geworden dan we het voor 1933 hebben gekend, vaak bewonderd hebben, en ook wel hebben liefgehad. Het is het land van ons aller toekomst. De Balkanstaten zulks blijkbaar eerder inzien dan wij, is teleurstellend. Maar misschien is het nog niet te laat?

De Bolsjewiki

Ik kan me zoo goed voorstellen, wat een zucht van verlichting de Duitschers geslaagd hebben, toen ze onlangs op dien bewusten Zondagochtend de stem van Minister Göbbels in de radio hoorden, die het binnenrukken van de Duitsche weermacht in de Sovjet-Unie meedeelde. Onmiddelijk heb ik me een gesprek met een hooggeplaatst Duitsch stafofficier herinnerd - het was, als ik me goed herinner, in den zomer van 1938 - die me verzkerde: "Wij Duitschers zullen gelukkig zijn als we ons Groot-Duitsche Rijk verder kunnen opbouwen, zonder dat ook maar één enkel schot gelost wordt. Wij willen geen oorlog. En als het toch tot vechten moet komen, laat ik u één ding zeggen, er is maar één oorlog denkbaar die door het Duitsche volk met geestdrift begonnen zou worden, dat is die tegen de bolsjewiki!"
Om dit te begrijpen, moet men zooals ik, de laatste vijf-en-twintig jaren temidden van het Duitsche volk geleefd hebben en al het lief en leed met deze menschen mee hebben doorgemaakt. En wel vooral de eerste jaren ná November 1918, toen de wapens aan het front zwegen en die in het binnenland begonnen los te gaan. Dat was een bloedige periode van den burgeroorlog, die begon met de schandelijke ophitsing van de Duitsche troepen, die, vaak nog in keurige marschorde, van de fronten naar hun haardsteden terugkeerden, en die eindigde door de troepen der sociaal-democratisch-liberale rijksregeering. Ik mag ook over dit geval gerust zeggen: "Ik was er zelf bij". Want ik stond naast de vrachtauto, vanaf welke Karl Liebknecht in de Siegesallee te Berlijn de opwindende lijkrede sprak, terwijl rondom de kisten met het stoffelijk overschot van een reeks gevallen communisten stond opgesteld, met als wonderlijken, maar ook wel opzettelijk gekozen achtergrond de lange reeks van marmeren standbeelden van de voorvaderen van den Keizer, die intusschen in het Nederlandsche Kasteel Amerongen een veilig dak boven `t hoofd had gevonden. Ik was er zelf bij, toen de mannen der vrijcorpsen, die - dat wil ik niet ontkennen - in hun verbittering jegens alles, wat toen rood was, vaak allesbehalve lieve jongens waren, Liebknecht en de eigenaardige figuur, die zich Rosa Luxemburg noemde, uit het Eden-Hotel haalden om op den toen nu eenmaal gebruikelijken weg met hen af te rekenen. Een gebeurtenis, die teekenend was voor de ruwe zeden, die na een na-oorlogsperiode met zich pleegt te brengen. En weer was ik er zelf bij, toen in de volksbuurten van Berlijn een burgeroorlog woedde, die alles overtrof wat ik op dit gebied in verschillende werelddeelen beleefd had. Een burgeroorlog, waarbij met zwaar geschut, met vette mortieren, midden in dichbevolkte volkswijken werd geschoten, heele buitenmuren op straat strortten en mitriailleur- en geweervuur het oversteken van breede verkeerswegen levensgevaarlijk maakte.
Dat was een wilde tijd, die bloedige strijd tusschen regeeringstroepen en communistische benden. Ik zal die dagen nooit vergeten. Het wonderlijkste was, dat het leven in de wereldstad Berlijn, die zoo uitgestrekt is als onze heele provincie Utrecht, in hoofdzaak normaal verder ging. Zoo kwam bijv. het publiek in groot avondtoilet uit de Opera Unter den Linden, terwijl geen vijftige meter verder geschut van de regeeringstroepen opgesteld stond, dat voortdurend het Keizerlijk slot onder vuur nam, waarin zich een groote troep communistische matrozen had verschanst.
Men was aan zulke plaatselijke oorlogsterreinen midden in de stad zoo gewend geraakt, dat men nauwelijks de moeite nam, even stil te blijven staan om dit wreede gedoe van wat dichterbij waar te nemen. Het is mij gebeurd, dat ik `s ochtends Unter den Linden in de Universiteit moest zijn en, naar buiten komend, door mitrailleurvuur verrast werd, mij plat neer moest werpen en zeker een kwartier lang achter een der standbeelden van de gebroeders Helmholtz dekking moest zoeken, terwijl een gemoedelijk regentje mitrailleurkogels vlak boven mij den geleerden bronzen heer doorzeefde. In die dagen leerden we wat levensgevaar beteekent, en het is wonderlijk genoeg, dat men ook daaraan went.
Tenslotte was ik zoo door de wol geverfd, dat ik met een jeugdigen collega van de Engelsche pers het waagstuk ondernam, de nogal veilige sferen van de regeeringstroepen te verlaten en via Niemandsland naar de "bolsjewiki van Lichtenberg" (dus naar de zich Spartacisten noemende communisten) over te steken, die ons allesbehalve vriendelijk ontvingen, maar onmiddelijk

aanstalten troffen van ons het middelpunt en lijdend voorwerp van een kleine openbare executie te maken. Gelukkig waren het geen Sadistische Russen, maar min of meer gemoedelijk gebleven Berguèrs uit de groote woonwijk Lichtenberg. Daaraan hadden we te danken, dat ze voor overreding vatbaar bleken, lieten ons herhaaldelijk met hun "hoofdkwartier" me verhuizen, en zouden ons stellig tenslotte toch nog naar het eeuwige zomerkamp der dagbladschrijvers hebben gezonden, als ons niet een poging tot vluchten gelukt ware.
Toch waren ze geen verdierlijkte types, deze bolsjewiki van Lichtenberg. Ze zijn het pas op zekere hoogte geworden, toen de heer Lenin zijn perverse Moskousche specialisten naar Duitschland zond om den in den grond van de zaak goedige Duitschers te leeren, hoe men over lijken gaat. Daarvoor kreeg de burgeroorlog een allerongenaamst karakter, vooral ook, omdat de jongens van de vrijcorpsen, die het - wonderlijke speling van het lot! - voor de sociaal-democratische marxisten opnamen, en die tenslotte Duitschland voor het bolsjewisme gered hebben, evenmin aan een overdaad van menschlievendheid leden. Daarmee waren ze in die dagen ook niet verder gekomen! Over de uit Moskou, uit de opvoedingsscholen van de vernietiging, naar Duitschland gekomen bolsjewistische schurken in geen woord meer te verliezen. Ik heb ze meer dan vijftien jaar lang in Berlijn leeren kennen, als diplomaten, journalisten, tolken, bureaubeambten van de handelsafdeelingen, leiders van reisbureaux, en zoo meer. Geen een was er te vertrouwen; spionnen en samenzweerders waren ze allemaal. Ze vertrouwden elkander evenmin als de ongelukkige Wit-Russische emmigranten, die het hoofdobject van hun bloedig eindigde intriges waren. Den eenen avond moest je beleefdheden zeggen tegen een sovjet-ambassadeur en zijn echtgenoote, die ontvingen in het mooie paleis Unter den Linden, dat eens eigendom van de Tsarenfamilie der Romanoffs was. En een week later siepelden al de eerste geruchten door, dat dezelfde hooge gezant van Lenin of Stalin naar huis geroepen en... opgeknoopt was. Niemand verwonderde zich daar tenslotte nog over. We hoorden dat perschefs van het Sovet-Gezantschap in Berlijn, later in Moskou den kogel hadden gekregen en we maakten kennis met hun opvolgers, alsof er niets bijzonders gebeurd waren! Wie van ons kans kreeg eens een reisje door den Sovjet-hemel te maken, vertelde liever niet dat het eigenlijk een Sovjet-hel was. Want zulk een onvoorzichtigheid kon hem of haar leven kosten. Maar we wisten voldoende om over het geheimzinnige communistische Rusland te kunnen oordeelen.
Het is inderdaad een hel gebleven tot op den huidigen dag en we moeten den hemel danken, dat de Duitschers nu eindelijk de kans krijgen, dien augiasstal eens en voorgoed schoon te vegen! Er zijn uitstekende boeken over dat groote communistische rijk geschreven, die je niet zonder diep-menschelijke ontroering kunt lezen. Boeken van Russische auteurs bedoel ik, als Solonèwitsch, die zelf jaren lang temidden van de bolsjewiki in een of anderen staatsdienst hebben geleefd en gewerkt. Verschillende van hen hebben hun onthullingen met den dood moeten bekoopen. De bolsjewistische sluipmoordenaars hebben hen in de verste uithoeken der wereld weten te vinden. Vooral Duitschland was overvol met deze schurken. Wellicht zijn er ook idealistische menschen onder hen geweest! Maar dan toch bitter weinig. Ik heb ze in elk geval binnen de Duitsche grenzen nooit leeren kennen. Die ik wèl kende waren zonderlinge, brutale of schichtige menschen, die je nooit recht in de oogen durfden te kijken, en als ik in Sovjet-gezantschaps-milieux was geweest - ofschoon de menschen daar hun best deden den gullen gastheer te spelen - had ik eerlijk gezegd een gevoel van opluchting als ik weer veilig, buiten, op Duitschen bodem stond.
Tusschen het Duitsche volk en de Russisch bolsjewistische gasten is vriendschap steeds volkomen uitgesloten geweest, wantrouwen en vijandschap daarentegen waren schering en inslag. Men denke toch vooral niet, dat na het Duitsch-Sovjetisch verdrag van den zomer van 1939 de onderlinge verhouding beter werd! Het leek er niet op. Men kon op z`n hoogst van een officieelen wapenstilstand spreken. In Duitschland wist men veel te goed, dat de gast van heden de vijand van morgen zou zijn. Vriendschappelijken omgang hadden de Sovjet-Russen in Duitschland eigenlijk maar met de communistisch gebleven Duitsche collega`s. Dat waren er niet zoveel meer, want zeer veel zoogenaamde Duitsche communisten zijn in den loop der jaren nationaal-socialisten geworden. En lang niet de slechtsten. Wat wij in Duitschland van de bolsjewiki gezien en gehoord hebben is meer dan voldoende om de overtuiging te hebben gekregen, dat dit bolsjewisme van Moskou

onmenschen van een perverse wreedheid heeft gekweekt, voor wie nooit te veel tuchthuizen gebouwd kunnen worden.
Ik heb in Berlijn, toen de Baltische Staten door de Sovjet-Unie werden ingepikt, brieven van Litauers, Letten en Esten gelezen, die aan familieleden in Berlijn werden gezonden, en die je aan de menschheid bijna zouden doen twijfelen. Moord en doodslag. onteigening en marteling waren tot in de laatste maanden aan de orde van den dag.
Zou zich dit menschelijk schandaal over Europa uitbreiden, zouden de Duitsche troepen in het Oosten moeten opgeven, dan zou dat het einde van de Europeesche beschaving beteekenen. Daarom kan ik me eenvoudig niet voorstellen, dat er op `t oogenblik in Nederland menschen leven, die zoo misdadig dom zijn om te hopen, dat Duitschland door de bolsjewiki teruggedrongen wordt en dat in plaats van een nationaal-socialistische een bolsjewistisch Europa zou ontstaan. Wie dàt hoopt, is nog strafbaarder dan een kind, dat boven op een hooiberg met lucifers speelt.
Hoor ik deze dagen om mij heen vreugdekreten, op grond van de overweging, dat misschien Engeland deze oorlog nog met behulp van de bolsjewiki zou kunnen winnen, dan heb ik lust de idioten, die er zoo`n wanhoopspolitiek op na houden, bij het nekvel te pakken en hun hoofd onder de kraan te houden, tot hun bloed weer de normale temperatuur heeft.
Maar tenslotte, welke menschen waren het in hoofdzaak, die elkaar eenigen tijd geleden op de straten der goede stad Amsterdam omhelsd en afgekust hebben, omdat ze hun duivelsche vreugde over een wending, waarvan ze geen bliksem begrepen, op zoo innige manier tot uiting te moeten brengen?
Nou ja......

De strijd tegen bederf en verkwisting

In breede kringen van ons volk voelt men met den dag meer de opoffferingen, die men zich moet getroosten als gevolg van de omstandigheid, dat we nu eenmaal in een oorlog en in een groote sociale wereldrevolutie, althans in een Europeesche revolutie verwikkeld zijn. We zijn in Nederland op het gebied van massale ontberingen niet veel gewend - het zenuwsloopend bestaan van een groot leger der werkloozen en de misère der armlastigen een oogenblik buiten beschouwing gelaten. We zijn over het algemeen verwende kinderen in het groote Europeesche gezin geweest en toen in 1914 de eerste storm losbrak, hebben we wel even gemerkt, dat het ook anders kon, - maar we hebben toen geluk gehad. De groote politiek en militaire hoos van die periode heeft ons niet meegesleurd. Was het een wonder, dat we aan het denkbeeld, nog eens in werkelijk gevaar kunnen komen, geen aandacht meer schonken en zalig aan het dutten gingen, terwijl het rondom ons bleef smeulen? Nu hebben we al een goed jaar lang gelegenheid gekregen aan den lijve te ondervinden, wat het beteekent, als een staat, als een volksgemeenschap, die we met z`n allen vormen, in nood is, in de verdrukking moet leven, en we worden opgeroepen om die gemeenschap te helpen, om er iets meer dan gewoonlijk voor op te offeren. En toch, hoe gering zijn tot nog toe de offers, die van ons gevraagd worden, vergeleken met wat het Duitsche volk sedert 1914 heeft doorgemaakt en nog dagelijks moet doormaken! We hebben in Nederland ons nationaal-egoïsme sinds onheugelijke tijden als zooiets vanzelfsprekends aangezien, dat we nu, vroolijk vergetend, dat we een militaire nederlaag achter den rug hebben, moord en brand schreeuwen, omdat men ons eenige bijzonder plichten gaat opleggen, die ten slotte maar een zeer klein onderdeel vormen van wat staten eischen, die bovendien nog dagelijks bloedige verliezen te boeken hebben. En hierbij denk ik zoowel aan de spilmogelijkheden als haar tegenstanders.
Ik wil nu iets vertellen over de wijze, waarop in het Derde Rijk de strijd tegen bederf en verkwisting wordt gevoerd, en ik had er een kleine beschrijving aan toe kunnen voegen van de verbluffende bereidwilligheid, waarmee het geheele Duitsche volk indertijd ingegaan is op het verzoek zijn regeering de voor de oorlogsvoering noodige metalen in particulier bezit ter beschikking van den staat te stellen. Een dergelijke maatregel wordt nu ook in Nederland doorgevoerd, op een oogenblik, waarop het meer dan duidelijk is geworden, dat de grote oorlog van heden een strijd op leven en dood wordt van het christelijke Europa tegen den anti-christ in Moskou. Het offer, dat van ons

Nederlanders wordt gevraagd, is, als ik goed ben ingelicht, niet bestemd voor de oorlogsindustrie, maar voor het ononderbroken kunnen voortzetten van de vervaardiging van materiaal voor de electrotechniek, die wij allen niet missen kunnen. Maar natuurlijk denkt men bij ons, op inblazing van zekere centrales, dadelijk weer in hatelijkheden en tegenwerkingen, - en ik zou alleen maar de vraag willen stellen, of we dan werkelijk en oprecht wenschen, dat het bolsjewisme over Nederland komt met alle onbeschrijflijke ellende, die dat voor alle niet communistische gezinde Nederlanders met zich zal brengen?
Het kan voor velen hard zijn, meer of minder kostbare souvenirs aan den staat te moeten afstaan, maar mijn hemel, wat beteekent dat tegenover de gevaren van dezen tijd, die we alleen maar kunnen overwinnen als geen enkel offer ons te zwaar is?
Neen, we zijn niets gewend en daarom is het misschien goed, dat we altijd maar weer naar het oosten kijken om van onze buren te leeren, hoe men een veilige en duurzame volksgemeenschap niet alleen aanvaardt, maar ook onder groote offers in stand houdt!
Ook het Duitsche volk is eens rijk en verwend geweest. Zij het ook niet in die mate als het Nederlandsche. Het Duitsche volk had het voor 1914 niet noodig, zuinig te zijn. Dus deden de Duitsche staatsburgers, wat alle burgers van meer of minder rijke landen plegen te doen, ze letten niet op de kleintjes. Emmers vol afval van de maaltijden haalde de stadsreiniging een of meermalen per week weg, zonder dat de gemeenten er zich al te veel om bekommerden, of er op die manier fantastische waarden op de meesthoop terecht kwamen.
Bekommerde men zich in het vroegere rijkere Duitschland veel om oude kleren?
Geen denken aan. Als de kleerkast te vol was, werd het minst bruikbare weggegeven of voor een prikje aan den koopman afgestaan. Dacht men er over na, wat met leege tubes van tandpasta en scheerzeep geschiedde? Geen denken aan.
Men had zijn tijd noodig voor andere zorgen...
Men moet zich in dien voor den Duitscher alweer ouden, voor ons echter nog pas zoo kort achter ons liggenden tijd zonder zorgen even terugdenken, om te vatten, hoe anders `t nu is geworden. Nu hebben we inderdaad andere zorgen, in Duitschland, in Italië, in Nederland en in zooveel andere landen. Maar het zijn nu zorgen geworden ook om dagelijkschen dingen, waar we vroeger nauwelijks een blik over hadden. We gaan nu eindelijk begrijpen, dat onze schilleman, onze stadsreiniging waarden weghalen, zoo groot, dat we bijna duizelen bij de gedachte, dat vele geslachten voor ons, en tenslotte wijzelf, daar nooit verder over hebben nagedacht. Nu kunnen we dat verlies aan volksvermogen, bedragen van vele honderden millioenen, niet meer dulden. Wij niet in Nederland, maar onze veel minder rijke, reeds zoveel langer door zware zorgen geplaagde buren in Duitschland nog veel minder. Nu zouden er zeer uitvoerige statistieken te geven zijn over de resultaten van den in Duitschland nu reeds jaren lang gevoerden vinnige strijd tegen bederf en onverschilligheid. Maar wat zeggen u getallen, die betrekking hebben op een tienmaal zoo groote bevolking als de uwe, een bevolking, die bovendien onder gedeeltelijke zoo geheel andere omstandigheden leeft! Zulke cijfers zouden ons weinig zeggen en u zoudt ze, als ik ze u hier voorpraatte, toch niet kunnen onthouden.
Daarom wil ik u liever iets vertellen uit de practijk van het dagelijksch leven in het tegenwoordige Duitschland.
De grootste reclameveldtocht tegen het onnadenkend wegwerpen of het laten bederven van levensmiddelen wordt, naast die voor het inzamelen van metalen voor verschillende actueele doeleinden, in Duitschland al sedert 1934 en `35 gevoerd onder den populair geworden titel "Kampf dem Verderb", dus strijd tegen het bederven! Het is een veldtocht, die in de eerste plaats, zij het ook niet uitsluitend de Duitsche huisvrouwen aangaat. Brochures, voordrachten, artikeltjes in kranten en weekbladen, aanplakbiljetten, lezingen via de radio, populaire uiteenzettingen door artsen, boekjes, die de winkeliers gratis aan de klanten meegeven, korte leerfilms in de bioscopen, alles moet meehelpen om de onnadenkende huisvrouwen - en die zijn er in Duitschland natuurlijk evengoed als overal elders - tot betere gedachten te brengen.
Het is inderdaad verbluffend geweest, als gevolg van die campagne te ontdekken, hoe bitter weinig al te veel huismoeders van de eenvoudigste wetenschappelijke geheimen van haar dagelijksche

bezigheden en plichten af bleken te weten, hoe met geld en goed gemorst werd, en welke enorme waarden aan onontbeerlijke voedingsmiddelen alleen al in het vergiet, in den gootsteen, en in den keukenemmer verdwenen, inplaats van het er naar snakkende menschelijke lichaam de volle maat te geven. Nu komen moeder-de-vrouw en de dienstboder er in Duitschland (maar nog op geen stukken na in Nederland!) eindelijk achter, hoe lang men levensmiddelen kan bewaren, wat bijv. de beteekenis is van het aanschaffen van goedkoope volkskoelkastjes (die de Duitsche industrie op een wenk van de regeering onmiddelijk in groote series op de markt wierp), waarom men zekere deelen van groenten en fruit, die men tot nog toe achteloos wegwierp, juist moet mee-eten, omdat daarin vaak de meest waardevolle bestanddeelen zitten; welke kruiden voor het instandhouden van onze gezondheid eenvoudig onmisbaar zijn, waarom men ter afwisseling ook veel rauwe groenten als sla moeten eten in plaats van de hoofsbestanddeelen weg te gieten of weg te werpen; waarom men veel radijs moet eten en daarbij ook vooral het groen. Men moet in deze tijden meer dan ooit weten, hoe in de eigen sappen en zouten van vleesch en groenten gekookt moet worden opdat de minerale zouten en andere hoogst belangrijke bestanddeelen niet verloren gaan. Ik ben geen keukenpiet, hoop het ook niet te worden, en kan daarom niet op technische bijzonderheden ingaan, maar ik heb toch wel de behoefte gevoeld over deze dingen te worden ingelicht, en ik kan u slechts den raad geven, daarover eens uw licht aan te steken, inplaats van den tijd te verknoeien met kankeren over het inleveren van koper en tin zonder kunstwaarde. Maar al kookt men nog zoo verstandig, ten slotte blijft er natuurlijk toch nog afval over in elk huishouden. Het nationaal-socialistische Duitschland heeft zich ook met dit vraagstuk bezig gehouden. Elke woongemeenschap - dat zijn dus alle gezinnen die onder één dank wonen en een gemeenschappelijk trappenhuis hebben, - heeft nu op de binnenplaats of in den tuin niet alleen de verzamelbakken voor het gewone huisvuil staan, maar ook nog een extra bak, meestal van metaal, waarin het afval van de maaltijden maar ook alléén van de maaltijden, word weggeworpen. Dat het aantal varkens in Duitschland sindsdien zéér sterk is toegenomen, is vrijwel uitsluitend aan dezen verstandigen en weloverwogen maatregel te danken. Want van dezen afval wordt extra varkensvoer gemaakt en daardoor is de mogelijkheid geschapen, juist in de onmiddelijke omgeving van vele groote steden een volkomen nieuwe varkensteelt te beginnen. Men mag wel zeggen, dat er tegenwoordig in Duitschland geen brok eten meer verloren gaat.
Ook de inzameling van alles wat nog eenige waarde voor de gemeenschap heeft, beleeft bij onze oostelijke buren een bloeiperiode, en ook al weer reeds eenige jaren vóór het uitbreken van dezen nieuwen oorlog. Het is een der allergrootste verdiensten van de tegenwoordige Duitsche regeering geweest, dat zij, de mogelijkheid van een preventieven Engelschen oorlog vooruitziende, dan ook *alle* consequenties daarvan voor het eigen uithoudingsvermogen heeft gedacht en tot in de kleinste bijzonderheden haar organisatie jaren tevoren aan het werk heeft gezet.
Het is vooral de Duitsche staatsjeugd geweest, die zich voor de groote inzamelingen bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt, en nog dagelijks maakt. Koopt men heden, en al sedert twee en meer jaren, in Duitschland een tube scheerzeep, tandpasta, of wat dan ook in de bekende metalen verpakking, dan vindt men op de tube de duidelijke waarschuwing geplakt, dit waardevolle metaal na gebruik van den inhoud toch vooral niet weg te werpen. De georganiseerde en geuniformeerde staatsjeugd komt namelijk op geregelde tijden bij u bellen en haalt alles wat u aan gebruikt metaal gespaard heeft, bij u af. Maar ook aan alle stations van spoorwegen en van de ondergrondsch treinen in de groote steden vindt u manden, die uitsluitend er voor bestemd zijn, uw gebruikte tubes, zilverpapier en zoo meer op te nemen.
In zulke dingen zijn de Duitschers zeer opmerkzaam en zeer grondig. Heeft men het Duitsche volk eenmaal goed duidelijk gemaakt, waarom zooiets moet, dan zijn ze niet onverschillig, maar helpen fanatiek mee ter wille van de volksgemeenschap en de staatsbelangen. Niet alleen metaal, maar ook beenderen komt de staatsjeugd bij u afhalen. Dat wéét de Duitsche huisvrouw, en daarom werpt ze de beenderen uit keuken niet in de bakken, waarin de overige afval van het eten terecht komt. Wie zelf groote kinderen heeft, hoeft niet te wachten op de inzamelingen aan de huisdeur door de jongens en meisjes van de Hitlerjeugd, maar geeft metaal en beenderen mee naar school, war eveneens verzamelplaatsen voor afval zijn en vanwaar de Partij alles weer in wagens en lastauto`s

afhaalt. Een zo keurige en opvoedende wijze van samenwerken tusschen ouders, onderwijzers en jeugd is voorbeeldig, en teekenend voor het tegenwoordige Duitschland.

Op gezette tijden kan men intusschen de jeugd ook op den openbaren weg in volle actie voor de volksgemeenschap zien. De fiksche kinderen sjouwen met oude kinderwagens en miniatuur-boerenkarren van huis tot huis, natuurlijk met de bij hun leeftijd behoorende speelsche drukte en duidelijk zichtbaar bewustzijn van eigen gewichtigheid. Het gaat dan om het inzamelen van oud papier, voor zoover dat nog niet bevuild is. Trap op, trap af gaat het onvermoeid den heelen Zondag na kerktijd, en ook op vrije middagen. Geen huisdeur wordt overgeslagen en geen bewoner met rust gelaten. Het niet meer zindelijke papier wordt in alle huizen in de kelders bijeengebracht in groote kisten, en vandaar haalt de stadsreiniging het af om het in te laten stampen.
Sinds de oorlog is uitgebroken en, net als bij ons, schoenwerk alleen nog maar op bons verkrijgbaar is, kent Duitschland nog een anderen aardigen maatregel. Die is gegrond op het beginsel van wederzijdsche hulp onder de jeugd. Zijn namelijk kinderschoenen voor kinderen van een bepaalden leeftijd midden in den groei te klein geworden, dan kunnen de ouders deze schoenen, die nog bruikbaar zijn, zonder bon inruilen voor grootere, en de te klein geworden schoentjes worden uitgereikt aan jonger grut.
Dat zijn zoo een paar grepen uit de dagelijksche zorgen van het zeer zuinig geworden Duitsche volk. Het gaat hier wel niet om dingen van overgroote, maar toch evenmin van geringe beteekenis. Want door dezen strijd tegen het bederf en door het inzamelen van papier, metalen, lompen en afval gespaard wordt, loopt in de honderden millioenen en beteekent het behoud van een waarachtig niet gering deel van van het volksvermogen! En we beleven nu eenmaal tijden, waarin het op zulke bezuinigingen wel degelijk aankomt.

Ik heb nu met opzet iets verteld over deze dingen, omdat nog al te veel menschen bij ons in Nederland in de Duitschers uitsluitend geweldenaars, wereldveroveraars en onderdrukkers van andere volken zien, terwijl deze Duitschers toch niets anders zijn dan nijvere werkers, ware zwoegers voor het dagelijksch brood en voor een menschwaardig bestaan, dat hun door rijke en volgegeten tegenstanders altijd maar weer niet gegund wordt. Als deze Duitschers dan ten slotte het geduld verliezen en om zich heen slaan om lucht te krijgen, daarbij onvermijdelijke klappen uitdeelend aan het adres van hun vijanden en van voor hun nood onverschilligen gebleven zoogenaamde neutralen, dan wordt aan de andere zijde moord en brand geschreeuwd. Vooral als dan blijkt, hoe doordacht tot in de kleinste details deze Duitsche zelfverdediging is. waarin ook de Duitsche huisvrouwen en kinderen hun taak hebben. Dat dan ook de bezette gebieden een deel van de algemeene lasten te dragen krijgen en zich eveneens op zuinigheid moeten gaan inrichten, is niet meer dan billijk.

Dingen, die gezegd moeten worden

Men verwijt mij, stiekem en anoniem natuurlijk, dat ik in mijn causerieën over Duitschland voor tonnen gouds propaganda maak voor dit ten kost van Nederland. Ik was op zulke verwijten voorbereid. Merkwaardig alleen, dat zulke beschuldigingen alleen maar voorkomen in brieven van menschen, die van het begin tot einde onbeheerscht zijn, onpersoonlijk, onbeschaafd; ik kan het waarachtig niet helpen, maar het is zoo. Als men mij niet gelooven wil, dan moge men den moed hebben, de heele onzalige collectie der ongeteekende epistels bij mij thuis te komen bezichtigen. Ik voel ook wel iets voor een commissie. Een commissie is toch zeker echt-Nederlandsch. Zoo`n commissie zou dan een rapport kunnen uitbrengen, en er ware niets tegen, het via de aethergolven voor te lezen. Dan zou het volgende blijken: deze brieven zijn even echt als de wel onderteekende, ze komen bijna uitsluitend van een zeker soort menschen, die men ook in koffiehuizen, bij volksoploopjes, in treinen onmiddelijk herkent. Ze zijn brutaal, eigenwijs, geweldig met zich ingenomen, volgepropt met wijsheid, die ze ergens hebben opgediept en nu als eigen geleerdheid verkondigen. In werkelijkheid echter zijn ze laf en onwetend. Ze zijn alleen dikdoeners in

gezelschap van nog kleinere of schuchtere zielen. Zoodra ze met menschen samenkomen, die werkelijk hun weetje weten, zakken ze als aangeprikte kinderballons in elkaar.
Maar bij het schrijven van ongeteekende brieven loopen ze geen gevaar. Ze zijn alléén aan het woord. Niemand kan antwoorden. De ontvanger van zulke brieven is meestal machteloos. En zoo kan ik de dapper kerels, die me schrijven, dat ik alleen maar over Duitschland en de Duitschers spreek, omdat ik aan het Duitsche Rijk zoveel geld verdien en ter wille van die gouden bergen elke week weer propaganda moet maken, niet aan het oor trekken en meesleepen naar den deksels nauwkeurig boekhoudende fiscus, die mijn bescheiden inkomsten kent en er zijn belastingsaandeel van binnenkrijgt. Ook hier zou er wellicht iets tezeggen zijn voor een echt-Nederlandsche commissie...? Intusschen wil ik, omdat het begrijpelijk is dat ik er prijs op stel, zelfs den meest verstokten nee-broer en politieken tegenvoeter het wapen der naamlooze verdachtmaking uit de hand te slaan, hier eens en vooral eens duidelijk zeggen, dat ik tot op den huidigen dag nog nooit en in geen enkelen vorm financieel eenig voordeel, maar daarentegen wel zeer gevoelig ook geldelijk nadeel heb gehad van mijn besluit, de waarheid en niets dan de waarheid te spreken en te schrijven. Men heeft mij van welke zijde dan ook nimmer eenig financieel aanbod gedaan, ik heb er mijnerzijds natuurlijk nimmer om gevraagd; en ik voel me daar kiplekker bij.
Want ik kan met volkomen onbezwaard geweten nu dingen zeggen en schrijven, die me niet uit de pen geloopen of over de lippen gekomen zouden zijn, als ik er steeds bij zou hebben gedacht en geweten, dat het een soort tegenprestatie ware. Wie dat niet wil gelooven, zij alweer aan den waard en zijn gasten herinnerd... Laat men daarom zoo fatsoenlijk zijn en over zulke verdachtmakingen verder zwijgen. De gedachtenwisseling, die nu zoo hard noodig is, wordt er maar onnoodig door vertroebeld. Neen, langs dien weg kunt u me niet onschadelijk maken, geachte of ook weinig-geachte tegenstander. U moet met heel andere argumenten komen!
Vind ik werkelijk alles zoo mooi wat uit Duitschland komt en in Duitschland te zien is - en alles zoo minderwaardig, wat mijn Vaderland mij biedt? Ik heb al eens gezegd, dat ik daar niet aan denk. Maar ik heb mij altijd geschaamd over de stomme inbeelding, waarmede al te veel Nederlanders zoolang als ik er mij van bewust ben, zich juist boven Duitschland en den Duitscher verheven hebben gevoeld en op dit groote land en dit groote volk hebben afgegeven, zonder er meer van te weten dan men hoogstens op een korte vacantiereis aan wijsheid kan opdoen. Onze Duitsche buren hebben net zoveel goede en net zooveel slechte eigenschappen als wij. Ze zijn in vele opzichten precies dezelfde menschen als wij. In andere weer niet. Maar om in het dialect van den Amsterdamschen dadelverkooper te spreken: "Alle Duitschers bènnen geen Duitschers." Een Hanseaat uit Hamburg, Bremen of Lübeck, een Hannoveraan of een Rijnlander lijkt meer op een Nederlander dan op een Sileziër, een Beier of een Duitsch-Oostenrijker. Ik ken Rijnlanders en bewoners van het Ruhrgebied met "echt-Nederlandsche" eigenschappen, en ik ken Nederlanders met typischen Duitschen aanleg voor techniek. discipline enz. Laten we toch vooral niet de tegenstellingen overdrijven! Ik denk er ook niet aan, propaganda voor de Duitschers te maken. Als ik wèl aan propaganda heb gedaan, dan voor Nederland! En als ik nu ééns per week aan de microfoons iets over Duitschland verteld heb, dan heb ik daarmede in werkelijkheid alleen maar propaganda gemaakt voor Nederland! Ik maak daarmede iets goed, en vraag me er niet bij af, of het over Duitschers, Franschen of Engelschen gaat. Alleen maar of we bij eenig ander volk in de schuld staan. En dan moet ronduit gezegd worden, dat we bij de Duitschers in de schuld staan en dat we aan de Duitschers veel goed hebben te maken. Ik geef toe, het is bitter, juist dàt te moeten zeggen in een periode van Duitsche bezetting. Maar het is tenminste eerlijk. Een propaganda voor ons volk en ons land maken, kunnen we alleen door volkomen eerlijk te zijn. Het beeld, dat we hier sinds, zeggen we Juni 1940, te zien geven (de eerste weken na 10 Mei heeft ons volk, naar men mij verzekert, volkomen eerlijk en zuiver op de dingen gereageerd) is nu niet bepaald verblijdend. Daarom probeeren vele andere Nederlanders en ik, de dingen bij hun ware naam te noemen. Dat brengt ons waarachtig geen aardsche voordeelen op, en bezorgt ons daarenteger wel veel persoonlijke narigheid op. Maar we kunnen nou eenmaal niet anders. Zooaals eerlijk voelende Nederlanders, die precies het omgekeerde willen, ook niet anders kunnen. We moeten getuigen. En dat is een hard en mannelijk karwei! Daarom spreek ik week aan week over Duitschland. Ik tracht

het zoo eerlijk mogelijk te doen, en het is niet mijn schuld, als daarnaast het beeld, dat het Nederlandsche volk tegenwoordig te zien geeft, niet altijd verheugend is. In de jaren 1918 tot 1930 ongeveer, maar vooral in de eerste roode democratische jaren na Versailles zag het er in Duitschland ook alles behalve voorbeeldig uit! Daar heb ik toen óók niet over gezwegen! Maar wat drommel, het tegenwoordige Duitschland is van een ander kaliber! En ik vind het geweldig, dat een geslagen en tijdelijk zoo diep verzakt volk er zich zoo kranig bovenop heeft gewerkt. Ik zou er een lief ding voor over hebben, als het Nederlandsche volk, nu het in een tijd van druk is gekomen, ook maar een *deel* van de kracht, de deugd en de volksche solidariteit van het Duitsche toonde. Dat dat helaas niet of *nog* niet het geval is, wordt voor tienduizenden, vermoedelijk wel eenige honderdduizenden niet zoo egoïstisch als de rest aangelegde Hollanders als iets heel bitters, als nauwelijks te verdragen, gevoeld. Als we straks toch weer eerbied gaan afdwingen, als volk, dan zullen we dat aan die minderheid te danken hebben. Voor die minderheid spreek ik in de eerste plaats, spreken zoovele harde werkers op vergaderingen overal in ons land, schrijven dagelijks in aantal toenemende, de dingen steeds zuiverder ziende journalisten, wier oogen gelukkig langzaam opengaan.
Men hoort het niet graag, maar men moet het toch hooren, dat in deze periode der geschiedenis in Duitschland een voorbeeld voor ons is - en niet omgekeerd. We mogen er wit van woede over worden - toch is het zoo. Het behoorde voor ons een prikkel te zijn, er voor te zorgen, dat het weer eens omgekeerd komt. De Duitschers kunnen veel van ons leeren, maar wij, op het oogenblik, nog meer van de Duitschers. En kennen we elkaar eens werkelijk door en door, dan zullen we zien, dat we prachtig met elkaar opschieten, en dat er nooit een tiende Mei weer mag komen.
Daarom alleen, en ook, omdat bij ons zoo schandelijk veel leugens over Duitschland rondvertelt zijn, en nog altijd gefluisterd worden, vertel ik over het Duitsche rijk, en wel uitsluitend over wat ik daar zelf gezien en zelf beleefd heb. Waar...
"ik zelf bij was".
Ik maak me geen overdreven illusies. Ik weet dat er landgenooten zijn, die de waarheid niet willen hooren, en anderen, die zich gelukkig voelen met de uitvlucht, dat wat ik vertel de waarheid niet is, maar - betaalde propaganda. Maar ik weet ook, en het wordt me in honderden brieven bevestigd, die er van overtuigd zijn, dat wat hier gezegd wordt, de volle waarheid is, en dat de waarheid het tenslotte overal en altijd overwint.